

KOSZTERSZITZ

MÁRTON L.
1939.

SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT-KIADÁSA

VIHARZÓNA

ÉLETTANI ÉS LÉLEKTANI IRÁNYMUTATÁS

IRTA

DR KOSZTERSZITZ JÓZSEF

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

Nihil obstat. *Dr. Michael Marczell*, censor dioecesanus. Nr. 9123/939. Imprimatur. Strigonii die
14. Decembris 1939. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius generalis.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. Felelős : ifj. Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

Isten nevével kezdem a könyvet, aki engem papjává elhívott, ifjúságot nevelő munkára küldött és 19 papi munkáévemen át mindig csodálatosan megsegített.

Szülőknek írtam, nem fiúknak. De igyekeztem mindenütt, a legkényesebb pontoknál is úgy megírni, hogy, ha kamaszfiú a kezébe veszi, lelke kára ne legyen belőle. Mégis jobban szeretném, ha édesapák, lelkiatyák, nevelők tartanák a könyvemet kezükben és ők magyaráznának belőle a fiúknak. Vagy nem is magyaráznának, hanem odaadó szeretettel tovább nevelnének.

Két évtizedes papi élet tapasztalatait mind összehalmoztam, hozzáolvastam egy egész tudományos könyvtárt, tárgyaltam orvossal, lélekbúvárral, nevelővel, szülőkkel, aztán imádkoztam és úgy kezdtem írni. Véges=végig azon iparkodtam, hogy a tudomány szolgálja és gazdagabbá, teljesebbé tegye az életet. Mert az igazi tudomány életet gazdagító.

Anyagot gyűjtő hálómát sokfelé merítettem. Messze multba, ideális családi otthonba, ahol a jó Isten gondolata szerinti édesanya és édesapa nevelgették a gyermekeiket; — onnan előhívtam az emlékeket. Aztán a Regnum Marianum, a pesti és soproni Szent Imre Kollégium ifjúságot nevelő hatalmas műhelyébe, ahol papi életem nagy részét töltöttem s a pedagógia perennist Shvoy Lajos, Marcell Mihály keze alatt tanultam szolgálni. S a jánosalmi falusi kisfiúkat nevelgető káplán=esztendő kincsestavába. Sokat kellett válogatnom, sokat félretennem következő kötetek számára, ha ugyan a jó Isten is úgy akarja, hogy a gyerekről, az egyetemista ifjúról, a magyar katolikus férfiről gyűjtött anyagom egyszer majd nyilvánosságra találjon.

A könyvön két gondolat vonul végig.

Az első a földön járó ember alázatos, de emeltfejú Istenkeresése. A legnagyobb mélységekben, legnehezebb kérdésekben is Isten gondolatait kell megkeresnünk, mert akkor lelátunk a gyökerekhez és felnézve, belelátunk a végtelenbe és nem fogunk eltévedni.

A másik gondolat a lelket nevelő papnak, a lelkiatyának kiemelése. Meggyőződésem, hogy a lelkiatyi vezetés alatt bontakozó lelkek el nem vesznek, ha meg is tántorodnak. Tudós könyvek és tudálékos tanácsadók helyett Isten embere: a pap nézzen be a problémákkal teli gyerek- és kamaszlélekbe, mert ő adhat legbiztosabban eligazítást, ő nyújthat szentségi, megszentelő kegyelemmel legigazibb segítséget. Ez nem a pap önmagadicsérete, hanem az életből ellesett és hittel vallott igazság.

Szeretném minden katolikus édesapa asztalára letenni a könyvet és azt mondani neki: felelős, nehéz nevelő munkában áldjon meg az Isten!

S ha akad egyvalaki, aki a könyvből erőt vagy segítséget merített, akkor a szerző hálatelt szívvel fog az Úrnak köszönetet mondani.

Budapesten, 1939. év Boldogasszony havában.

A szerző.

1. Viharzóna.

A kamaszgyerek a jó Isten sajnálatra legméltóbb teremtménye.

Más díszbe öltözik, elrejti hibáit, valódi vagy képzelt erényekbe és jótulajdonságokba burkolózik, hogy embertársai rokonszenvesnek találják; igyekszik kedvében járni azoknak, akiktől függ, szíves=kedves az alája rendeltekkkel szemben, hogy szeressék és megbecsüljék mindenütt.

A kamaszgyerek nagy vetkőzéssel kezd. Megáll a családi otthon közepén és gyorsan dobál le magáról mindent, ami gyerekszeplőség, kedvesség, kisfiú=érték; mintha mindaz a szép és jó, amivel a gyermekévek felruházták, terhére volna vagy szegényére válnék, olyan lázas, türelmetlen igyekezettel siet szabadulni tőlük, és esetlenségbe, szertelenségbe, hibákba, bűnökbe öltözködik; dacos, durva, hálátlan, nem törődöm lélekkel áll szemben azokkal, akik szeretik őt.

Quem dii odere, paedagogum fecere. A kamaszgyerek pedagógusának egyik legnagyobb nehézsége az, hogy a kamasz nem tud és nem is akar rokonszenves lenni.

Könnyesszemű panasszal jönnek az édesanyák: «Hová lett az én drága kicsi fiam? Hová lett a rózsás arca, rám csillanó tiszta, nagy szeme, puha, szőke haja, csengő hangja, arányos, harmónikus egész kicsi éneje? Nyurga lett és aránytalan; keze, lába hosszú, mindenbe beleütközik, mindent meglök és eldönt, aminek közelébe kerül; arca sápadt, pattanásos; lesüti a szemét és kerüli a tekintetünket; a mutató hangja hol rekedt szoprán, hol meg pince=mélységből feltrő, idétlen basszus... Ki vitte el, ki rontotta el a kis fiamat? ...»

Borús homlokkal aggódó édesapák jönnek: «Nem tudom, mi van a fiammal. Egy idő óta nem ismerem rá. Olyan engedelmes, szorgalmas, jóvágású gyerek volt; olyan bizalommal fordult hozzám minden dolgában; nyílt szemű, őszinte, megbízható a legnehezebb dolgokban is; és udvarias, előzékeny, igazi úri fiú... És most egy idő óta egyre=másra hazugságon csípem; ha beszélgetünk, nem néz a szemembe; anyjával

modortalan, testvéreivel durva; tanulásban hanyatlik és félek, hogy valami komoly hibát eltitkol előlem . . . Talán a pajtásai ronghették el? . . . Aggódom a fiamért . . .»

Könnyesszemű édesanyák, aggódó apák előtt álljon megnyugtatósképen az élet bizonyága: *nem lett rosszabb a gyerek, nem rontotta senki, nem is indult züllésnek, csak — idősebb lett és belekerült a fejlődés korának viharzónájába.*

Nagy rabló az Idő és nagy ajándékozó is ugyanakkor. Jönnek a percek, napok, esztendők, ránknéznek, átsuhanak rajtunk és tovafutnak. Közben egyik kezükkel letépnek, elrabolnak tőlünk valamit, másik kezükkel adnak új értékeket. Hova tűnt a békeidők nyugalma, hová a gyerekörömeink, hová a fiatalság évei? Elkapta az Idő és elvitte magával, soha többé vissza sem hozza. De adott helyettük új kincseket: a férfi erejét, az öreg ember bölcsességét, csikorgó erőfeszítések sok apróbb-nagyobb sikerét. Elfutnak az évek a felnövő fiúk fölött: elfut a hatodik, tizedik, tizenharmadik és velük eltűnik lassan a játszó kisgyerek, el a kis elemista a maga mesevilágával, a kisdíák az indián-romantikával, és elérve a serdülés korának kapujához, belenő lassan a gyerekünkhöz az élet legviharosabb korszakába: vadütemű kamaszkorba. Éveken keresztül folyik a nagy vetkőződés: elrabol az Idő mindent, ami a kisgyerekekben kedves és szép volt, s formátlanság, esetlenség, aránytalanság marad vissza helyettük. De közben ajándékozó kézzel új kincseket halmoz. Belső nagy kataklizmákból lassan kibontakozik és pár év múlva a fiatal erő ezer nagy ígéretével áll előttünk az új ember: a Férfi.

Szegedről jöttem Budapestre április elején az Árpád-sínautobuszon. Ragyogó napsütésben hagytuk el az Alföld metropolisát. Félégyháza fölött sötét felhőtömeg ült az égen és amint feléje rohantunk, lassan fölénk terült, a napot is eltakarta és befödte az egész szemhatárt. Belerohantunk. Szél süvített, eső verte az ablakot, aztán hópelyhek kavartak és egy perc múlva köröttünk tombolt a hóvihar. Tovább! Tovább! Hó fődte a földet, fehér volt minden; remegtek a fák és remegtek a sínautó ablakai . . . Aztán elől világosodni kezdett, a szemhatáron felhőtlen ég kúszott előre és egyik pillanatról a másikra újra fölöttünk ragyogott a nap, frissen, derűsen álltak a még víztől csöpögő fák és újra a tavaszban siettünk tova. Túljutottunk a viharzónán és a ragyogó tavasz szebb és erősebb volt körülöttünk, mint valaha.

Ilyen viharzóna az ember fejlődésében a serdülés kora.

Mosolygós gyerek=tavaszból gyors ütemmel siet bele az élet ebbe a tavaszi viharba, ahol minden recseg=ropog, kavarog... Elmúlik egy év, el kettő, három, talán négy; — és akkor:

«Egy észrevétlen hajnalon a vér partos mederbe tér,
lelkük fattyúhajtásait cirokseprőnek lenyesik,
és leseprik az utakról a buja szirom=havazást...»

(Mécs: Kamaszok.)

Amilyen váratlan jött, olyan hirtelen=gyorsan el is múlik a fejlődés viharos korszaka és nyugodt mederben, harmónikus továbbfolytatással bontakozik ki a nagy Isten remeke: a Férfi.

Nem szabad csodálkoznunk azon, hogy Isten ezen a formátlan, nehéz korszakon végigvezeti a fejlődő embert. Minden haladás rombol valamit, ami régi volt és útjában áll; minden fejlődés a régi állapot romjain gázol át. Formák pusztulnak, hogy új formák alakulhassanak. A fa kérgének meg kell hasadnia, hogy kibújhasson a rügy; a virág bomlása elrontja a rügyet, és hogy a termés megjelenhessék, el kell hervadnia, le kell hullania a virág szirompompájának. És a termés maga is éppúgy átmeneti alak csupán, mint az előzőek; romlása árán szabadul az érett mag, amelynek földbe kell jutnia, el kell pusztulnia, hogy a hosszú sorozat szolgálta nagy Cél: az új fa az életben megjelenjék. Csecsemő=forma, kisdéd=forma, gyermek=forma, serdülő=forma a maga nemében mind önálló és tökéletes épen úgy, amint önálló maga a virág is, a gyümölcs is, de ugyanakkor a sorozathoz csatlakozó ifjúkor formájával együtt mindannyian csak átmeneti, előkészítő részletei az életnek, amely a maga teljes fejlettségét a férfiben találja meg. El kell múlnia mindannak, ami átmeneti, hogy a teljeshez megérkezzünk. Elmúlik a kisfiú=kor, hogy formátlan kamaszéveken és harmóniába fejlődő ifjúéveken keresztül kibontakozhassék a Férfi. De az élet itt sem áll meg, hiszen maga egészében ő is csak egy nagy előkészítés: elszállnak a férfiévek, öregévek, elszáll az élet és akkor érik meg az egész nagy fejlődés=sorozat igazi gyümölcse: az örök élet.

A serdülés korával szemben állva, néhány átfogó nagy elvet kell kézbe fognunk, hogy kutatásunk során el ne tévedjünk.

1. A serdülőkör nemcsak testi, hanem *együttal mélyreható lelki és szellemi átalakulást is jelent*.¹ Ezek nem szükség=

¹ Hoffmann: Die Reifezeit. 67. Marczell: Bontakozó élet. III. 192. Ruland: Handbuch der praktischen Seelsorge. II. 58. Spranger: Psychologie des Jugendalters. 106—7. ol.

képen lépnek fel együtt,¹ egyik vagy másik lényegesen korábban vagy később érkezhetik.

2. A serdülőkori problémája *nem csupán szexuális probléma*: sokkal átfogóbb és mélyebb; a szexuális kérdés csak egy vonás benne. Nem szabad tehát mindenben szexuális veszélyt keresnünk.

3. A serdülés korának hatalmas átalakító munkája nem szükségképpen idéz fel heves viharokat szervezeti vagy lelki vonalon. *Lefolyhat egészen nyugodt=csendesen*, anélkül, hogy bármely irányban problémát okozna.

4. Viszont ha a legnagyobb nehézségeket, eltévelyedéseket okozza is, ha egészen kiforgatja régi=önmagából a serdülő fiút, akkor sem, sohasem szabad kétségbeesni vagy elkeseredni. A szülő messzebb távlatba nézzen: 3—4—5 évvel előre a jövőbe; tudja, hogy ezalatt lezajlik minden és utána visszajön minden, ami a viharzónában elveszett: fegyelmezettség, ambíció, tisztesség, becsület, otthonértékesítés, harmónia, és minden újra rendben lesz. *Nem romlott el a gyerek, csak viharzónába került.*

5. Az alakuló élet e legnehezebb szakaszában nagyon kevés szülő tud eléggé okos és eléggé szuggesztív lenni ahhoz, hogy a fiát végig vezetni és irányítani tudja. A serdülőkori bezárja a lelket és a szülő idegenül áll szemben a kamasszal. Ilyenkor kell hozzáértő külső segítőnek: *a lelkiatyának bekapcsolása* a nevelés nehéz feladatába. Tanácsot kérni nem szégyen; segítséget kérni sem szégyen; de szégyen tanácstalan állni és kapkodni és elrontani mindent és kiejteni kézből a gyereket.

6. Élet ura egy: az Isten. Az élet nagy kérdéseihez csak az nyúljon, aki Isten nevében nyúl hozzá, és azért, amit mond, vagy tesz, Isten előtt vállalja a felelősséget. A serdülés éveiben meg lehet alapozni vagy el lehet rontani egy életet. Rendkívül sok a kamaszkori dilettáns tudósa, de kevés, aki felelősséggel tud lelkekhez és az élet titkaihoz nyúlni. Ha a szülők segítséget keresnek, el ne felejtsek, hogy a serdülőkori problémája nem társalgási téma, nem is orvosi kérdés, hanem fontos életkérdés; a hivatott segítő első sorban nem az orvos, hanem lelkek mestere: a pap.

Ezeket az elveket úgy fogjuk kézbe, mint talizmánt, vagy mint sötétben vezető iránytűt.

Azután megindulunk, hogy kövessük a fiút befelé, az élet viharzónájába.

¹ Ruland i. m. II. 58.

2. A kamaszkor távlati képe.

Viharzóna . . .

Valóban úgy jön, mint a nyári zivatar. Hirtelen=váratlan kerekedik, szembetűnő távolabbi előjelek nélkül s mire a laikus szemlélő, vagy maga a fiú észrevenné, már benne áll a problémák közepében.

«Még este szent a Rend, Család, a Miatyánk, a Hiszekegy,
— s egy reggel fáj az ébredés, a rácsos gyermekágy rövid,
a ruha szűk, cipő szorít! Szemrebbenés: nő láb, ököl,
szemrebbenés: nő agy, kebel, a lélek éhes szája nő,
a vérnek árja gáttalan, bilincstelen, bánattalan! . . .»

(Mécs : Kamaszok.)

Maga a fiú veszi legkevésbé észre a benne megindult óriási átalakulási folyamatot. Növekvő belső nyugtalanság, újarcú kísértések, lelki diszharmónia, ismeretlen, messze néző vágyak többnyire megriasztják. Egyik azt hiszi: rosszaság, és sietve bezárja lelkét a felnőttek előtt, nehogy rájöjjenek arra, amit maga sem ért; másik gondolja: láz, betegség, és szívet szorító izgalommal kérdezősködik pajtásainál, szolgálonál, felelőtlen felnőtt bizalmasainál, de gondosan titkolja aggodalmait a szülei előtt, mert hátha tudtán kívül maga lett okozója valaminek, amiért megszidnák, megbüntetnék. — Sokat az iskola, játszótér, műhely közvéleménye már régen felvilágosított annyira, hogy tudja: ez a nemi ébredéssel függ össze mind és ezek örülnek, hogy most már ők is nagyfiúkká lesznek; ugyanakkor élesen szembekerülnek az otthonnal, amely tovább is kislánynak kezeli őket. — A legtöbb azonban behúnyt szemmel, értetlen=tudatlan rohan bele a viharzónába és minden új jelenségre új megdöbbenéssel bukkan rá, minden újabb problémában ismeretlen új ellenfelet talál és tévelyeg, sodródik, vergődik éveken át, mint a szélvész szárnyán utazó falevél . . . Tóth Tihamér «Tiszta férfiúság»-a felbecsülhetetlen értékű segítséget hozott a kamaszodó fiúknak, mert célt, irányt, távlatot mutatott a szexuális ébredés ösztön=problémái vonalán; azóta a VI. parancs kérdéseivel

sokkal biztosabban és keményebben állnak szembe a kamaszkákkal; azonban a serdülés korának egész komplexumáról még mindig nincs igazi tudásuk és messze néző távlatuk.

Nem ismerik fel a kamaszkor nyílását a szülők sem. Édesanya meleg sugarú, szívbe néző szeme, édesapa életharcokban edzett komoly férfiszeme észrevétlen siklik el a pubertás közeledését hirdető apró jelek fölött; ők rendesen akkor veszik csak észre az idők változását, amikor a serdülő fiú az otthon rendjével, iskola fegyelmével, eddigi életük iratlan törvényeivel szemben hibát hibára halmoz . . . Sokan akkor is csak fegyelmezetlenségnek, könnyelműségnek, neveltségnek látják kamaszka félrelépéseit, és hogy «rendre tanítsák azt a kölyköt», büntetések sorát zugatják föltötte. És mesterségesen is mélyül a szakadék, amelyet a serdülés kora amúgyis meghúz a szülők és a fejlődő gyerek közt. A szülők szívében rémület és keserűség üt tanyát, amikor a tekintély krízise, tisztaság krízise, becsület krízise hibákba, bűnökbe sodorja a fiút. Rémülve látják a gyerekük romlását; elkeseredve veszik tudomásul, hogy az ő gondos szeretettel nevelt fiuk hazudik, lop, lázad, sikamlós tréfákon kacag, csavarog és elidegenedik az otthonától. Az újabb és újabb hibákat nem tudják összefogó, széles távlatú áttekintéssel mint egyetlen kritikus viharzóna jelenségeit felismerni és főleg nem tudnak bízni abban, hogy «egy észrevétlen hajnalon a vér partos mederbe tér» és az egyensúlyát visszanyert nagy fiú újra a büszkesége és öröme lesz az egész családnak.

Még a lelkiatya sem ismeri fel sokszor a serdülés korának érkezését, pedig mindannyiok közül ő néz legmélyebben az emberi életekbe és a kezén már száz és száz fejlődő kamasz futotta végig a bontakozás kritikus útját. A gyóntatószékben nem látja közvetlenül az élet sok apróságát, hanem csak annyit láthat belőle, amennyit a gyónó szavai feltárnak előtte; akkor is csak a bűnvallomás ablakán át nézhet, és ezt az ablakot ahány gyónó, annyi képpen tárja ki. Hányszor nem sejti a lelkiatya a mosolygószemű kisfiú vallomása mögött: «szemérmetlen is voltam» a kamaszkor előrenyúló kezét! Kérdezősködni, firtatni nem akarja, nehogy maga irányítsa a gyerek figyelmét a nemi élet kérdéseire; belenéz a tiszta szemekbe és azzal a nyugodt meggyőződéssel oldozza fel, hogy gyerekes túlzás van a vallomásban s talán valami jelentéktelen apróságra gondolja a kicsi ember, hogy az szemérmetlenség. Ha aztán egy alkalommal felvilágosító szeretettel odahajol a kis lélek fölé és elbeszélget a gyónóval a kemény

parancs nagy titkairól, akkor látja tán rémülten, hogy félig tudatos, rendszeres masturbációról van szó s hogy akit még dajkamesét hallgató naív gyermeknek gondolt, azt már elkapta és pörgeti vadul a kamaszkor vihará!

Legszerencsésebb a hittanárnak, a kongregáció prézesének, vagy a cserkészcsapat papi parancsnokának helyzete, aki egyúttal lelki vezetője és gyóntatója is a fiúknak, mert gyóntatószéken kívül is közelről látja őket, megérti problémáikat és avatott szeme észreveszi a közeledő pubertást akkor, amikor a szülők vagy maga a fiú még mit sem sejtjenek felőle.

A kamaszkornak története van, amely jóval korábban kezdődik, mint amikor a fiú valóságban a serdülés korába jut. Távlata van: beleilleszkedik az életbe, mint annak egy elkerülhetetlen és nagyon fontos és felelősségteljes szakasza, előzményekkel, bizonyos mértékig szabályos lefolyással és hosszan tartó utórezgésekkel. Vannak látható jelei és vannak láthatatlan mélységei. Kírzisei vannak, amelyek életet és egyéniséget méráznak és átgyúrnak; — veszedelmei, amelyekben tönkre-mehet a fiatal élet: — tövisei, vermei, örvényei. Ugyanakkor azonban olyan szédítő vitális erőket szabadít fel és működtet, amelyeket soha többé nem fog produkálni tudni az élet; erőket, amelyeknek csak rátermett összefogójuk és irányítójuk akadjon s akkor jellemet, egyéniséget formálnak, világnézet alapjait sulykolják s az esetlen kamaszból Isten gondolata szerinti nagyszerű férfigéldányt gyúrnak ki.

Hogy a serdülés korának mélységeit megértsük, bele kell néznünk az élet csodálatos műhelyébe.

Az életnek nincsenek sablonjai; ilyeneket csak a közönségesen dolgozó Ember talált ki. Az élők világában minden egyed más és más. Nincs két egyforma rózsa vagy kis cica; nincs két egyforma ember sem a felépítésében, sem a jellemében, sem élete történetében.¹ Egymás mellett felnövő két kis pajtás talán homlokegyenest ellenkező módon éli át a kamaszévek viharait; két ikertestvérke lehet, hogy pontról-pontra más vonalakon fejlődik. Nincs a kamaszkornak sablonja. Nincsenek csálhatatlan, általános érvényű paragrafusok, amelyek ezer gyerek esetében pontosan ezerszer és pont ugyanúgy merülnek fel. Elszoruló szívvel olvas talán az édesanya kamaszok problémáit tárgyaló könyvet s rettegve várja a szimptomákat a maga fián: és az férfivá nő mellette anélkül, hogy nagyobb hullámokat vert volna a nagy át-

¹ Weil: Die innere Sakration.

alakulás. Másik örül, hogy naiv, jó kis fia van, — s a fiú már évek óta rabja a magános bűnnek.

Vigyázzunk! Nem kívülről befelé kell nézni a kamasz-időket, mint amikor egyenruhába öltöztetnek egy századot és egy vezényszóra mind egyszerre lép, — hanem gondos szemmel kísérve a fiút, az egy fiút, a *mienket*, őbenne, egyedülálló egyéni színeződésben kell kibomlani látnunk a serdülő ember problémáit s a problémák műhelyében a Kamaszon át a Férfit. Nem: «egy kamasz a sok közül», hanem: «ez a kamasz», mert minden kamaszfiú egészen más.

Próbáljuk áttekintőleg beleilleszteni a serdülés korát az ember élete képébe.

Ha az élet vonalát geometriailag ábrázolni kellene, nem egyenest, hanem hullámvonalat rajzolnák.

Az életnek ritmusa van. A fejlődés meg=megismétlődő hullámverésekkel dolgozza az embert egyre érettebb és tökéletesebb alakra,¹ míg végül az utolsó hullám már az örökkévalóság partjait veri. Hullámhegyek és hullámvölgyek váltakoznak éveket átfogó hatalmas íveléssel ezen az állandóan előre haladó érési folyamaton át, amely az örökkévalóság számára érleli az embert: hullámhegyek, amelyek tökéletesen kidolgozott, befejezett és kiegyensúlyozott «részlet=kiadásait» jelentik ugyanannak az egy embernek; — és hullámvölgyek: közbeeső forrongó, vajudó, kialakulási időszakok, amelyek egy megelőző részleteredményt rombolnak, hogy lényegesen új fejlődési anyag hozzáadásával egy következő, tökéletesebb forma felé irányítsák az egyedeket. Ezek a ritmikus hullámlökések adják az alapot ez emberi élet felosztásához különböző fejlődési korszakokra.

Beszélünk gyermekről, kamaszról, ifjúról, felnőttől, öreg emberről. A 10—12 éves *gyermek*, sokoldalú kibontakozásának kavargó, nehéz évei után kiegyensúlyozott, hiány=talanul kidolgozott, kész kis emberalak; — ezt bontja a *kamaszévek* hullámvölgye, hogy azután hatalmas ívű hullám=hegy emelje magasra az újabb kész alakot: az *ifjút*, akiben az ember testi megkonstruálása befejezettnek tekinthető; — a *felnőtt férfi* kora újabb hullámhegyet koronáz; ennek a kornak a végén a megérett ember a kibontakozásnak csúcspontját jelenti, míg végre utána, az *öregkorban* lassú le=hanyatlás és az életből kifelé=készülődés következik.

¹ Hoffmann: Die Reifezeit. 67—68. ol. — Neurath: Die Pubertät. 6. ol.

Ez az egész folyamat állandó érése az ember=egyednek. Mégis «érés» szóval az élet vonalának azt a részét szoktuk jelölni, amely a kicsi ember életbelépésétől a serdülés korá=nak lezárásáig terjed.¹ Mert tulajdonképpen akkor lesz készen a felnőtt, az Ember.

Ez a folytonos ritmus, a fokozatos fejlődésnek ez az üteme rajzolja az emberi élet hullámvonalát. *Ennek a ritmusnak egy üteme csak a serdülés kora : szervesen illeszkedik össze az előtte haladó és az utána következő életkorszakkal.* Nagy hiba lenne az összefüggésből kiemelve, mint önmagában különállót és mint valami egészen különlegeset néznünk, önálló törvényszerűségekkel és rokontalan az életbe meredő jelenségekkel; — még nagyobb hiba lenne elfelejtenünk, hogy *a kamaszkor egyszerűen egy hullámvölgy : a harmonikus gyermekformától a szintén harmonikus férfiformához át=vezető, tehát ziláltságában is egyre felfelé iparkodó életkor=szak,* amelynek minden újabb periódusa a legnagyobb katalizmák idején is mindig egy fokkal magasabbat és értékesebbet jelent, mint az előtte menő.

A kamaszt kettő magyarázza : a gyermek, akiből lett, és a férfi, akivé lenni akar.

A kamasz felé négy ember kell, hogy hajoljon, mert csak négyen tudják őt igazán megérteni: a biológus, aki a testi fejlődést figyeli; a pszichológus, a szellemi élet fejlődési törvényeinek vizsgálója; a pap, aki a lélek kibontakozását és tájékozódásait irányítja és a szülő, aki nem okoskodik, nem méreget, nem analizál és nem absztrahál, hanem egyszerűen szereti a fiát és férfivá akarja nevelni.

Az ember testi, szellemi és lelki fejlődése párhuzamos vonalakon történik, amelyek hol erősen közelednek egymáshoz, hol el=eltávolodnak, egyik előzi a másikat, azután vissza=marad, hogy később újra előretörjön. Aki az ember élete történetét hű igazságban akarja ismerni, annak a különböző vonalakat állandóan együtt kell szemmel kísérnie. A biológus csak részletet lát és sok mindent nem ért meg; más részletet lát a lélekbúvár és vannak dolgok, amelyeket nem tud meg=

¹ Hoffmann i. m. 67. ol. — Neurath i. m. 6. ol. — *Martin* az élet 5 fázisát vonalazza ki: 1. Gyermekkor, a születéstől a nemi érettségig. (Három részre oszlik: csecsemőkor, korai gyermekkor a két fogzás között, késői gyermekkor.) — 2. Ifjúkor, a növés befejezéseig. — 3. Felnőtt=kor, míg az ember haja szürkülni nem kezd. — 4. Érett férfikor, a klimaktérium beálltáig. — 5. Öregkor, lassú sírbahajlás ideje.

magyarázni; a kettő együtt már a legtöbb jelenségre biztosan teszi rá a kezét; és ha melléjük áll a természetfölötti élet mestere, a pap, akkor alig találnak érthetetlen problémát többé.

*A serdülés párhuzamosan futó testi és lelki nagy átalakulást jelent; a gyermekből évek során kifejlődik a férfi.*¹

A kamaszkor teljes, igazi megértéséhez csak a legutolsó két évtized hozta közelebb az embert. Sokáig tisztán a nemi érccel kapcsolatos szexuális problémának fogták fel az egész serdülés=kérdést; mások meg, a legújabb időkig is, kizárólag élettani alapon, a belső szekreciós mirigyrendszer működéséből magyaráztak mindent; ugyanakkor a nevelők lélektani törvényszerűségeket kutattak, de elhanyagolták a biológiai törvényeket és szintén csak részletet markoltak. Pedig *a serdülés hatalmas szinthezis: élettani és lélektani erők érlelik gyermekből a felnőtt, kész embert.*

Talán legtöbbet ártott és legjobban akadályozta a serdülés korának igazi megértését az a téves megítélés, amely minden jelenséget a szexuális élet számlájára írt. Hoffmann² írja nagy művének első fejezetében: «Pubertätspsychologie war beinahe gleichbedeutend geworden mit Sexualpsychologie, sofern man in diesem Falle überhaupt noch von

¹ «A serdülés (pubertas) csaknem egy időben történő biológiai és lelki átalakulást jelent a gyermek életében... A serdülőkori lelki átalakulás: új lelki forrásból fakadó áramlások nem tisztán biológiai folyamatokból születnek, hanem a testi fejlődéstől nagyrészt függetlenek. Kifejlődésük, a serdülő lelki=centrumának elfoglalásáért vívott küzdelmük a biológiai elváltozásoknál időben is sokkal tovább tart.» (Marcell: A bontakozó élet. III. 191—2. ol.) — «Die psychische Pubertät deckt sich in ihrer zeitlichen Erstreckung nicht mit der somatischen; sie ist viel weiter gespannt, als man gewöhnlich annimmt.» (Neurath i. m. 58. ol.) — «Hier stehen zwei Tatsachen da, die zeitlich einigermassen nicht genau miteinander auftreten: eine anatomisch=psychologische Strukturveränderung, und eine seelisch=geistige Strukturveränderung.» (Spranger: i. m. 24. ol.) — «Die Pubertät kann überhaupt nicht allein von der psychologischen Seite aus verstanden werden, sondern ist in ihren Grundzügen biologisch (also genetisch) bedingt. Nur darf dies nicht im Sinne eines psychophysischen Parallelismus gedeutet werden, als seien die seelischen Veränderungen einfach Folgeerscheinungen oder Begleiterscheinungen von Umbildungen körperlicher Art, insbesondere des innersekretorischen Systems (also der Drüsenfunktionen).» (Hoffmann: Die Reifezeit. 67.) — «Mi tehát határozottan állítjuk, hogy a lelki és testi serdülést tartamukban szigorúan el kell választani egymástól.» (Sh. Bühler: Az ifjúkor lelki élete. 26. ol.) — L. Éder—Szász: A serdülő gyermek. (Kisparti: A családi nevelés útjain. 101. ol.)

² Die Reifezeit. 5. ol. — L. Allers: Sexualpädagogik. 79. ol.

Psychologie sprechen darf. Nichts hat uns das Ferständnis jugendlichen Seelenlebens so erschwert, als wie die sexuelle Argwohn, womit man von diesem Standpunkte aus alle seine Lebensäusserungen zu betrachten pflegte». A szexuális ébredés egy fontos és jelentős vonala a kamaszkor arcának, de nem a legfontosabb és főleg nem kizárólagos, alkotó vonása!

Amint Hoffmann a «szexuális gyanu» ellen, épp olyan keményen és határozottan küzdenek a serdülés korának ismerői: Spranger,¹ a lélekbúvár, Neurath,² az orvos, Marczell,³ a pap a másik helytelen irány ellen, amely mindent biológiai erők működéséből magyaráz. Érdekes a polémiajuk Theodor Ziehen-nel, aki ugyan szintén harcol a mindent szexuális alapon magyarázó irányokkal, de a maga részéről három fő-főforrást jelöl meg, mint a kamaszkori átalakulás megindítóit: a központi idegrendszer továbbfejlődését (különösen az agyét), az ivarmirigyek érését és a környezetnek s az életkörülményeknek gyökeres átalakulását. Igaza van Sprangernek: ez a három a mély lelki problémákat meg nem magyarázza.

Testnek és léleknek egymástól sok tekintetben független fejlődési lendülete, ritmusa áll a serdülés korának minden kérdőjele mögött.

A szülőknek egy pillanatig sem szabad elfelejteniük, hogy kamaszfiúikban⁴ évek során testileg és szellemileg egészen új ember épül. És ha visszaemlékeznek rá, hogy milyen nyugós, nyafogós, «rossz» volt a gyerek akkor, amikor a foga jött, vagy amikor a himlő elleni oltást megkapta, akkor nem fognak többé csodálkozni azon, hogy ez a teljes átépítése a szervezetnek a kamaszkorban szintén nehéz, nagy nyugtalanságokat és válságokat hoz magával. Minden, ami a szervezet

¹ Psychologie des Jugendalters. 24. ol.

² Die Pubertät. 60. ol.

³ A bontakozó élet. III. 192. ol.

⁴ A serdülőkori problémái a leányok világát éppen úgy meg-
rázzák, mint a fiukét. Sőt bizonyos jelenségek sokkal biztosabban
konstatálhatók a leányoknál (pl. a havi vérzés, a menstruatio a
szexuális érést minden esetben félreismerhetetlenül jelzi, míg
ugyanaz a fiúk éjjeli magömléseiről, a pollutio nocturnaról nem
mondható). Én azonban most a leányok kérdését teljesen érdeklődési
körömn kívül hagyom, hiszen a fiúk könyvét írom; még a szokásos
párhuzamokat is a fiúk és leányok érésének jelenségei között csak
ott húzom meg, ahol a fiúk problémájának megértését ez meg-
könnyíti számunkra.

egyensúlyát megbontja, súlyos biológiai következményeket vonszol maga után; épp így a szellemi és lelki élet vonalán. És ha most a három találkozik!...

Gyermekek — serdülés — férfikor.

Egy kiegyensúlyozott, teljes emberalaktól átfejlődés a másik, felsőbbrendű, kiegyensúlyozott, befejezett alakhoz. Az emberi életnek legmozgalmasabb 10—15 éve.

A serdülés kora három részre oszlik:¹

praepubertas — *pubertas* — *adolescentia*.

Ideje a leányoknál valamivel korábban érkezik el, mint a fiúknál: előbbieknél a 13—17-ik életévek közötti idő, utóbbiaknál a 14—19 évig terjedő idő a normális lefolyású serdülés kora. (L. Marczell, Neurath, Bühler stb. — Seitz² nagy arasszal mér és az átalakulás folyamatának legmeszszebb határait a 10. és 18. évek közé teszi; ami ennél korábbi vagy későbbi, az már rendellenes, pathológikus.) Termé-

¹ Neurath¹ ugyanezt a hármas felosztást állapítja meg és *Präpubertät*, die eigentliche Pubertät, és die Adoleszenz névvel nevezi őket. (i. m. Einleitung.) Ugyanő idézi *Biedl*-t, aki a Pubescenz, Adoleszenz és a Maturitát korszakát különbözteti meg és tisztán élettani alapon dolgozva, a praepubertas-nak megfelelő Pubescenz-korszak jellegzetességét gyors testi növésben, az idegrendszer bizonyos izgathatóságában és az anyagcsere fokozódásában, az Adoleszenz-korszakét az ivarmirigyek szerepének előretérésében, a Maturitát-korét pedig a test és a mirigyrendszernek a befejezettségig való továbbfejlődésében látja. Biedl további teoriáját azonban, amely mindent a szekretációs mirigyek működésére épít fel és a fejlődésnek korszakait más-más mirigy vezetőszeréhez köti, Neurath túlzottanak bélyegzi és nem fogadja el. — *Bühler Sarolta* a pubertas és az adolescentia korát különbözteti meg és az elsőt a tagadás, a másodikat az igenlés korszakának nevezi; a kettő határát fiúknál a 17-ik életév végére teszi. A különben kitűnő lélekűvárnak ezt a felosztását nem fogadhatjuk el, hiszen a «tagadás» és «igenlés» a fejlődés egyik korszaka számára sem sajátítható ki mint fő jellegzetesség; a pubertas-korszak is mutat sok hatalmas igenlést és a tagadással az ifjúkor nevelői is eleget kell küzdenek. — *Marczell Neurath*-tal párhuzamosan állítja fel a hármas tagozottságot; az első korszakot a romantizmus korának, a másodikat a realizmus, a harmadikat az idealizmus korának mondja. (A bontakozó élet III. 193—4. ol.)

² A pubertas éveinek megállapításánál bizonyos eltulodások mutatkoznak a különböző szakíróknál; ezek azonban nem lényegesek és csak azt mutatják, hogy egyik a praepubertast is számítja, másik a szellemi és lelki érés ívét rajzolja. Így érthető, hogy pl. Neurath, Bühler és sokan mások fiúknál a 14—16, leányoknál a 13—15 évek közé teszik a serdülés idejét s ugyanakkor pl. vitéz Csia fiúknál 15—17, leányoknál 14 évet ír, Tuszky pedig egészen nagy ívet rajzol: fiúknál 14/15—22/24, leányoknál pedig 12/13—16/17 évek között.

szetesen itt is áll a fejezet elején tett megállapításunk, hogy az életnek nincsenek sablonjai; egyénenként változó és elég nagy ingadozásokat enged a valóságban a pubertas kibontakozása. Legjobbban internátusokban látja ezt az ember, ahol bizony nem szabályosan: egy-kettő, vonulnak be a kamaszkorba a biológus megállapította hivatalos időbe érkezett évfolyamok, hanem 3—4 évfolyamot kell összeráznunk és egészen más szempontok szerint újra összefognunk, ha szét akarjuk válogatni a még gyerekeket a kamaszodóktól és az előrehaladott kamaszkor viharait küzködve állóktól. Érdekes megfigyelni nálunk pl. a középiskolák IV—V-ik osztályát: időben, lefolyásban a legkülönbözőbb pubertasesetek egész gyűjteménye mindegyik.

Komoly figyelmeztetés a szülők számára: nem lehet Pató Pálosan nyugodtan ülni várnunk, míg 14 éves lesz majd a gyerek, hogy attól kezdve többé ne kislánynak, hanem kamaszknak kezdjük kezelni; a 10—11 éves fiú édesapja már tágra nyílt szemmel, meleg szívvel figyelje a fiát, mert a serdülést megpördítő erők már ott leselkednek körülötte. És ha egyetlen lépést késett, egészen elkészt! Úgy vagyunk ezzel is, mint a gyorsvonattal: mindegy, hogy egy perccel vagy félórával az indulása után érkezünk loholva a pályaudvarra: ha egyszer elindult, búsán nézhetünk utána!

Serdülés korának ajtónyitója: az *ivarmirigyek megérése*. A testi átalakulás fejezete beszél a herék és a petefészek anatómiájáról és élettanáról; itt csak annyit szögezzünk le, hogy ezeknek a belső elválasztó mirigyeknek új ütemű munkája indítja meg a hatalmas átépítkezés egész folyamatát.¹ A fiúknál megkezdődik az ondótermelés (külső, de nem mindig csálhatatlanul jelentkező szimptomája az éjjeli magömlések fellépése), a lányoknál a szabályosan fellépő és folytatódó havi vérzés: menstruatio jelenti, hogy a petefészekben megérett az első petesejt. És nincsen többé kislány, az élet ritmusa kérlelhetetlen erővel viszi bele a kicsi embert a viharzónába. Édesapa, édesanya szeretne belekapaszkodni az Idő kerekébe, szeretné könnyörögve kiáltani: Állj meg, Idő, állj meg Óra, hiszen még alig gyönyörködtem a szépen fejlődött gyermekemben!... De nincs többé megállás. A fiúban ott dübörögnek már azok az

¹ «Das Alter, in welchem beim Mädchen die Menstruation, beim Knaben Samenerguss, meist in Form der nächtlichen Pollution, auftritt, kann als der Beginn der Fortpflanzungsfähigkeit, als Pubertätsbeginn gelten.» (Neurath i. m. 3.)

erők, amelyekről Marczell¹ olyan szépen mondja, hogy itt a természet már nem a cizelláló művész finom vésőjével dolgozik, hanem feszülő életenergiák lökészerű belső munkájával; — a kislánynál (Totis² poétikus hasonlata szerint) valósággal csengetyűjelzés hirdeti az ivarérettséget; — és ezzel előszabadultak nyugtalan évek nehéz válságai s el sem tűnnek többé, míg a test, szellem, lélek alapjaiban való átépítése be nem fejeződött. Akkor azonban nincs már többé fiú és leány, hanem helyettük az életbe magaslik a Férfi és a Nő.

Az ivarmirigyek érésének időpontját különböző tényezők jelentősen befolyásolhatják: elsősorban a klíma, a faj, a szociális helyzet, a hivatás és az egyéni szervezet.

Az éghajlat hatását meglehetősen eltúlozták akkor, amikor törvényszerűségnek vették, hogy forró öv alatt korábban áll be a nemi érettség, mint az északi vidékeken. Engelmann, Rössle, Harms, Baelz, megfigyelései ezeknek a tapasztalatoknak ellene mondanak. Viszont sokszorosan megerősítik a *faji* hovatartozandóság hatását a serdülés időpontjára. Schröder³ szerint Svédország, Finnország, Japán, Olaszország, Dél-Oroszország és Németország ifjúsága nagy átlagban körülbelül egyidőben kezd menstruálni (a leányok ivarérése a havi vérzés révén sokkal biztosabban megfigyelhető, így a tudományos megfigyelések elsősorban rájuk vonatkoznak), míg a zsidók, a keletiek és a románok korábban érnek el a nemi érettséghez. Rosenfeld teoriája, hogy a barnák korábban érnének, mint a szőkék, még további bizonyításokra szorul; éppúgy nem eléggé bizonyított az a feltevés sem, hogy a hosszúlábú északi népeknél később érkezik a kamaszkor, mint a kurtalábú délieknél.

Hatalmas megfigyelési anyag bizonyítja a *szociális helyzet* és környezet hatását az ivarérettség beálltának időpontjára. Stratz⁴ táblázatokban mutatja ki, hogy jó módú családok gyermekei általában korábban érnek, mint a nyomorban élő proletárgyerekek; ebben valószínűleg az erősebb táplálkozásnak éppúgy szerepe van, mint a nevelés viszonylagos puhaságának.

A *nagyvárosok* gyermekvilága («Kulturtypus») korábban

¹ A bontakozó élet. III. 219.

² Az ifjúság nemi problémái. 19. ol.

³ Schröder R. Pathologie der Menstruation. — Handb. Halban-Seitz.

⁴ Rassenlehre. L. Neurath i. m. 5. ol.

lesz nemileg érett, mint a kisvárosok vagy a falvak ifjúsága («Naturtypus»). Ezen nem kell csodálkoznunk, mert bár a tisztább levegő és az egyszerűbb, egészségesebb életmód a falusiak előnyét biztosítaná a fejlődés egész vonalán, viszont a városi környezet nagyobb higiéniája és fejlettebb egészségvédelme kiegyenlíti ezeket az előnyöket; ugyanakkor a falusi gyerekek szemben a nagyvárosi ifjúság hasonlólíthatatlanul jobban van kitéve a lelki fertőzés állandó veszélyének (plakátok, hirdetések, képek, mozik, kirakatok, reklámok, ponyvairódalom, énekek, női divat, az utca csábítói, beszédek, utcán kiáltó bűn stb.); s bizonyos, hogy minden, ami a szellemi érést sietteti, ugyanakkor a nyújtott szexuális inger révén a testi érést is jelentősen szorgalmazza.¹

Szülők számára figyelemztetésül álljanak ezek a tapasztalatok. Tanítsák őket arra, hogy a gyermekek nevelése kicsi kortól kezdve egészséges, természetes, tiszta és kemény legyen; minden puhaságnak és felesleges kényeztetésnek elkerülése, egészséges, gyermeknek való táplálkozás, higiénikus életmód, tiszta otthon és tiszta környezet biztosítsa a gyermekük normális fejlődését. Ne találjon a gyerek otthonában nemileg izgató képeket, könyveket, folyóiratokat (magazinok, színházi lapok, erkölcstelen képeslapok); ne halljon sem otthon, sem a szülei szokott társaságában kértelmű tréfákat, trágár megjegyzéseket; ne nézhessen lopva nuditásokat, ne figyelhesse meg a szülők házassáletének intimitásait; fürdőszoba, hálószoba az egészségnek legyenek kemény szolgálói, ne szexuális benyomások gyűjtőhelyei. Séta, szórakozás a szülei oldalán, vagy felelős nevelő: tanító, cserkészvezető kezén egészséges örömet jelentsen, ne felelőtlen kis pajtások rontsák az utcasarkon, vagy mocskosszájú kamaszok neveljék a bérház udvarán vagy a játszótéren. Pajtásait gondos szemű szeretet válogassa. Nem lehet barátja az idősebb kamaszfiú, sem a nála jóval korábban kamaszodó egykorú osztálytárs; nem jó játszótárs az idegen, semita fajú fiú, akinél úgy a korábbi ivarérés, mint az erősebben felajzott szexualitás faji adottság. Apró gyerekszórakozásai fölött is ott őrökdjék a szülői szeretet. Az áletkertben ne a majomketrec előtt ácsorogjunk vele órákig, mert igaz, hogy a majom mókás állat, de nagy ülőgumói, fedetlen nemi

¹ «So kann alles, was die Reife der Kinder in geistiger Beziehung fördert, alles die sexuelle Sphäre anregende auch die körperliche Reifung beschleunigen.» (Kleinschmidt. Neurath. i. m. 5.

szervei, ösztöndiktálta játéka sok olyanra hívják fel a gyermek figyelmét, amit gondosan titkolnánk egyébként előtte. Vurstliban, Angol parkban, vásári komédiás sátrakban és a búcsúk szórakoztató sátraiban éppúgy, mint a nagy mozik és színházak kapujában gondos szülő szeme nézze előbb az előadás anyagát (moziknál a kísérő filmeket!), mielőtt előveszi tárcáját: Na, menjünk be, fiam! Mert a gyerek nemcsak azt látja, amit mi szeretnénk, hogy észrevegyen, nemcsak azokat a hangokat hallja, amelyeket mi kíváncsún tartunk. Az élet tele van fénnel, de fény nyomában ott leselkedik az árnyék is mindig. *Nagy a szülő felelőssége nemcsak abban, hogy mit nem ad a gyerekének és hová nem viszi el őt, hanem még inkább abban, hogy mit ad neki és hová vezeti el.* Ha tiltjuk, takarjuk előre a rosszat, akkor kötelességünket csak félig teljesítettük; fontosabb ennél, hogy tömjük, eláraszszuk jó élményekkel. Normális élet, normális serdülés, minden túlhevített, izgató siettetéstől mentes! Álljon itt Rössle¹ intése: «Je mehr wir uns den vermutlich naturgemässesten, unverdorbensten Bedingungen nähern, desto unmerklicher beginnt und desto stetiger verläuft die Pubertät».

Az ivarérés beállta a pubertas-kor kezdetét jelenti és nem egy fejlődési processus eredményét, végét. Ivarérés tehát nem annak a jele, hogy az illető most már házasesetre alkalmassá lett. Ó, attól még messze vagyunk! «Az érés hosszú folyamat, melynek csak a végén lép fel az érettség.»²

Érdekesnek tartom erre vonatkozólag egész terjedelmében idézni *Totis Béla dr.*³-nak, a szociáldemokrata orvosnak könyvéből az ide vonatkozó sorokat.⁴ Érés és ivarérésről a következőket írja levélformában fiához:

«Meg kell tanítani végre mindkét nembeli ifjúságot arra, hogy kétféle nemi érettség van. Szülőknek és iskoláknak nyiltan és folytonosan hangoztatni kell a serdülők előtt, hogy a testi érettség még nem jelent teljes nemi érettséget. Meg kell értetni az ifjúsággal, hogy egész szervezetünk úgy van alkotva, hogy összes szerveink előbb

¹ Neurath i. m. 23. ol.

² V. Csia Sándor i. m. 12. ol.

³ Az ifjúság nemi problémái. 25. ol.

⁴ Érdekes ember! A természetfölötti világról nem vesz tudomást, a vallásnak háttal áll és ha feléje fordul, csak azért teszi, hogy rátámadjon; azonban szellemi és erkölcsi téren mély igazságokat lát meg és gondolataival sokszor egészen közel jár hozzánk.

vannak meg és fejlődnek ki, semmint használni tudnók őket. Gondolj csak arra, hogy az újszülöttnek is vannak kezei, lábai s mégis mennyi időbe telik, amíg azok használatát megtanulja! Van szeme, amellyel nézni tud, milyen sokára tanul meg látni! Gondolj arra, hogy minden szervünk használatához az értelem nagy mennyiségére is szükség van... A nemi érés korában a nemi szervek valóban készen vannak s állati értelemben — ez alatt a nemi tevékenység lélektelen, mechanikus működését érttem — alkalmasak is a használatra. Emberi értelemben azonban még nem használhatók, mert hátra van még azoknak a lelki állapotoknak kialakulása, azoknak az értelmi képességeknek a megszerzése, amelyek e szervek használatát valóban emberivé teszik. A nemi ösztönnek ugyanazt a lelki utat kell befutnia, mint a többi szervekből fakadó érzéseknek — látásnak, izlésnek, hallásnak — ahhoz, hogy használható, emberi és értékes legyen. Így nézve a dolgokat, láthatod, hogy nem is kétféle nemi érettségről beszélek, hanem a nemi érettségnek két fejlődési szakaszáról. Az első szakasz a testi ösztön, de ha ez már kész is: a második szakasz, a lelki érettség — ami a teljes és valójában emberi állapot — még várat magára...”

És *Batiz Dénes dr.*,¹ a cserkészorvos, egyszerű-röviden írja: «Úgy ifjakkál a magömlés, mint leányoknál a havi vérzés megjelenése még nem jelenti a nemi érettség, az apaságra és anyaságra való készenlét bekövetkezését, csupán annak elkezdődését.»

E ponton *végzetes feledékenységekben bűnös a felnőttek világa*. Öntudatlanul három csoportra osztjuk a Szerelem öfenségével szembenálló emberiséget: gyermekekre, akik nemileg éretlenek még, tehát semmi közülük a szerelemhez, messze állnak házasságtól; felnőttekre, akik nemileg érettek és joguk van szerelemre, házasságra; és öregekre, akikben kialudt a szexuális vágy és megszűnt az életmagvak termelése, akik túl vannak már szerelmen, házaseleten. Irodalom, színház, mozi kétféle közönséget keres: nemileg éretlen gyerekek és az ivarérésen túl érkezett felnőttek világát. És elfelejtjük, hogy *a gyermek és az érett felnőtt között ott jár a maga egészen különleges világával, éhes szemmel, mohó életkereséssel a negyedik emerfajta; a kamasz, aki nemileg érett ugyan, de szerelemre, házasságra*

¹ Egészséges élet. 129. ol.

mégis sokáig éretlen marad még. Külön irodalma van a gyermeknek, hozzá méretezett, az ő számára készült, az ő kis világának igényeit kielégítő; a kamasznak nincsen maga irodalma, színháza, filmje, őt rászabadítják a felnőttek szellemi táplálékaira: «hiszen már nagy fiú, megérti!» — És tömök szerelemmel, házasságtörés-históriákkal, szentimentális történetekkel, amelyek benne semmit nem rezzenenek meg és ezért értetlen únja és utálja őket, de azért olvassa, mert mohó éhség hajtja a könyvek felé s ha maga eleségét nem kaphatja, falja a neki nem való felnőtt-táplálékot. «Jaj, csak találnék egyszer az utálatos szerelmi históriák helyett végre valami tisztességes könyvet!» — sóhajtott egyszer egy kamaszka, aki beszélgetni jött fel hozzám, és amikor kinyitottam előtte a könyvszekrényemet és útleírások, felfedezések, kalandok, teljesítmények könyveit mutattam, felujjongva kapott feléjük és vitte, olvasta, olvasta őket... Megelégszünk azzal, hogy szidjuk, büntetjük a kamaszt, mert kalandos ponyvairodalmat keres és detektívregényeket olvas nyíltan és titokban, míg félrehúzott szájjal dobja félre a bölcsen válogatott «kötelező olvasmányokat»; de vajjon adunk-e neki az ő igényeit kielégítő, igazán az ő számára írott könyveket? Az «ifjúsági irodalom» legnagyobb része a praepubertas korának érdeklődési körébe vág és aránylag csekély az az anyag, amely igazán a kamaszfiúk érdeklődését keresi. Tegnap beszélgettem egy kamaszkával, aki három könyvtárból hordja haza a könyveket és eléggé lesújtó véleményt nyilvánít a felnőttek irodalmáról. «Tessék elhinni, alig talál az ember olyan könyvet, amelyet igazán érdemes elolvasni.» Mussolini évekkel ezelőtt felhívást intézett az olasz írókhoz, hogy keressenek végre a szerelmen kívül más, kevésbé elcsépett, új témát, anyagot; a «problema triangulare» kimerített téma már, elég volt belőle.¹ Mikor

¹ A korunkat jellemző túlfűtött szexualitás, amely az élet minden vonalán megnyilvánul, nemcsak a Freud-iskola bűne; sokkal vétkesebbek benne az irodalom, művészet, tömegszórakozások dolgozói, akik csaknem kizárólagos témájukul a szerelmet ismerik; éspedig, mivel az, ami szabályos és a törvény vagányán haladó, kevésbé hálás téma, mint a törvénytelen, tehát irodalom, színház, mozi elsőrendű témája a bűnös szerelem lett. Nézi a gyerek, és nem érti, únja; nézi a kamasz és észrevétlen világnézetet formál belőle. Jellemző, hogy a nagy diktátor, aki népe sorsát szívén hordja, meg látta ezt és rendelkezett. Elsőrendű kötelesség volna nálunk is szigorú erkölcsi kontroll alá helyezni a gondolatközlő művészetet:

jön el az a nagy szellemi diktátor, aki megépíti a kamaszok külön irodalmának vágányait és ennek a sokszor emlegetett, mégis oly kevésbé ismert, elhanyagolt emberfajtának sajátos irodalmát megteremti? Nemzeti, erkölcsi, jövő=pedagógiai szempontból ezerszer fontosabb hogy mit olvas a kamasz, mint az, hogy a felnőtt mit olvas.

Tudom, hogy ha a serdülők világának meg lenne a maga külön irodalma, mozija, színháza, mégis sok=sok kamaszgyerek élne a felnőttek asztaláról lehulló morzsákon. Természetes. De nem szükség kényszeríténé a felnőttek asztalához, mint ma. Valljuk be: ha a May Károly=időszakon túljutott, pár hónap alatt elolvashatná a neki szóló irodalmat s aztán nem tudnánk már mást adni a kezébe, mint vagy kalandordolgokat, vagy szerelmet, szerelmet, szerelmet. Pedig az őt majd csak évek múlva fogja igazán érdekelni...

Ne felejtjük el, hogy a másik nemű ember csak a kamaszkor utolsó stádiumában kezdi igazán érdekelni a serdülőt: leány a fiút, fiú a leányt. A kamasz először sokáig csak önmagát látja, azután ismeri a körötte lévő világot és végül észreveszi ebben a világban a kisleányt. De addig évek telnek el!

Ezek az évek ködös bolyongásnak, önmagát sem értő, iránytűnélküli tájékozatlan cél= és értelemkeresésnek, belső nagy küzdelmeknek, félve titkolt bűnöknek, vad mohósággal való töltekezésnek és mindezekben keresztül erős ütemű fejlődésnek esztendői a serdülő fiú számára. A szülők részére pedig az aggodalmaknak, csalódásoknak, pedagógiai vereségeknek, sok=sok keserűségnek évei. Ne bántson a hasonlat, de mint a kis kacsákat kiköltő tyúkanyó rémült futkosása a folyó partján, míg a kis növendékei előtte érhethetlen módon vízre szállnak, olyan az édesapa, édesanya tanácstalan topogása a bezárt lélekkel előttük járó kamaszfiú körül, aki bizony mély vízre szállt anélkül, hogy akarta volna s anélkül, hogy tehetne róla. De míg tyúkanyó a kicsi néppel sohasem fog úszni s hamarosan egészen elszakad tőlük, addig a serdülő fiú útja évek múlva nagy

könyv a nyomdát el nem hagyhatná, film nem futhatna, darab nem mehetne a teljes hatalmú ellenőrző bizottság engedélye nélkül. Kongregáció, cserkészlet, iskola hiába nevelgeti jó irányban a fiaikat, ha az irányítatlan irodalom és művészet szinte beteges egyoldalúsággal egyre a bűnös szerelem kizárólagos érdemességét és életet mozgató mivoltát szuggerálja a tájékozatlan ifjú lelkekbe.

ívben visszakanyarodik a szülői felé. Messze utat jár meg, de újjászületve hazatér és a szülői szív most már maradéktalanul gyönyörködhetik a férfivá nőtt fiában.

Ha a szülők a serdülő évek kamasz=alakja fölött ezt a visszatérő férfit látják s álmodják és hinni tudnak benne és várni tudják, nagyon sok reménytelen keserűségtől mentik meg önmagukat. Mert eljön egyszer. Eljönnek mind a kamaszok,

«lelkük fattyúhajtásait cirokseprőnek lenyesik
és leseprik az utakról a buja szírom=havazást.
Az erdőirtást átveszik, a híd=építést átveszik,
hajók kormányát átveszik, az ekét, malmot átveszik,
a régi fáklyát átveszik, az Istent megsüvegelik,
mert ők lettek a Rend, Család, a Miatyánk, a Hiszekegy . . .»
(Mécs.)

3. Öröklés törvénye alatt.

Az ember története nem a születésével kezdődik.

«... Majd mondá (Isten): Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra, s uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön, meg minden csúszómászon, mely mozog a földön. Meg is teremté az Isten az embert: a maga képére, az Isten képére teremtetten, férfiúnak és asszonynak teremtetten...» (I. Mózes. 1. 26—27.)

És a második fejezet részletesebb történelmet ír: «Megalkotta tehát az Úr Isten az embert a föld agyagából, arcára lehelte az élet lehelletét és élőlényé lett az ember.» (I. Mózes. 2. 7.)

Az első embert a föld agyagából Isten keze gyúrta. Az agyag átnemesedett Isten kezében. Fizikai és kémiai törvényeihez biológiai és pszichológiai törvényszerűségek csatlakoztak. Az első ember története akkor kezdődött, amikor az Úr az arcára lehelte az élet lehelletét.

A teremtés történetírója pedig folytatja az őshistóriát: «És megáldá őket az Isten és mondá: Szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet s hajtsátok uralmatok alá...» (I. Mózes. 1. 28.) Más szavakkal ez azt jelenti, hogy Isten a maga teremtető hatalmának eszközévé tette az embert, akit «férfiúnak és asszonynak teremtetten». *Ember teremtsen embert!* Saját maga képére és hasonlatosságára s ugyanakkor Isten képére és hasonlatosságára.

Az emberteremtetés műhelyél Isten keze rajzolta meg mindjárt a legősibb társadalmi keretet is: *a családot*. Mózes első könyvének néhány egyszerű sora: a 2, 23—24, a 3, 16, a 3, 20, és a 4, 1 a férj=feleség=gyermek háromszög=alkotta keretnek klasszikusan szép alaprajza. Ezt a rajzot mélyíti el és magyarázza Krisztus, amikor Pereában az őt kísértő farizeusoknak a felbonthatatlan házasság törvényét hirdeti: «Nem olvastátok-e, hogy aki az embert kezdetben teremtetten, férfivá és asszonnyá alkotta őket? Annakokáért az ember elhagyja atyját és anyját és fele-

ségéhez ragaszkodik és a kettő egy testté leszen. Ennél fogva már nem ketten vannak, hanem egy test. Amit tehát Isten egybekötött, ember el ne válassza!» (Máté 19, 4—6.)

Házasság szent kötelékével Isten kezével összekötve, családi otthon keterében: Isten elgondolta műhelyében az emberteremtésnek, a szeretet olvasztja egy testté a házassá=feleket és így történik a külön-külön hordozott két kicsi életmag egyesítése, ami egy új emberélet megfogamzását jelenti. Édesapámnak és édesanyámnak hűséges hitvesi szeretete és Isten előtti felelősséggel embert teremteni készsége egyesítette anyám méhében a két életmagot: az ondószálat és a petét, amelyek összeolvadásával én élni kezdtem. Életem édesapám életének és édesanyám életének egyenes vonalú folytatása.

Isten kezéből indult meg az emberi élet folyamata. Ősforrása, mint mindennek, a Teremtő. Ádámba ömlött az élet (I. Mózes 2, 7, «... arcára lehelte az élet lehelletét és élőlénné lett az ember.»), és Évába, aki «csont az ő csontjából és hús az ő húsából». Az őszülőkben medret kapott és isteni intést, hogy új ember-egyedekbe tovább áradhasson. A második nemzedék: az őszülők gyermekei már ember-szüleiktől kapták az életet és gyermekeikben megsokszorozva adták még tovább; Mózes első könyvének ötödik fejezete, a mindig visszatérő: «és nemze fiaikat meg leányokat» refrainnel gyönyörű őslitániája ennek a nemzedékről nemzedékre tovább hömpölygő, és közben egyre dagadó, szélesedő, rohanó életfolyamnak, amelyet hiába akartak gyengíteni öregség, halál, katasztrófák, járványok, háborúk, töretlen erővel ömlött tova a századokon át és ömlik ma 2100 millió emberen keresztül és meg nem áll és meg nem apad, mert hajtja az Úr parancsa: «szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet!» És ezer meg sok ezer éves történelmen keresztül tele volt és van a folyam milliányi kis háromszög-motívummal: házasság építette családi otthonokkal, amelyekbe beleömlik két-két emberélet és megtölti azt és benne örvénylik és aztán elszikkad és beissza a föld, de közben az otthonból kettő, három, nyolc vagy még több új élet fakadt és a nagy folyam meggazdagodva fut tova.

Ennek a nagystílű isteni tervnek az önmagát egyre sokszorozó és nemzedékről-nemzedékre egyre hatalmasabbá szélesedő életfolyamról már a második nemzedékben meg-

jelent az első *tagadója*. Az őszülők gyermekei már eredeti bűnben születtek és a bukott emberi természet elhomályosodott értelmével nem tudta többé magáénak ismerni és töretlen valósítani a Teremtő terveit. Káin megölte Ábelt; az első gyilkosban az örök ember, a bűnben bukott, lázadt fel az élet szentségének törvénye ellen, amely azt tanítja, hogy életük ura egyedül Isten, aki adja és aki egyedül veheti vissza azokat. A testvérgyilkost a tagadók és lázadók sokszázezres hosszú sora követi: gyilkosok, öngyilkosok, magzatelhajtók, oktalan háborúra uszítók, házasságtörők, lilium-tiprók, prostituáltak és velük élők, leánykereskedők, selyemfiúk, pornograph-írók és sok százezren mások, akik életet oltanak ki, vagy akik az életteremtő műhelynek: házasság védte családi otthonnak ajtaját törik fel, vagy akik a házasságon kívüli nemi életet szolgálják, hirdetik vagy élik és így meghamisítják a teremtő Isten terveit. Eredeti bűnben bukott emberi természet lázad mindazokban, akik ügyes újságírói tollal lapok hasábjain, vagy katedráról tudományos előadás keretében vagy nagy sikert aratott könyvek lapjain mást írnak és tanítanak az életről és annak továbbadásáról, mint amit Isten tud és akar és a kinyilatkoztatásban meghirdetett nekünk. A házasság intézményét, keményen megfegyelmezett és korlátokba tört nemi életet, az egész szexuális morált évezredek át mindig támadták és ostromolták, hol az emberi felvilágosult értelem, hol az orvostudomány vívmányai, hol a személyes szabadság nevében; talán soha még olyan hevesen és olyan sok oldalról, mint a legutolsó évtizedben. De jönnek bár világhírűvé vált mozgalmak, legyenek bár könyvek címlapján tekintélyes, nagy nevek, *valamennyiben az eredeti bűnben lefokozott emberi természet harcol valami ellen, ami isteni elrendezés és ezért magasabbrendű, és valamennyire áll Szent Pál apostol kemény szava: «... vannak egyesek, kik titeket zavarba ejtenek, és el akarják ferdíteni Krisztus evangéliumát. De még ha mi, vagy egy angyal az égből hirdetne is nektek más evangéliumot, mint azt, amit nektek hirdettünk, átkozott legyen!»* (Galátához írt levél 1. 7—8.) — Akármit hirdet tudomány vagy irodalom vagy korszellem, változatlanul és egyedül igaz csak az ősi tény marad: hogy az élet Isten kezéből jön, hogy emberteremtő hatalmát emberen át gyakorolja, hogy teremtő műhelye a család, amelybe a házasságon át lép az ember, s hogy a házastársak Isten előtti felelősséggel állítanak új emberegyedeket az életbe; és hogy a nemi élet egyetlen

Istentől engedett medre a családi élet, célja a gyermekáldás.¹ Ezeket a nagy alapigazságokat lehet támadni, lehet megkerülni, lehet kigúnyolni és nevetségessé tenni, lehet lázadni vagy vétkezni ellenük, de megváltoztatni: ehhez a világ végezetéig kicsi marad az ember ereje.

Tehát: az első embert föld anyagából Isten keze gyúrta. Azóta: «ember teremtsen embert!» — mint a teremő Isten eszköze.

Szüzi tiszta és érintetlen erejű ősz=agyag megnemesedett és átértékelődött az Úr kezében s az első ember töretlen gyengítetlen Istenelgondolta ideális példányként került ki a Teremő kezéből.

A második nemzedék már átkos örökségül, élete terhéül kapta az ősz=szülők bűnét és annak következményeit: elhomályosult értelmet, gyengült akaratot, betegségekkel kezdhető szervezetet, fáradó izmokat és idegrendszet, halál föléjük hajló árnyékát. Az eredeti bűn verte természet kitűnő talaj volt romboló szenvedélyek: irigység, féltékenység, gyűlölet kifejlődésére. A testvérgyilkos Kain története Ádám és Éva bűnével kezdődik.

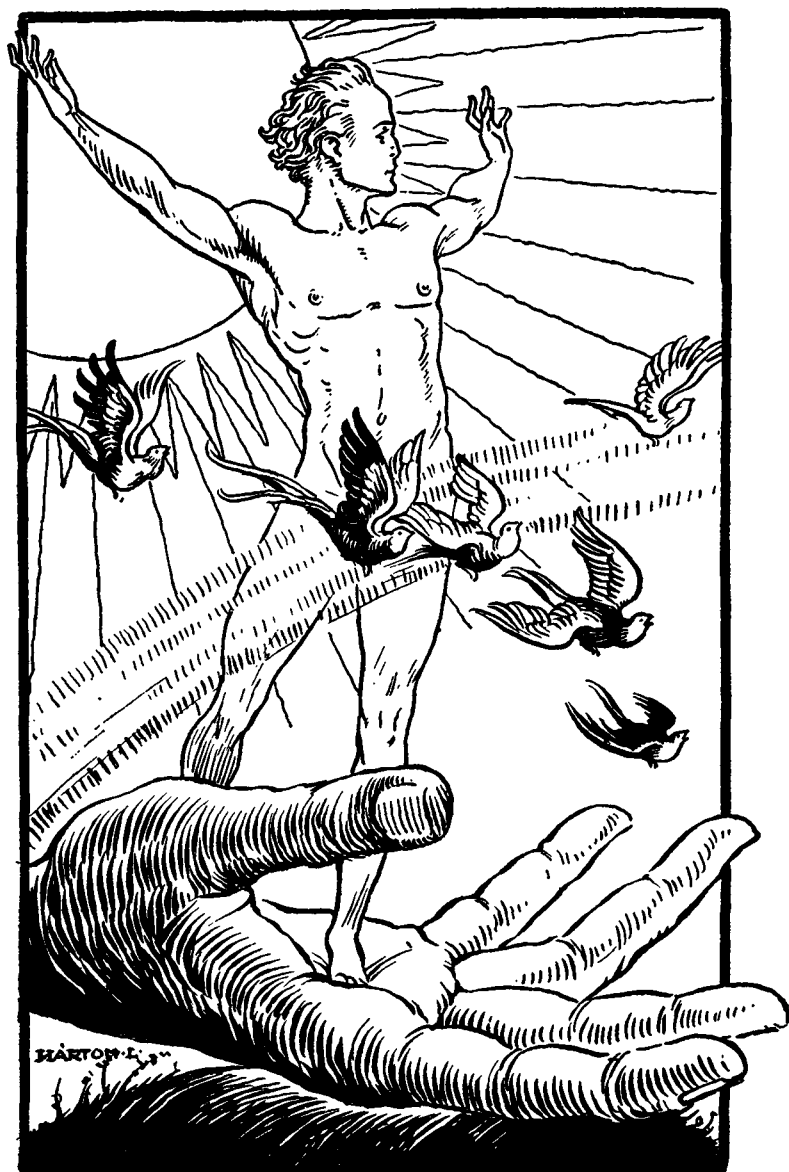
És minden ember története a szülők, nagyszülők, ősök történetében kezdődik. Az életem édesapám és édesanyám életéből fakad és azoknak folytatása. Rajtuk keresztül pedig hozzákapcsolódom a nagyszüleim, és nemzedékek során át talán messze ősök életéhez.

Az öröklés törvényének hatalmas érvényesülési erejét az életben sokszor megcsodáljuk. Mózes II. könyvének 20, 5=höz) . . . «én, az Úr, a te Istened, erős és féltékeny vagyok s megtorlom az atyák vétkeit azoknak gyermekeim meg a harmadik és negyedik nemzedéken, akik gyűlölnék engem . . .» maga az élet ír szomorú kommentárt.

Az élet megsokszorozásának szervei az ivarmirigyek: a herék és a petefészkek.¹ A herék váladéka az ondó, amely mm²=ként 60 ezer ondószálat tartalmaz körülbelül, s minden ondószál az élet magját viszi a maga 50—60 mikron=nyi parányiségében. A petefészkekben havonta átlag egy petesejt

¹ «A biológiai viszony magában véve még nem képez házasságot. Házasságon kívül is lehetséges, de házasságnak csak azt a nemi viszonyt tekintjük, amelyben a férfi és a nő felelősségük tudatában vállalják a viszony minden következményét.» (Kecsksés: A házasság etikája. 47. ol.)

² vitéz Csia Sándor: A nemi kérdés. 8 ol. — Ruland: Grundfragen der Naturwissenschaften und Theologie. 10—11. ol.

érik meg; az ovulatiókor leváló és a petevezetéken át a méh felé meginduló kis petesejt is életmagnak hordozója. A kettőnek találkozása termékenyíti meg a petesejtet és ezzel kezdődik az élet.

És az ondószámban benne van a férfi egész szervezetének quintessenciája.¹ A petesejt az édesanya életének erőit és geségeit hordozza magában s a sejt, az embrió, a kicsi ember az édesanya méhéből kapja táplálék- és oxigén-szükségletét. Nem csoda tehát, hogy a gyermek arcvonásaiban apjának, anyjának vonásai felfedezhetők s hogy szüleinek, a nagy-szülőknek és még korábbi nemzedékeknek örökölheto adott-ságait a kis gyermekben újra megtaláljuk.

Az öröklés módját és törvényszerűségeit a mult század közepén állapította meg Mendel Gergely, brünni ágoston-rendi apát 1865-ben megjelent «Versuche über Pflanzenhybriden» c. művében. Évtizedeken át ismeretlen maradt, csak a század fordulójánál hívták fel művére a figyelmet Correns, De Vries és Tschermak; de törvényeit a legújabb biológiai kutatásokkal meggazdagodott örökléstudomány is magáénak vallja és a ma nagyon időszerű és divatos eugenika is a Mendel-szabályok alapján dolgozik.²

Érdekes, hogy az öröklés igazi biológiáját a tudomány még ma sem ismeri. Annyi bizonyos, hogy az öröklés hordozói a megtermékenyült sejtek magjainak kromoszómái,³ csakis az ondószámban és a petesejtben (az ú. n. faji sejtekben), illetőleg ezek kromoszómaiban «csörgedez a vékony erecske, mely az egymástól származó ivadékokat összeköti és szakadatlan láncolatot alkot belőlük.»⁴ Az emberi sejtek kromoszóma-

¹ vitéz Csia i. m. 8. ol.

² L. dr. Somogyi József: Eugenika és etika c. könyvében. — Dr. Szabó Zoltán: Az átöröklés. 10—14. ol. — Somogyi: Tehetség és eugenika. — Muckermann: Eugenik und Katholizismus.

³ Somogyi i. m. 15. ol.

⁴ Marosi Arnold: Átöröklés és nemzetvédelem. 19. ol. — Ezek megértése megkívánja, hogy egy pillantást vessünk a parányok csodálatos mechanizmusába. Az élő sejtnak két lényeges része van: a protoplazma és a sejtmag. A sejttagon újra két részt különböztethetünk meg: az akromatint és a kromatint; utóbbi az akromatin állományában elszórva szemcsék alakjában látható. A sejt szaporodása osztással történik; ez az osztás a sejtmag kettéválásával kezdődik. A sejtmag kromatinjának szemcséi hálózatot képező fonállá egyesülnek; ez a fonál összehúzódik, megvastagszik és végül önálló darabokra, ú. n. kromoszómákra esik szét. (A kromoszómák száma különböző élőknél nagyon különböző; egyazon fajhoz tartozó élő sejteiben azonban állandó. Így az emberi sejt kromoszóma-

száma 24; az ondószálban és petesejtben azonban (az ú. n. redukciós oszlás következtében) csak félanynyi, tehát 12—12 a kromoszómák száma. Amikor a két faji sejt a megtermékenyítés alkalmával összeolvad, az új sejtben, amelyet zigótának neveznek, így lesz meg a szabályos 24-es kromoszómaszám; ezeknek így a fele apai, fele anyai eredetű, vagyis az öröklésben mind a két szülőnek része van. A Mendel-féle számítások szerint ezzel a berendezéssel több, mint két és fél millió különböző kombináció lehetséges az új sejt alakulásában. Ez az óriási lehetőség magyarázza meg, hogy ugyanannak az apának és ugyanannak az édesanyának gyermekei között miért nem akad két teljesen egyforma ember.¹

Az öröklés élettanával dolgozó tudós azonban még mindig úgy érezte, hogy az örökölhető tulajdonságok gyakorlatilag végtelen száma mellett az aránylag nagyon csekély mennyiségű kromoszómákkal még mindig nem tudja megfogni az öröklés törvényszerűségeit: valami, a kromoszómáknál sokkal kisebb tényezők is szerepelnek, amelyeket azonban a mikroszkóp sem tud felfedezni. Így aztán a tudós, hogy az igazság ki ne csurogjon az ujjai között, felvett egy elképzelt új tényezőt, amely a kromoszómánál is kisebb s amelyből a feltevés szerint annyi van, ahány az örökletes tulajdonság: ezeket az új faktorokat Johannsen után *gen*-eknek nevezték el.² Ennek az új fogalomnak bevezetésével aztán megközelítőleg meg tudják magyarázni az örökléstan biológiai rejtélyeit.

Nem célunk most, hogy részletes további fejtegetéssel

száma 24.) A kromoszómák most úgy helyezkednek el, hogy az oszlás irányára merőleges, equatoriális síkban sorakoznak; közepükön ekkor hosszanti barázda jelenik meg, amelynek vonalán kettéhasadnak, a részek lassan elválnak és eltávolodnak egymástól és a sejt két ellentétes szélén foglalnak helyet. Most aztán a sejt protoplazmája is kettéválik, és eközben a két ellentétes táborban a kromoszómák egybeolvadnak és felveszik az eredeti hálózatos, szemcsés alakot. Most azonban az egy sejt helyett már kettő él és dolgozik tovább. És a két fióksejtbe nemcsak a fajra jellemző számú kromoszóma jut, hanem maga a kromatikus anyag is egyenlően oszlik meg közöttük; a két fióksejt az anyasejthez minden tekintetben hasonló. Ezek a tények támasztják meg azt a gondolatot, hogy az örökletes tulajdonságok székhelye a kromoszómák. (Marosi i. m. 10—16. ol.) — Szabó Zoltán i. m. 177. és 185. ol. — Bauer-Fischer-Lenz: *Menschliche Erblichkeitslehre*.

¹ Marosi i. m. 19. ol.

² Marosi i. m. 21. ol. — Szabó Zoltán i. m. 29—30. ol.

a kérdés mélyére hatoljunk, sem az, hogy az örökléstan sokszor előforduló műszavainak magyarázatával megnehezítsük ennek a résznek megértését. Egész egyszerűen az öröklés néhány szabályát és néhány egyszerű tényét állapítjuk meg: csak annyit, amennyi a kamaszkor távlatának megrajzolásához okvetlenül szükséges.

Melyek az örökletes tulajdonságok, amelyek tehát a fogamzás alkalmával az új egyedbe átszármaznak?¹

1. az emberfajták ismertető vonásai (pl. néger, maláj, mongol, indián, zsidó faji jellegek);

2. bizonyos családi vonások (pl. a Bourbonok nagy orra, a Habsburgok előreálló széles alsó ajka);

3. bizonyos korcsképződmények és betegségek² (süket-ség, nyúlszáj, idióta hajlam, ujhibák, törpeség, süketnemaság, epilepszia, cukorbetegség, vérzékenység);

4. ezekkel ellentétben szabálytalanul jelentkeznek és nem követik a Mendel-féle sémát³ olyan átöröklhető betegségek, amelyeket az ember a csiraplazmának baktériumok által való megfertőzéséből, vagy más fizikai vagy kémiai ártó befolyás következtében szerzett. Ez az *idiokinézis*,⁴ vagy ál-öröklés népegészségi és társadalmi szempontból százszor fontosabb az igazi öröklésnél. Ide tartoznak az alkoholizmus⁵ szomorú következményei, a tüdővész⁶ népeket irtó nyavalyája, a «kemény parancs» lázadóinak és könnyelmű

¹ Marosi i. m. 47. kk. ol.

² Néhány adat dr. Lesskó Jenő főorvosnak a Szentimrész Szenátusban 1939. II. 20-án tartott előadásából mutatja az öröklés félelmetes arányait: A schizophrénia, recessíven öröklődő elmebaj egy szülő betegsége esetén 10, mindkét szülő betegségénél 53%-ban fenyegeti az utódokat; ezenkívül az utódok igen nagy része psychopatiás lesz. Genuin epilepsziások (recessív, ritkán domináns) gyermekeinek 10%-a epilepsziás. A gyengeelméjűség kb. $\frac{2}{3}$ részben öröklhető. A mániás depressív elmebajnál (domináns) egy szülő betegsége esetén az utódok $\frac{2}{3}$ -a abnormális: ennek fele örökli a szülő betegségét, másik fele psychopata.

³ Marosi i. m. 56. kk. ol. — Ruland: Pastoralmedizin 35. ol.

⁴ Ruland i. m. I. Pastoralmedizin 35. ol.

⁵ Alkoholizmus fő következményei: az utódok szellemileg gyengék, bűnözésre hajlamosak, betegségek iránt fogékonyak.

⁶ Itt kell felhívunk a figyelmet arra, hogy a *tuberkulozis*, mint betegség, nem öröklhető; a beteg szülő gyermekei azonban szervezetük gyengesége mellett határozott hajlamot örökölnék erre a bajra, amely természetesen gyengíti a szervezet ellenálló erejét; a beteg szülő aztán maga fertőzi meg a gyermekét, akivel a maga bacillusaival fertőzött lakásban együtt él.

játékosainak ostora: a szifilisz¹ és a gonorrhoea,² amelyek családok sorsának boldogságát tehetik tönkre és több ember=áldozatot szednek a népektől, mint egy=egy veszített háború. Csiraromboló hatású és így az utódokra öröklődő gyenge=séget okozó lehet még az ólom=, higany=, foszformérgezés, a rádium= és röntgensugarak, és egyes szerek, amelyeket magzatelhajtásra használ Istennel szembenálló tudomány és a kuruzslás.³

Mennyi szomorú embert láttam: gyermeket, felnőttet, aki maga hibája nélkül, elődei bűneinek következményeit hordozza!

Sokat vitatott kérdése az öröklés tudományának, hogy az embernek *szerzett tulajdonságai* öröklhetők=e; a vita még egyáltalában nincsen lezárva. Általánosabb az a felfogás, hogy az idiokinézis esetein kívül az öröklés anyaga szerzett tulajdonságokkal nem módosul. Az állatvilágban végzett kísérletek szerzett tulajdonságoknak néhány nagyon érdekes öröklődését tudják felmutatni, mint pl. Chauvin híres kísérlete az axolotl=val;⁴ azonban igaza van Somogyinak abban, hogy «valamely állatfajnál tapasztalt átöröklési tényeket nem lehet minden további nélkül átvinni a többi fajokra és az emberre is.»⁵

Sokat írtak és vitáztak a *szellemi és lelki öröklés* kérdésé=

¹ A *szifilisz* kórokozója a *spirochaeta pallida* nevű baktérium, amely seben keresztül a vérbe jut és az egész szervezetet meg=fertőzi. Gyógyíthatatlan. «Syphilis once, syphilis ever» — mondja az angol orvos. Vérébajos szülők házasságából születő gyermekek sorsa tragikus. Az elsőt az édesanya rendszerint elvetéli (t. i. a mag=zat a terhesség első szakában meghal a méhben s az anya aztán világra hozza); azután jönnek halva született gyermekek; jönnek élők, súlyos szifiliszt hordozva magukkal s hamarosan elpusztul=nak; későbbiek betegen érkeznek, de kigyógyulhatnak; évekkel később, erőteljes gyógyító beavatkozások után jöhetnek vérbajtól mentes gyermekek, de ezek is satnyák, vagy idegbajokban szenved=nek. Elődök vérbajától sokszor 3—4 nemzedéken át is szenvednek az utódok. (v. Csia i. m. 58. ol.) — Neuber professzor 8000 deb=receni iskolás gyermek 5%-át vérbajosnak találta.

² A *kankó* vagy *tripper*, *gonorrhoea* következménye magtalan=ság, terméketlenség lehet; van úgy, hogy szeme világát veszíti a gyermek az édesanya fertőzött ivarútjain való vándorlás következtében. (v. Csia i. m. 55. ol.) — Az összes meddő házasságok 30%-ának kankó az oka. Nékám szerint 1917-ben 96 ezer emberrel kevesebb született nálunk a kankó meddőstítő hatása alatt. (Lesskó.)

³ Somogyi i. m. 18. ol.

⁴ Marosi i. m. 72. ol.

⁵ i. m. 18. ol.

ről is.¹ A lélek fölötté áll a testi fejlődés élettani törvény= szerűségeinek, hiszen Isten az, aki rálehel az új emberre az élet lehetétét, és minden egyes lélek különálló és egyedi.² «Hús a húsból, vér a vérből»: ezt mondhatja a szülő gyermekéről, de a «lelkemből lelkezett» csak szókép, amely mögött nem áll betű szerinti igazság.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy a lelki működésnek élettani szerve az idegrendszer. A lélek nem lát, csak a szemem keresztül, nem hall, csak a fülön át, nem szólhat másképen, mint a nyelv eszközével, nem érez, ha nincsenek érző idegek és a gondolkodás, emlékezés, olvasás, az érzelmek, vágyak mind az idegrendszer útján bonyolódnak le és jutnak el a lélekhez. Az idegrendszer pedig sejtekből áll, mint a többi szervek. Az idegrendszer erői éppúgy, mint betegségei, gyengeségei, az öröklés törvényeinek alávetettek³ ennek alapján lehet aztán lelki öröklésről beszélni, amennyiben t. i. az idegrendszer bizonyos öröklött tulajdonságai befolyásolják az utódok szellemi és lelki életét (l. pl. a szifiliszről szóló jegyzetet). Örökletesek az egyes népfajokat jellemző lelki tulajdonságok; éppígy bizonyos nemzeti vonások (pl. német alaposság, magyar humor, vitézség, szalmaláng, francia szellem könnyedsége, zsidók anyagiassága); öröklődnek szellemi vagy művészi rátermettség, zenei zsenialitás⁴ (pl. a Bach=család, vagy nálunk a Koudela=család). Természetesen ezek mint *készségek*⁵ jelentkeznek az utódokban, melyeknek aktiválása egyéni erőfeszítéstől, gyakorlástól függ. A szó szoros értelmében vett lelki átöröklésről azonban, ahogyan pl. Ribot tanítja, nem beszélhetünk komolyan.

Hogy az öröklés titkairól teljes képünk legyen, össze kell még fognunk a Mendel megállapította törvényszerűségeket.⁶

Édesapa és édesanya a fogamzás alkalmával egyforma számú kromoszómákat (12—12) és egyforma számú gen=eket adnak át a gyermeküknek. A két oldalról történő öröklés

¹ Ribot: L'hérité.

² Schütz: Dogmatika I. 338. ol.

³ Szabó Zoltán i. m. 403—5. ol.

⁴ Marosi i. m. 73—74. ol.

⁵ Marczell: Bontakozó élet I. 155. ol.

⁶ L. Ruland i. m. I. 34. ol. — Marczell i. m. I. 133—5. ol. — Somogyi i. m. 16—18. ol. — Marosi i. m. 30. kk. ol. — Szabó Zoltán i. m. 159. ol.

általában egyenlő értékű; talán valamivel az édesanyáé erősebb, hiszen az ő szervezete kilenc hónapon át együtt élt a magzattal és táplálta azt. Szülőktől, ősöktől örökölt tulajdonságok kétféleképpen jelentkezhetnek az utódokon:

1. mind a két szülő örökletes tulajdonságai egyforma érvénnyel jelentkeznek s az utód körülbelül középhelyet foglal el közöttük; az öröklött tulajdonságok $\frac{1}{4}$ arányban hasadást mutatnak úgy, hogy minden négy utód közül egy az egyik szülő, másik egy a másik szülő adta örökletes tulajdonságokat tisztán mutatja, kettőben pedig keveredve találhatók (pl. egy egészséges és egy beteg szülő négy gyermeke közül egy teljesen egészséges, egy beteg lesz, kettő pedig gyengébb szervezetet és a betegségekre diszpozíciókat hoz magával). A második nemzedékben újra érvényesül a négyes szám alapján való hasadás: az egészséges ágnak mind a négy ivadéka egészséges marad, a beteg ágnak mind a négy leszármazottja beteg; a két korcs (keverék)-ág leszármazottjaiban újra az előbbi megosztást látjuk: egy egészséges, egy beteg, kettő keverék. Ezt a formát nevezzük *intermediális öröklésnek*.

2. Az egyik szülő tulajdonságai elnyomják a másik szülő sajátosságait: *dominánssá* lesznek velük szemben; ilyenkor az elnyomott tulajdonságokat *recesszív*-nek nevezzük. Ez az elnyomtatás abban jelentkezik, hogy az egyik szülő tulajdonságai négy utód közül háromban tisztán jelentkeznek, a másiké szintén tisztán, de csak egyben; itt keverék nem mutatkozik. A második nemzedékben a recesszív tulajdonságokat vivő ág mind a négy utódja tisztán folytatja a recesszív ágot; a domináns sajátosságokat vivő három ág közül egyiknek mind a négy leszármazottja tisztán mutatja a domináns sajátosságokat, a másik kettő utódjaiban három-három domináns, egy-egy recesszív mutatkozik. (Ez azt jelenti, hogy egy egészséges és egy beteg szülő gyermekei közül, ha dominánssnak veszem az egészséges fél tulajdonságait, három egészséges, egy beteg lesz; a betegtől származó unokák négyes létszáma mellett mind a négy beteg lesz; de két egészséges ágon át érkező négy unoka közül is egy-egy öröklött betegséget fog felmutatni. Tehát az a betegség, amely, mondjuk, az édesapáról öröklődött recesszív módon, az ő gyermekei közül csak egyben jelentkezik, de kettőben elnyomva (latens módon) tovább él és kitör újra egy-egy unokában.) Ez az *alternatív öröklési mód*, amikor tehát az egészségesnek látszó szülőkön át is öröklődik betegség, főleg olyankor jelentkezik, ha vérrokonok kötnek házasságot egy-

mással. Domináns rendellenességet mutat a nyúlszáj, a sok= és kevésujjuság, a rövidujjuság esete.

Egészen különös öröklési törvényszerűségeket mutat a vérzékenység és még néhány más, ritkább betegség. Ezek ugyanis *nemhez kötöttek* (gynaephor-ok). Az öröklődő tulajdonságokat az egészségesen maradó női tagjai viszik a családnak s a betegség mindig a férfitagokon tör ki. A beteg édesapának összes gyermekei egészségesek. Azok maradnak a fiúk leszármazottjai is. De a leánygyermekektől származó fiúunokák öröklik a bajt.

Sok nagyon érdekes apróság mellőzésével egyetlen kérdést kell itt még érintenünk, amely akkor lép fel véresen komolyan, amikor a házasulandó fiú vagy leány a jövőjébe néz és élettársát keresi: az *öröklési anyagnak megjavítása* és átkos örökletes tulajdonságoknak a család életvonalából való kiküszöbölésének kérdését. Láttuk fentebb, hogy bizonyos bacillusok, valamint egyes fizikai és kémiai hatások degenerálhatják, ronthatják ezt az öröklési anyagot; ezzel szemben szomorú tény, hogy *nincs semmi olyan külső hatás, amellyel tökéletesíteni, javítani tudnók*. Ezt a rendkívül fontos családvédelmi és nemzetvédelmi kérdést, amellyel napjainkban az *eugenika* behatóan foglalkozik, semmi más eszközzel, mint a *kiválasztással*, szelekcióval segíteni nem tudjuk.¹

Házasságkötésnél édesapa, édesanya ne csak azt nézze, hogy a fiúk vagy leányuk választottjának milyen állású emberek a szülei, milyen előkelő a rokonságuk, mennyi a pénzük, házuk, földjük, hanem gondoljanak az eljövendő nemzedékre és felelősséggel járjanak utána, nincs-e valami öröklött betegség az illető családban. Aki súlyosan káros öröklött tulajdonságokat hordoznak magukban, azokat a házasodásról való önkéntes lemondásra és teljes nemi megtartóztatásra kell igyekeznünk rábeszélni. Nagyon vigyáznunk kell arra, hogy egészséges fél ne kapcsoljon magához betegséggel terhelt házasefet. Mese az, hogy az egészségesnek ereje kiegyenlíti és eltünteti a másiknak örökletes terheltségét. Egyszerűen arra gondoljunk, hogy az öröklés törvényei természeti erők vak következettségével érvényesülnek. Ha egy házaspár egyik tagja pl. domináns módon örökölhető betegséget hozott, akkor, ha a családból 12 gyermek születnék, azok közül 3 lenne egészséges, kilencnél

¹ Ruland i. m. I. 36. ol. — Somogyi i. m. 19. ol. — Szabó Zoltán i. m. 424. kk. ol.

jelentkeznek hol domináns, hol recesszív módon az öröklött betegség; ha most az elméleti 12-ből a valóságban csak 4 vagy 6 fogamzik meg és jön világra, ki tudja, nem lesz-e valamennyi abból az örökletes tulajdonsággal megvert kilencből?

Gondos kiválasztás úgy a család boldogsága, mint a nemzet egészsége szempontjából minden házasságnál komoly kötelesség. Mivel pedig a szerelmes fiú vagy leány ritkán lesz annyira hidegfejű, hogy míg álmodozva építi jövőjét, közben Mendel törvényein morfondirozzon, ez a kiválasztás elsősorban a szülők és lelkipásztorok szent kötelessége.

Öröklés törvényeit kezében tartva, az *eugenika* lép a házasulandók mellé és nemzeti, faji érdekeket tartva szem előtt, sokszor túlozva, tévedve, sokszor immoralis eszközökkel is arra törekszik, hogy a gyakorlati életben érvényesüljön a helyes kiválasztás elve és a gyermekek lehetőleg mentesek legyenek ősök rájuk hagyta átkos örökségtől.¹

Van *pozitív eugenika*, amelynek célja, hogy a házastársak megfelelő összeválogatása útján magasabbrendű, értékesebb emberfajta termelődjék ki; — és *negatív eugenika*, amely a hibás öröklési anyaggal bíró egyének (iszákosok, csavargók, prostituáltak, elmebajosok, terheltek stb.) szaporodása elé igyekszik korlátokat állítani.² Az előbbi a gyakorlati életben elvi alapon keresztülvihetetlen, mert az egyéni szabadságnak teljes feladásával járna; az ember nem tenyészállat, amelyet a fajnemesítés szempontjai alapján párosítani lehet. A negatív eugenika viszont olyan tényező, amelyet nagyon komolyan kell vennünk.

Ókori népeknél látjuk már nyomait. A spártaiak Taigetos sziklájának a római és germán történetben is mását találjuk. Mózes törvényei szigorúan tiltották a zsidók házasságát idegen fajúakkal. A hinduk és babiloniak házassági tilalmait ismeri a történelem. Az Egyház maga is az eugenika vágányán járt, amikor a IV. századtól kezdve a római jogon túlmenőleg megszorította a rokonházasságokat³ s amikor a ma érvényes házassági jogban is bontó akadállynak állítja a vérrokonságot egyenes ágon a végtelenig, oldalágon a harmadik fokig bezárólag.

¹ Szabó Zoltán i. m. 431—2. ol.

² Lesskó i. e.

³ Sipos: A katolikus házasságjog rendszere. 196. ol.

A tulajdonképeni eugenikus mozgalmat Galton¹ indította meg 1883-ban megjelent munkájával. Az eugenika eleinte Darwin, majd Mendel vágányán haladva fejlődött. Ma a negatív eugenikának a következő eljárásai ismeretesek: a házasságtól való ideiglenes vagy végleges eltiltás; — fogamzástiltás; — sterilizáció, vagyis a fajegészség szempontjából veszedelmes egyéneknek orvosi műtéttel való terméketlenítése vasektómia, illetve salpingektómia útján; — mesterséges abortus: a méhmagzat orvosi beavatkozással való elpusztítása; — segregatio (internálás); — és az euthanasia, a nyomorék vagy beteg gyermekeknek fájdalom nélkül való megölése.² Első pillantásra látható, hogy a módszerek némelyike megengedhetetlen beavatkozást jelent az Ember jogaiba (sterilizáció, segregatio), mások pedig szembekerülnek az élet=ura=Isten V. parancsával (abortus, euthanasia). Az eugenikának erkölcsi és világnézeti oldalát egy pillanattig sem szabad figyelmen kívül hagynunk.³

Egy pillantás néhány ország mai eugenikus törvényeire a kérdésnek szükséges távlatát megadja.⁴

Az Egyesült Államok 1895 óta kötelezik a házasulandókat annak eskü alatt való kijelentésére, hogy sem nemi betegségben, sem elmebajban nem szenvednek (32 államban ez a kötelezettség áll fenn, 5 államban pedig orvosi bizonyítványt tartoznak felmutatni). Norvégia, Svédország és (1922 óta) Dánia törvényileg tiltja a vérbajosok és elmebajosok házasságkötését. Törökországban kötelező házasság előtt az orvosi bizonyítványok kicserélése. Németországban 1911 óta létesültek házassági tanácsadó állomások, amelyeket azonban 1934-ben a nemzeti szocialista uralom megszüntetett. A most érvényben levő német sterilizációs törvény eléggé ismeretes ahhoz, hogy ne kelljen részletesen magyaráznunk. Hollandia nagyobb városaiban éppúgy, mint a régi Ausztriában, Wienben, Linzben, Grazban működtek házassági tanácsadó állomások.

Nálunk a tisztifőorvosi hivatal keretében létesített tanácsadói állomás és a Teleia működésén kívül figyelemre méltó az újpesti Országos Szociálpolitikai Intézet házassági tanácsadó intézménye; legújabbban a Családvédelmi Szövet-

¹ Sipos: A katolikus házasságjog rendszere. 198. o.

² sir F. Galton: Hereditary genius, its laws and consequences (1869.) — Inquiry into human faculty and its development. (1883.)

³ L. Muckermann, Mayer, Tóth Tihamér idézett könyveit.

⁴ Somogyi i. m. 30—32. ol.

ség keretében is működik hasonló. 1934-ben a Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének kezdeményezésére az esztergomi egyházmegyei főhatóság 4 plébániát jelölt ki *egyházközségi házassági tanácsadóállomások* létesítésére; a nagyhivatású kísérlet a kellő érdeklődés hiánya miatt nem bontakozhatott ki a remélt mértékben.

A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesülete néhány évvel ezelőtt az Actio Catholica közvetítésével memorandumot is nyújtott be ez ügyben a magyar királyi kormányhoz; ebben a memorandumban a kötelezőleg elrendelendő házasságelőtti orvosi vizsgálat rendszerével szemben kimondottan a házasságelőtti tanácsadás mellett foglalt állást. A törvény erejével kötelezővé tett orvosi vizsgálat rendszerének, amely mellett házasság nem volna köthető az előírt orvosi bizonyítvány nélkül (s az orvosi bizonyítvány igazolná, hogy a házasulandók mentesek örökletes betegségektől vagy terheltségtől) igen komoly nehézségei vannak s különböző visszaéléseknek is tág tere nyílnék; mindettől eltekintve azonban ennek a rendszernek bevezetése az egyes ember életébe és jogaiba való túlságos beavatkozását jelentené az államhatalomnak.

Kristálytisztán szögezi le a katolikus álláspontot XI. Pius pápa «*Casti connubii*» kezdetű enciklikája¹ a következő sorokban: «A fajnevelési eszmékért lelkesedők nemcsak üdvös tanácsokat adnak a jövő nemzedék egészségének és életerejének biztosítására — ami egészen helyénvaló —, hanem a fajnevelési szempontot minden más magasabbrendű célnak fölébe helyezik s az államhatalommal a házasságkötés jogától is megfosztatni akarják azokat, akik től az ő tudományuk szabályai és következtetései alapján kialakuló nézetük szerint az átöröklés miatt csak satnya és beteges ivadék születhetik, noha azok egyébként a házasságra alkalmasak. Sőt törvényes intézkedést követelnek, hogy az ilyeneket akarataik ellenére is az orvosok fosszák meg nemzőképességüktől. Pedig ilyen jogot az államhatalom nem igényelhet magának még elkövetett bűntények véres megtorlására vagy előrelátható gáztettek megelőzése céljából sem, mert az igazság és a tisztesség ellen van ennek a jognak követelése, amely az államnak sohasem volt meg s igazságosan nem is illetheti meg. Akik ilyen irányú tevés

¹ XI. Pius pápa apostoli körlevele a keresztény házasságról. 40—41. ol.

kenységet kifejtene, elfelejtik, hogy a család szentebb az államnál s hogy az emberek elsősorban nem a földnek s a világnak, hanem az égnek és az örökkévalóságnak születnek. S azért teljesen igazságtalan a házasságra egyébként képes embereket, akik minden gondoskodásuk és törekvésük mellett is előreláthatóan csak satnya nemzedéket hozhatnak a világra, a megházasodás miatt súlyos bűnnel megvádolni, jöllehet sok esetben tanácsos lehet őket a házasságról lebeszélni. Az államhatalomnak az alattvalók teste fölött közvetlen hatalma nincs.»

*A katolikus álláspontnak legjobban megfelelő formája az eugenikának a házasságelötti önkéntes tanácsadó intézmény. (A reformátusok szintén emellett foglalnak állást.) Elsőrendű szakképesítésű orvosok állnának itt a tanácsot kérők rendelkezésére, akik az örökléstanban, eugenikában, orvosi pszichológiában bizonyított jártassággal bírnak, s emellett világnézetük és erkölcsi felfogásuk alkalmassá teszi őket arra, hogy ezekben az életet s az örök életet néző fontos kérdésekben irányítást adjanak embertársaiknak. Katolikus részről az *Actio Catholicának* kellene ezeket a tanácsadó intézményeket megszerveznie és válogatott orvosgárdára bíznia. Szükséges a katolikus teológián a jövő magyar papságnak ilyen irányú lehetőleg alapos kiképzése is. Az Egyháznak nagyszerű kerete volna hozzá a jegyesoktatások rendszerében, amelyeken minden házasulandónak keresztül kell mennie s ahol a pap etikai alapon érintheti a fontos kérdéseket, utána az orvos rendelkezésre állna a kérdezők számára. Erőteljes propaganda, irodalom, rádió, iskolai és iskolán kívüli távolabbi előkészítés pár év alatt elérné, hogy a szerető tanácsadás szűrőjén a házasságra készülők legnagyobb százaléka keresztülmenne.*

Ennek a házassági tanácsadásnak természetesen nem volna tiltó hatalma; írásos bizonyítványt sem adna az orvos, csak különleges kívánságra; feltárná azonban a házasulandók szeme előtt az élet mélységeit és felébresztené lelkükben a jövővel szemben a szent felelősséget. *Eugenika és etika kéz a kézben kell járjon*: akinek viszonya az élet Urával szemben rendezetlen, az az életben sem találja meg az igazán helyes tájékozódást.

E gondolatsor befejezésül álljon itt záró pillérként az alku nem ismerő megállapítás: *gyermek születésének megátalására egyetlen jogos és erkölcsileg helyes mód a nemi élettől való önkéntes megtartóztatás: a nemi abstinencia. Az*

eugenikának pedig az etika a leghatalmasabb támasza; nincs szükség semmiféle különleges intézkedésekre akkor, ha az emberek élete az erkölcstörvény medrében folyik.

*

Az ember története nem a születésével kezdődik.

Életünk édesanyánk, édesapánk életéből fakad és azoknak folytatása. Rajtuk keresztül pedig hozzákapcsolódunk nagyszüleink és nemzedékek során messze ősök életéhez. És szülőknek, ősöknek ivarsejtekbé, vérbe rejtett örökségét hozzuk magunkkal a világra. A nevelő hányszor kap kezébe elrontott szegény gyerekeket, akik már fogamzásuk percétől elrontottan indultak és cipelnek egész életükön át súlyos terhet, amelyről nem tehetnek.

És a kamaszkor viharzónájában, amikor minden erőik aktiválódnak és amikor a gyerekeMBER hatalmas belső alakulással dolgozza ki magában a férfit, hányszor küzd nevelő, lelkiatya reménytelen harcot egy-egy jóakarátú, minden ízében a legjobbat kereső gyerek harmonikus, tökéletes emberré való kibontásáért s látja mindegyre azt, hogy sötét árnyék áll a gyerek mögött, lankasztja erejét, visszafogja lendületét és megakasztja az embert kibontó munkát: egy olyan őznek árnyéka, akitől átkos örökséget jelentő betegség került a család élet-áramába!

«Megtorlom az atyák vétkeit azoknak a gyermekeim, meg a harmadik és negyedik nemzedékén...» (Mózes II. 20, 5.)

4. Gyermekévek.

«A család közvetlenül a Teremtőtől nyerte a megbízást és ennél fogva a jogot is, hogy a gyermeket nevelje; s ez elidegeníthetetlen jog, mert elválaszthatatlanul összefügg a szigorú kötelességgel; olyan jog ez, mely megelőzi a polgári társadalom bármiféle jogát és ezért sérthetetlen bármely földi hatalom részéről . . .»¹

Krisztus földi helytartójának szavai állapítják meg a család szent jogát a gyermek neveléséhez; a joggal azonban ugyanolyan szent és súlyos kötelesség is együttjár.

Isten teremt embert; teremtés eszköze édesapa és édesanya. Isten a kicsi embert növesztetni és kibontani is akarja, évek hosszú során át, fokozatosan mélyülő és súlyosbodó élményeken át kiépíteni belőle a felnőttet, a férfit; ez a munka a nevelés. Nevelés eszköze is édesapa és édesanya, műhelye a családi otthon.

A régi nóta:

« . . . Az eke a földet nem magának szántja,
Az anya a lányát nem magának tartja . . . »

itt egészen más értelemben igaz: *leányát, fiát Isten helyett, Isten szándékai szerint, Isten számára neveli a két szülő. A nevelés munkájáért Isten előtt felelősek.*

A gyermekért való felelősség messzire előrenyúl a házasság küszöbén túl. Édesanya egészséges, erkölcsös, tiszta leánysága, édesapa fegyelmezett, tiszta kamaszsága és hosszúra nyúló ifjú évei az önmegtartóztatás sokszor nehéz küzdelmében már az eljövendő gyermeket védik.

Amikor két fiatal szívben kinyílik a szerelem, annak távlata nem önmaguk köré vont kicsi kör: csók, ölelés, testi és lelki kiegészülés, testi szerelem, — hanem messze jövőbe néző távlata két emberi életnek: kenyér, esküvő, oltár, családi otthon, gyermekáldás. Ahol Isten gondolatai

¹ XI. Pius pápa apostoli körlevele az ifjúság keresztény neveléséről. 17. ol.

szerint nyílik az igazi szerelem, ott a rózsaszínű álmok legkedvesebb vágya az eljövendő ajándék: a gyermek.

A házasság szentsége a gyermeket nézi, védi.

A házaseletnek kincse, célja, jogosító igazolása a gyermek.

A szerelem Isten eszköze; feladata, hogy az egymásnak teremtetett két embert: a férfit és a nőt egymásra figyelmeztesse, közelhozza, kapcsolatot létesítsen közöttük és életüket elválaszthatatlanul összekösse a házasság szentségében.¹

A házasság szerkezeti alapja: *egymás kiegészítése*.

Nem úgy, ahogyan az önmagával meghasonlott, tragikus sorsú vad genie: Weininger Ottó² gondolta el, aki tisztán szexuális téren kereste ezt a kiegészítést. Elmélete, amelyet a dán Steenstrup tanítása alapján épített fel, nem csinált iskolát az orvostudományban és nem lett népszerűvé a laikus közönség körében; érdekes azonban itt felemlítenem azért, mert teljesen materialisztikus alapon, durva anyagias elgondolással és kifejezésekkel érdekes párhuzamos irányt mutatnak a gondolatai a mi nagy gondolkodóink és teológusaink meglátásaival. Mintha valaki egy pompás épületkolosszus pincéjében, sötétben, nyirkos hidegben pontosan ugyanazokat a vonalakat járná ide-oda barangolásában, mint amelyeket fent a tető-terraszon jár be a ragyogó nap-sugárban sétálgató másik ember . . .

Weininger tétele, hogy nincsen egész-férfi és egész-nő: egyik, akiben százszázalékos hímtartalom (maszkulinitás), és másik, akiben százszázalékos nőtartalom (muliebritás) van, hanem minden férfi hordoz magában bizonyos fokú nőies nemiséget és minden nő bizonyos fokú férfinemiséget.³ Az ideális nemi egyesülés az, ha olyan férfi és olyan nő kerül össze, akik ketten együtt egy tökéletes férfit és egy tökéletes nőt adnak: tehát ha a férfiben pontosan annyi a muliebritás, amely a házastársában hiányzott, és a nő pontosan annyi maszkulinitást hordoz magában, amennyi nincs meg a férje szervezetében.⁴ Ebből a tisztán szexuális

¹ Marczell—Koszterszitz: A kemény parancs. II. r.

² Nem és jellem. II. r. 1. és 2. fejezet.

³ I. m. 20. kk. old.

⁴ „ . . . A törvény így hangzik: Nemi egyesülésnél mindig egy egész férfi (F) és egy egész nő (N) igyekeznek egybekerülni, ha a két különböző egyénre minden külön esetben más arányban vannak is elosztva. — És: „ . . . mi ama feltevessel operálunk, hogy minden

alapon 100%-ossá való kiegészülésből magyarázza meg a szerelemnek, vonzódásnak sokszor egy harmadik szemlélő számára érthetetlen választásait: amikor például kimondottan csúnya nőt szerelemmel szeretni tud egy férfi, vagy amikor egy nő hűséges ragaszkodással tart ki ellenszenves férje oldalán. «Mindig van két olyan lény, aki a legjobban illik egymáshoz.» — mondja¹ és pár sorral tovább így folytatja: «... olyan egyesületekből származik a legerősebb és leg-egészségesebb nemzedék, amelyeknél a kölcsönös nemi vonzás igen nagyfokú.»

Mindez durván anyagi és bántóan állattenyésztési fajnemesítésű; a legszentebb isteni gondolatokat ember-teremtésről, szülői hivatásról úgy kezeli, mint a biológiai laboratórium kísérletezői az élő kísérleti anyagot kezelik; közöltem azonban ezt az elméletet annak illusztrálására, hogy a házastársak egymás=kiegészítése mennyire az élet törvényeinek vonalában fekszik, és hogy induljon el az ember bár a legmagasabb eszményi Isten=gondolata=kere-sésből, vagy induljon ki egészen enyagelvű elgondolással a sejtek élettanából, az igazság magvát, ha jóakarattal keres, meg kell sejténie, meg kell találnia.

Ugyanerről a kérdésről milyen hasonlóan és mégis milyen egészen másképp beszél a tudós teológus:

«... Isten elgondolása szerint férfi és nő egymásnak vannak szánva, nemcsak fiziológiaiilag. Hisz a nemi differenciáltság kisugárzik a legmagasabb szellem=erkölcsi régiókba s ezért egészen sajátos egymásra=hangoltsággal tudják ki is egészíteni egymást nemcsak a nemző hivatásban, hanem az életföladatok egész vonalán. Valóban úgy vannak, mint Platon megint fölséges művészettel szemlélteti a Symposium-ban: két fél, valaha egy lény voltak; különös végzet szét=

egyenben annyi nőies van, amennyi férfias hiányzik belőle. Ha egészen férfias, akkor egészen nőies ellentétet követel; ha egészen nőies, akkor egészen férfiasat. De ha bizonyos nagyobb töredék férfi és egy másik, semmiesetre sem elhanyagolandó töredék nő van benne, akkor kiegészítőül olyan egyént követel, amely a benne levő férfitöredéket egésszé, egységgé teljesíti; de ezzel egyszersmind női része is éppúgy kiegészül». — Végül: «Eszétikái vagy szépségi momentumoktól itt egészen el kell tekinteni. Mert sokszor előfordul, hogy valaki egy bizonyos nőtől el van ragadtatva, magán=kívül van rendkívüli és bódító szépségétől, míg a másik tudni szeretné, hogy ugyan mit talál az illetőben, mert e másiknak az illető nem nemi kiegészítője ...» (I. m. 41, 42, 43. ol.)

¹ i. m. 54. ol.

választotta őket, és most keresik egymást, mert egyik a másik nélkül nem egész. Amikor pedig megtalálták egymást, az együvértartozás őstudatával és szenvedelmességével válnak eggyé . . . »¹

A filozófus azt mondja: «A szerelem létbiológiai és egyúttal testbiológiai egységet jelent a felek közt.»² És később: «Az életigenlés hajtja egymáshoz a két felet, egyesülni akarnak, egyesülésük valóban termékeny és sikerül, életüket eggyé olvadva tovább folytatják a gyermekben s győzelmet aratnak a halál törvénye fölött. A gyermek az igazi «kapocs» (Strindberg), mely állandóan kapcsol, születésével újra szüli, életével állandóan elteti a szülőket . . . »³

Két élet egyesítéséből új életek születnek: folytatása a régi kettőnek és mégis egészen újak. Megálmodták, ajánlékul kérték, imádsággal várták. A kilenc hónap, míg édesanyja szíve alatt pihent a kis emberrügy, lassan átforrósodó nagy várakozásnak ideje. A gyermek nevelése már itt kell kezdődjen: szeretet, szépség, nemesség vegye körül (édesanyja vágyai, gondolatai, érzései, lelki erői is formáló hatással vannak⁴); az édesapa ezekben a hónapokban kettőt szeret, óv, kényeztet: a feleségét, aki az ő gyermekét hozza, és a Gyermeket, aki minden álmának teljesedése.

A kicsi ember egészen maga=tehetetlenül jön a világra.⁵ *Élete első korszaka, hosszú éveken át, a fokozatos önállósításnak szentelve*; közben lassan ajtók nyílnak előtte s ismerni tanulja a körötte, majd a benne levő világot (csecsemő-, kisdéd-, gyermekkor). Ezután belenő ebbe a világba és felkészül az élet nagy alkotó élményeinek szolgálatára (serdülő- és ifjúkor). Ez az első negyedszázad az életnek *töltekező, receptív kora*: épül, készül az ember. — Azután következik a második 25 év, a *teremtés, alkotás, önmaga sokszorozása*, összes értékei kifelé sugárzásának kora: dolgozik, életet formál, történelmet visz vállain az ember. — Végül a harmadik negyedszázadban a földi élet gyümölcsei=

¹ Schütz Antal: A házasság. 86. ol.

² Nagy Lajos: Az élő gondolat. 278. ol.

³ u. o. 287. ol.

⁴ W. Stekel: Üzenet az anyáknak I. 4.

⁵ Gyönyörű a hindu költő gondolata: «A kisdédnek egy halom aranya és drágagyöngye van, s mégis koldusként jő erre a földre. — Nem hiába van, hogy ilyen álöltözetben érkezik. — Ez a drága kis meztelen kéregető tettet, hogy teljesen gyámoltalan, hogy így az anyai szeretet gazdagságát kérhesse.» (Rabindranath Tagore: Növekvő hold.)

nek élvezése, és erői fogytával csendes megpihenés következik: megpihen az öreg ember. És a végén Simeon esti éneke: «Most bocsátod el, Uram, szolgádat békeséggel»,¹ és Szent Pál apostol beteljesedés=várása: «A jó harcot végigharcoltam, a pályafutást bevégeztem, a hitet megtartottam, készen vár már reám az igazság koszorúja, melyet megad nékem azon a napon az Úr . . .»²

A receptív korszaknak a serdülőkorig terjedő idejét három nagyobb csoportra osztja az orvos és a pedagógus:³

I. a csecsemőkor: az első év végéig,

II. a kisdedkor: a második év kezdetétől 6—7 éves korig,

III. a gyermekkor: a 6—7-ik évtől 12—13 éves korig.

Minden egyes időszaknak megvannak a maga nagy igényei, nagy élményei, törekvései és eredményei. Egymással párhuzamosan, fokozatosan bontakoznak, fejlődnek a gyermek öntudata, szellemi, kedély- és akaratélete.

A csecsemő.

A szülők aktív nevelő szerepe már a legelső napjaiban a világrajött apróság életének megkezdődik. A kifejezéstelen pici arcon ki nem bontva ott rejlik már édesanyja, édesapa arcvonásaihoz való hasonlósága, amelyet az első hetekben csak az udvarias rokonok és ismerősök, később azonban már az objektív szemmel néző idegenek is felfedeznek. Éppen így elrejtve pihen belül az Istenarc, amelynek hasonlóságára valamennyien teremtettünk; a nevelés munkája, hogy a természetes fejlődéssel párhuzamosan ezt az Istenarcot vonásról=vonásra kiképezze és öntudatosá tegye.

A parányi ember az első időben pusztán vegetatív életet él. Napok kellene ahhoz, hogy működni kezdjenek az érzékszervei és hónapok telnek el, míg látása, hallása normális emberi módon működésbe jön. Az egész kis ember egyetlen vegetatív vágyakozás: az édes anyatej, az életet nyújtó édesanyai emlékek után.

És ebben az egészen öntudatlan időszakban, alvó lélek, alvó érzékek, alvó «emberség» primitív korában, éli át, anélkül, hogy sejténé, élete egyik legnagyobb, leggyönyörűbb

¹ Lukács 2, 29.

² II. Timoth. 4, 7—8.

³ Weszely Ödön: A korszerű nevelés alapelvei. 72. ol.

élményét: *a keresztség szentségének*¹ felvételét. Emberi közösségbe belépett akkor, amikor az édesanyja méhét elhagyta s a napvilágra érkezett; — és nem tudott róla semmit. Most az Istenfiúság csodálatos, természetfeletti élményéhez érkezik, — és nem tud róla semmit. A megszentelő kegyelem elárad a lelkén, amelyre Krisztus teszi láthatatlanul a kezét és magáénak vallja; a legsúlyosabb örökletes átkot: eredeti bűnnek bűn=terhét leveszi róla Isten keze. Polgára lesz az Egyháznak, nevet kap és mennyei patrónust, míg a földi vonalon melléje állanak a keresztszülei, hogy lelki fejlődése felett szerető gonddal, felelősséggel őrködjének. *Nagy hiánya a mi nevelésünknek, hogy az öntudatlan felvett keresztség szentségét később, amikor megnyílik az értelmünk, sem az otthon, sem az iskola nem öntudatosítja bennünk eléggé: pedig a keresztséggel vele jár az egész életre terjedő kötelezettség: megkeresztelni, kereszténnyé tenni az életet minden*

¹ A pszichológia és a pedagógia irodalma is általában nézi „az embert”: egy általános típusban összefogja és azokat a motívumokat dolgozza fel, amelyek elvileg általános=emberiek, tehát elvileg mindenkié. Ugyanakkor figyelmen kívül hagyják azt, ami az ember életében alapvető, s ami jelentősebb öröklésnél, belső kiválasztó mirigyek működésénél, életkorszakok váltakozásánál: az embernek *Isten=élményeit* és a megszentelő kegyelemnek természetfeletti, csodás hatásait. Egy jó szentgyónásnak lélettani eredménye felér egy komoly orvosi beavatkozással (gondoljunk pl. a kisértésekben álló ember idegrendszerére gyakorolt nyugtató, erősítő hatására!); a nyugodt lelkiismeret minden csillapító szernél értékesebb; a szentáldozásnak közvetlen Isten=élményeihez hasonló nemesítő, formáló, emberfölötti erőket a pedagógia szolgálatába állító „szere” pedig nincs és nem is lesz soha az orvostudománynak. A katolikus pedagógia épít a lelkiélet alapjaira és felhasználja a szentségi élményeket; — ugyanezt egyáltalában nem tudják megtenni a szülők, akik liberális korban nevelkedve, maguk személyes tapasztalata alapján az eucharisztikus Krisztus életet nevelő erejéről sejtellemmel sem bírnak. Ismerek nagyon derék édesapákat, akik ma is nádpálcával oldanak meg kérdéseket, amelyeket a lelki=atya konstruktívebben, maradandóbban és mélyebb hatással oldana meg a gyóntatószék bizalmas csendjében; és nagyon kevés olyan családot ismerek, ahol a gyermekek szentáldozását ne egyszerűen ájtatossági ténynek néznék, hanem számolnának az élő Krisztus végtelen nevelő erejével. A bérálás szentsége is egészen elsikkad, futó élménnyé válik, pedig annak hivatása, hogy a kamaszkor kapujában hasonlíthatatlan erőteljes ráhatással érlelje viharbíróvá a fiút. A szentségek pedagógiai ereje a szakirodalomban meglehetősen kihasználatlan; ezért *a szakirodalom elméletben nem is tudja ugyan azokat az eredményeket felmutatni, mint a gyakorlati nevelés, mert nem tudná hová elkönyvelni és az lélettan vonalán nem tudná megmagyarázni őket.*

kicsi részletében. Ki tud róla? Ki épít ebből életstílust és életprogramot? A teremtmő Istennel való öntudatlan találkozás után most a megváltó Istennel való első találkozásunk is egészen öntudatunkon kívül történik; ez a két óriási lelki élmény bennünk rezeg végig az életen; de ha családi otthon és iskola megtalálná a módját, hogy utólag átélessze velünk a két csodálatos élményt, mennyivel több lenne a vallásos, jó ember és kevesebb az elsodródó, elvesző!

A kicsi gyermek nevelése fölött két kiemelkedő lélektani tény őrködik, amelyeket a szülőknek soha nem volna szabad elfelejteniök. Az első, hogy a *gyermek nem kicsinyített felnőtt*¹ és fejlődésének különböző korszakai nemcsak egyszerűen előkészítő időszakok, hanem a csecsemő, a kisded, a gyermek korának minden egyes fejlődési stádiuma a maga nemében önálló és tökéletes; a nevelés feladata, hogy minden egyes korszakban a gyermekkel a maga életét élessen, nem a szülők hiúsága rákényszerítette jóval érettebb kor életét. Aki nem volt maradéktalanul és igazán csecsemő és játszó kisded és a maga életét élő igazi gyermek, annak valami hiányzik az életéből, s ezt a hiányt felnőtt korában is mindig érezni fogja.

A másik, hogy ugyanakkor *az egész emberi élet töretlen egység, és minden egyes korszakán az egész élet felelőssége és a nagy cél: az örök élet felelőssége áll.* Minden egyes korszakot, mint a nagy egésznek szerves részét kell gondnal, szeretettel kidolgoztatni: vigyázni, hogy *el ne rontsunk valamit kicsi korban, amit később nagy fáradsággal sem tudnánk majd rendbehozni*; vigyázni, hogy *el ne hanyagoljunk korszakokat, mert az egyszer becsúszott hibák vagy hiányok később már nem pótolhatók és nem javíthatók*; vigyázni, hogy míg a kicsi gyerek első megnyilvánulásait figyeljük, vagy játékait irányítjuk, egy pillanatra se tévesszük szem elől a későbbi nehezebb korszak igényeit és veszélyeit. Az élete első éveit élő apróság mellett édesapa, édesanya már egyre előre néz a kamaszkor felé, számol annak erőivel és veszélyeivel és gondosan vezeti már most a kicsi életét, hogy a serdülés éveinek problémáit sikeresen előkészítse és

¹ Weszely i. m. 71. ol. — Hoffmann: «So viel auch darauf hingewiesen wird, dass der Jugendliche weder in seiner körperlichen, noch in seiner geistigen Verfassung als verkleinerte Form oder unfertige Prägung des Erwachsenen angesehen werden dürfe, ist man doch tatsächlich von dieser Denkweise noch immer nicht frei».

annak idején majd törés nélkül levezethesse. Parányi csecsemő bölcsője fölött a kamasz szögletes árnyéka és a még később eljövendő férfi felmagasló árnyéka áll. Nagyon sok szülő a kisdedkorban rontja el már gyermekének kamaszkorát és nagyon sok serdülő fiúnak könnyebb lenne megúsznia a viharzóna súlyos problémáit, ha szülei annak idején kicsi korában, gondosabban szerették, okosabban nevelték volna. A nevelés nem akkor kezdődik meg, ha a gyermeknek «majd több esze lesz», amikor «már valamit meg lehet fogni rajta», hanem már akkor, amikor nincs még esze és amikor semmit sem lehet rajta megfogni. Amikor a kamaszkorban meginog és tántorog a gyerek, akkor kezdenek a szülők kapkodni könyvekhez, tanácsadóhoz, orvoshoz, ahelyett, hogy már a bölcső mellett komoly pedagógus könyvet forgattak volna és gondos nevelő szeretettel kísérték volna a gyereket végig az éveken.

Nem foglalkozom most bővebben a kicsi gyermek fejlődésének részleteivel; most csak annyiban érdekel az első 12—13 év, amennyiben a serdülőkornak előjátéka. Ezért csak néhány megjegyzést a gyermeküket nevelő szülők számára: az előttünk tornyosodó kamaszkor előrekiáltását a kicsi gyermek esztendőihez.

A kisded.

A kicsi gyermek fejlődésének útja tulajdonképpen *ön-maga lassú függetlenítésének útja a felnőttektől*, akikről élete első szakaszában teljes kiszolgáltatottsággal függ. F. Schneider¹ ennek a függetlenítésnek első mozzanatát a szülés percében a köldökzsinór elvágásában látja meg és gyönyörűen vezeti végig a gyermek fokozatos önállósításának történetét a csúszkálás, járás, beszéd, öltözködés, étkezés stb. mozzanatain. Éppúgy lehetne az ember történetét az értelmi, érzelmi és akarat-élet fokozatos megnyílása alapján vázolni, amint azt Böhler² Sarolta teszi; ez esetben a belső, lelki ember kibontása a főszempont.

A szülők részére fő életszabály: ezt a természetes kibontakozását a gyermeki léleknek tudatosan, okosan előmozdítsák, semmiben ne hátráltassák s ne zavarják, és a kis lélek fokozódó igényei szerint mindig idejében és mindig

¹ Katholische Familien-Erziehung. 102. ol.

² Az ifjúkor lelki élete.

megfelelő mértékben adagolják neki az életet, az ismereteket, az élményeket, mindig szem előtt tartva a megálmodott nagy célt: az Embert, akit ebből a gyermekből nevelni akarnak.

A csecsemőkornak nagy élettani eseménye tulajdonképpen csak egy van: az első kis fogak megjelenése. Az érzékek fejlődését, az értelem nyílásának első jeleit minden édesanya ujjongó, csodálkozó felfedezéssel találja meg minden egyes gyermekén.¹ A látogató csendes, elnéző mosolygással hallgatja a lelkendező beszámolót az első mosolyról, keze első öntudatos kinyújtásáról, feje megemelésétől s magában azt gondolja: «Bájos édesanyai naívság! Hogy lehet ilyen semmi-segékből ilyen nagy dolgot csinálni!» — pedig a fej megemelésétől a földön mászkálásig eltelt 2—3 hónap alatt nagyobb utat tesz meg fejlődésben a gyermek, mint a IV. elemitől a II. gimnáziumig. Az édesanya ujjongása egy emberélet kibontásának új állomásaihoz való érkezést jelenti.

Döntő jelentőségű a kisdedkorszak elején, hamarosan az édesanyai emlőtől való elválasztás után két óriási lépés a fejlődés útján: amikor *járni és beszélni tanul* a gyermek.

A járást nem szabad mesterségesen siettetni; a beszédet nem szabad mesterségesen elrontani.

A gyermek gügyög, mert a felnőttek nyelve nehéz és a szavakat nem tudja tisztán kiejteni; de *miért gügyög a felnőtt?*² Selypítenek, csücsörögnek, lehetetlen szavakat formálnak ahelyett, hogy a kicsit tanítanak helyes kiejtésre hosszan tűrő, meg nem únó szeretettel. Egész csomó olyan szóra és kifejezésre tanítják a gyermeket, amelyet később nem használhat és fölöslegesen kettős munkát végeztetnek vele, amikor ugyanazokra a fogalmakra később a szabályos, helyes kifejezést is meg kell tanulnia. A gyermek gügyögjön, mert ez az ő botladozó, tökéletlen nyelve; a felnőtt tisztán beszéljen és értelmesen, mert az ő nyelve tiszta kiejtést kíván.

Általában meg kell jegyezzék a szülők a szabályt: *soha ne tanítsuk a gyermeket semmire, ami ferde vagy elrontott*. Az életet tőlünk tanulja, mi adagoljuk neki; naív, nyílt bizalommal vesz át mindent tőlünk, mert hisz nekünk. Soha ne csatlakozzék meg ez a hite! Könnyű a kicsi embert becsapni

¹ Edgar Wallace, a regényíró mondja egyik könyvében a kicsi gyermekekről: «Csodálatosak. Oly közel látszanak még az élet ősforrásához, hogy az ember önkéntelen érzi az Isten jelenlétét». — Az édesanyák ezt érzik, amikor kis gyermeküket a karjukon ringatják.

² Weszely i. m. 75—6. ol. — Stekel i. m. I. 29.

és számárságokra tanítani, de embertelen, durva lélekre vall. Ha beszélni tanul, beszéljünk előtte helyesen; ha kérdez, feleljünk neki őszintén és mindig az igazat mondjuk; ha az erkölcsi világ útbagazításait adjuk, járjunk Isten törvényei nyomán és lelkiismereti felelősséggel tanítsuk a jóra! Torz világképet ne kapjon tőlünk az, akinek kis lelke tabula rasa s mi írjuk rá a tudás első adatait!

Amint a beszéddel megnyílt előtte a kívülről levő világgal való érintkezés, egyre erősebb szellemi nekifeszüléssel igyekszik tágítani a látókörét. Újabb és újabb ajtók nyílnak meg előtte, újabb távlatokkal, amint a kérdések korszakához érkezett, amint az «én»-öntudata ébred, amint olvasni tanult és a könyvek kitérítik lapjaikat, amint az iskola társadalmában a más-emberek-világa bemutatkozik. És ezek a legfrissebb, mert első benyomások a legmélyebbek és a legmaradandóbbak is. Ha értelmével talán el is felel a később, de benne élnek tudat alatt emlékezetében, benne az idegeiben és sok-sok esztendő múlva, talán messze a felnőttkorban is ilyen rég elfeledett korai benyomások irányító erővel nyúlnak bele döntéseibe. Óriási a felelőssége az első benyomásoknak!

Beszél a gyermek. *De mielőtt beszélt, már megértette a felnőtt beszédét maga körül és megértette még annál is korábban a mozdulatokat és cselekedeteket.* Hányszor mond vagy tesz olyant az apró emberke előtt édesanyja, édesapa, amit kissé értelmesebb, nagyobb gyermeke elől gondosan eltitkolna: kimondja gondolatait, szabadjára engedí érzelmek kifejezését azzal a nyugodt tudattal: a beszélni sem tudó kicsi úgy sem érti! Tévedés. Az egészen kicsiny gyermek lelke olyan, mint a gramofon vialszlemeze:¹ felfogja és megtartja azokat a benyomásokat, amelyeket meg sem ért. Olyan, mint a fényképezőgép filmje: egy pillanatra felvillan előtte egy kép, aztán újra sötétbe borul; később válogatott körülmények és érintések előhívják, rögzítik a régen felvett képet. Hányszor őriz 10—12—14 éven át kora gyermekkori benyomásokat a fiúnk lelke anélkül, hogy csak futólag is reflektálna vagy emlékeznék rájuk; aztán jönnek a kamaszkornak érintései, a régi benyomás előhívódik és kísértéseket, zavarokat, ítéletbeli súlyos tévedéseket okoz. Nincs felelőtlen szó, mozdulat, tett. Stekel nem hiába figyelmeztet komoly szóval: «A gyermek jelenlétében úgy kell viselkedni, mintha felnőtt lenne.»²

¹ Stekel i. m. I. 13.

² i. m. I. 29.

Egészen futó, rejtett impressziók befolyásolhatják később a szexuális életet.

Beszél a gyermek. De mennyit beszél! És mennyit kérdez! Kétéves korában főkérdése a «Mi ez?» — a négyéves már a célokat kutatja, később az okokat is örökös «Miért?»-jével. A kérdésekre felelni kell, hiszen most tanulja a világot, ismerkedik környezetével, gyűjti a fogalmakat. És *mindig őszintén kell felelni neki*. Nem szabad becsapni, nem odavetett, figyelmetlen szóval könnyedén lerázni, soha nem szabad hazudni neki! Az igazság olyan, mint a levegő: mérhetetlen tömege övezi a földet, ugyanez tölti be a szobámat ugyanez van a kis gyűszűben is. A gyűszűbe kevés fér, de ez a kevés összetételében egyezik a nagy levegőtömeggel. Az igazságból eleinte parányi fér csak bele a kisgyermek értelmébe: parányit kapjon belőle a kérdéseire adott feleletekben, de igazit kapjon, igazságot kapjon. Később, amint nő, mindig szélesebb és szélesebbkörű a befogadható igazság, de ne kelljen soha revideálni, újra magyarázni, régi mondasunkat cáfolni előtte. Még a legkedvesebb gyermekkori illuziókkal se hazudjunk nekik. A karácsonyi kis Jézus ajándékozó szeretetét más szavakkal és képekkel mondja el az ember a háromévesnek, mint a tíz- és a tizenötéstudósnek, de amit az idősebb gyerek tud róla, az ne visszavonása és cáfolata legyen a gyerekkori emlékek, hanem kiszélesítése és mélyebben érthető fogalmazása. Nehogy úgy járjon az édesanya, mint a húgom járt a kisfiával, aki tízéves korában a gimnázium I. osztályában a pajtásaitól tudta meg a karácsonyi igazi titkát, és keserű sírással rohant haza az iskolából az édesanyjához: «Miért hazudtatok nekem? Miért csaptatok be?» Nekem kellett segítenem és csendes beszélgetéssel megnyugtatom a keseredett kis embert. — Éppígy nem tudom belátni a gólyamese¹ szükséges voltát. Mennyivel szebb a gyerekfantázia számára a csattogó csőrű gólyamadár képe, amely egészen véletlenül pottyantotta őt a kéményen keresztül pont ebbe a házba (nincs közösség, nincs tradíció, nincs egygyűvétatartozás, véletlenül mult minden!), mintha azt hallja az édesanyjától: Isten teremtett, Ő ajándékozott, szívem

¹ Wenn man von Anfang an ehrlich mit dem Kinde spräche und ihm nicht das vorenthielte, was es zum Verständnis des Geschlechtslebens gelegentlich wissen möchte, damit seine Neugierde sich nicht zu erotischen Phantasien auswächst, so brauchte man es später nicht mit einer Sturzwelle sexuellen Aufklärens zu überschütten. (Neurath: Die Pubertät 66. ol.)

MARTON-L.

alatt hordoztalak, világra én hoztalak? . . . A gyermek hisz a felnőttnek, feltétlen tekintélynek ismeri; de ha hazugságon csípte, akkor valami megdől benne. Milyen kevés fiú van, aki a kamaszkor idején feltétlen hittel hinni tudna apjának, anyjának! Pedig micsoda erő lenne egy ilyen hit a vergődő kamaszka számára! Szemébe nézni a gyerekek és gondos szavakkal annyit mondani neki mindig az igazságból, amennyit fejlettségéhez képest érteni tud belőle.

A szülőknek egy pillanatig sem volna szabad elfelejteniök a kisgyerek nevelésének két hatalmas tényezőjét: az értelem mindent élesen felfogó frissességét és az észrevétlen elraktározódó, hosszan szunnyadó benyomások Csipke-rózsika-álmát. *Nemcsak oktatásaink nevelnek és prédikációink, hanem egész életünk és elejtett szavaink és titkon rejtett mozdulataink is.*

A 2-ik és 3-ik év között jelentkezik a gyerekek jellemében és viselkedésében először a *nemi különbség*:¹ fiús a gondolkodása, érdeklődése, játéka a kislíúnak, leányos a kislányé. Innen kezdve a nevelés számol ezzel a különbséggel és épít rá. Fiúknak leányos nevelése, leányoknak fiús kezelése sok évvel később szexuális zavarokat okozhat. Hosszú hajú, leányos puhaságú kis fiú, akit mindenki leánykának néz, nemcsak az édesanya rossz ízlését és a papa férfiatlan, gyenge voltát mutatja; fiúsan rakoncátlan, fiús játékokat játszó, «vad csikó» kislány nemcsak szomorú bizonyítványa édesanyja finomsága és nőiességének, hanem sokkal később, serdülőkorban esetleg kellemetlen aberrációkban visszavág. A természetben mindennek útja van; árutakon járás mindig megbosszúlja magát.

3—4 éves korban fejlődik a gyermek «én»-öntudata: rájön önmaga különállóságára és ez az ébredés szembeállítja az életét igazító felnőttekkel. Jön a híres *dac=periódus*,² amely annyi szülőnek okozott már gondot, annyi igazságtalan büntetésnek lett okozójává.

Ez az én-öntudat egészségtelenül jelentkezik akkor, ha a szülők máris hibákat követtek el a nevelés terén. Akit minden lehető alkalommal *produkáltatnak*:³ idegenek előtt imádkoztatnak, verseket szavaltatnak vele, groteszk, furcsa

¹ Büchler S. i. m. 25. ol.

² Büchler i. m. 49—50. 111. ol. — Weszely i. m. 77. ol. — Schneider i. m. 113. kk. ol.

³ Bühler i. m. 48. ol.

kis kijelentéseket tétetnek és jókat nevetnek rajta a vendégekkel együtt, abban ez az én=tudat idő előtt ébred; ez megfosztja őt a sajátos gyermekiességtől, naivitástól, a gondtalanságtól, az öntudatlanságtól. Ahol ilyen hibák nem történtek, ott is éppen elég gondot okoz a gyermek önmagára ébredése. Ennek első mozdulása azonnal szembefordítja mindennel és mindenkivel, aki körülötte él. «Jaj, de rossz, szófogadatlan ez a gyerek egy idő óta!» — panaszkodik az édesanya, minden édesanya, minden gyerekről a kezdődő akarási e korszakában, pedig nem lett rosszabbá a gyerek, csak elérte élete első kis viharzónáját. Bühler Sarolta állapítja meg azt a roppant érdekes törvényszerűséget, hogy *a serdülésnek megfelelő érésprocesszus kisebb mértékben már a kora gyermekkorban is fellép a 3—4. életév között, és a kamaszkor problémái, megfelelő kisebbsített arányban, csaknem hiánytalanul mind jelentkeznek ebben a korban.*¹

A dac=periódus fellépése a kis ember akaratának fejlődését jelenti. Ez az akarat eleinte céltalan és tárgyaltan; később az értékelése két irányban nyílik: kíváncsi előtte mindaz, amit a felnőtteknél lát, és kíváncsi előtte az, ami tilos.² E tekintetben a kicsi ember egészen és maradéktalanul emberi. Tudatlan és gondatlan szülők ilyenkor az ellenkező akarat letörésén fáradoznak, büntetnek, szidnak, szigorú játszanak s legfeljebb azt érik el, hogy a megfélemlített gyerek ellenségesnek érzett nyomás alatt szemre behódol és titkon, észrevétlen iparkodik kíváncsárait kielégíteni. Bölcs szülő mosolygós figyelemmel tanulmányozza a kicsi gyereket (sokat tanul ilyenkor, aminek tíz év múlva, ha majd a kamaszkorhoz érünk, nagy hasznát veszi!), akaratát nem töri, hanem hajlítja; fő eszközei: a szerető, csendes szó és annak gyakorlati megértése, hogy önmaga kárát keresi, ha a felnőttek intésére nem hajlik. («Nem kell a leves!» — Erre nem cirkusz jön: «Apa megeszi, testvéremnek adjuk, cica megeszi stb.», hanem szótlán belenyugvás: jó, hát akkor hagyd ott. Korgó kis gyomra hamarosan rátanítja, hogy addig kell megenni a levest, amíg előtte áll s kínálják). Minden tudatos formulázás nélkül öbenne alakuljon ki az a meggyőződés: jó a felnőttekre hallgatni, mert jobban tudják, mi a jó.

Ebben a korban erősen antiszociális, irigy, zsarnokos=

¹ i. m. 24. old.

² Bühler i. m. 111. ol.

kodó; a nálánál kisebbet vagy gyengébbet foglalkoztatja, igazgatja, sokszor veri, kínozza; idősebb testvéreivel szemben lázad, de azt teszi a szülői tekintéllyel szemben is. Éppúgy, mint a kamasz.

Még egy igen érdekes jelenséget mutat ez az első viharzóna: a kicsikék társadalmában *most kezdenek kiemelkedni vezető egyéniségek* és süllyednek el a szürke tömegben, névtelen kis statiszták sorába a gyengébbek, puhábbak.

«Az embereknek nincs olyan közössége, — mondja Katz Schjelderup — Ebbe könyvének függelékében, — ahol előbb utóbb valamely rangsor külsőlegesen vagy belsőleg ki ne alakulna. S üljön az ember akár csak tíz percig egy vasuti fülkében, vagy a villamoson másokkal együtt, csakhamar látni fogja, hogy az emberek egymásnak helyet adnak, egymás mellé, alá, föléhelyezkednek. Ebben a szociális rendezésben a gyermek is már korán tevékenyen résztvesz. Nincsen olyan osztály az iskolában, melyben a tanító megállapította rangfokozat mellett egy titkos, senkitől tisztán nem látott, de mégis fennálló rangsor ne állna fenn, amelyre egyáltalában nem a tudás, a szorgalom, a jó viselet a döntő, hanem az egész egyéniségnek bizonyos erőteljessége, fölénye, vagy pedig az akarat energiája . . »¹ Ez az éles szemmel megfigyelt társadalmi elrendezkedése az embereknek a gyermekek 3—4 éves korában kezdődik. Éles szemű szülő, míg elnézi kicsi gyerekét, amint a pajtáskáival játszik, már jó előre megállapíthatja, lesz-e belőle vezető egyéniség, vagy pedig szürke kis filiszterré fejlesztik az évek. Mert akár egyik, akár másakra a készségek már benne vannak és most, a dac=korszakban, törnek elő első ízben.

A kicsi gyermek kezelésénél kezdettől fontos felkiáltó jelül áll a szülők pedagógiai munkája fölött a «kemény parancs»: Isten VI=ik parancsa. Erogén zónákról, erotikus ingerekről és élményekről a korai gyermekkorban később bővebben szó esik majd; ezúttal meg kell elégednünk azzal a nagyon komoly figyelmeztetéssel, hogy *az ember szexuális élete nem a kamaszkorral kezdődik*, hanem a születésével magában hordozza már a «test törvényét» és a nevelőnek vigyáznia kell arra, hogy feleslegesen erotikus ingereket ne keltsen a gyermekben. Nem osztjuk Freud pánszexualizmusát és gondosan óvakodunk a Freud=utánzók mindenütt = nemi problémát = látásától; el kell azonban ismernünk,

¹ Bühler i. m. 161. ol.

hogya a gyermekkori szexualitásra ő irányította rá az orvosok és nevelők figyelmét s megállapításai nyomán sok minden apróságnak ki kell maradnia a gyermek=kezelési repertoire=unkból, amelyek ártó voltára csak a pszichoanalitikusok kutatásai figyelmeztettek. Bölcs édesanya nem fekteti magát=hoz ágyába a kis gyermeket, nem veregeti kis popóját, hogy elaludjék, nem játszik vele csiklandoztató játékokat, nem babrál «megnyugtató» a nemi szerveivel, nem engedi, hogy látogató bácsik hopp=hopp térdén lovagoltassák, mert apróságok keltette észrevétlen kis nemi ingerek sokszor okoznak később kellemetlen nehézségeket. A szexualitás alszik még a gyermekben, de benne van és ha felébred, hosszú sorára tudat alatt pihenő élményeknek fog vissza=emlékezni.

Nő a gyerek. Jön *a mesék világa és a játéké*. Előbbivel a fantáziája tágul és szimbolikus alakok sorsát figyelve észrevétlen ismerkedik az élet sok nagy problémájával; utóbbiban az ő alkotni=vágya, tevékenység=igénye találja meg kielégítését. Bölcsesség kell a játékszerek megválogatásához is. Érdekes jelenséget láttam éveken át újra meg újra a húgom családjában: a három kis gyermeket szülők, bácsik, nénik elhalmozták drágábbnál drágább játékokkal, mintha egymást akarták volna egyre túllicitálni abban, ki tud drágább és haszontalanabb játékszereket felkutatni; ugyanakkor édes=anyám párfilléres apróságokat, szerszámokat, szürkességük=ben és jelentéktelenségükben szinte szegényesen ható ajándékokat hozott mindig nekik. És a nagymama bölcs szívének volt igaza: míg a sok pénzbe kerülő drága játékszerek az első fél nap mulva már sutba kerültek és rá sem nézett senki, a nagymama ajándékai bevonultak a gyerekek életébe, állandó társaikká lettek, meg nem únták őket hónapok mulva sem. Mert a többi játék szemre szép, felnőtt szemmel nézve díszes és technikás volt, de a gyerek nem tudott velük mit kezdeni, az egyszerű eszközökkel viszont alkotni lehetett, csinálni valamit, fúrni, faragni, ásni, rajzolni. A gyerek csinálni akar valamit, nem játszani valamivel. Ha két kis gyerek találkozik, soha nem az az első kérdés: Mid van? — hanem: Mit csináljunk? A hároméves apróság ideálja még a mesebeli királyfi és a tündéraszony, a 6—8 éves gyereknek már az ügyes Robinson imponál.

Nő a gyerek. Szívesen foglalkozik a felnőttek dolgaival: apjának segít a kisfiú, anyjának a kisleány. Elvárja, hogy komolyan vegyék; érzi magában, hogy komoly teljesítmé=

nyekre képes. Megsérti az, aki felülről-lefelé kezeli, vagy aki kisbabának nézi és mosolyog rajta, kineveti. Ha viszont teljesítményét észreveszik a nagyok, ha meg is dicsérik valamiért, amit komoly belefeszüléssel jól iparkodott megcsinálni, akkor egészen férfimódon büszke a sikerére és szívesen kapható új munkára.

A gyermek.

És most gyors egymásutánban két roppant jelentőségű élmény áll be a kicsi ember életébe.

I. Betöltve a 6-ik évét, iskolába kerül.

Új ajtónyitogatások, hatalmas új távlatok.

Látóköre eddig a család köre volt. Szülők, testvérek, rokonok, közeli ismerősök: ez volt a világa. Minden többire úgy nézett, mint ami messze túl van a kerítésen, idegen, sőt ellenséges számára. Most belép életébe egy új felnőtt: a tanító, aki idegen s akit öneki magának kell barátságossá hódítania; úgy áll eléje, mint aki hatalommal rendelkezik, követel, büntet; nem mosolygósan elnéző, mint a szülei, mert nemcsak az övé, hanem egyformán a 40—60 idegen gyereké is, fölöttük és közöttük áll valami objektív hatalmaságként. Új fogalom: az *előljáró fogalma* nyílik előtte. — Ugyanakkor egy másik alapvető fogalommal is ismerkedik: a *«társadalom»* tagjává lesz. Beáll egy csomó idegen gyerek közé s az iskola kapujából visszahúzódik édesapa, édesanya; nem lehet kezükbe kapaszkodva biztonságból nézni az ismeretlenekre: egészen magára hagyatva, maga erejéből kell pozíciót teremtenie, tekintélyt kiverelkednie közöttük. Itt nem dicsérik, nem csodálják, nem kényeztetik, szokásos kis szellemességein senki sem nevet, otthoni kis trükkjeit lemosolyogják; itt mindenki lemérztetik önnön értéke szerint és annyit ér, amennyit jelleme, esze, nyelve, izmai segítségével reális értékeiből bebizonyítani és meggyőző módon érvényesíteni tud. Esetleg egészen háttérbe szorul, s az osztály vezére keményebb öklei és nagyobb vitalitása révén talán éppen az a mezítlábas gyerek lesz, akit annyiszor lenézett az ablakon át, amikor az utcán porosan, rongyosan szaladgálni és kocsik után kapaszkodni látta. A rosszul nevelt, kényeztetett, puhává silányított gyerek itt hihetetlen sokat szenved és elmerül egészen a jelentéktelenségbe; a keményebb vágású, értékesebb fiúban viszont feltámad a harcos szellem és ésszel is, ököllel is, elszántan igyekszik

tekintélyt és elismertetést biztosítani magának. Az iskola az Élet kicsiben; hatéves nevelő munkájából itt vizsgázik maga a szülő is. *Tanító és gyerek=társadalom mint óriási erejű nevelő tényező lépnek oda a család mellé* és most már hárman együtt nevelnek; a szülői bölcsesség feladata, hogy a gyerek problémáit (most már igazán súlyos életproblémákat) felismerje és az otthon csendjében, mint a megértő szeretet várában, formálja, küzdelmekre erősítse és napról=napra felmerülő új kérdőjelekkel szemben győzelmessé fegyverezze a család fiát. Az «otthon» fogalma új mélységet és varázst nyer: szemben az ellenséges élet küzdő porondjával ez a megpihenő, bensőséges, szeretettel köréje záruló fészek, de ugyanakkor biztonságos erődítmény és felfegyverző arzenál is. Iskolából hazafelé nézve tudja a gyerek otthonát igazán megbecsülni.

Az iskola a neveléshez pótolhatatlan új motívumokat nyújt.¹ Súlyosan vétkeznek a szülők a gyermekeik ellen, akik otthoni instruktorra bízák, széltől is óvják, idegen gyerekek közé nem eresztik. Szegény kis magántanulók! Az élet egyik legjelentősebb tényezője, a társadalom nem áll szemben velük az előírt időben, nem küzdik meg a kis ember harcát akkor, amikor a harmonikus fejlődéshez ez okvetlenül szükséges; később fognak keservesen fizetni a mai kíméletért. Nagy ballépése a magyar arisztokráciának, hogy vattába csomagolva, történelmi hódolattal körülvéve, magántanulóként neveli gyermekeit és amikor meg akarja kímélni az iskolában elkerülhetetlen surlódásoktól és sokféle idegennel való érintkezéstől, valójában megfosztja a legkitűnőbb szociális nevelő pedagógiai ráhatásától.

Az iskolában *írni és olvasni tanul* a gyerek. Ezzel újra egy objektív tényező kapcsolódik a nevelésébe. Azóta, hogy kis esze nyiladozni kezdett, édesanya, édesapa gondos szeretettel válogatta, méregette, adagolta számára a szellemi táplálékot; ami káros, távoltartotta, ami hasznos, bölcs mértékkel kimérve adta. Most *megnyílnak a könyvek és hívogatják a gyereket*. Igazán olvasó nem lesz belőle, csak 8—10 éves korában; de a könyvek már most felsorakoznak

¹ «A családi kör az egyéniség alaptónusát adja. Az iskola az egyéni értékek céltudatos kifejlesztése és a lelkiéletet erősítő energiák beállítása révén kapcsolódik a gyermek jövő életét építő nevelői munkába. — Megtanítja a gyermeket az életben szükséges alapismeretekre, fejleszti szellemi és erkölcsi, tehát felsőbbrendű életét.» (Marcell: A bontakozó élet. III. 89.)

előtte, érdeklik, felkeltik kíváncsiságát s feléjük fordul arca, lelke. A könyvek idő felett és távolságok felett állnak s az Ember szellemi termékeit hozzák idegen országból is, rég eltűnt időkbelől is. Az Andersen- és Grimm-mesék nem magyar földön születtek, a Robinson nem a mi századunkban íródott; igen-igen messziről jönnek el a gyerekekhez a mesélők s míg a sorokat böngészi, láthatatlan látogatók állnak mellette és töltögetik gondolataikat, világnézetüket a kicsi lélekbe. A könyv már nemcsak öneki íródott, hanem minden korok és földek gyerekei számára: valami nagy objektív vonás van a nyomtatott betű nevelő ráhatásában. Idegen gondolatok, válogatatlan kifejezések jönnek, amelyek elpihennek a gyerek memóriájában s hónapokkal később bukkannak fel egyszer a nyelvén — s édesapa, édesanya bámulva nézi: hát ezt hol tanultad? A könyveket sem tudja a szülő igazán ellenőrizni; a kis második már kap a pajtásaitól vagy mások példáját követve, vesz a zsebpénzből olyan könyveket, amelyeket rémülten venne ki a kezéből és dugna el előle az édesanyja, ha tudna róluk. De nem mindig tud. Attól kezdve, hogy a gyerek olvasni megtanult, mindig készenlétben kell lenniök a szülőknek egy ismeretlen, láthatatlan, ellenőrizhetetlen új ható tényezővel szemben, amely fantáziát, érzelmeket, általános emberi fogantyúkat ragad meg a gyerekekben és sokszor bámulatos mértékben nagyobb hatással tud lenni rá, mint szülei és nevelői: a gyerek szülei tudta nélkül is egyre fogadja a láthatatlan látogatókat és ezzel ismét egy új, hatalmas nevelő tényező kezd dolgozni a lelkében: a Könyv és a könyvek Írója: a téren, időn túl ható Ismeretlen Ember.

Sem a szülők, sem a gyermek nem veszik észre, hogy az iskola s a könyvek belekapcsolódván kicsi életébe, *lényegesen megváltozik, egészen új vágányon fut tovább a gyerek szellemi fejlődése.*

Eddig kétféle forrásból táplálkozott a megnyíló gyerekértelem. Egyik forrás a világgal ismerkedő lélek kíváncsisága, amely kérdések ezreit mondatja vele s a szüleitől kapott válaszokat, mint az Ember világnézetének alapjait elrétegezve, felhalmozva magában, ebből a tudásból, mint alaphól újabb ezernyi «mi ez?» és «miért?» burjánzik. A gyerek kérdez, a felnőttek felelnek s a látóköre egyre távolul. Másik forrása a tudásnak édesapa, édesanya gondos tanítása. A mindennapi élet ezer kis alkalmat mutatja meg, mi mindent szükséges sürgősen megtudnia, hogy életnek,

közösségnek kereteibe és törvényeibe ne ütközzék lépten-nyomon; a szülő gondos szeretete adagolja számára ezt a szükséges tudást. (Igy tanulja meg például az öltözködésnek, evésnek, közlekedésnek, társalgásnak alapelemeit.) Mind a két forrás erősen szubjektív tartalmú: ő, az egy-gyerek áll a középpontban és köréje rendeződik, szerinte igazodik az értelmét fejlesztő egész nyersanyag.

Iskola és könyv bekapcsolódásával — mint már ismételtlen említettem — *az objektív vonás lesz úrrá a gyermek további szellemi telítésének munkájában.*

Az iskola nem várja meg a kicsi ember kérdéseit, hanem maga lép fel támadólag és ezer meg ezer egykorú gyermek elé odafektet egy egységes tanulmányi menetrendet, amely átlagos emberi számítások alapján, lépcsőzetes felépítésben adja hosszú évekre elosztva mindazt a tudást, amelyet a felnőttek társadalmá az életbe belenövő emberpalánta számára elengedhetetlenül szükségesnek tart. Írás, olvasás, számolás, beszéd és értelemgyakorlat, hittan az I. osztály tárgyai. Ha föléje hajolva vizsgálgatjuk, az ember értelmi életének alapjait találjuk meg bennük.¹ Itt már a saját kérdések, egyéni érdeklődés, válogatás mint plusz szerepel; a felnőttek társadalmá, amelynek képviselője a kicsikék előtt a tanító, kérlelhetetlen akarattal nehezedik rá az apró emberek világára és azt, amit a tanulás anyagául előírt számukra, jutalmazással vagy büntetéssel, dicsérettel vagy haragos szigorral belekényszeríti a kis koponyákba. A most következő 4—8—12 vagy sokkal több esztendőkön át a fejlődő ember egyénisége a maga szabad érdeklődési anyagválasztásával erősen háttérbe szorul; nem azt fogja tanulni, amit ő szeretne, hanem amit a felnőttek szükségesnek tartanak és előírnak számára. És ugyanezt tanulja száz és ezer másik gyermek

¹ Az iskola tantárgyai megjelenésükben és tartalmi bővülésükben lépést tartanak a gyermek lélektani fejlődésével. 7—8 éves korban lesz képessé arra, hogy a konkrétumról az absztraktumra át-hajoljon; ekkor kell megindulnia a logikus gondolkodásra nevelésnek és ezzel kapcsolatban meg kell kezdenie a világnézet alapjainak lassú lerakását is. Az előbbi feladatot primitív formában a beszéd és értelemgyakorlat, az utóbbit a kis katekizmus elemi kérdései oldják meg. (L. erről Wesselyt is: i. m. 80. ol.) — A gondolatot továbbfűzi és elmélyíti Marczell: «A betűvetés, az olvasás, a számolás, a rajzolás, a tervszerűen beállított gyermekmunka és játék, a megfigyelés, az elbeszélés, az erkölcs, a vallás alapismereteinek közlése, illetőleg a tudatba emelése egységes célt szolgál: aktiválni a szellemi tehetségeket és értékes élményekkel gazdagítani a gyermeklelkét». (B. é. III. 90.)

és ha ő ki akar tűnni közülük, akkor a «jobban!» és a «töb-
bet!» vonalán erősebb tempót kell diktálnia magának, mint
amilyen ütemben az átlag halad. Itt már *verseny* mint moto-
rikus erő=motívum jut mindig erősebb szerephez.

A könyv objektív voltát említettem már. Objektív alatt
itt a szubjektívnek ellentétét értem: hogy nem az egy-
gyerek számára íródott, nem az ő egyéniségéhez, tudása
fokához, igényeihez simul. Ugyanaz a mese, ha ezer édes-
anya mondja el ezer gyerekek, ezerféle finom módosuláson
megy át, mert minden egyes édesanya önkéntelenül hozzá-
idomítja az ő gyermeke lelki világához. A könyv nem válto-
zik ezer olvasó kezén sem; sőt ő fogja meg az ezer olvasó
kis lelkét és húz észrevétlen valamennyiben egészen egy-
forma kis vonásokat. A mesénél a gyerek van fölül: hozzá
idomul a mese sok kis finomsága; olvasásnál a könyv van
fölül: ő idomítja, fordítja egységes irányba sok kis olvasóját.
Egy jó könyv megnevesít tízezer gyereket (gondoljunk a
Robinsonra, «A szív»=re, Winnetura), de tízezer lélekbe
viheti bűn motívumát egyetlen rossz könyv.

Az iskola és a könyv új, objektív vonást hoznak a gyerek
szellemi kibontásának folyamatába. Az ő bekapcsolódásukkal
lényegében átalakul a gyerek nevelésének módszere, mert lénye-
gesen mások lesznek az igények, amelyeket a nevelőnek ki kell
elégítenie. És erről az alapján fontos változásról a szülőknek,
de gyakran a hivatásos nevelőknek is, sejtelmük sincsen!

Mindeddig puha viasz volt a gyermek a szülő kezében.
Ő formálta, bontotta, ő csoportosította számára a benyomá-
sokat, segített neki azok feldolgozásában, távol tartott tőle
minden káros és ártalmas hatást: maga lelke szerint, egy-
séges elgondolás alapján bontogatta a kicsi ember lelkét,
szellemét, akaratát, érzelmeit. — Most már az otthon mellé
az iskola, a pajtások, a könyvek mint nem megvetendő nevelő
tényező lépnek. A szülő többé nem tudja ellenőrizni mind-
azt a benyomást, amely a gyermeke lelkét érinti; még leg-
jobban a legmegbízhatóbb tényezőt: az iskolát tudja ellen-
őrizni, viszont éppen a két kényesebb és veszedelmesebb
nevelőtárs: a gyermektársadalom és a könyvek, bizonyos
fokig kívül állnak a legszigorúbb ellenőrzés körén is. Innen
kezdve a nevelés már nemcsak lélektelítés, életbontogatás,
hanem egyúttal *harc is a gyermekért* mindennel szemben,
ami ellenséges és káros hatással közelednék hozzá. Nem
kimondott egyenes harc, mert a gyerek védi olvasmányait
és pajtásait a jót akaró szülőkkel szemben, és mert sok

pajtás=hatást és könyv=hatást nem is ismerhet a szülő. A gyermek világában megjelentek az ismeretlen tényezők, amelyek később majd még megsokasodnak, de amelyekkel szemben a nevelési metódusnak most kell már kialakulnia. Ez a metódus pedig: *az összes ismert és ismeretlen hatásoknak erőteljes összefogása, harmonikus egységbe gyúrása: ugyanakkor messzenézően megálmodott, gondosan körvonalazott és a jövőben következetesen, fokozatosan kidolgozandó egyéniségnek, jellemnek szünet nélküli munkálása.* Ennek a jellemalakításnak módszere pedig a gyerek jótulajdonságainak és készségeinek jellemet alkotó tényezőkké való erősítése és viszont a benne jelentkező rossz hajlamok és gyengeségeknek a Jó vonalára való hajlítása és átértékelése; — ezzel párhuzamosan pedig állandóan jó hatásokkal való elhalmozása és ízlésben, színvonalban, igényekben olyan felsőbbbségessé és ruganyossá nevelése, hogy a rossz hatásokat maga egészséges lelki ereje tagadja meg és vesse ki magából. Vagyis, míg az iskola kapuja előtti időszakban egyenes ráhatással, mint elsőrendűen aktív, nevelt a szülő, most, hogy az iskola kapuja első ízben csapódott be a gyerek mögött, *a nevelésnek mindig inkább a gyerek maga lesz az aktív tényezője*, aki maga lábán, maga célja felé magabiztosan halad előre, s a szülők és nevelők ahelyett, hogy, mint eddig, előtte járnának vagy kézenfogva vezetnék, most mögötte haladnak és őt magát erősítik, segítik egyre, hogy minél jobban és szerencsésében oldja meg a nevelésnek ezután állandóan megmaradó új formáját: *az önnevelést.*

A gyerek kinőtt édesanyja szoknyája mellől, maga lábán jár. Szemben vele fut Isten végtelen lánc: az Idő. Percek jönnek,¹ kicsi időegységek; megállnak az ember mellett,

¹ Hogy a képet világosan értsük, gondoljunk a nagy építkezéseknél használt nyersanyagszállító végtelen láncra, amelyet gép tart állandó mozgásban. A láncon végig kis tartályok. Lent munkások állnak és amint a tovavonuló lánc tartályai elmennek mellettük, egyre rakják beléjük a ház nyersanyagát: téglát, habarcsot, újra téglát. Sok emelet magasságban állványon dolgoznak a kőművesek. A kis tartályok egyre érkeznek s a szolgálatos ember kiemelgeti belőlük a rakományukat, amelyeket szorgos kezek rögtön bele is építenek a falba. Ha a munkás elszórakozik, a lánc meg nem áll, hanem viszi tovább a nyersanyagot és mire visszafordulna, már a következő tartály érkezett el hozzá, hiába kapna az elmulasztott után, az megy tovább felhasználatlan nyersanyagával. Fut, fut a lánc és téglából, habarcsból, nyersanyagból egységes pompás valami: emberek palotája lesz... Így a percek az élet nyersanyagával, amelyből egyéniség, ember, egységes, gyönyörű emberélet épül...

ránéznek, aztán tovasietnek, hogy soha többé vissza ne térjenek. Minden perc egy-egy kis tartálya Istennek: bennük az Élet nyersanyaga, amelyet megragadnia, élménnyé gyúrnia s a 60-ik másodpercben már mint a maga életének kicsi részecskéjét visszatennie, felelősségteljes feladata az embernek. Az életnek nyersanyaga mindaz, ami velünk történhetik, vagy amit tehetünk, tűrhetünk, átfutni engedhetünk magunkon. Vannak percek, amelyek munkát hoznak, mások pihenést, élvezetet, harcot, játékot; egyesekben örömsanyag van, másokban szenvedés vagy szomorúság; mennyi perc hoz alvást vagy evést mint nyersanyagot, mennyi másik megfeszített erővel végzett férfimunkát! A nyersanyag lehet jó vagy rossz, vagy közömbös; van, ami közömbös a felnőtt számára, de rossz a gyereknek; más viszont illik a gyermekhez, de nevetséges, ha férfi tenné. Az ember a percek nyújtotta nyersanyagban válogat: egyeseket magáénak tud, másokat fölényesen tovafofutni hagy, megint másoktól irtózva fordul el. Az igazi ember törvénye: mindig a jót válogatni, mindent jóakarattal jól feldolgozni, a közömböset is jóvá gyúrní, hogy így minden perc anyaga az igazi, jó embert építse bennünk. Ha aztán az ember visszanéz az elmúltott percekre, amelyek az ő dolgozta nyersanyagot viszik el magukkal, akkor azt mondja: ez a multam, az életem története . . .

A gyerek kinőtt édesanyja szoknyája mellől, maga lábán jár. Az élet nyersanyagát eleinte egészen gyerekesen, aztán mindig öntudatosabban és komolyabban, maga dolgozta fel. Édesapa, édesanya, nevelő, akinek ez a gyermek kincse és felelőssége, mögötte jár és arra erősíti, abban segíti, hogy az élet nyersanyagát helyesen válogassa, helyes ízléssel a jót vallja magáénak és jól dolgozta fel azt. *A nevelés munkája tehát a helyes önnevelés előmozdítása lesz.*

Egészen egyszerű szavakkal is elmondhatom ugyanezt. A szülők bármily gondos szeretete nem tudja ellenőrizni, hogy a gyerek az iskolában milyen pajtásokkal játszik, beszélget, mit hall tőlük s mi jót vagy rosszat tanul. Ellenben a szülők nevelhetik benne az egészséges ízlést és emberértékelést, hogy ő maga kerülje a mocskos beszédű vagy durva pajtásokat s az olyan fiúkat, akik másra tanítják, mint amit odahaza látott s tanult eddig. — A leggondosabb ellenőrzés sem tudja megakadályozni, hogy iskolában, utcán egy egy neki nem való ujság vagy képeslap vagy könyv ne kerüljön a gyerek kezébe; de az otthoni nevelés fejleszt benne

keresztényi, úri ízlést, amely magától elfordul minden olyan könyvtől, ujságtól, amely bűnt, rosszat, az ő lelke világával ellenkezőt, moralitását sértőt hozna. — A «játék» otthoni tiszta fogalmát csak a gyermek maga védheti meg eltorzító hatásoktól: hogy abba ne keveredjék pl. utcagyerekek verekedése, iskolások sírásra fakasztó egymást-bosszantása, vagy tömeglakások apróságainak nagyoktól ellesett sok szexuális motívumú játéka. — Azt is önmaga ítéletének kell megállapítania, hogy a tanító urat «froclizni» nem erény, hogy a felnőtteknek hazudni nem hősiesség stb. A gyerektársadalomnak ilyen irányú ferdítő hatását az édesapa csak akkor fogja észrevenni, ha a tanító panaszkodik a fiára, vagy ha otthon a gyereket hazugságon kapta; ilyenkor többnyire megleégszenek az apró ember megbüntetésével s nem gondolnak reá, hogy fontosabb ennél a kis lélekben a harmóniának visszaállítása és a tettek helyes értékelésére való gondos ránevelés.

Meg kell itt mindjárt jegyeznem, hogy a 6—7—8 éves gyereknél helyes értékelésről,¹ komoly és öntudatos moralitásról nem lehet még szó, hiszen ezeknek a problémáknak legkezdetén jár még csak ebben a korban a nevelése. Addig is, míg morális elvek tudatossá érlelődnek a lelkében, átsegítik őt ezeken az erősen megpróbáló, nehéz éveken a magával hozott nagy ideálok: édesapa, édesanya, jó Isten, otthon. «A jó Isten így kívánja!» — ez az egyetlen tudat egyensúlyt tart a gyereklélekben sok veszedelmes kísértéssel. Még aktívabb és erőteljesebben ható az otthonnak stílusa: «édesapám így mondta», «anyukámmal így szoktuk», «nálunk otthon ez így meg így szokás». Minden otthonnak megvan a maga egyénisége és karaktere. És most, az iskola, a társadalom és a nyomtatott betű egyidejű betörésekor az otthon nyújtja ki kezét és azzal, amit 6—7 éven át belénevelt a kicsi gyerekebe, ellensúlyozni tud a lelkében minden rosszra hívó hatást. És ne felejtsük el: a valláserkölcs alapon dolgozó iskola a maga konstruktív irányával szövetségese és támogatója a családi otthonnak ebben a gyermeket védő, bontó nagy munkában.²

¹ Bühler i. m. 191. ol. — F. Schneider i. m. 188. ol.

² Nem győzzük eléggé hangsúlyozni, hogy az iskola világnézeti nevelés szempontjából nagyon fontos tényező! Nem mindegy, hogy milyen szellemű és világnézetű iskolában ismerkedik a kicsi gyerek a Világgal, Élettel! Elsősorban a felekezeti iskolák kíváncsiságai: katolikus gyerekeket a katolikus iskolába, protestánsokat a protestáns

Tény az, hogy a kisgyerek iskolába érkezése alapján változtatja meg az élete sodrát, a pedagógiát az eddigi pepecselő neveléstől átkapcsolja az önnevelés vonalára és a nevelőktől megkívánja, hogy teljes készültséggel, teljes fegyverzetben álljanak melléje úgy, ahogyan mellette fognak állni az eljövendő másfél évtizeden át szakadatlan, szerető, gondos segítséssel.

Ez volt az első roppant jelentőségű élmény a gyermek életében.

*

II. Hamarosan megjön a második is, amely ezután egész életén át mestere és legfőbb segítője lesz, mert melléje állítja magát a Mestert, az élő Krisztust: *az első szentgyónása és szentáldozása.*

Álljunk meg itt egy pillanatra.

A tudomány vágányait a természetes világ alapjaira fektette és ennek a naturális világnak keretein belül fejti ki elméleteit, hozza definícióit és állítja fel képleteit. Gondosan vigyáz arra, hogy útjai a természetfölötti életsíkra ki ne fussanak; ha a határra ér, azt mondja: «Ignoramus» — és sietve visszavonul, átengedve a teret a filozófiának és teológiának. Pedig, ha definícióba bele nem is gyűrhető és képletekkel meg nem is fogható, de megdönthetetlen alaptény és általánosan elfogadott valóság a végső oknak, mozgatónak, az egyetlen önmagától való, végtelen Lénynek: Istennek létezése, teremtő és világot fenntartó tevékenysége. Minden, ami létezik, a nagy világrendszerektől le egészen a legkisebb sejtig vagy molekuláig, létét nem önmagától, hanem Istentől kapta; de létének második pillanatában éppen úgy nem létezett tovább önmagától, hanem Istennek a létezést tovább is megadó, folytatólagos tevékenysége folytán; de így a tizedik, ezredik és milliomodik pillanatában és végig, amíg a léte tart. Minden létező létének minden pillanatában Istentől függ és és az Ő akarata által létezik. Istennek fenntartó tevékenysége

felekezeti elemibe irassák a szülők. Nem mindegy. Nem lehet döntő szempont az, hogy «ez közelebb van a lakásunkhoz», vagy: «ott ismerjük ezt meg ezt a tanító urat». Ilyen kis kényelmi vagy személyi szempontok fölött magasan áll a világnézet szempontja. Gyermekkori emlékeim között vibrál több kis katolikus pájtásom arca, akiket szülei a bácskai nagyváros zsidó iskolájába irattak, «mert ott kevesebb a gyerekek és jobban tanítanak». Hát képes a világnézés, moralitás alapjait katolikus fiú számára akár a legjobb zsidó iskola is megfelelő módon tolmácsolni?

tehát állandóan benne működik a teremtet világban. Nincs az a tudomány, amely Istent negligálhatná. Ha alapos akar lenni és a képletekkel megfogható másodlagos okokat és hatókat önmagától való, biztos alapon akarja megtámasztani, akkor egyedül csak Istenre támaszkodhatik. A komoly tudomány Istent ismerő és süvegelő tudomány.

Elnézem a lélektannak és a neveléstannak tudományos irodalmát. Hány igazán komoly és értékes író követi el az átlagtudós hibáját: megáll a természetes út végén és ahelyett, hogy Istenbe kapaszkodnék, minden elméletét naturalis alapon dolgozza csak ki és minden feladatát tisztán természetes adottságok felhasználásával akarja megoldani! A pedagógusnak még elnézik, ha egy-egy jegyzetben vagy hozzákapsolt fejezetben a vallásossággal, mint nevelő tényezővel számol, azonban sem a nevelés szakirodalma,¹ sem — sajnos — a gyakorlati pedagógia nem tudott arra a magaslatra feljutni, hogy mint alapvető ténnyel számoljon a mindenütt jelenlevő, világot fenntartó Istennel, aki létünk minden pillanatában belejátszik az életünkbe, együttműködése kiterjeszkedik a teremtmények összes tevékenységeire. «Ahol egy teremtmény él és mozog, tesz=vesz, ott működik Isten ereje, mely a képességeket a féllétből a teljes, tevékeny lét magaslatára emeli».² A biológia, pszichológia minden rezdülésében Isten létet adó ereje lüktet; az élet fölött álló s az életbe állandóan belejátszó ezzel a csodás elemmel mint láthatatlan, megfoghatatlan, de bizonyos adottsággal kell dolgozni tudunk. Nem mi találtuk ki, Isten maga akarta, hogy a második isteni személy emberré legyen s megváltson minket és megnyissa számunkra az örök boldogságot, amely minden emberi élet és törekvés végső célja; nem mi akartuk, Krisztus maga adta szentségeit, mint a megszentelő kegyelem köztünk állandó forrásait; nem mi találtuk ki, Krisztus maga akart az Oltáriszentségben egész, töretlen istenemberségében közöttünk élni a világ végezetéig és bekapcsolódni az egyes ember életébe, hogy az Ő közvetlen segítségével könnyebben megtalálja a Iót és Istennek emberről alkotott gondolatait valószínűsítva, elérje az örök életet. *Lehetetlen ember neveléséről írni anélkül, hogy Isten felé néznénk, aki minden nevelésnek és minden életnek végső célja: lehetetlen komoly pedagógiát csi=*

¹ Magasan kiemelkedő kivétel Marczell: «A bontakozó élet» c. 8 kötetes műve. Páratlanul álló rendszertana a katolikus nevelésnek.

² Schütz: Dogmatika I. 279. ol.

nálni anélkül, hogy a természetfeletti célt és az ember életében oly fontos és nagyjelentőségű természetfeletti eszközöket újból és újból bele ne gyúrná rendszerébe és minden nevelői tevékenységének alapjává ne tenné az ember. Miután Krisztus emberré lett és megváltott minket, nincsen keresztény pedagógia Krisztus nélkül; miután természetfeletti eszközöket adott nevelés és önnevelés segítségére, nincsen keresztény pedagógia, amely ezeket az eszközöket ne kellene hogy egész nevelő munkájának alapjává tegye. Ha a pedagógus kegyelemről, szentségekről, köztünk élő Krisztusról ír és mindezeket felhasználja nevelési rendszerében, akkor a könyve nem lesz ezért «hitbuzgalmi jámbor írás», hanem éppen ellenkezőleg teljesebb, messzebbnyúló és mélyebbre nyúló tudományos és gyakorlati pedagógia lesz, mint azok a művek, amelyek óvakodva maradnak mindig a naturális világ vágányain és «bumliznak» elégtelen természetes eszközeikkel ott, ahol a rendelkezésre álló természetfölötti eszközök csodálatosan gazdagabb és nagyobb eredményt tudnak elérni.

A keresztény pedagógus szemében a keresztség szentségének felvétele fontosabb momentuma az emberi lélek fejlődésének, mint a dackorszak elérkezése vagy a serdülés korának nyílása: a szentgyónás és szentáldozás, az élő Istennel való találkozásai a léleknek hasonlíthatatlanul eredményesebb és komolyabb eszközei az ezer problémák közt fejlődő kamasz tartásának és vezetésének, mint az akaratnevelésnek, példának szuggesztiónak vagy bármilyen földi, anyagi életsíkon futó eszközöknek egész légiója. És az igazi keresztényi szellemű pedagógia az lesz, amely a kisgyermek nevelését éppúgy, mint a serdülő lélek irányítását vagy az ifjú teljes férfiasságra bontását bűnbánat szentségén, Oltáriszentségen, bérnálás szentségén át a kegyelmi erők működésére, Istennek a feléje nyíló emberi lélekre gyakorolt személyes behatására alapozza. Gyóntatószékben nem egyszer oldottam meg olyan kamaszproblémákat, amelyek előtt tanácstalanul állt a pedagógia és nem egyszer láttam a megszentelő kegyelem hatása alatt tótágast állni pontosan lefektetett pszichológiai, sőt biológiai törvényszerűségeket.

Mindezt el kellett mondanom, hogy megértessem, miért mondom döntő jelentőségű élménynek a gyermek fejlődésében az első szentgyónást és szentáldozást.

Még egy megállapítást kell itt tennem. A papnak vallo-mását arról, hogy a szentségeket, kegyelem forrásait, nem használjuk ki eléggé. Hét éves korban vezetjük első szent-

gyónásához a gyermeket; ez a helyes és szükséges időpont, hiszen iskola, könyv, gyerektársadalom beiktatásával most jönnek a nevelés ismeretlen tényezői, amelyekkel a szülő gondos szeretete megbírkózni már nem tud, hanem a családi otthon fészkepedagógiája át kell alakuljon a gyermek önnevelését segítő, másodrendű nevelő tényezővé. Innen kezdve már zárt kamrái vannak a gyerekléleknek, amelyek meg nem nyílnak szülők vagy nevelők előtt; a bűnbánat szentségében azonban minden kamra megnyílik és azért most már be kell kapcsolódnia a gyerek életébe a szülők után legfontosabb nevelő egyéniségnek: *a lelkiatyának*. — Azonban a kegyelmi élet mélységét, megszentelő kegyelem állapotában való habituális megmaradást és ezzel kapcsolatban a bűnbánat szentségének, mint a bűnben vesztett kegyelem visszaszerzése szentségi eszközének életbevágó fontosságát a hét esztendősi kicsi értelem még nem tudja felfogni; számára gyónás és áldozás alanyilag bizonyos lelki takarítás után Jézuskával való bizalmas találkozás, inkább ájtatossági tény, mint lélek=biológiai fontos tevékenység.

Ez eddig rendben is van. A baj ott kezdődik, hogy sem az elemi iskola további osztályai, sem a középiskola hitoktatása nem folytatta a szentség kidolgozását a lélekben. Ifjúság és felnőttek világában egyaránt marad a szentgyónás és áldozás évenként egyszer: kötelesség, évenként többször (havonta, első pénteken, 3—4 nagy ünnepen): ájtatossági gyakorlat és a magasabbrendű lelki igények alvó készségek maradnak a lelkekben. *A megváltott ember számára, aki a keresztség szentségében Krisztus misztikus testének tagjává lett, természetes állapot a megszentelő kegyelemben való élet*: ha azt elvesztette, nyugtalan a lelke, míg újra Istenben meg nem pihenhet, és ez a nyugtalanság hajtja a gyóntatószékbe, hogy Krisztus rendelte eszköz: bűnbánat szentsége által visszanyerje az elvesztett kegyelmet. *A bűnbánat szentsége tehát nem évi, havi ájtatossági ténye, hanem kiáltó igénye a léleknek mindig, valahányszor a megszentelő kegyelmet elveszítette*. — Éppígy nem egyszerű ájtatosság ünnepi megnyilatkozása a szentáldozás, hanem az élő Krisztussal való személyes találkozás, Istennek az emberi életbe való bekapcsolódása¹ és így az egész emberi életnek a misztikus kapcsolat által való supernaturalizálódása. «Mindennapi kenyér» az Oltáriszentség, amelyet szintén belső vággyal keres, követel, igényel a

¹ Schütz: Dogmatika II. 345—46.

lélek, nemcsak az apró gyerek még zavartalan, kristálytisztá áhítatával, hanem az életben gyűrűző, küzködő kemény férfiember komoly, szent szükségérzetével is.

Ezeket a szent, nagy igényeket: kegyelmi élet, kegyelmi állapot igényét, elesés után azonnali felkelés igényét, Krisztussal egyesülés igényét, természetfeletti táplálék igényét nem tudta eddig a különben elsőrendű magyar hitoktatás sem az ifjúság lelkében úgy kidolgozni, hogy az egész életen át uralkodóvá legyen a lélek felett.

De hiányzik még más valami is. A bűnbánat szentsége a nevelő számára nemcsak bűnöktől szabadító, megszentelő kegyelmet visszaadó intézmény, hanem egyúttal Krisztusnak egészen egyedül álló pedagógiai műhelye is. Bűneit vallani jön a hívő; de ugyanakkor elpanaszolja élete küzdelmeit, problémáit, tanácsot kér és kap, irányítást nemcsak a bűn, erény, lelkiélet vonalán, hanem a mindennapi kérdéseket illetőleg is. Játszópajtása, olvasmánya, szórakozása, napi-rendje, szokásai, ütköző nehézségei a fejlődő gyereke embernek mind megtárgyalásra kerülnek éppúgy, mint ahogy az ifjú megbeszéli szerelmét, házasságát, hivatali problémáit vagy közéleti magatartását, s ahogy a felnőtt a gyermekáldás kérdését, becsületkérdéseket, családi élet mélységeit itt forgatja meg és kap választ, irányítást olyan kérdéseire, amelyeket senki embernek meg sem merne említeni. A szentgyónás a túlfűtött lélek biztosító szelepe; a gyóntatószék Krisztus bizalmi műhelye, ahol sigillum: legszentebb gyónási titoktartás védelme alatt legtitkosabb gondolatait, legbizalmasabb kérdéseit bízóan nyitja ki az ember és kap választ mindenre egy személytelen, rács mögött rejtőző valakitől, akinek minden szavát súlyosan méri és köti a papnak Krisztus előtt való rettentő felelőssége. Kicsi gyerek, vagy megtörtött felnőtt egyformán kinyitja itt a lelke legzártabb kamráit. — Ezt a bizalmas lélekfeltárást, mint igényt a lelkekbe belénevelni, szintén az iskolai hitoktatás súlyos feladata, amelyet otthon a család felnőtt tagjainak jó példája kell támogasson.

Alá kell húznunk itt egy fogalmat, amelyet már említettünk néhány sorral feljebb. Ahhoz, hogy az ember a maga élete problémáira ne csak egyszer, elvi magaslaton járó tanácsot, hanem sorozatos találkozásokon gyakorlati értékű állandó irányítást kapjon, az szükséges, hogy a lelkiatya ismerje a gyónóját, áttekinthesse életét, a problémák háttérét is lássa és az esetről esetre való fejlődést figyelemmel kísérje. Ez csak úgy lehetséges, ha a hívő nem gondolomformán hol egyik, hol

másik gyóntatószékhez vándorol, hanem következetesen mindig ugyanazt a gyóntatót keresi fel és meg is kéri őt, hogy legyen lelkének állandó irányítója. Az embernek tehát ne csak gyóntatói legyenek, hanem legyen *állandó lelkiatyja* az élete minden korszakában. Olyan súlyos, fontos igény ez, amelyet az első gyónók oktatása alkalmával már bele kellene kalapálni a kicsi gyereklelkébe. *A katolikus ember mellett egész életén át mindig ott álljon a lelkiatyja.* Ugyanazt a papbácsit keresse a pöntyögve, apró bűneit suttogó pici ember, állandóan ugyanahhoz a maga választotta lelkiatyához járjon a kamaszgyerek; s ha egyetemre került, vagy diplomával a kezében állomáshelyére érkezik az ifjú s a férfi, ne csak lakást, elhelyezkedést keressen és hivatalfőnökénél tegyen udvariassági vizitet, hanem első útjai egyike a plébániára vezesse, ahol lelkiatyát válasszon magának. Száz esetben láttam, hogy az állandó lelkiatyi vezetés milyen csodálatos eredménnyel menti át a gyereket a legkritikusabb élet-szorítókon és ezer nagyszerű férfiegyéniség dicséri a maga természetes, öntudatos és mély katolicizmusával a gyóntatószékben személytelenül dolgozó állandó lelkiatyia csodálatos pedagógiai eredményeit.

Tizennyolc éves papi multam tizennégy éve egyetemi hallgatók világában folyt; közben konviktuson, cserkészeten, lelkigyakorlatokon keresztül állandóan kamaszok százait vezettem. Egy sem sodródott el azok közül, akik állandó lelkiatyia vezetése alatt fejlődtek és rendes kegyelmi életet éltek. Viszont ha gyűróttlelkű, élettörte kamasz vagy ifjú került az utamba, a legtöbbnél kiderült: nem tud gyónni, nem igénye a szentségi élet, nem tanulta az Oltáriszentséget mindennapi kenyérnek, tápláléknak ismerni. Nem is csoda, ha összeroppant.

Megérkezik tehát a kicsi ember élete óriási fordulópontjához, amikor a megszentelő kegyelem ereje és a szentáldozásban életébe kapcsolódó Krisztus ereje kezdenek dolgozni lelkének, igaz egyéniségének kifejtésén. *A családi otthon minden erejével támogassa a kis fiát a lelkiélet útjának első önálló lépésénél.*¹ Szülők és idősebb testvérek megjegyzései, nyilatkozatai a kegyelmi élet igényét, lelki vezettetés igényét igyekezzenek felkelteni benne; szülők, testvérek a maguk

¹ Ne felejtjük: nem azért kell 6—7—8 éves korban gyónásra készülnie a kicsi embernek, mintha igen sok bűne kényszerítené rá, hanem mert lélektani szükségesség, hogy a gyónás nyújtotta lelki önállósulás már most, ilyen korai években megtörténjék.

példájával: szentgyónással, áldozással támogassák az ő lelki átnemesedését. Az első szentgyónásnak, első áldozásnak napja igazi ünnepe legyen a családnak; de ne csak egy nagy reggeli, ünnepélyes ebéd jelentsék az ünnep kereteit, hanem az egész család ragyogó örömmel azt a nagy tényt köszöntse, hogy a ház kicsi embere az *önálló lelkiélet*¹ útjára lépett. A szentgyónásnak, mint a léleknevelés Isten rendelte eszéközének bekapcsolásával történik meg igazán a lelkiéletnek önállósítása és az öntudatos önnevelésnek az eddigi passzív neveltetés helyén való kibontakozása.

Ettől fogva a pajtások társadalmát, iskolát, könyveket messze elhagyóan emelkedik ki a szülők mellett az a másik nagy nevelő tényező, amely nemcsak gyereket, hanem férfit és öreg embert is tovább nevel és kezét az emberről csak az örök élet határán veszi le: a lelkiatyá.

Boldog az a katolikus pedagógia, amely a szentgyónást, szentáldozást a maga nevelő eszközei között tudja és amely a lelkiatyával, mint természetes, állandó nevelő tényezővel számol és dolgozik. És boldog az a katolikus gyerektársadalom, amelynek mindenféle rendszerek és irányok fölött magasan a legfőbb nevelője az élő Krisztus, és legigazibb lelki barátja Krisztus embere: a pap.

* * *

Járja a gyermek az otthonból az iskolába vezető utat. Kis táskájával a hátán vagy a kezében, benne irkák, néhány könyv, ceruza, toll . . . Három-négy soros kis feladványok fölé hajol aggodalmasan ráncolódó homlokkal; féloldalas kis leckéket magol ökölbe szorított kézzel . . . Olvasás, nyelvtan, földrajz, természetrajz, számtan és mértan és mesében beadott történelem . . . A gyerek most már rendszeresen *művelődik*; kezdi kiismerni magát a világban. Most már öntudatosan áll szemben az emberi élet félelmetes nagy urával: a *Kötelességgel*; határozott munkaértékelésre, teljesítmények reális elbírálására tanítja az időközönként róla

¹ »A kisgyermeknek az első szentgyónás előkészületei adnak először módot és alkalmat arra, hogy esemény-, élmény-, cselekvés-részekből összerakott életét folytonos hullámvonalúnak lássa. A szentgyónás előkészületében tanítjuk meg őt sajátos, egyéni életének értékelésére . . . Ekkor sejti meg először a gyermek, hogy saját életének irányításában tényező lehet.« (Marczell: A bontakozó élet. III. 98.—99. ol.)

megjelenő ítélet: a *Bizonyítvány*. Megismeri a *felelős munka* egyre komolyodó életterhét; rájön, hogy játékon, mesén messze túl az élet valósága munkát hoz, erőfeszítéseket,¹ verejtékező küzdelmeket a feladattal, amelyet meg kell oldania; de megismeri az erőfeszítések gyümölcsét: a *Sikert* is. Már most meg kell éreznie azt a szomjúságot, amely az örök Embert egyre nagyobb erőfeszítésekre sarkalja: a sikernek szomjúságát. Az öröm, amelyet otthon jó bizonyítványával arat, a dicséret, jutalom keltik fel benne az *Ambíciót*; a sikernek ez a szomjúsága tanítja meg *kitartásra*, ettől tanulja az *újra kezdést* is, ha valami nem sikerült . . . Megérzi a verseny lázát, a győzelem diadalmas örömet; megtanul az átlagoson felül pluszt adni, többet, hogy megelőzhesse azokat, akik az átlagot éppoly könnyen legyűrik, mint ő. Játszó, csacsogó, mosolygós kis iskolásgyerek . . . Talán a szülői észre sem veszik, mennyire egészen emberi motívumok sodródnak össze a pici életében és hogy mennyire harcos, dolgozó, célra küzdő, egészen és maradéktalanul igazi Emberré kalapálják őt az elemi iskola első esztendői. Az elemi iskola: a nagy élet miniatűrje . . .

Közben tágranyílt szemekkel nézi az embereket és amit apjától, anyjától meg nem tanulhatott, most tesz szert, maga tapasztalatai alapján, *emberismeretre és emberértékelésre*. Hol vagyunk most már attól a naív gyerekszoba-világtól, ahol a fekete kéményseprő a félelmetes rossz ember és a verekedő utcagyerek az, aki elől riadtan el kell menekülni az otthon kapualjának védő várába! Az iskolába induló kicsi ember, ha talán kissé riadtabban és kevesebb önállósággal, de olyan nyitott szívű bizalommal jár az emberek között, mint Burnett «kis lordja». Eddig soha senki nem ártott neki, otthon minderiki szerette, kényeztette; lehet-e ez másutt másképen is? És most jön az iskola és kicsinyített kiadásban, de az igazi örök ember típusai jelennek meg körülötte a pajtásaiban. Megismeri a melegszívű jóbarátot; a hálás szegényt, akin szeretettel segített; a nemes versenytársat, aki éppolyan könnyen, vagy még jobban tanul, mint ő; az erősebbet, aki

¹ Erre, sajnos, a mai túlonként játékos elemi iskola nemigen tanítja meg; de hiszem, hogy felesleges kísérletezések esztendői után az iskola majd újra visszatér önmagához és lesz, ami a hivatása: egyenletes, fokozatos terheléssel az élet küzdelmére előkészítő, edző, keményítő életiskolája. Ma az óvoda terjeszkedett ki, fel egészen a középiskola partjáig; és érdekes megfigyelni, hány gyerek roppan össze, mert kellő előkészítés hiányában nem bírja a középiskola hirtelen erős terhelését.

hozzá hajol segíteni és aki iránt az ő kis szívében gyullad fel a hála; a humoristát, a félénket, a kemény vágású, harcos gyereket . . . Egyeseket megszeret, másokat becsülni tanul. De látja ugyanazokban a padokban a sötétebb típusokat is: az erőszakost, a verekedőt, a durvát, a mocskos beszédűt, az alattomoszt, az árulkodót, a talpnyalót; ott él mellette a lusta, aki soha nem kész a feladatával, meg a bliccelő, aki nagyszerű érzékkel bújik ki terhek alól és egyetlen gondja, hogy a semmittevésen rajta ne csípiék; talán mellette ül a stréber, aki csak önmagát keresi és mindenki mást legázol, hogy ő boldoguljon; őt is megkörtökezi a csereberélő, az üzleti szellemű csaló, a kölcsönkérő pumpoló; a bűnre csábító rossz barát hányféle alakban merül már most fel körülötte! — Gondos és okos szülők az otthon csendjéből látják mindezt és *csendes hangú, bizalmas beszélgetések keretében finomítják és határozott moralitás vonalára állítják be a kicsi gyermek emberértékelését*. Hiszen ezeken a típusokon át vonul be a gyermek ismeretébe a «másik ember» és *érdemes sok=sok percet áldozni azért, hogy ugyanakkor kicsiszolódjék lelkében az «igazi ember» képe*.

Feltűnő nagy változáson megy át ezekben az években a gyerek egész énje, érdeklődése, foglalkozása.

Erők összeméréséből *ráébred a maga erejére*. Ismer maga fölött erősebbeket, akiket tisztel és kerül, de ismer gyengébbeket is. Ezekkel szemben most már nem olyan szabadon zsarnokoskodik, mint tette a gyerekoszobában, mert folyton fölötte áll a bölcs félelem a nála erősebb, fölötte=zsarnokoktól; ezektől viszont tanulni igyekszik s apróságokban önkéntelen utánozza őket. Általában a viselkedésében, mozdulataiban, ítéleteiben, szavaiban nagyon sok idegen vonás jelenik meg, hiszen az iskolában igen erős a gyermekek kölcsönhatása egymásra. — A gyermekszoba apró népét lenézi. Megjelenik benne az a «mindig nagyobbat akarok» vonás, amely hűségesen ugyanaz marad, csak megjelenési formájában más, amikor kamaszka hosszú nadrágot akar majd, amikor első cigarettáját szívja, amikor a maturandus sétapálcával a kezében lejt a korzón és az egyetemista megjátssza a felnőttet. — A játécai mindinkább szervezett játékok: rabló=pandur, méta, football. Óriási az érdeklődés a sportok iránt. Ismer minden football=nagyságot, számon tart minden sporteredményt. Érdeklík a gépek; ideálja a száguldó autó vagy a repülőgép. Általában a teljesítmény minden formájában kívívja csodálatát. A modern 9—10 éves

MARTON 1.
1939.

fiú már nem játszik azért, hogy játsszék, hanem *mindig célra irányítottan játszik*: mérkőzésben leverni a másik utcabelieket vagy a felettük levő osztályt. Ha két kisfiú összerül, máris földön a rongylabda és rúgnak és dribliznek kétségbeesetten csengető biciklisták és dudáló autók között a kocsíúton is, ha más játszóterük nincsen. A fejtörő játékok kerülnek elő a szobában: kártya, sakk, vagy versenyjátékok, ahol valakit le lehet győzni és ahol «izgulni» lehet a győzelemért. — *Ebben a korban lesz komolyan olvasóvá a gyerek.* Mesék nem kellenek már neki; tevékeny hősöket keres, akik valami cél felé törekszenek és akadályokat győznek le. Ez a Verne-könyvek és az indiánregények korszaka. Jelentkezik már a gyűjtőszenvedély is, hiszen ott is «csinál» valamit az ember és lesz valamije, ami kevés másnak van. Kis bélyeggyűjtők állandó kérdése: «Van neked ilyen? Ojjé, nekem van!»

Az első évtized vége a legkedvesebb ideje az embernek; ilyenkor legbájosabbak és legrokonszenvesebbek a gyerekek. Bennük még a friss, televény anyag érintetlen ereje, az életkezdés csikóvadsága és tüze; egészen emberek már és sokszor groteszkek is az általános emberi vonások gyerekkiadásában. Bennük már a felnőtt ember minden kincses értéke, de bennük minden rosszra hajló készsége is. Most, gyereknek pompások; minden édesanya sóhaja: jaj, ha mindig ilyen maradhatna! De ebből a végtelenül kedves kis emberpéldányból a jövő évek sora mindent formálhat: hőst, szentet, vagy gazembert, vagy kopott filisztert...

És ezzel el is érkeztünk a serdülés korának előcsarnokába.

* * *

Eddig egységes minden rendű és rangú gyerekek élete, útvonala. Családi otthon, elemi iskola. Milliomos gyerek vagy szegény munkás fia együtt jár, egymás mellett ül, egymással győzködik; és bizony sokszor értékesebb emberként produkál a melegszívű munkásasszony nevelése, mint a fényes palotában magára hagyott gazdag gyereken a bonne- és cseléd-pedagógia.

Most aztán szerte ágazik a gyerekek útja. Egyik rész munkába áll, egy rész a műhelyek aijtaján kopogtat, egy nagyobbik rész pedig megy tovább a középiskolába. Ott gimnáziumok és polgári iskolák osztják meg őket. A középiskolások fölött féltő gonddal áll tovább a nevelő: az otthon,

az iskola, a hittanár és bontják, építik tovább ezerszer megírt és megbeszélt tudományos metódusok alapján a fiú egyéniségét, építik benne az eljövendő férfit.

Aki a középiskolával meg sem próbálkozhatik, hanem negyedik vagy hatodik elemivel befejezte tanulmányait, az az iskolából a megszerzett tudáson és gyermekfejjel szerzett sok élettapasztalaton kívül még egy igen nagy értéket hoz el magával az elemiből, amely értéket, hiszem, a jövőben sokkal intenzívebben tudunk majd életkincsekre váltani és tovább is megőriztetni az életbe korán kilöködő kicsi emberek lelkében: a kegyelmi élet igényét, a jogot, hogy gyóntatószékben igaz barátjukat és irányítójukat találják és a jogot, hogy Krisztus asztalánál a személyes Istennel való érintkezésben a lelki embert éppúgy keressék, őrizzék és kiépítsék magukban, mint azok, akiket tovább is, még hosszú éveken át iskola vár. *Az elemi iskolai hitoktatásnak ezek számára tulajdonképpen bizonyos primitív alapfogalmak rögzítésén kívül az volna a fő feladata, hogy ezt az igényt keltse és éltesse bennük: igényt lelki vezettetésre, kegyelmi életre, Isten-élményekre.* Szegény szülőknek egy fillérjébe nem kerül, tandíjat nem kell fizetni és kezelési díjat és honoráriumot és semmiféle anyagi áldozatot nem kell hozniok, csak a gyerek maga akarja, és mellette áll a legigazibb nevelő, foglalkozik vele, tanácsot ad, segíti, vezeti épp olyan gonddal, mint a nagy paloták fiait a jól fizetett tanárok és instruktorok . . . *A templom mindenki számára nyitva áll, a gyóntatószékben mindig igaz barátot talál a rongyos gyerek is, és ha bármelyik papnak az ajtaján kopogtat és tanácsot kér és nevelést, azt mindenki, a legelhagyatottabb is megkapja.* És iskolából régen kikopott, korán az utcára vagy nehéz munkahelyre került szegény kisgyerekből is Isten gondolata szerinti igaz, nagystílu férfit nevelhet a lelkiatya, — ha a fiú akarja és bizalommal jön hozzá hogy nevelni hagyja magát. És ma, amikor az egyházközségekkel kapcsolatban annyi komoly értékű egyesület működik, egyetlen szegény gyereknek nem volna szabad elsodródnia, és nem is kallódnék el egyetlen egy sem, ha az igazi Nevelőhöz: Krisztushoz, Krisztus Egyházához és az Egyház munkásához, a katolikus paphoz olyan tisztaszemű bizalommal fordulna, ahogyan az elemi iskola II. osztályában tanulta, amikor nagy-nagy lelki megindulással készült az első szentgyónásra . . .

5. A praepubertas kora.

Praepubertas — pubertas — adolescentia.

Két part és a köztük futó, megáradt folyam . . .

Az első évtized végén a legkedvesebb, legkiegyensúlyozottabb, legjobban befejezett a gyerek. Kis remekmű, amelyet tíz év munkájával élet, szeretet, gondos nevelés produkált.

Öntudatosan néz a világba; hiszen mióta iskolába jár, sokat látott, tapasztalt.

Övé az otthon. És öntudatosan értékelni tudja, hiszen járt az otthonon kívül és vágyódott vissza oda; látta az idegen emberek világát, ahol nyoma sincs annak a szeretetnek, amely őt otthonában körülveszi; látott szomorú gyerekeket, akiknek nincsen otthonuk. Az otthona a biztos vára. Szereti; a külső világgal: a «barátaival», a «közömbös idegennel», az «ellenséggel» szemben magáénak érzi, beleszökörezik és igyekszik minél inkább hozzátapadni. A kisebb gyerek talán jobban hízeleg, kismacskásan kimutatja ragaszkodását, de legmélyebben és legöntudatosabban a tízéves szereti a családi otthonát. Ő nem csimpaszkodik szülői nyakába, nem csókolózik és nem mond hízeltő, bohó szavakat; de puha kis keze könnyen belesimul apja, anyja kezébe, és olyankor, ha azt hiszi, hogy nem látják, szeme sokszor pihen hosszan, meleg, nagy szeretettel vagy bámulattal édesapán, édesanyján.

Feltétlen tekintélytisztelő. «Ezt édesapám így mondta!» — vagy: «Apukám ezt így akarja!» — bármily vitát vagy csábítást eldönt az ő számára. Ami otthon van, az helyesen és jól van, és ha az emberek valamit nem úgy csinálnak, mint otthon az ő szülei, akkor azt az emberek nem jól csinálják. Ez az egyszerű hűség, a venyige hűsége a tőhöz, amelyből sarjadt, teszi őt egy gúnyosan kacagó osztállyal szemben is védőjévé a karácsonyi kis Jézus valódiságának («nektek lehet, hogy nem a Jézuska hozza a karácsonyfát, de nekem az hozza; tudom, mert így mondta anyukám!»); ez ad biztos és fölényes alapot nyugodt szívvel mondott kritikáinak,

hiszen van egy megtámadhatatlan, biztos pont minden összehasonlítása számára: az ő otthona.

Ugyanezt a kételkedés nélküli, tiszta tekintélytisztetelet viszi át más felnőttekre is, akik neki imponálni tudnak; ezért ebben a korban tanítónak, gárdavezetőnek, falkavezetőnek óriási lehet a hatása a gyereklélekre. Nincsen párja sehol annak a tisztetnek, amellyel a kis elsős gimnazista felnéz a tanárjára, vagy a kis farkaskölyök az Ákelára. A tanár kemény szigorral fogja az osztályt és benne őt; a gárdavezető, cserkésztsízt mosolygós strammsággal vezeti a gárdát, csapatot, benne őt; a lelkiatya, aki a közösségből kiemelve, külön személyileg is foglalkozik vele, csak vele, mindnél közelebb férkőzhetik a szívéhez. Nyitott lelkű bizalommal hajlik oda hozzá és egyszerű, közvetlen, nyílt őszinteséggel tárja fel előtte a gyereklélek minden rejtelseit.

Kitűnő megfigyeléssel, néhány bájos vonással rajzolja Marcell¹ a kis fiúnak ezt a nemcsak személyekkel, hanem törvényekkel, rendelkezésekkel szemben is megnyilatkozó tekintélytiszteteletét: «A kisdíák pontos. Inkább korábban jön az iskolába, mint később; legtöbb esetben már háromnegyed nyolc körül az iskolában van. Az ötödikes csak nyolc előtt néhány perccel, a nyolcadikos csengetésre vagy azután érkezik. Amit az osztályban a tanár vagy a hitoktató kihirdet — akár tanulásra, rendre vagy erkölcsi kötelességre vonatkozik, — a kisdíák még lelkiismeretesen elvégzi. Szótárát, füzetét, könyveit legritkább esetben felejtí otthon. Ez csak az ismétlők vagy a felsőbb osztályosok «előjoga» . . .»

Lelki világában uralkodó erő a győzedelmes Jó. Első szentgyónása és szentáldozása óta Krisztust barátjának tudja; komoly lelki megfeszülésekre és önmegtagadásokra képes azért, hogy ezt a csodálatos barátságot zavartalanul megőrizze. Jóság, lelki strammság, tisztaság, szeretet vonzzák. Lelkében hamisítatlan, tisztán állnak Isten, Egyház törvényei és a maga természetes tekintélytiszteteletével magától értetődően igyekszik megtartani maradék nélkül minden rendelkezést. *Ha a mindennapi élet gyakorlata sokszor mást is mutat, ne feledjük, hogy a gyermek jó akar lenni.* Sokszor viszi bűnre maga gyengesége, büntetéstől való félelem (mennyivel könnyebben téved hazugságra, titkolódzó kétszínűségre olyan édesapák fia, akiknek kezében indokolatlan könnyen megsuhan a nádpálca!), vagy más fiúk példája, akik nagyobb

¹ i. m. III. 135. ol.

erejük, bátorságuk, rosszat merésük miatt bizonyos fokig szintén ideál és tekintély előtt (hazugság, verekedés, csúnya beszéd, engedetlenség, akárhányszor lopás, titkos cigarettázás, szemérmetlen játékok mind innen származnak); — azonban a lelkek mélyét látó lelkiatya volna a megmondhatója, ha nem kötné el szavát sigillum törvénye, hogy mennyi őszinte bánat, mennyi igazi erősfogadás, jobbat-akarás, újrakezdés jár mindezeknek a hibáknak nyomán.

Olyan könnyen kimondjuk ítéletünket: ez rossz gyerek, mert hazudik, verekszik, lop, mocskos beszédű stb. És elfeledjük, mert nem látjuk, hogy két hiba között is mennyi jószág, mennyi bánat, megtérni-akarás, belső küzdelem jár! Az a «hazug gyerek» közben hányszor mondott igazat természetesen=egyszerűen, hányszor belső küzdelem után, legyőzve magában a hazugságra hívó gyávaságot és talán fájó büntetést szenvedve igazmondása következtében s milyen lelki harc előzhette meg az újabb hazugságot, amíg a félelem győzött a jóakarát fölött! Krisztus evangéliumi figyelmeztetése: Az vessen rá követ, aki maga bűn nélkül vagy! — egészen különleges színt kap ezzel a kérdéssel szemben. Mielőtt, akár ismétlődő, gyakori hibák alapján, ítéletet mondunk gyerek felett, gondoljunk a magunk, sokkal rendezettebb belső világára és vegyük észre, hogy *a lélek történetét nem bűnök teszik, hanem jótettek, küzdelmek, sikerek és a bűnök a hosszú lelki úton csak egy=egy botlást jelentenek*: épp így az emberi jellem alkotó vonásai, különösen gyermekkorban, nem bűnök és rossz szokások, hanem jószágvonalak, emberi kincses értékek s a bűnök csak átfutó sötét árnyékok benne. Mennyi megindító emberi jószágról és erőfeszítésről tudnának mesélni a gyóntatószékek! Másnak, jobbnak látja a gyerekvilágot, aki lila stólával a nyakában nézi, mert sok olyat lát, ami mások szeme elől rejtve marad.

A gyermek lelkében úr a győzedelmes jó. Akarja a jót, küzd a kísértő ellen, megható odaadással követi a kapott tanácsokat. És miután évek óta járja a szentségek útját, gyónásai öntudatosabbak és világosabbak: nem lelkitükrökből böngészget s mond gondolomformán számokat hozzá, hanem számon tartja hibáit, harcol a szokásos gyengeségei és bűnei ellen, lelkiatyja vezetése mellett egyre nagyobb vitalitással dolgoztatja ki magában az igazi keresztény gyerekjellemet. Áldozásai

¹ János 8, 7. «Aki közületek bűn nélkül vagy, az vesse rá először a követ.»

elmélyülnek. Már nem az első áldozó bájosan naiv áhítatával közeledik az Oltáriszentséghez, hanem egyre öntudatosabban keresi az életébe kapcsolódó élő Krisztust, akit barátjának ismer és belefalon az életébe.

Ha megfogadnók Krisztus szavát: «engedjétek hozzám a kisdedeket!», őszinte papi megbecsüléssel állnánk rendelkezésre a kopogtató matrózblúzos, vagy szakadt nadragú, de csillogószemű kisfiúknak és nem engednők, hogy öreg nénik mögött egyre hátrább szoruljanak a gyóntatószék mellett, sokan indulnának sokkal nagyobb lelki biztonsággal neki a kamaszkor viharzónájának. Mert nem az a fontos, hogy «ez még kicsi, ennek nincsenek problémái, kár a rá fordított időért», hanem az, hogy ez a kicsi ember *élete legnagyobb probléma=tömege felé közeledik feltarthatatlan gyorsasággal*, most kell tehát otthonossá tenni gyóntatószékénél, áldoztató korlátjánál, Krisztus asztalánál, hogy ha majd a serdülés korában rázúdul az életvihara, ne akkor kezdje, hanem egyszerűen zökkenő nélkül folytassa azt a lelki életet, amelyet már évek óta gondos vezetés mellett él.

Bizonyos testi-lelki egyensúly ad erőntudatot a kis embernek s komoly *önbecsülésnek* lesz alapjává. Ha visszanéz életére, csak néhány évet számol, de ebben a néhány évben egész csomó győzelem, siker, teljesítmény sorakozik: emberi erőfeszítések, amelyek Isten segítségével meglátták és elérték céljukat. Önbecsülése határozott értéket jelent már ebben az időszakban. Szent és nagy dolog előtte a *becsület*: ennek védelmében hősi dolgokra képes.

Ne gondoljuk, hogy csak a felnőttnek van komoly tiszteletre méltó becsülete. Egészen apró, kis gyermekben is felvillan már — nem komikus, groteszk ágaskodás mosolygató póza —, hanem valami szent őseMBERI önmagaértékelésnek ereje, ha igazságtalanul bánnak vele, vagy ha sértik, megbántják. Isten képére és hasonlatosságára teremtetünk: Isten arcát hordozza az ember. *Ez a bennünk rejlő Istenarc önbecsülésünknek, becsületünknek alapja.* De Istenarcot hordoz a játszó apróság is! Úss pofon egy kisfiút és figyeld azt a mélységes megdöbbenést, azt a keserű vad villanást a szemében és aztán mondd, hogy nincs a gyerekek becsületérzése. Vagy nézd, amikor leplezett tudatos hazugság után össze-szorított fogakkal néz maga elé és kibuggyan a szégyen könnye a szeméből — és tagadd a gyerekbecsületet! Él és bontakozik a kicsi ember becsületérzése; öntudatosabbá azonban az első befejezettségnek abban a stádiumban válik, amely közvetlenül a kamaszkor érkezését előzi.

Szülőknek, nevelőknek tudniuk kell, hogy a becsületükre okos módon appellálás minden egyéb mozgató eszközénél erősebb a tízéveseknél. Az öntudatra ébredő becsületérzés jellegzetes, érdekes jelét mutatja Marczell:¹ «Az elemista még azonnal esküszik vagy másra: szülőre, tanítóra, idősebb diákra hivatkozik, hogy mondatainak súlyt adjon. A kisdiák már «szavamra», «becsületemre» állítja, amit mond. A formát, a kifejezést a nagyoktól hallja, de a lényeg már az egocentrizmus első megjelenése . . .»

A gyermekévek világát hódító kíváncsisága² további kérdésekre hajtja a fiút. De most már nem a felnőtteket kérdezi (bizonyára sokszor kinevették, leintették, elutasították s most szégyeli kimondani a benne zsongó ezer kérdést; viszont pl. a kis unokaöcsém, akinek az első kíváncsisági korszaka óta minden kérdését mindig nyugodt hangú felvilágosító válasz követte, ma, 13 éves korában éppoly természetes nyíltsággal hozza végeláthatatlan sorát a kérdéseinek, mint 3—4 éves korában), hanem a könyvek felé fordul. A könyv nem neveti ki, nem csúfolódik, nem utasítja el és amellettengeteg olyan érdekes új dolgot mond, amit öneki még kérdezni sem jutott volna eszébe. A tízévesek *mohón és sokat olvasnak* és meg is őrzik azt, amire a könyvek tanítják őket. A meséken már túl vannak; romantikus, fantasztikus, kalandos elbeszélések az igényük, ahol bátorság, felfokozott aktivitás, erő harcolja ki komoly nehézségekkel szemben a sikert. Verne, May Károly, Kipling, Zane Gray az íróik. Amikor a «Magyar Cserkész»ben megjelent «Fulgur» című regényemet meséltem a kis diákjaimnak, a tízévesek voltak azok, akik fenntartás nélkül, kétkedés nélkül elfogadtak mindent, szívvel-lélekkel együtt éltek a történet hőseivel és lázas izgalommal várták estéről estére a folytatást. És bár a regény diákalakjaiként őket magukat szerepeltettem, saját nevük alatt és közismert jellemvonásaikra építve a mesét, a valóság és a fantasztikum sajátos keveredése közben ők maguk mindig a valóság talaján érezték magukat s akárhányszor kérdezték izgalomtól villogó szemekkel: És aztán? . . . Atya kérem, és akkor mit csináltam én? . . . És ha a történetben valami sikert vívattam ki velük, olyan diadalmas büszkeséggel néztek a társaikra, mintha valóban nekik volna köszönhető minden.

Szellemi éhség, töltekezési vágy, minden irányban for-

¹ A bontakozó élet. III. 134. ol. — L. Bühler i. m. 51 ol. is.

² Marczell i. m. III. 128. — Hoffmann i. m. 81. ol.

golódó érdeklődés. De ezt az érdeklődést is éppúgy, mint az igazi meglátást irányítani kell náluk. Mutasd neki a leggyönyörűbb természeti szépséget: a tízéves nem lelkesedik, hanem nyugodtan rágcsálja melletted a darab cukorját vagy kenyérét; — de lelkes szavakkal mondd el neki, mit látsz te szépnak és mintegy rágd a szájába, hogy mit talál szépnak ő, akkor veled lelkesedik és mint nagy élményt könyveli el a látottakat.¹ Az *élmények* hatalmasan megfogják és sokáig foglalkoztatják utólag is, de magától még nem talál mindig rájuk, nem tudja, mi az élmény és mi nem. Ezért fontos ebben a korban, hogy édesapa, vagy cserkészvezető, vagy lelkiatya sokszor legyen együtt a kisfiúval, sétáljanak, beszélgessenek és közben észrevétlenül tőlük tanuljon életet látni, dolgokat értékelni, jókért lelkesedni, rosszakon felháborodni. A benyomások dinamizmusát még mások lelki üteméből kell átvenniük, mert auto-dinamizmusuk kevés még.

Az önmagában teljes egész, kiegyensúlyozott kisfiú minden érzékszervével szívja, issza a körötte levő világ benyomásait s építi szünet nélkül a mikrokozmosz szellemi alapjait. Az élet vonalán érdeklődése elsősorban a *gyakorlati dolgok* felé irányul. Gépek, fizika, kémia, rádió, repülés, a világ=ura=ember teljesítményei és eszközei érdeklik. Tízéves korában minden fiú soffőr akar lenni vagy repülőgépvezető (mint ahogy harminc évvel ezelőtt a tízévesek legszebb álma a kocsis=karrier volt); de pl. a mérnöki foglalkozás ismeretlen és megvetett előtte.² Ő nem építeni, hanem vezetni akarja a gépeket.

¹ Az «Ifjúsági Nevelés» egyik régebbi évfolyamában írtam erről s akkor gyakorlati példával illusztráltam állításomat. Táborban, pihenőn, kisfiúk hevernek. Menj közéjük, ülj le és unottan mondd nekik valami egészen különleges szenzációt: hogy a bokrokban egy elefánt bukfencezik, vagy hogy gyilkosság nyomaira akadtak az erdőben; — feléd néznek, bólintanak, de egy sem mozdul meg: nézni, mi van ott. (A kisfiú=lélek azt súgja: ha igaz lenne, nem mesélné ilyen unottan.) — Ellenben hajolj morzsát cipelő vagy veszekedő két kis hangya fölé és lelkesen, újjongva kiáltsd: «Fiúk, jaj de érdekes! Kis hangya, hogy cipeli ezt a nagy morzsát! Fényes, hogy küzködik vele! . . . stb. stb.» És minden fiú odafut, mind látni akarja, együtt «izgulnak» veled és még sokáig beszélgetnek a hangyákról, még a naplóikba és a hazaküldött levélbe is beleírják. A te lelkesedésed dinamizmusa indított bennük hasonló érdeklődést.

² Roppant érdekes statisztikai adatokat nyújtott e tekintetben az 1938 tavaszán Székesfehérvárott rendezett nagyszerű pedagógiai kiállítás. A «Ki mi szeretne lenni?»-táblázaton a mérnöki hivatás meglehetősen háttérbe szorult.

A tízéves kis ember képét nagyszerűen egészíti ki Marczell¹ megfigyelése, hogy az *esztétikai érzék* ebben a korban még csaknem teljesen hiányzik. Gondoljunk akár a kisdiák ezerpocás füzeteire, számárfüles könyveire, mindig tintás ujjára, akár a «zongorasáncmunka» (így hívta a zongoraleckéket egyik kis csirkefogóm) kis rabszolgáinak védekező kapálódzására, akár a szépírás, a rajz sok=sok torz eredményére, egyet kell értenünk azzal a megállapítással, hogy az esztétikai életsíkon a fejlődés majd csak a pubertas=szak későbbi éveiben indul meg igazán.

Igy jár közöttünk a maga részleges befejezettségében² ez a végtelenül rokonszenves, sikerült kis emberpéldány: élet és nevelők tízévi munkájának pompás eredménye. Zavartalan, tiszták a kapcsolatai Istennel, akibe tiszta kis lelkével kapaszkodik, családi otthonnal, amelybe fenntartás nélkül beleolvad, külső világgal, amelyet most kezd csak igazán ismergetni, de amit ismer belőle, az harmoniába rendezedik benne; — ez a harmonia úr egész kicsi énjén. Ha ez most megbomlik, akkor sok=sok év elmúlik, mire újból ennyire kész és ennyire igazán önmaga lehet, mint most, az első nagy élettritmus hullámhegyén.

Pedig a disharmonia már ott settenkedik a lába nyomán. Mint fény nyomán az árnyék.

* * *

Nem magában hordja. Ha magára hagynák, zárt kis világában egyedülélőnek, akkor évek telnének el, míg a természetes fejlődés útján elérkező serdülés megbontaná egyensúlyát. Hacsak szomorú örökséget nem kapott őseitől s idő

¹ A bontakozó élet. III. 130. ol.

² «Ebenso wie das Ende der Periode, ist auch der Anfang durch eine Art Gleichgewichtslage gekennzeichnet. Der Jugendliche vor der Pubertät besitzt bereits eine gewisse Geschlossenheit und innere Sicherheit seines Wesens; der kindliche Charakter ist fertig ausgebildet...» Hoffmann i. m. 67. ol.

«Bezeichnend für dieses Alter ist in der Regel eine frische, nach aussen gewandte, kindliche Realistik. Die Grundlage bildet ein kräftiges körperliches Lebensgefühl. Ein hoher Grad von Anpassung an die kindlichen Lebensbedingungen ist erreicht. Daraus folgt ein Sicherheitsgefühl, das allmählich immer mehr anwächst, und endlich ein Kraftüberschuss, der sich in den bekannten Erscheinungen der Flegeljahre entlädt. Der Knabe ist (im Gegensatz zur inneren Unsicherheit der Pubertät) seiner selbst gewiss und sich selbst genug.» Spranger i. m. 36. ol.

előtt jelentkező korai pubertás nem tör be a legszebb gyerekekbe, vagy felfokozott szexualitás nem rontotta el máris az Isten kis remekét.

Azonban a kicsi ember benne áll az emberi társadalomban; apró lélekgyökerekkel kapaszkodik iskolába, pajtásba, könyvbe, felnőttekbe, az őt körülvevő világba, és *a lélek kis hajszálgyökerein át nemcsak a jót, hanem mennyi romlást is magába kell szívnia!*

Jár az utcán s utcasarkok vagy *hirdető oszlopok* plakátjairól női lábszárak, fellibbenő szoknyaképek vagy félig öltözött nőalakokon ábrázolt ruhadarabok villannak eléje. Nap mint nap ugyanazon az úton ballag hazulról iskolába s a gyerek kíváncsiságával figyeli: nincs-e új hirdetés a szokott helyeken; ezek a hirdetések pedig a felnőttek figyelmét a szexuális ingeren át igyekeznek megragadni.

*Kirakatsorok*¹ között vezet az útja. A kufár rendezí áruit és a kufárnak az a fontos, hogy az emberek megálljanak ablaka előtt s hogy a bámulók agyában valami olyan rögzítődjék, ami a gondolatukat egyre újra visszacsalja a kirakathoz akkor is, amikor az ott felhalmozott áru egyáltalában nem érdekli őket. Ilyen pedig kettő lehet: a művészi szép — nagyon kevés magasabb ízlésűek részére — vagy a tömeg számára: ingerlő szexualitás. A kirakatok a kufár érdekeit szolgálják, de nem használnak a rájuk bámuló kisfiú gondolatvilágának.

Mozi=hirdetések mivel fognak maguknak a közönséget, ha nem érzékies szerelmi jelenetekkel, csóksorozatokkal s csábító művésznőképekkel, akikéhez hasonló ruhában vagy tartással a gyerek az édesanyját sohasem látja?

Az *ujságok* jelszava még mindig a régi: «minden a nyilvánosságé!» És tele vannak házasságtörési, kéjgyilkosságokról vagy féltékenységi bosszúállásokról szóló hírekkel, izgató törvénytörési tárgyalások leírásával; a hirdetések, amelyeken itt ott megakad a gyerek szeme, szintén sűrűn teleszöve burkolt nyers szexualitással. A folyóiratokról, színházi, «művészeti», mozi stb. szemlékről nem is szólva, amelyek színésznők életének bűn-intimitásait tálalják mindegyre az olvasóik elé.

A kisfiút többnyire nem a szexuális célzások, hanem inkább

¹ Sollte wirklich ein «Jahrhundert des Kindes» kommen, so dürften Zeitschriften, Schaufensterauslagen und Reklamen nicht mehr wahllos erotische Motive bringen, die den ruhigen Verlauf der jugendlichen Entwicklung störend beeinflussen». (Hoffmann i. m. 248. ol.)

a meztelen emberi test titkai; a nuditások vonzzák. Ez valami izgató és újszerű, hiszen otthon a család gondosan szoktatta a meztelenség takarására. Kemény rendeletekkel, ellenőrzéssel kellene eltüntetni egészen a reklámból is, művészetből is (már t. i. abból, amely a tömegek elé kerül) a meztelenséget, vagy, ami még sokkal inkább izgató: a félmeztelenséget. A gyerek figyelme ráirányul az emberi testre; maga testét tanulmányozza és ez évekkel a nemi érettség előtt is már mindig bizonyos izgalommal jár; még nem tudja, mi ez, sokszor nem is sejtí, hogy a VI. parancs takaróját fessegeti, de a kellemes izgalmak miatt újra vissza=visszatér ruhátlan ön=magához. Innen csak egy lépés már a két nem közötti anatómiai különbségek felfedezése. Kérdések jönnek, a kíváncsiság száguldva indul, sokat sejtető fél=felvilágosítások még jobban felcsigázzák, és az édesanya dédelgetett kislia gondolataiban már egyre gyakrabban foglalkozik a VI. parancs titkának kérdéseivel akkor, amikor még mindenki egészen naiv, játékos kicsi embernek tudja.

Csábítói közé sorakozik a *könyv* is. Ő, nem azok a szépen kötött, gondnal őrzött ifjúsági regények és elbeszélések a könyvespolcon, amelyeket karácsonyfa alatt talál, vagy születésnap ajándéku kap a gyerek, hanem azok az összerongyolt, gyúrt, piszkos kis füzetek, amelyeket pár fillérért vásárolnak az utcasarki újságárusnál, iskolában órák alatt a pad alá rejtve olvasnak, itt =ott aláhúzzogatnak vagy durva megjegyzésekkel látnak el a tiltott gyümölcs kis kóstolgtatói. A detektív és kalandorregények legnagyobb része nem szexualitással, hanem titokzatos mesefüzéssel, kombinációkkal, vad eseményekkel izgatja a fantáziát; rendkívül sokat jelent a fehér=ponyvaregények¹ megjelenése is, amelyek pár fillérért izgalmat szállítanak anélkül, hogy bűnt vagy kísértést is hozzá=csomagolnának; de még mindig rengeteg terméke a szenny=irodalomnak kering a gyerekek kezén, amelyek nyers, szinte állati szexualitást vagy raffinált, izgató erotikát árulnak. Sugyanakkor beérkezett neves írók akárhány könyve² is olyan, hogy tisztasága válsága nélkül azt kamasz sem, gyerek sem, de sokszor még felnőtt sem olvashatja. A felnőtt úntott undorral le is teszi hamarosan, de mohó fantáziával olvassa az,

¹ Pl. Új Élet=regények.

² Ilyenek pl. Wallace «Afrika»=könyvei; de egy=egy Szabó Dezső, vagy Zilahy, Földi Mihály regény sem való a serdülőök kezébe.

akinek legtöbbet árt: a gyerek. Hej, a könyvek lelkiismeretét de sok kezdődő onania, mocskos tréfa, beszéd, játék terheli!

Aki azonban minden eddiginél veszedelmesebb, az az a másik kacagószemű, bohó beszédű kicsi ember, akivel a gyerekünk napról=napra együtt jár: *a pajtás, osztálytárs.*

A gyerek magától nem bűnösen szexuális. Parasztgyerek látja az állatok természetes életét, természetes szóval beszél párzásról, fedeztetésről, szülésről anélkül, hogy ez benne kísértést okozna; a városi kisfiú az utca, az ujságok, könyvek kínálta szexualitást önmagán kívül valónak érzi, nem vállal közösséget vele; de a pajtás nyelve, huncutul felvillanó szeme hamarosan bűnös érdeklődéssé keveri az öntudatlan benyomásokkal szemben fennálló közömbösségét. Az ismétlők (rendesen ezek az osztály szellemének megrontói!), a zsidó osztálytársak (aktívabb érzékiségüknél, korábban serdülésüknél fogva, no meg a szentségi lelkiélet teljes hiánya miatt is erjesztő kovász a magyar fiúk között), egy=egy közójük került elrontott, szegény kölyök ráirányítja figyelmüket a nemi élet tényeire; érdeklődést kelt, kifejezéseket, tréfás szólásokat hoz forgalomba, magyarázatokat tart és fölényesen mesél a maga szexuális élményeiről, s ezzel egész osztálynak, egész gyerektársadalomnak stílusát megrontja.

Jönnek durva, mocskos szitkok és káromlások coitus=sal, nemi szervekkel kapcsolatban; a mi fiúnknak senki meg nem magyarázza rosszaságukat, de helyes értelmüket sem; hallja, megszokja, észrevétlen használni kezdi őket. Kevés nép tud olyan csúnyán káromkodni, mint a magyar; nemcsak édesanyák, de sokat látott férfiak is elszörnyednének, ha észrevétlen kihallgathatnák, hogy e téren mit produkál kis elsősök, másodikosok szókinccse. Kamaszok nyers, perverz kiszólásai szállnak folyosókon, udvaron, játszótéren, utcán; a kisfiú értetlen bámul, de látja, hogy a többiek mind kamaszröhejjel nevetnek, maga is megtanulja, megjegyzzi a szót. Az utcán plakátok, reklámok, kirakatok előtt el=elhangzik egy malacság; ahányszor a kisfiú újra arrafelé kerül vagy másutt pillantja meg ugyanazt a képet, eszébe villan újra a meg sem értett szó. Úrinő megy előttük, kislány siet tova az utcán: a kamaszok meglökdösi egymást, viháncolnak, egy=egy megjegyzés száll: «klasz nő», «micsoda stramm nő», «nézd azt a lábat» stb. A kisfiú előtt új szempontok tágulnak; ha délután édesapja kézen fogva sétálni viszi s gyerekdolgokat beszélget vele, játékosbolt kirakatát

mutogatja, a gyerek közben önkéntelen ráféláz egy-egy nő lábra, alakra: no erre mit mondana a délelőtti ötödikes?

Mi áldozatot meg nem hozna a 11—12 éves gyerek azért, hogy őt nagyfiúnak ismerjék el társai és fölöttese! A legtöbb kis gimnázista nem azért beszél szemérmetlen, csúnya nyelvvél, mert az a stílusa; nem azért nevet a nagyok kétértelmű tréfáin, mert tetszenek neki; nem azért vág blázírtan mindenhez értő arcot, míg a pajtásai erotikus élményeket mesélnek nagy hangon, mintha ezekben kedve telnék, hanem csak azért, hogy lekicsinylő kézlegyintéssel el ne intézzék, «gyerek»=nek, «nyálás»=nak, «pólyás»=nak ne mondják. Sok komoly gazságba bele lehet vinni a kisfiút azzal, hogy lekicsinyled, ha nem tenné a rosszat. Ez a természetesen emberi nagyzolás az oka az első cigarettának, gyakran az első pollutióknak és sok olyan gyerekbűnnek, amely előtt elképedve állnak a felnőttek. A gyerek nagynak akar látszani.

Az ismétlő, vagy az érettebb pajtás tanítja meg a mi ártatlan fiúkat a kamaszok szexuális terminológiájára, az magyarázza meg mocskos nyelvvél az édesanya titkát, ember születését, az hívja bűnös játékra, tanítja onániára. Gyerekpajtások hej, hány bűnért, hány elrontott kisfiúért felelősek!

Ezekkel a hatásokkal szemben a szülői otthon tehetetlenül áll; legtöbbször nem is sejti őket. Csak itt-ott néz össze bámulva édesanya, édesapa, amikor a család kisfia váratlanul egészen bámulatos ismeretekről tesz tanúságot: hát ezt meg honnan tudod? és honnan tudod így?

De ne gondoljuk, hogy csak a szexuális vonalon bomlik meg a gyereklélek harmóniája a praepubertas éveiben.

Szülői tekintélyt ásnak alá a «Vatterom», «Mutterom» az «öregem» személyével foglalkozó históriák, óthoni fegyelem neveltségessé tétele, kioktatás, hogy lehet az «öreg» becsapni, vagy — ami a legrombolóbb — szülők hibáinak, bűneinek a nagy nyilvánosság előtti kíméletlen, gúnyos tárgyalása. Tanári tekintélyt rombolnak az osztályban megkísérelt neveltlenségek, a stiklik, a tanárok gúnynevei és az őket figurázó, halkan suttozott történetek.

Polgárjogot nyer a hazugság, mint a hiba következményeitől való szabadulás bravúros eszköze. Jog és igazság fölé emelkedik az erősebb fiú ökle. Kérdező vagy panaszkodó ajkakat lezár a «spicli», meg a «nyaló» félelmetes gúnyneve. Hőstett lesz a neveltlenségéből; viszont álszentelkedésnek, képmutatásnak bélyegeztetik a bensőséges vallásosság.

Mindezek bontják, zilálják a nem régen még oly harmónikus fiú=lelket. Praeparatio remota, illetőleg egyre közelebbi előkészítése mindez a serdülés korának. *Mielőtt az ivarmirigyek érése meghozná a serdülőkör kezdetét, lelkileg már régen kinőtt a fiú a gyerekkorból, elvesztette biztonságát, zavartalan harmóniáját, kisfiú=önmagát. A lelki érés évekkal megelőzi a serdülés testi folyamatát.*

Ezekben az években óriási értékű segítőtársként áll a szülők mellé a *fiú=egyesület* és a *fiú=mozgalom*.

A közösség ereje zilálta szét a kisfiút; a közösség ereje legyen az, amely konstruktív vonásokkal kidolgozott *fiú=ideált* állít a szeme elé, egyet akaró öntudatos, harcos társak közé állítja és a szűkebb közvélemény erejével támogatja és szorítja a helyes fejlődés útján egyenes irányba.

Ifjúsági Mária-kongregáció. Szívgárda. Szívtestőrség a kissé idősebbeknek. Legnagyobb értékük nem az, hogy heti gyűléseken beszédeket hallanak, ájtatosságot imádkoznak, a lelküket vallásos gondolatokkal telítik. Lélektanilag és nevelési szempontból ennél sokkal többet ér az, hogy «a kongreganista», «a gárdista», «a testőr» válogatott, többet érő fiú ideáljaként áll a szemek előtt, amely ideált érdemes valósítani, mert akkor különbek leszünk a többinél, akik az egyesületünkön kívül járnak; — azután hogy kongreganista vagy szívgárdista barátai veszik körül s ennek a baráti körnek levegője nemesebb és tisztább, fiúsabb, egészsége=sebb, mint az osztályé, meg az összeverődött kompániáké; — és végül az, hogy lelki vágányra állítja, öntudatos kegyelmi életre, szentségi, Isten=élményekre vezeti és állandó lelki=atyának kezébe adja. Ami ebben a korban talán minden másnál fontosabb.

Az egyesületek mellett a nagy világmozgalom: a *cserkész=zet* jelent pótolhatatlan segítőtársat a szülők számára a nevelés nehéz munkájában.

A «cserkész» az igazi fiú.¹ Emberebb ember és magyarrabb magyar. Felfokozott emberséget állít ideálnak. Tíz törvénye csupa pozitívum;² egyszerű megállapítások, amelyekben nyoma sincsen buzdításnak, parancsnak, pláne tilalomnak. A cserkész igazat mond; a kötelességét teljesíti; segít, ahol tud; testvérének tekint a másik cserkészt; szereti a természetet; jó lélekkel engedelmes. A cserkész fegyel=

¹ L. Sik Sándor: Magyar Cserkészvezetők Könyve. I—III. k.

² Magyar Cserkészvezetők Könyve. I. 53. kk. ol.

mezett, gyengéd; vidám és meggondolt; takarékos; testben és lélekben tiszta. — Isten tíz parancsát látom emberi átfogalmazásban: ideális fiúképet állít. A fiú szeretne ilyen lenni; eszközül kap felfokozott aktivitást, hétköznapi életén kívül futó sok romantikát, hétköznaphóból kiemelkedő tábor, kirándulást, kiképzést, sok olyant, amit azelőtt meséskönyvben olvasott csak. Kapja gondos felnőtt rendezésében fokozatosan mindazt, ami az igazi fiúnak egészséges igénye; de mindez a fiú=ideál köré csavarodik és észrevétlenül azt dolgozza. Tisztaság, egészség, erő, teljesítmények légkörét kapja; vele egyformán nagyot=akaráó pajtásokat; állandó beszéd témául egy csomó fiús tervet, vagy elért eredményt, élményt; stílusul az egészséges gondolkodású, «fiúsabb=fiú» stílusát; gondosan fejlesztett józnlést; ezenfelül parancsnokában kitűnő pedagógus férfibarátot,¹ akinek bele=szólást enged az életébe és állandó irányítását készséggel fogadja.

Ami veszélyt az utca, könyv, pajtás jelentenek, azt a jól vezetett cserkészcsapat közömbösíti a fiú számára. Harminc év eredményei tanúsítják, hogy hány fiút vezetett át a cserkészlet a kamaszkoron törés nélkül. Adja azt, amit a szülő nem tud megadni: egészséges életet, nemesveretű pajtásokat, jobbatkereső beirányítottságot s a fejlődés minden szakában önmagáról alkotott magasabbrendű ideált.

Minden szülőnek szívből ajánlom: cserkészethez kapcsolja a fiát. Szülő + cserkészvezető + cserkészcsapat mindig többet ér, mint a szülő egyedül. Jó cserkészcsapat és jó lelkiatya² a szülők gondjának 80%-át leveszik válláról. Ha fiaim volnának, gondolkodás nélkül adnám cserkésznek valamennyit.

A praepubertas kora meghozza a maga óriási értékű

¹ Vigyázzunk arra, hogy a cserkészletben rendkívül sok függ a vezető egyéniségétől és rátermettségétől. Gondosan válassza ki az édesapa azt a csapatot és azt a vezetőt, akinek kezére bízza a fiát.

² Katolikus szülők a fiúkat lehetőleg katolikus szellemű cserkészcsapat keretébe állítsák. A legigazibb pedagógus mégis csak a pap, aki egyúttal lelki vezetője is a cserkészeinek. Iskolai, vegyes vallású csapatba akkor küldjék a gyerekeket, ha a csapatnak komoly nevelőértékű, katolikus vezetője van. Semmi esetre ne kerüljön katolikus fiú más vallású felekezeti csapatba, éppúgy ne vegyes vallású csapatban más vallású vezetőnek kezére. A cserkésznevelés annyira mélyen átfogja az egész jellemképzést, világnézetalakítást, hogy ott a vallási irányítás semmiképpen el nem hanyagolható fontos alapkérdés.

és jelentőségű sajátos szentségi élményét: *a bérálás szentségének felvételét.*¹

Sajnálatos, hogy a családi otthon ezt a hatalmas lelki élményt egyáltalában nem tanulta meg kihasználni, és maga a hitoktatás is többnyire eléggé szürkén, szinte olyan muszájformán adminisztrálva kezeli. Nyoma sincs annak az öntudatra hívó, fejet megemelő hihetetlen erejű dinamizmusnak, amely a lelki nagykorúsítás szentségében benne rejlik. Elnézem: mennyire jobban kihasználják s a családnak erősebb belevonásával mennyivel tudatosabbá teszik a protestánsok az önmagában hasonlíthatatlanul kevesebb lelki értéket nyújtó konfirmációt, amely náluk körülbelül megfelel a mi bérálkozásunknak. A konfirmált protestáns fiúban több a protestáns öntudat, mint a megbérált katolikus fiúban a katolikus öntudat. Nem, mert a bérálás szentsége gyengébb, hanem mert mi nem tudjuk általában eléggé öntudatosítani.

A bérálás a természetfölötti nagykorúsodás szentsége; a természetfölötti élet teljességét közlő szentség; a keresztséghez viszonyítva a betetőzés, beteljesítés szentsége. «Megjelöllek a kereszttel és megerősítlek az üdvösség krizmájával az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében.» Miles Christi: Krisztus harcos katonája a megbérált keresztyén.

Rövid-tömören így fejt ki egy nagynevű hittudósunk ennek a szentségnek hatását:² «A keresztséggel természetfölötti életre született lélek a Szentlélek bérálási közlése által a Krisztusban való kegyelmi nagykorúságra jut, s ezzel jogcímet és alapot kap azokra a természetfölötti segítségekre, melyekkel a nagykorúsághoz illően, nem puha és állhatatlan gyermek módjára, hanem férfiasan, bátran, állhatatosan és keményen meg tud küzdeni a keresztyénre váró nehézségekkel. A bérálás felfegyverzi, hogy a test, a világ, az ördög támadásaival szemben mint Krisztus jó katonája helyt tudjon állni . . .» — És pár sorral tovább: . . . «a Szentlélek nagy fogékonyságot ad a felülről jövő indítások iránt, továbbá természetfölötti leleményességet és életkedvet, vagyis megadja azt a kegyelmi felszerelést, amely kifejezésre jut a Szentlélek hét ajándékában . . .»

A bérálás szentségében maga a Szentlélek közöltetik

¹ A mai gyakorlat szerint 11—13 éves korban szoktuk a bérálás szentségéhez vezetni a fiúkat. Kamaszkor kezdetén, a legnagyobb harcok előtt, veszi fiúnk a Szentlelket, hitének állhatatos és öntudatos megvallására, s erősítőül a küzdelmekre.

² Dr. Schütz Antal: Dogmatika. II. 299. ol.

a lélekkel, hogy a keresztségben kapott hitet erősítse benne. A szentség felvétele megsokasítja a megszentelő malasztot; különleges szentségi kegyelmet is nyújt a hitnek kísértések ellen való hősie megvédelmezésére; emellett Krisztus küzdő katonájának eltörölhetetlen jelét is nyomja a lélekbe.¹ — Mind olyan hatások, amelyekre a serdülő kor nyílásán egész különösen szüksége van a fejlődő embernek.

A bérálás szentségében nagykorúságát elért fiú két hatalmas gondolkörben kap megdönthetetlen, szilárd támaszt. Az első az Istenhit köre. Hit, világnézet; a törvényt, mint Isten akaratának világos megismerése és elismerése; elhatározott akarat a törvény rendelkezéseinek megtartására; erő a hit, vagy törvény ellen támadó kísértésekkel szemben hősi küzdelemre; öntudat hitben, világnézet alakításában, önmaga egyéniségének kidolgozásában. Mindezeket a bérálás szentségének erejére építve, nagyszerűen dolgozhatja a nevelő a fejlődő fiú lelkében. Ugyanakkor a szentségi kegyelem segítségére támaszkodva, egy magasabbrendűen emberi, nagystilú új irányítást adhat a fiúléleknek: *mindenben Isten gondolatát keresni és az életet aszerint formálni*. Öröktől fogva megálmodta Isten a világot, benne minket, életünket. Isten álma szép és jó; ami rossz, azt az ember bűne, gyengesége hozta és hozza egyre a teremtsébe. Az igazi ember törekvése: meglátni mindenben Isten rejtett akaratát, keresni az azzal egyező ideált és megélni az életet nemesen, szépen úgy, ahogyan Isten akarja, hogy éljük. Ez a gondolat különösen erős eszköz a kamaszfiúkat nevelő szülők vagy pedagógusok kezében. Mennyivel másképpen fejlődik a fiú, ha például szexuális biológiában, szülők házaseletében, szerelemben, édesanyák titkában Isten gondolatát tanulja ismerni s annak magaslátán nézni mindazt, amiben mások, rosszabbul neveltek, talán csak mocskot, bűnt látnak! «Mi az Isten gondolata?» — állandó kérdéssé válik a lelkileg nagykorúsított, öntudatos fiú életében s ez kihúzza belőle a jót. («... a Szentlélek nagy fogékonyságot ad a felülről jövő indítások iránt...»)

A kamaszkor kapujában felvett bérálás szentsége valahogyan lelki «vigyázz!»-ba állítja a fiút.

És Krisztus kis katonája, szentségi kegyelemmel erősítve, teljes fegyverzetben menetel élete legkritikusabb kora: a kamaszkor viharzónája felé.

² H. Noldin: De sacramentis. 99.

6. Pubertas-korszak ajtaja nyílik.

„... szemrebbenés: nő, agy, kebel, a lélek éhes szája nő,
a vérnek árja gáttalan, bilincstelen, bánattalan!
Szűk lett a műhely, iskola, szűk a Család, az égbura . . .”

A praepubertas korában bevonult a diszharmónia a gyermeki lélek és egyéniség annyira kiegyensúlyozott világába.

Aztán jön egy korszak, amelyben *a természet régi formákat rombol, hogy újat, tökéletesebbet építhessen helyükbe.*

A kívülről szemlélő eleinte csak a természetnek ezt a romboló tevékenységét veszi észre. Maga a fiú is eleinte csak régi énje bomlását érzi és csak idő múlva jön rá, hogy benne valami nagyszerű bontakozik. Család, környezet azt látja csak, hogy valami lázas, nagy vetkőzésben dobálja el magától kisfiú=jellegzetességeit, gyerekértékeit és hogy aránytalanság, nyugtalanság, esetlen, egyre durvuló nehézség és a ferde tulajdonságok egész légiója lép a régi harmónikus gyerekegyéniség helyébe. Nem csoda, ha megretten tőle édesanya, édesapa. Nem csoda, ha ellenszenvesnek találja és szembefordul vele s harcot kezd a környezete. Nem csoda, ha tévesen ítéli meg a tudomány embere is: ha például Bühler Sarolta¹ egyenesen ennek alapján osztja két részre a fejlődés éveit s a pubertas korát a tagadás korának nevezi és élesen szembeállítja vele az adolescens=kort, mint az igenlés időszakát. De igaza van Sprangernek,² amikor határozottan szembeszáll ezzel a beállítással. Természetes, hogy ott, ahol a régi forma bomlik s helyén lassan kiépítődik az új, a külső szemlélő eleinte a bontást, később az építést látja főtevékenységnek; azonban a bontást is az építő erők kezdték el! Nem úgy, hogy a serdülőkori elején szétbomlik a gyerekforma s szétesett évek után végre jön az új forma: a férfi; — ellenkezőleg: *a kicsi gyerekekben megindul egy hatalmas, messzenéző fejlődési folya-*

¹ i. m. 28. kk. ol.

² i. m. 29. ol.

mat, amely folytatólagosan tör az eléje tűzött cél felé: közben bont, tör, vagy épít aszerint, hogy az egymás mellé sorakozó fejlődési stádiumok mit kívánnak. Az egész egyetlen hatalmas pozitívum: tökéletesebb formára való megállíthatatlan törekvés.

Vezérszava a *disharmonia*, amely sok év multán, akkor oldódik fel csak igazi harmóniába, amikor a Férfi, oldalán hitvesével, bevonul családi otthonába.

A nagy átalakulásnak egymást követő fejezetei nagy általánosságban a következők;

1. *Gyermekek=formák bomlása.* A nagy átépítésből a régi formákat romboló tevékenység áll előtérben. Nyugtalan-ság, aránytalanság, régi világától s régi=önmagától való elidegenedés. Ugyanakkor megérzése új erőknél, új világnál; nagy álmok, vágyak, ambíciók, élményéhség. Disharmonikus, de erősütemű testi fejlődés. A gyermeki és a férfi-motívumok egyre jobban keverednek; a kamasz már egyik sem és még mind a kettő; ez bizonytalanságot és esetlenséget hoz magával. A szexuális fejlődés ütemverése sok zavart okoz.

2. *Kiemelkednek egyre jobban az új formák:* a férfi úrrá lesz a kamaszon. Jellegzetessége a visszatérő arányosság. Egyre jobban bontakozó én=öntudat; egyre határozottabb vonásokkal rajzolódó egyéniség; világnézet alapjai készülnek; mederbe tér a szexualitás, úrrá lesz fölötte és a harmóniába belehelyezkedő életmotívummá teszi az akarat. Bizonytalan, ködös álmok, vágyak helyett egyre öntudatosabb élet=éhség, reális tervek és ambíciók lépnek előtérbe. Itt húzza meg először az új ember, a férfi, a nagy életvonalat: diploma — állás — házasság szentsége — családi otthon — gyermekek.

És akkor már a kamaszkoron túl jutott Ifjú jár közöttünk és rendezi öntudatosan a maga jövőendő életét.

Szüleik, nevelők már a kamaszkor elején erre az évek mulva eljövőendő új emberformára: a harmónikus, rokonszenves Ifjúra kell függeszték szemüket; őt lássák, várják, benne bíznak és az ő kedvéért viselik türelemmel a kamaszfiú bontottsága okozta sok-sok gondot, aggodalmat. A fiúnak nincs távlata önmaga életéről;¹ a kamaszkor

¹ Minden serdülő fiú azt hiszi, hogy az ő problémái, bajai egyedülállóan az övék. Megriad, vagy szégyenli, vagy büszke rájuk. Jeges lehűtés számára az, ha megmutatjuk, hogy milliós tucat-nehézségek között sok millió hozzá hasonló kamaszfiú közös sorsát

problémái közt nyűglődő gyerek nem lát túl a holnapon, nem látja meg évek távolságából az Ifjút, aki majd belőle kifejlődik s éppen ezért nem tud beléje kapaszkodni, feléje irányítódni. De látja a szülő és a nevelő. És ahogyan téli zimankóban dideregve, reménykedve gondolunk a tavaszra, amelyet ismerünk s tudjuk, hogy el fog jönni, éppúgy biztos, nyugodt várakozással nézzük az Ifjú érkezését. Ez a várakozás könnyíti meg nevelői munkánkat a kamasszal.

A következő fejezetek más-más szempontból részletesen bevilágítanak majd ennek a viharzónának problémáiba. Itt rövidre fogva, nagy vonásokkal jelzem csak a kiemelkedőbb jellegzetességeket.

A szülők szeme többnyire a *testi jelenségeken* veszi észre először, hogy fiuk a pubertas korába érkezett. Az ivarmirigyek működésbe lépésével ondótermelés kezdődik s erősödik a hormontermelés. Ennek hatása alatt a feltűnő gyorsan növésnek indult fiúszervezeten hamarosan megjelennek az úgynevezett *másodlagos*,¹ *szekunder nemi jellegnek* jelenségei: a hangszálak s a gégefő változása a hang mélyülését hozza; az arcvonások szabálytalanokká válnak; új szőrképletek jelentkeznek: hónalj-, fanszőrök, bajusz- és szakállpihék. A genitáliák gyors fejlődésnek indulnak; az ondótermelés kezdetével máris jelentkezhetik az éjjeli pollutio.² S mindezek mellett az aránytalan testi fejlődés következtében előáll a serdülő korra annyira jellemző esetlenség, ügyetlenség és szegletesség, amely a szülőknek annyi gondot, szígyenkezést és kellemetlenséget okoz.

Párhuzamosan, de a testi jelenségektől részben függetlenül és gyakran ezeket megelőzőleg, messze belenyúlva a praepubertas éveibe, lépnek fel azok a *psychikai, lelki és szellemi változások*, amelyekkel szemben a szülők többnyire értetlen állnak, pedig a testi jelenségeknél sokkal fontosabbak. *Ami bennünk anatómiai, élettani, azt beléknépitett törvények a magunk akarata és együttműködése nélkül is szabályosan, jól bonyolítják; ellenben a lélek vonalán futó változások*

éli, hogy a problémák nála és minden többinél egyénitődnek, de lényegükben mindig és mindenütt ugyanazok maradnak. «Én, a komplikált lélek, a nehéz egyéniség» — ezt lehet büszkén elgon-dolni magunkról, de ebben: «én, egy a millió kamaszok között» igazán nincs semmi önérzetet nevelő.

¹ Neurath i. m. 74. kk. ol. — Batiz i. m. 129. ol. — Marczell i. m. III. 220.

² Batiz i. m. 129. — Ruland i. m. II. 305.

minden figyelmet megérdemelnek, mert ezekben vak törvény= szerűségek helyett a szabad akarat irányítása érvényesül. Lelki, értelmi, akarati, érzelmi síkon gyönyörű teljesítményt hozhat, de éppúgy sok mindent el is ronthat a nem helyesen kormányzott ember: sőt áthajolhat az élettan vágányára is és elronthatja azt is, ami zavartalan fejlődés mellett cél= szerűen, helyesen bontakoznék ki.

Ne az legyen a szülők főgondja, hogy a gyerek nyurga lett, hogy keze, lába nagy, mindenbe beleütközik és mindent fonákul ragad meg; ne azon siránkozzanak, hogy elcsúnyult az arca, kiállhatatlan a mutáló hangja. Ennél százszor fontosabb, hogy a tekintély kríziséén, tisztaság kríziséén, becsület kríziséén, fegyelmezettség, kötelességteljesítés kríziséén hogyan tudjuk őt törés nélkül átvezetni. Az arca majd szabályossá lesz újra; a hangja mély, de tisztán csengő férfihang lesz anélkül, hogy bármint is kellene csinálnunk vele; de hogy a hazudozásról hogyan fog leszokni, az onaniát hogyan hagyja el, hogy tanul meg pénzzel bánni és hogyan tud majd újra tiszta szemmel, nemes gondolattal nézni leányra: ezek és hasonlóak a szülő és nevelő igazi gondja, felelőssége.

Rendkívül érdekes a lelki fejlődés vonalának végig= kísérése.

Disharmoniából harmonia=keresés.

Feszülő elégedetlenségből állandó lázas törekvés ki= elégülésre.

A megtalált «én»=nek érvényre juttatása.

Magárahagyatottságban megértés után sóvárgás.

Riadt birkózás új meg új, ismeretlen erőkkal.

Minden áron felnőttnek látszani, felnőtté lenni akarás.

Aztán fokozott megnyugvás, belső harcok csillapulása, egyre határozottabbá izmosodó öntudat, egyre jobban ki= emelkedő férfias jellemvonások s fokozottan kirajzolódó egyéniség és karakter, aránytalanságok és esetlenségek gyors lehámlása s egy fiatal, értékes, rokonszenves új emberalak kiemelkedése tovaftató évek álomszerűen eltűnedező om= ladékaiból . . .

Édesanyák és édesapák számára életbevágóan fontos, hogy maguk szántából meglássák és megértsék a serdülés korának eléjük meredő óriási felkiáltójelét: hogy a nevelés= nek messze túl az ellátáson, ruházáson, iskoláztatáson emberi lélek kibontása munkájának kell lennie, nagy mély=

ségekkel, csodálatos finomságokkal dolgoznia. *Gyermekéért a szülő Isten előtt felelős*: a legnehezebb kérdésekben is felelős, a kamaszkori küzdelmek kimeneteléért is felelős. Ha ezt megértik, sietve könyvhöz kapnak, hogy sürgősen pótolják mindazt, amit eddig a gyerekevelés művészetéről meg nem tanulhattak. A maguk lelkiismerete fogja kiáltani azt, amit egyszerű szóra olyan sokan nem hisznek el a pedagógusnak: hogy a nevelés munkájára fel kell készülni, tanulni kell és olvasni és tanácsot kérni és sokat-sokat töprengeni, mert enélkül nem tud úrrá lenni a felnőtt a fejlődő ember problémáin.

Milyen más a Teremtő szava, amikor a növényvilágot kihúzza a földből,

(Mózes I. 1. 11. «Hajtson a föld fűvet, mely zöldül és magot hoz, és gyümölcsöző fát, mely gyümölcsöt hoz faja szerint . . .»)

vagy amikor az állatok sokaságát életre hívja,

(Mózes I. 1. 24. «Hozzon elé a föld élőlényt faja szerint: barmot, csúszó-mászót s szárazföldi vadat . . .»)

mint amikor az ember teremtéséhez lát,

(Mózes I. 1. 26. «Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra, s uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön . . .»)

vagy az emberi nem fennmaradásáról intézkedik :

(Mózes I. 1. 28. «És megáldá őket Isten és mondá: Szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet . . .»)

Másképp, szentebb és nagyobb felelősséggel teremődik az ember, mint az állat vagy a növény. A fa megnő magától: természeti erők bontják, növesztik; — az állat az ösztön törvénye alatt lesz alkalmassá az előírt életformára anélkül, hogy nevelésre szorulna; — az emberből Isten elgondolta embert a két felelős nagy nevelőnek: anyjának, apjának sokévi munkája formál, mint a művész szobrot az agyagból. Ennek a művészi munkának azonban tudománya van, tapasztalatai és törvényei vannak, mélységei és krízisei vannak. Ezt a munkát tanulni kell. A nevelésre készülni kell.

Ezek hangsúlyozása után most már fogjuk két kézre a jóakaratumkat és induljunk befelé a serdülő fiúk világába.

7. Testi átalakulás.

A párisi biológiai társaság 1889 május 31-i ülését óriási érdeklődés előzte meg. A 72 éves Brown-Séquard professzor tartott előadást az öreg ember megfiatalításáról. Az önmagán folytatott kísérletek történetét és az eredményről szóló beszámolót részben nagy figyelemmel, részben pedig gúnyos hitetlenséggel fogadta a hallgatóság. Nem sejtette senki, hogy az öreg tanár az orvostudománynak egy egészen új ajtaján kopogtat s hogy pár évtized alatt az egész belgyógyásztudományt átalakítja az új csodálatos felfedezés: a belső szekréciós mirigyek működésének és a mirigyek termelte váladékok: a hormonoknak vizsgálata.

Az emberi szervezetben mirigyeknek, vagyis váladékot termelő szerveknek egész rendszere működik. Vannak mirigyek, amelyekből a váladék kivezető csöveken keresztül a szervezet más helyére továbbítódik;¹ így a verejtékmirigy a bőrfelületre, a máj a bélbe küldi termékét. Vannak viszont mirigyek, amelyeknek nincsen kivezető csövük, hanem a sejtek között levő nyirokerekbe és ezeken át a véráramba küldik váladékukat. Ezeket hívjuk «belsőválasztásos» mirigyeknek, váladékukat pedig hormonoknak. A hormon a véráram útján a szervezet egészen más helyére jut és ott fejt ki nagyon fontos élettani működést.

Hormonképző, belső szekréciós mirigyeink:² az *alapi mirigy* vagy hypophysis, amelynek hormonja a növekedésre van hatással, amellet az összes többi mirigyek szabályozója; — a *tobozmirigy* vagy epiphysis, amely csak a gyermekévekben működik s az ivarmirigyek időelőtti működésbe lépését akadályozza meg hormonjával; — a *pajzsmirigy* sok jódot tartalmazó hormonja az égéseket, anyagcsere-folyamatokat szabályozza s gondoskodik arról, hogy a szükséges életenergia állandóan rendelkezésre álljon; — a *mellékpajzsmirigy* a testnek a környezet körülményeihez

¹ Tangl: A hormon és az ember. 9. ol.

² Tangl i. m. 11. ol.

való alkalmazkodását irányítja; — a *csecsemőmirigy* vagy thymus, amely éppúgy, mint a tobozmirigy, a nemi érés idején beszünteti működését; hormonjának hatása alatt nő a gyermektest, keményednek a csontok; — *hasnyálmirigy*, pankreas kétféle működést végez: emésztőnedveket termel, hormonjával pedig a szervezet cukormennyiségét szabályozza; — a *mellékvese*, melynek hormonja az adrenalin; — a *máj* az emésztőnedvek hormonjainak termelése mellett másik hormonjával a növekedésre is hatással van; — a *lép*; — és az ivarmirigyek: a *here*, ill. a *petefészek* a teremtésnek s az élet továbbadásának eszközei. Újabban a szívet is a belső szekréciós mirigyek közé sorolja az orvostudomány.

A hormonok ismerete terén az élettani laboratóriumokra még igen sok munka vár, sok felderítetlen titok zárja vár még megnyitásra, rengeteg a kérdőjel, amelyekre még eddig nincs felelet. Csodálatos új felfedezések várhatók; az orvostudomány, amely eddig az életműszerekhez hozzányúlani nem tudott, egyszerre egész csomó betegségnek és rendellenességnek urává tud majd lenni.

A belsőelválasztásos mirigyek működését a Teremtő keze hangolta csodálatos összhangba. Legtöbbjük kezdetől működésben van és dolgozik, míg az öregség eljövetelével el nem kopik lassan, vagy az embernek a természettel való meg gondolatlan visszaélése idő előtt tönkre nem teszi. Az ivarmirigyek azonban, melyeknek kifejlődését a tobozmirigy az ivarérés idejének elérkeztéig akadályozza,¹ évek sorával később lép csak működésbe, a hypophysis serkentésére. *Működésüknek megindulásával bekövetkezik a serdülőkori nyílása; a viharzóna határvonalához akkor érünk el.* Érthető, hogy az ivarmirigyeknek működésbe lépése, amelyek minden más kis mirigy=mótnál erősebbek, hiszen nem a szervezet egy=egy részletérdekét, hanem magának az életnek továbbadását, a teremtést szolgálják, egyszerre megbontja az eddigi nagyszerű harmóniát és a szervezetben

¹ „... az a különös tény, hogy a fiatal szervezetben a szervek többé=kevésbé mind egyenlő módon fejlődnek és növekednek, csak az ivarmirigy marad vissza fejlődésében, mai ismereteink szerint nem rejtelmes erők következménye, hanem a tobozmirigy hormonjának hatása. Ha a csecsemőmirigyteret növekedési mirigynek jelöltük, úgy a tobozmirigyteret gyermekmirigynek nevezhetnők, mert mindaddig, amíg működik, fenntartja gyermekségünket”. (Tangl, i. m. 149. ol.)

éppúgy, mint szellemi és lelki téren súlyos megrendüléseknek és problémáknak lesz okozója.

«. . . fiatalkorban három mirigy hatóanyagai, a csecsemőmirigy, tobozmirigy és az ivarmirigyek hormonjai vetelkednek egymással. Nedvtermelésük nagysága és egymáshoz való aránya szabja meg a fiatal szervezet kialakulását. A születés után egy ideig a csecsemőmirigy és tobozmirigy uralkodik. A csecsemőmirigy teljes kifejlődésben van, a test növekedik, erősödik, a csontok kemények, szilárdak lesznek. Ugyancsak működésének teljében van a tobozmirigy is, amely hatóanyagával megakadályozza az ivarmirigyek kifejlődését. Az ivarérettség idején azonban a tobozmirigy lassan csökkenti hatóanyagtermelését, a nedvtermelő sejtek helyett kötőszövetet találunk. Ezzel egyidejűleg viszont a gátlóanyagok kiürülése következtében megindul az ivarmirigyek tevékenysége. Mind több és több hormon kerül az ivarmirigyekből a véráramba, ezzel párhuzamosan kialakulnak a másodlagos nemi jellemvonások és átalakul az egyén jelleme és gondolkodása is¹ . . . »

Ivarmirigyek.

A régiek az élet székhelyének a vért tartották s elnevezték az emberi test legértékesebb folyadékának. Csodálatos a vér szerepe a szervezet életében. Mozgó szövet: 25—30 ezermilliárd vörös vérsejtje és ötvenmilliárd fehér vérsejtje egy vérplazmának nevezett folyadékban szabadon lebeg s gyors áramlásban rohannak tova a véredényekben, amelyek a test minden részébe elvezetik őket. A rohanó vér elviszi minden sejtnak a megfelelő táplálékát; ugyanakkor magával sodorja mindazokat a bomlási termékeket, amelyek az élő sejtekben felszabadultak. Vegyi anyagok is vannak benne, meg javító sejtek, amelyek a szerveken esett hibákat rögtön rendbehozzák.² Ha megáll a vérfolyam, megáll az élet . . . A szív nem dobban többé, a lélek elszáll . . .

Szív fölött, vér fölött áll a csodálatos összehangolású belső szekréciós mirigyrendszer, amely váladékaival, a hormonokkal kormányozza az életet, ellenőrzi, serkenti és szabályozza működését. A belsőelválasztásos mirigyek a szervezetet, az egyembert szolgálják.

¹ Tangl i. m. 148. ol.

² Szabadon idézve Carrel: «Az ismeretlen Ember» c. munkájából (86. ol.)

Célkitűzésében éppúgy, mint erejében, ütemében, magasan testvérei fölé emelkedik egy: az *ivarmirigy*. Ez is szolgálja a szervezetet, mert éppúgy termel hormont, mint a többi;¹ ugyanakkor ő a Teremtő nagy parancsának: «ember teremtsen embert!» a hordozója s teljesítője, életmagnak alkotó műhelye. S miután kifejlődésével és működésbe lépésével ez a mirigy a serdülő kor nagy átalakulásának megindítója, bennünket most az összes belső szekréciós mirigyek közül egyedül érdekel igazán.

Teremtő emberek: édesanya és édesapa. Rajtuk keresztül, bennük alkot új embereket az Úr. Alkotó szervek: az ivarszervek. Nő ivarmirigye a petefészek, férfié a herék. S habár fiúkról lévén szó, minket most kizárólag a férfi ivarmirigyei érdekelnek, mégis ünnepélyesen le kell itt szegeznem, hogy a kettő közül a női *ivarmirigy*, a *petefészek* a *fontosabb és szentebb*.² Nemcsak azért, mert az édesanya adja az új sejtmag felét s az azt körülvevő egész protoplazmát, hanem azért is, mert az egyetlen sejtől meginduló új életet kilenc hónapon át ő hordozza méhében s táplálja maga vérével. Az élet forrását jelentő édes-anyaméh megérdemelte, hogy belekerüljön a legszebb imádságunknak: az Üdvözlégynek szövegébe.

Mind Ezek előrebocsátása után vegyük fel most a tudós orvos mindentlátó szemüvegét és nézzük végig belülről még egyszer ugyanazt, amit részben kívülről már alaposan láttunk: a kamaszfiú történetét a serdülés koráig és a serdülés alatt. Láttuk az életet külső folyásában; most lássuk az élet műhelyét.

A teremtő mirigyek szerkezete és működése a teremtő Isten bölcsességének egyik érthetetlen csodája. Serdülés éveit kezdő kamaszka, akit belső nyugtalanság hajt szexuális örömeket ígérő tiltott játékra, talán nem is sejtí, hogy milyen csodálatos titkokkal játszik és hogy micsoda nagy dolgokat ront el meggondolatlan kamaszjátékkal.

A férfinem ivarmirigyei a herék (orchis, testis).³

¹ Tangl i. m. 65. ol.

² Carrel i. m. 100. ol.

³ A herékre vonatkozó biológiai részleteket vitéz Csia Sándor dr. többször idézett könyvéből (9—11. ol.) veszem át, szabadon idézve. Nem szöszerinti idézeteket hozok, mert nálam az anyag tárgyalása más sorrendet és beosztást kíván. Itt-ott hozzákapcsolok egy-egy adatot Neurath és Tangl Harald (66—69. ol.) ugyancsak ismételtén idézett könyveiből is.

Az anyaméhben fejlődő kicsi magzat életének legelső idejében elkülönítődik egy sejtcsoport: az ivarsejtek csoportja; az embrió hasüregében már a harmadik héten észlelhető az a parányi kidudorodás, amelyből majd a nemi mirigyek fejlődni fognak. Ezek u. i. nem haladnak párhuzamosan az egész szervezet fejlődésével, hanem majd csak évek múltán, ha a szervezet befejezte kiépítését, kezdenek rohamosan szaporodni. A fiúszervezetben az említett kis kidudorodásból két tojásdadalakú kicsi szerv fejlődik. Még születés előtt a hasüregből a *herezacskóba* vándorolnak, ez lesz végleges helyük;¹ a hasüreg nyílása elzáródik.

A here átmérője 2—4,5 cm. A test tömegéhez viszonyítva aránylag kicsiny: a test tömegének egy-ezernyolcszázadrésze.

Az egyes herék hajszálvékonyágú csövecskékből állnak; egy-egy herében ezernyi csövecske, hosszúságuk 50—175 mm. Ezeknek a csövecskének belső falán helyezkednek el az ivarsejtek, amelyekben az új élet termelődik. A csövecskék egymással közös folytatásokban egyesülnek, végül mind egy csövű, amely aztán a herét félköralakban körülvevő, hengeres alakú mellékherékben folytatódik. A mellékhere ennek a csőnek nagyszámú kanyarulataiból áll. Folytatása az ondóelvezető cső, amely a kísérő erekkel együtt az ondósinórt alkotva, a lágyékcsontról át a hasüregbe fut. Ott közeledik a másik herétől jövő vezetékhez, együtt hatolnak be a gesztenyealakú és nagyságú dűlmirigybe (prostata), s a dűlmirigyen belül két oldalról beleszájadzanak a húgyhólyagból kijövő s a dűlmirigyen áthaladó húgycsőbe, amely a szervezetnek egy fontos kivezető csatornája a külvilág felé.

A herének ez az egész berendezése a szaporodás, élet-

¹ Kivételes fejlődési rendellenesség lehet, ha egyik, vagy mind a két here a hasfalban vagy a hasüregben marad; ezt *kryptorchismus*-nak hívja a tudomány. «Pedig a leszállás rendkívül fontos, mert ha elmarad, az ondószál nem fejlődik ki és ennek sterilitás a következménye. Ilyenkor a férfi nemzőképessége megmarad, kifejlődnek a férfire jellemző másodlagos nemi jellemvonások, de ondószál hiányában nem jöhet létre megtermékenyülés. Tehát ebben az esetben is termelnek a mirigyek hormont, csak az ondóképződés marad el.» (Tangl i. m. 67. ol.) — Ezen a rendellenességen operáció segít; újabban sikeres kísérletek folynak nálunk is a visszamaradt herének bizonyos hormonösszetételű pilulákkal vagy injekciókkal rendes nagyságra való növesztése és utólag természetes úton a herezacskóba való segítése irányában. Megjegyzendő még itt, hogy a hasfalnak az a pontja, ahol a here a herezacskóba alászállt, kisebb ellenálló képességű s azért itt könnyen keletkezik sérv. (Tangl i. m. 67. ol.)

teremtés szolgálatában áll, amint azt egyik következő fejezet részletesen el fogja magyarázni.

Van azonban meg egy másik működése is a herének: t. i. mint belsőelválasztásos mirigy egyidejűleg hormont is termel. Itt az orvostudomány még nem jutott annyira, hogy világosan lássa a természet Istenrendelte munkáját; egyesek véleménye az, hogy az élet magját termelő ivarsejtekben készül a hormon is; mások viszont Steinach feltevése alapján azt tartják, hogy a here csövecskéi között levő helyeket kitöltő, apró kristályokból és zsírszemcsékből álló hámsejtcsoportok, az ú. n. *Leydig-féle köztisejtek* termelik a hormont. Steinach a köztisejtek tömegét el is nevezte *pubertásmirigynek*. Mindenesetre tény az, hogy *a here kettős működésű szerv; külsőszekréciós, mert életmag=ondószálakat, és belsőszekréciós, mert hormont termel.*¹

A nemi érés idején, a tobozmirigy működésének megszüntével, a hypophysis indítására, megindul a herék gyors kiépítése² s az új belsőszekréciós mirigy működésbe lép. Váladékának a szervezetben való megjelenése forradalmasítja a fiú=szerveget: most kezdődik meg a fiú=testnek férfi=testté való átépítése. (A leánynál párhuzamosan hasonló folyamat történik, de minket most csak a fiú érdekel, azért itt csak róla van szó.)

Ennek a mélyreható változásnak első jele kifelé a *másodlagos nemi jellegek megjelenése*.

A másodlagos nemi jellegek a szervezetben hangsúlyozzák a két nem között fennálló különbségeket. Ezek a különbségek a gyermekévek folyamán kevésbé észlelhetők s csak a nemi érés idején, az ivarmirigyek működése következtében húzza őket alá alapvetően a fejlődés.

Fiúnál a másodlagos nemi jellegek a következők; a csont és izomrendszer erősebb lesz, a csontok hosszategyelye irányában gyors növekedésnek indul; — megnagyobbodik a gége s okozója lesz a hangváltozás (mutálás) kellemetlen

¹ Tangl i. m. 67. ol.

² A herék fejlődésének ütemére vonatkozólag két adatot: (Neurath 31.)

1 *Mita* megfigyelése szerint a herék súlya újszülöttnél 0.5 gr, 3 éves korban 1.2 gr, 6 évesnél 1.25 gr, 11 éves korban 1.7 gr, 14 évesnél 3.9 gr. és 18 éves korban egyszerre 18.1 gr.

2 *Scammon* szerint a herék súlya az első két életévben megkettőződik (2 gr), 16 éves korig 20 gr-ig, 25 éves korig pedig 40—50 gr-ig fokozódik.

időszaka után a mély férfihang megjelenésének; — megjelennek a bajusz és szakáll első pihéi, kifejlődik a szőrzet a hónaljban és a szeméremtájakon.

A másodlagos nemi jellegek kiütkezése olyan folyamatot indít meg, amely a férfi és női szervezet felépítésében és részleteinek kidolgozásában lényeges különbségeket eredményez.¹ Az ivarmirigyek parancsolóan szólnak bele a csontok, izmok, zsigererek és minden egyes szervnek fejlődésébe.

A gyermek- és ifjúkor fejlődése végig az emberi élet első harmadán két fő tevékenység vonalán történik: a növekedés és a nemi érés vonalán. A kettő szorosan összefügg egymással. A növekedés a második évtized közepén eléri a nemi érés kiváltásához, aztán párhuzamosan futnak, miközben a nemi érés a növekedésnek fölébe kerekedik, azt irányítja, befolyásolja s végül a nemi érés folyamatának befejeztével megszűnik a növés is.

A test kiépítése.

Az emberi szervezet állandó fejlődésben van. Születéstől csaknem haláláig állandóan változtatja a szervezet külső megjelenését éppúgy, mint belső felépítését.¹ Ennek a fej-

¹ „... az átlagos férfi magassága nagyobb a nőénél. Ha a férfi testének arányait a törzshöz viszonyítjuk, akkor azt látjuk, hogy a végtagjai hosszabbak a nőénél, s válla a medencéhez méretezve szélesebb. A férfi törzse fölülről lefelé keskenyedik, a nőé egyenes vagy néha felfelé keskenyedő. A férfi izmai fejlettebbek, a bőr alatt levő zsírszövet vékonyabb, ezért idomai éles vonalúak, szögletesek. A férfi csontjai erősebbek, tömörebbek, a nő csontozata finomabb, vékonyabb. Különösen nagy eltérés mutatkozik a medenceöv csontgyűrűjében, t. i. a nő gyűrűjének nyílása szélesebb. Feltűnő különbség mutatkozik a test szőrzetének tulajdonságaiban és eloszlásában. A nő haja puhább, selymesebb, teste a hónalja és a szemérem környekének kivételével szőrtelen. A férfira jellemző a szakáll és bajusz, valamint hogy szeméremszőrzete a has közepvonalában felterjed a mellkasra... A gége méreteiben és így a hangmélységben is különbségek vannak. A férfi gégéje nagyobb, hangja mélyebb. A test méreteinek megfelelően a férfi agyveleje nagyobb...” (Tangl i. m. 68. ol.) — És: «Die durchschnittliche Endhöhe des Mannes ist in unseren Breiten 172 cm, die der Frau 160 cm. Da der weibliche Rumpf relativ länger ist, als der männliche, tritt die Differenz der Körperlängen im Sitzen weniger in Erscheinung. Als Folge der relativ kurzen Arme der Frau ist ihre Klatferbreite klein; der Kopfumfang ist bedeutend grösser, als beim Manne...» (Neurath i. m. 26. ol.)

² Neurath i. m. 9. ol.

lődésnek üteme az élet első 25 évében jelentősen gyorsabb, mint a későbbi esztendőben; a serdülés korában a növekedés ugrásszerűen meggyorsul, a nemi érettség befejezése után viszont a növés megáll még akkor is, ha a közép nagyság átlagát sem érte el addig.¹

A fejlődés ritmusát illetőleg nagyon érdekes megállapításokat tartalmaz a *Stratz*²-féle táblázat a növekedések és gyarapodások (szélességben való fejlődés, erősödés, súlygyarapodás) váltakozó üteméről. — Hasonlóan érdekes ritmust talál *Pfuhl*³ a mozgató berendezés (csontok, izmok) és az anyagcserét bonyolító belső szervek, zsigerek kifejlődésében. Az anyatején élő kicsi embernek gyomor és bélrendszere, szeme és agya fejlődik erősen; az elválasztást követő időben a bélcsatornarendszer eléri viszonylagos legnagyobb súlyát. A gyermekkor éveiben a csontok, izmok fejlődése messze túlhaladja a visszamaradó zsigerek fejlődését. A praepubertas idején mintha átmenetileg minden más megállna, hogy ne zavarja az ivarmirigyek gyors kiépítését; a serdülés idején újra a csont- és izomrendszer kerül előtérbe, amely eléri viszonylagos legnagyobb súlyát, míg a zsigerek fejlődése újra háttérbe szorul. Ezután a növés megáll; legfeljebb zsírosodás, vagy az izmoknak rendszeres gyakorlás által való tudatos fejlesztése következhetik.

Hogy a serdüléskori nekiiramodott fejlődésnek, amely a gyermeket néhány év leforgása alatt férfivá építi át, mennyi mindent kell megváltoztatnia az emberen, azt érdekesen mutatja *Weissenberg*⁴ kis táblázata, amelyből kiderül, hogy

¹ Handb. d. Anat. d. Kindes. 1925. Idézve Neurath i. m. 7. ol.

² *Stratz táblázata* (Neurath i. m. 6. ol.)

1. Első gyarapodás 1=től 4. évig

2. Első növekedés 5=től 7. "

3. Második gyarapodás 8=től 10. "

4. Második növekedés 11=től 15. "

5. Harmadik gyarapodás 15=től 20. "

³ *Pfuhl: Handbuch der Anatomie des Kindes.* (Neurath i. m. 9. é. 48. ol.)

⁴ (Neurath i. m. 17. ol.)

Neugeborener	Erwachsener
Körperlänge > Klatferbreite	Körperlänge < Klatferbreite
Rumpf > Bein	Rumpf < Bein
Rumpf > Arm	Rumpf < Arm
Arm > Bein	Arm < Bein
Kopfumfang > Brustumfang	Kopfumfang < Brustumfang

az újszülött testi arányai sok tekintetben ellentétesek a felnöött arányaival. A gyökeres átépítésnél általában a fej növekedése a leggyengébb, legerősebb a lábé; a végtagok intenzívebben fejlődnek, mint a törzs; a serdülés korában ezért is észlelhető annyira a fiú gyors növése, mert akkor vannak leggyorsabb fejlődésben a lábai, amelyek a törzsnek hordozó oszlopai lévén, az emberi test magasságát meghatározzák. Az erőteljes fejlődés folyamán a testnek felépítése és megjelenési alapformája is megváltozik: a kicsi gyermek rövid, széles, kerek idomú kis testéből a kamaszfiú hosszú, sovány, nyurga testalkata bontakozik ki.¹

A fejlődésnek egy fontos törvényszerűségét nem szabad itt elhallgatnom a városi szülők előtt, akik aggódva nézik a serdülés idején hirtelen felnyurgult, vékony, sápadtarcú fiúkat, aki nő, nő, mintha húznák, de testsúlya egyáltalában nem tart lépést a magassága növekedésével; míg ugyanakkor a falusi ismerős pajtás sokkal egyenletesebben fejlődik: lassabban nő, arányosan szélesedik és általában harmonikusabbnak látszik, mint a városi fiú. *Rössle*² fogalmazta meg ezt a figyelemre méltó törvényt: *«Minél inkább közeledünk a természetszerűbb, elrontatlanabb körülményekhez, annál észrevétlenebbül kezdődik és annál egyenletesebben folyik le a serdülés ideje.»* — *Brandt*³ ehhez kapcsolja megfigyelését, hogy a fiúk szélességi fejlődését három fő tényező segíti elő: a falusi élet, egészséges testgyakorlás és vakációi vidéken tartózkodás. Bizonyos *egészséges aszketikus vonásnak bevezetése a nevelésbe* elsősorúan jó hatással lenne az üvegházi növényként felnövő csenevész városi gyerekek fejlődésére. Itt csődöt mond az édesanyák szíve diktálta hizlalási kísérlet, hiszen az izmokat semmiféle bőséges táplálkozás nem fejleszt, hanem egyedül az egészséges élet és gyakorlás! Gondoljunk csak *Brandt*nak⁴ arra a megállapítására, hogy általában a szegény munkásgyerekek biológiailag egy lépcsővel felette állnak az elpuhult gazdagoknak! Bizony itt a puha szív szerete sokat árthat. Jó az, ha a természetes irányú fejlődés ezen a téren is érvényesül és a serdülő kamaszka nevelésének irányítása az édesanya puha kezéből az édesapa kemény markába tétetik át.

¹ Neurath i. m. 18. ol.

² Neurath i. m. 23. ol.

³ u. o.

⁴ u. o.

Hajoljunk újra a serdülő fiú fölé és a mindentlátó szem= üveggel próbáljuk megfigyelni az egyes testrészek fejlődési érdekességeit.

A *koponya*¹ arci része már 10—11 éves korban erősebb fejlődésnek indul; ugyanakkor kidolgozódik az állkapocs is az állandó, erős fogazattal. Orr és száj vonala erősebb és határozottabb lesz. Az állkapcsok növekedése szélességben is folyik; ennek következménye, hogy a gyermekkorban messze elálló fülek egyre jobban a fejhez símulnak. Az *orr* megnövekszik; az *arcvonások* átmenetileg eldurvulnak, elvesztik gyermekes harmóniájukat.

A fiú *keze* széles és erős izmú lesz; nőnek az *ujjak*. A fiú kézfogása erőteljes, ökölbe szorított keze súlyos. A *láb* is széles, erős. Ezért látszik olyan esetlennek a kamaszfiú; esetlensége tulajdonképen aránytalanság, amelyhez nem tud hozzászokni. A csontfejlődés általában minden részen hosszirányú.

A *szív*² a második életév végére kétszer akkorára nő meg, mint az újszülöttnél; újabb megkettőzése a súlyának öt teljes esztendő igényel. Innen kezdve a 15-ik évig igen lassan nő a szív; 150—160 ccm az elért nagysága. A követ= kező öt év, a viharzó évei erős lendületű növekedést hoz= nak, legalább 100 ccm=rel emelkedik a szív tömege, amely a nemi érés befejeztével egészen körülbelül az ötvenedik élet= évig lassan, lassan nő tovább, évi 1—1½ ccm gyarapodással. Általában a szív növekedése a testsúlynak gyarapodásával áll szoros összefüggésben.³

A *vérvnyomás*⁴ az egész életen át állandóan emelkedik. (Körülbelül 3 éves kortól 60 éves korig 60 mm=ről 160 mm=re.) — A *pulzus* verése csendesen lassúdik. (*Kaup*⁵ táblázata szerint 12 éves fiúknál 91-es átlag, a 19 éveseknél már csak 83 ütést mutat percenként, a felnőtteknél viszont 65—63-ig süllyed a szám.) Ezt jó tudniok az édesapáknak, akik a fejfájásról panaszkodó kamaszgyerek pulzusát a saját=

¹ Neurath i. m. 26. ol. — Érdekes, amit a wieni professzor itt az öröklés tényének beavatkozásáról ír: «Das Resultat aller Änderungen der Form und der Proportionen ist in der Regel ein variiertes Spiegelbild der älterlichen Eigenschaften, ein Kompromiss zwischen väterlicher und mütterlicher Erblage.»

² u. o. 39. ol.

³ u. o. 42. ol.

⁴ u. o. 43. ol.

⁵ u. o. 44. ol.

jukkal hasonlítják össze és szidják a hőmérőt, hogy nem mutat semmi emelkedést, holott ők a gyors pulzuson kétségkívül «megállapítják a lázt.» Gyermekeknek sokkal gyorsabb a pulzus üteme, mint a felnőtté!)

A gégefő változása annyira jellegzetes, hogy a másodlagos nemi jellemvonásokhoz szokták sorolni. Már körülbelül 10 éves korban elveszti a gégefő a gyermekre jellemző tölcséralakját, gyors növekedés áll be s a fiúknál megjelenik a kiemelkedő *ádámcsutka*. A *hangszalagok* jelentősen meghosszabbodnak; fiúnál sokkal erősebben, mint a leányoknál, ami a serdülő fiú hangját csaknem egy oktávval mélyebbé teszi a serdülő kisleány hangjánál. A hangterjedelem másfél-két oktáv. A gégefőnek és a hangszalagoknak átépítése okozza a kamaszhang mutálását, amit minden idők kamaszkái olyan igen nagyon szégyelnek: csengő szoprán hirtelen átvág recsegő mély basszusba, vagy néhány szótagon át idétlen rikácsoló hang kapcsolódik közbe. Szerencse, hogy az átalakulás nem tart hosszú ideig. Az édesanya szeretete hiába próbálja orvosolni a mutálás jelenségét; nyers tojás, ásványvíz, borogatás mind nem segít. Régi forma bomlik, hogy újnak adjon helyet; az átalakulás idején megjelenik a diszharmónia.

A *légzőszervek* is átalakulnak. Az orrnak növést említettük már. A tüdő, amely a gyermek fejlődésével párhuzamosan szakadatlan növésben van, két ízben gyorsítja meg növekedési ütemét: az élet első három hónapjában és másodszor most, a serdülés idején. A lélekzés technikája is megváltozik. Míg gyermekkorban leány és fiú egyformán a mell- és hasi lélekzés között valami átmeneti típust mutat,¹ addig a serdülés alatt már a leányok kimondottan mellkassal lélegzenek, míg a fiúknál álló helyzetben a légzőmozgás legnagyobb részét a rekeszizom végzi² (hasi légzés).

A *torok- és garatmandula* a serdülés középidején befejezi növekedését, megáll és a következő időkben inkább kissé visszafejlődik.

A *központi idegrendszer* is megérzi a serdülés tempóját. Az agyvelő *Gundobin*³ szerint a születéstől számított nyolcadik hónapig súlyában megkétszereződik, az első életév végére két és félszeresére, a harmadik évben háromszorosára

¹ Tuszka i. m. 11. ol.

² Perényi cikke Kisparti könyvében 195. ol.

³ Neurath i. m. 48. ol.

nő, a serdülés kora pedig további növekedést hoz: három és félszeresére eredeti súlyának. *Ziehen*¹ ugyanazt konkrét számokban fejezi ki: az újszülött kisfiú agyának súlyát 350—400 grammban állapítja meg, a negyedik életév végén 1100 grammot mér, a 14-ik évben 1300-at s innen már a felnőtt 1350 grammos átlagáig nagyon lassú továbbfejlődést lát egészen a 18-ik életévig. — A gerincvelő súlya az első életévben megkettőződik, a 15-ik évig megháromszorozódik s a serdülés éveitől 4—5-szörösére nő.

A haj sötétebb színárnyalatot kap. Szőke hajból sötét= szőke, majd világosbarna színű haj lesz. Leányok szeme szintén sötétebbre színeződik, míg a fiúké állítólag inkább világosabb árnyalat felé tolódik (Godin). — A szemöldök durvább lesz, a szempillák hosszabbodnak.

A táplálkozás szervei érthetően sokkal hatalmasabb teljesítményt kell nyújtsanak a serdülés korában, amikor csontok, izmok, szervek mind ugrásszerűen erőteljesebb fejlődésnek indulnak. Nő az oxigénszükséglet és vele a szénsavtermelés. Az oxigén- és kalóriaszükséglet a serdülés éveiben testkilogrammonként 20—40⁰/₀-kal magasabb, mint a felnőtt korban.² Nem falánkság tehát, ha a kamaszfiú sokat eszik és mindig éhes, hanem a fejlődő szervezetnek nyersanyagigénye, amelynek okos kielégítésétől egészség és jövő függ.

Az ember teljes átépítésének munkáját a serdülés korában természetesen a gondviselő Isten akarata vezeti, akinek tudta nélkül egyetlen hajszál le nem eshetik a fejünkről. Itt is azonban, mint az élet egész vonalán, nem közvetlen beavatkozásokkal dolgozik az Úr — a természeti erők működésébe való közvetlen isteni beavatkozás: a csoda! —, hanem számunkra érthetetlen, csodálatos bölcseséggel elrendezett természeti erők törvényszerű következtettségében érvényesíti akaratát. Az emberi életet és fejlődést szabályozó eszköze a belső elválasztásos mirigyrendszer. Van abban valami csodálatosan szép, amint az emberi élet különböző pontjain a mirigyek hol együttműködnek, hol váltják egymást, máskor meg egyik a másiknak működését akadályozza és visszaszorítja, pihenő mirigyek adott pillanatban működésbe kezdenek, amikor a fejlődés során minden előkészítés megtörtént az ő munkábaállásukhoz, mások pedig kikapcsolódnak és megpihennek, ha elvégezték feladatukat.

¹ Neurath i. m. 48. ol.

² Neurath i. m. 56.

Biedl,¹ a belső szekreciós mirigyrendszer jónevű kutatója, megpróbálja elmondani az ember történetét az egyes mirigyek működésének hatása alatt. Érdeemes egy pillantást vetnünk rá.

Embrió-korban és az élet első idejében az újszülöttnél is a táplálkozás a kicsi ember fő tevékenysége s legfőbb működők az *anyagcsere-szervek*. Az első év végén a *pajzsmirigy* erőteljes működése jellemző. Az első növekedési időszakban (negyedik év) a *tobozmirigy* és az *agyalapi mirigy* elülső lebenye vezet a szervezetben s irányítja az erőteljes növekedést. Innen kezdve a gyermekévek lezártáig harmonikus együttműködésben vannak az összes mirigyek, a még pihenő ivarmirigyek kivételével. Ekkor a *pajzsmirigy* fokozott erőfeszítésének hatása alatt a praepubertas jelenségei lépnek fel hirtelen: gyors hosszanti növés, az idegrendszer ingerlékenysége fokozódik, a kissé visszamaradott fejlődési izomrendszer könnyen kifárad, működésnek indulnak az ivarmirigyek s megkezdődik a genitáliák kifejlődése; ugyanakkor bőr, hajzat változása és az anyagcsere-szervek nagy próbatétele. Mindezen változásokba erősen belejátszik az *agyalapi mirigy* is, amely általában az egész mirigyrendszernek vezére és szabályozója. Az általános növekedéssel párhuzamosan nőnek az *ivarmirigyek* is; bizonyos idő múlva éppen az ő hatásuk alatt áll meg a csontok, izmok, szervek további növése. Mindezekkel egy időben gyors ütemben fejlődik vissza a *csecsemőmirigy*, amely feladatát befejezte. A következő időszak, a tulajdonképeni pubertas évei, az *ivarmirigyeknek* az elsőségért való harcát látják. Megáll a növés; az anyagcsere felszabadul a *pajzsmirigy* irányítása alól s egyre jobban a *hasnyálmirigy* és a *mellékvese*, valamint az *agyalapi mirigy* középső lebenyének hatása alá kerül. Az *ivarmirigyek* lassan mind a többi fölé kerekednek s a serdülés kora befejeztével az érett ember járja az élet útját.

Egészség — betegség.

Aki kora tavasszal járt már a Nagy-Alföld dűlőútjain kint a határban, szántóföldek között, soha el nem fogja felejteti azt az erő-érintést, amelyet az új élet nagy feladatai előtt álló természet lehel. A földnek erő-szaga van, részegítő; a fák duzzadnak az életnedvektől; friss vetés a földeken, friss

¹ Idézve Neurath i. m. 77. ol.

fű az árokparton üde zöld és kövér, étellel tele . . . Meg kell állni és nagyokat lélekzeni és az ember alig tudja visszatartani magában a kikívánczozó kiáltást: Erős vagyok! Fiatal vagyok! Egészséges vagyok! — Soha annyi erő a természetben, mint tavasz nyílásán!

Soha annyi erő az emberi szervezetben, mint az élet tavaszán! *A serdülés kora felfokoz minden vitális erőt az emberben, új erőket is aktivál. Soha még egyszer olyan egészséges és mindent legyőzően erős nem lesz az ember, mint a serdülés korának néhány esztendején át.*

Különösnek tetszik ez az állítás, de az orvos és a statisztikák komoly fejbólintással bizonyítják.

Axel Key¹ állapította meg iskolásgyerekek vizsgálata során, hogy a gyermek szervezete betegségekre leginkább hajlamos és valóban a legtöbbet szenved különböző nyavalyáktól a 7—13 évek között, tehát a praepubertas idején. A serdülés első esztendejében éri el ez a gyengeség-időszak a csúcspontját. Amint azonban a serdülés korának hatalmas erői mozdulnak, egyszerre feltűnően sülyedni kezd a grafikonon a betegségvonal: osztályról=osztályra, évről=évre feltűnően keményebb és egészségesebb a fiú=társadalom. *A 17-ik életév általában a férfi=emberiség legegészségesebb életkora; ilyenkor legerősebb a szervezet s legjobban ellenáll infekciónak, betegséghostromnak.* Közvetlenül utána újra gyengébb időszak következik.

«All dies weist darauf hin, dass die schwache Entwicklungsperiode, welche der Pubertätsentwicklung zunächst vorangeht, eben eine Periode ist, während welcher dem Organismus eine schwächere Widerstandskraft gegen äussere Einflüsse eigen ist. Ja, die Kränklichkeit, oder die kränkliche Disposition scheint am ersten Anfang der Pubertätsentwicklung, ehe die Gewichtszunahme kräftiger wird, noch vorhanden zu sein. Im Verlaufe jener Periode hingegen, wo das jugendliche Alter in seiner ganzen schwelenden Kraft zur Geltung kommt, steigt die Widerstandskraft von Jahr zu Jahr, das Krankenprozent sinkt und erreicht mit dem letzten Jahre dieser Periode sein Minimum . . .»²

Rössle és Böning³ leszögezi, hogy a serdülés folyamata

¹ «Die Pubertätsentwicklung und das Verhältnis derselben zu den Krankheitserscheinungen der Schuljugend.» Idézte: Neurath 81. ol.

² Neurath i. m. 82. ol.

³ u. o. 83. ol.

az oka annak az örvendetes ténynek, hogy a 12—16 éves fiúk közt oly feltűnően ritka a haláleset. *Ascher* nyomán *Kirschner*¹ bizonyítja, hogy általában a halandóság a kamaszkorban a legcsekélyebb.

Ezeknek a megállapításoknak értéke még növekszik előttünk, ha meggondoljuk, hogy éppen a megfigyelt iskolásfiúknál a serdülés éveiben az élet kerete az iskola s hogy a könyvhöz kötöttség, erős igénybevétele időnek, erőnek, emiatt az izomzat elkerülhetetlen visszamaradása a fejlődésben, idegesség, szabálytalan fejlődések az egészségnek mind ártalmára vannak; ennek dacára ezek az évek a diadalmas erőnek és egészségnek esztendői.

*

Fényből árnyékba lépés, hogy amikor mindezt örömmel megállapítottuk, utána rögtön át kell térnünk a kamaszkor patológiájára s szólni az előfordulható rendellenességekről és betegségekről. De az életben minden fénynek megvan az árnyéka s az egészség mellett a baj és betegség még a leg-erősebb korszakokban is ott leselkedik.

Hogy a kérdést igazán alaposan torkon ragadjuk s megfelelő szakszerűséggel tárgyaljuk, egy kiváló orvosi műnek: Neurath «Die Pubertät»-jának alapján átvesszük az ő hármas beosztását s 1. a nemi érés korának a rendestől eltérő időbeli jelentkezéséről; — 2. a fejlődés rendellenességeiről; — 3. egyéb betegségeknek a kamaszkorban való fellépéséről és viselkedéséről tárgyalunk.

A nemi érés időrendi eltolódásai.

Korábbi fejezetben szó esett a pubertas idejének szabályos beilleszkedéséről az emberi élet kereteibe. Leányoknál általában 13—17., fiúknál 14—18. életévek az általános határok, melyek között normálisan lejátszódik a nagy átalakulás; viszont, mint az említett helyen már hangsúlyoztam, az életnek nincsenek sablonjai, különösen nem ilyen kérdésnél, ahol klíma, fajiság, szociális körülmények, hivatás és egyéni adottságok messzemenőleg befolyásolják a fejlődés menetét. Egy-kétéves eltérés a megadott átlagos határidőnél nem szabad, hogy aggodalmat keltsen a szülőkben. A mi körülményeink között általában azt mondhatjuk, hogy patoló-

¹ Neurath i. m. 85. ol.

gikusnak kell tekintenünk a 10. életévnél korábban fellépő vagy a 18-ik évben még mindig nem jelentkező pubertas eseteit.

A nemi koraérés neve *pubertas praecox*, a késői érés *pubertas tarda*. Az előbbi sem élettani, sem erkölcsi szempontból nem kívánatos jelenség; az utóbbi, leszámítva egészen elkéső, abnormis eseteket, egész szerencsés fejlődés lehet.

A serdüléskori szexuális fejlődésnél két alaptényezőre kell különösen figyelemmel lennünk: egyik az *öröklött hajlamok*, terheltségek, általában az illetőnek öröklési anyaga,¹ másik a *külső körülmények*. Az öröklési anyag a fontosabb és állandóbb jellegű tényező; pillanatnyi hatásaiiban azonban a külső ráhatások akárhányszor erősebbeknek bizonyulhatnak.² Egészséges öröklött hajlamok külső behatások által akár túl korán felébreszthetők, akár normálisnál tovább visszafojthatók és rossz irányban fel is használhatók; a viharzóna elmúltával azonban, hacsak túl erős visszaélések nem történtek vele, az egészséges hajlam minden ellentétes hatás dacára visszaállítja a normális egyensúlyt. Neuropatikus és psychopatikus öröklési anyag pedig kedvezőtlen külső behatások alatt túl korán már helyrehozhatatlanul elrontható, kedvező ráhatás azonban visszatárhathatja, akadályozhatja és úgy korlátokba törheti, hogy sem orvosilag, sem erkölcsileg kárt nem okozhat; igaz, hogy később ez is keresztültör és sok nehéz küzdelmet okoz a nagy életkérdések vonalán a hordozójának.

Az öröklési anyagra vonatkozólag azokra a megállapításokra hivatkozom, amelyeket fentebb, a 17—19. oldalakon mondtam. A nemi érést siettető néhány körülményről is szó esett már a 9. oldalon. Gyermekkor elejéről hozott szexuális emlékek, tudat alatt őrzött képek, szavak, élmények; gyerekpajtások mocskos beszéde, tréfái; cseléd, nevelőnő akkor figyelembe sem vett érintése; meztelenségek képen, szobron, emberi testen, moziplakáton; erotikával átítatott hirdetések; pornográf könyvek, regények; érzékiséggel túlfűtött moziarabok és színdarabok; a kisleányokat féltelmentelenen járató, ízléstelenül rövid ruhát előíró divat;

¹ Ez az öröklési anyag lehet egyéni, de lehet faji sajáttság is. Tacitus dicséri a germánokban az ifjak késői nemi érését: «*sera iuvenum Venus*». Ez ma már csak a németfajú népnél található. De tisztavérű német fiú ma is későbbben és nyugodtabban ér, mind a vele egykorú magyar, vagy különösen a szláv keverék.

² Ruland i. m. II. k. 326. ol.

iskolatársak nemi felvilágosításai, szemérmetlen beszéde, rossz példája szexuális játékokban; a fiú=ifjúságnak az a felnőttektől tanult szerencsétlen stílusa, amely a nőt egy= szerűen egy darab nyers szexualitásnak, kísértőnek, bűn= társnak, játékszernek mondja: mind=mind éppúgy alkal= masak arra, hogy fantáziának, idegeknek izgatása által a nemi érést sietessék, mint a szülők részéről kényeztető, puha nevelés, önmegtagadás és aszkétikus keménység félő kikapcsolása, alkohollal (sör, bor, likőrök, erős tea vagy feketekávé) mérgezése a fejlődő szervezetnek.

A középiskola IV. osztálya, ahol a 14 évesek kerülnek össze, a normális, korai és siettetett pubertásnak érdekes eseteit állítja egymás mellé. Egyéni örökletes adottságok és befolyásoló külső körülmények eredménye a tornaórán felállított hosszú fiú=sor, jobbszárnyon az embernyi=ember hatalmasan fejlődött, 17—18 évest mutató ifjak (nemcsak ismétlők, hanem sokszor maguk a 14 évesek közül valók), a balszárny végén mosolygós kisfiúk, akikről kétszer is megkérdezi az ember: Hány éves vagy? Igazán tizennégy?... Előrelendült vagy hátramaradt fejlődés nem jelent mindjárt orvosi esetet; azonban a szülők szeme már 10 éves korban gondos szeretettel figyelje a kisfiú fejlődését, és bizony nem árt, ha időközönként komoly megbeszélést folytatnak a háziorvossal s ha az egészséges gyerek élete is az orvos szeme előtt fut.

Újra a régi figyelmeztetés: az életnek nincsenek sablonjai. Láttuk, hogy a testi növekedés, az élettani nemi érés és a szellemi érés egymással a legszorosabb össze= függésben vannak. Mégis a IV. osztály biológiai és lelki keresztmetszete egy sereg eltérést mutat az általános sza= bályoktól. Hatalmasra nőtt testben hányszor lakik még ár= tatlan gyereklólek, aki semmit sem sejtett még meg a VI. parancs mögött lappangó viharzagokról; — a sor végén mosolygó kis publi=gyerek talán már túl van egy csomó szexuális élményen és talán beszédeivel, stílusával ő az osztály rossz szelleme; — az egymás mellett álló, egyforma fejlettséget mutató két pajtás közül az egyik talán már erősen benne jár a viharzónában, míg a másiknál még pihennek az ivarmirigyek... Minden fiú külön kezelendő, mert mindegyiknek külön, másképp folyik az élete története. És édesanyát, édesapát meg ne nyugtassa az: ez a fiú osztálytérse a mi fiúnknak, egykorú vele, tehát nyugodtan barátkozhatnak; mert ha iskolában együtt járnak is, az

Élet színe előtt az a másik évekkel lehet előbbre. És akkor ki tudja, nem ártalmas-e a vele való barátkozás?

A normális fejlődésen vagy az egy-két évvel korábbi érés esetein kívül futnak az orvosi könyvekben feljegyzett különleges esetei a pubertas praecoxnak, amelyek aránylag ritka kivételek és minket ezért csak a teljesség kedvéért érdekelnek. Abnormis esetek, az élet félrelépései. Az orvosi irodalom megtárgyalt eseteit *Reuben* és *Manning*¹ gyűjtötte össze: 327 esetben leánynál, 71 esetben fiúnál figyelték meg a természet törvényeit fejtetőre állító korai nemi érettséget;² ezek a számok azóta persze jelentősen megnöttek.

A pubertas praecox a legtöbb esetben nem más, mint legmarkánsabb kifejezője az egész szervezetet érintő meggyorsított fejlődésnek, általános hyperevolúciónak. A többé-kevésbé egyenletes gyors fejlődésnek csak egy szimp-tomája a nemi szervek korai teljes megérése és a másodlagos nemi jellegek ugyancsak időelőtti kifejlődése. Hogy természetellenes fejlődésről van szó, mutatják a nem ritkán közbesurranó heteroszexuális jelenségek: amikor másfél-, 2, 3, 6 éves korban menstruáló, koraérett kisleányoknál mély hang, szakállnövés jelentkezik.³ — A megfigyelt esetek jelentős részénél már az újszülöttnél abnormisan magasak voltak a nagyság és a testsúly adatai, tehát már az édesanya méhében kezdődött a rendkívüli fejlődés; másoknál a születés után hosszabb vagy rövidebb időre tűntek fel először a természetellenes jelenségek. Az ilyen szerencsétlen torzfejlődésű gyermekek között természetesen sokkal nagyobb a halálozási arányszám: jó részük korán elpusztul; *Lenz* és *Guggisberg* amellett bizonykodik, hogy ha ez a rendellenes fejlődés megáll, a gyermek utólráheti önmagát s később normális fejlettség mellett élhet tovább.

Történelem és megfigyelések gyűjtenek adatokat a korai érettségnek olyan eseteiről, amikor az emberi élet nagy physiológiai íve: születés, fejlődés, nemi érés, élet=

¹ Neurath i. m. 92. ol.

² A pubertas praecox eseteit Neurath (i. m. 102. ol.) három csoportra osztja:

1. a tulajdonképeni, szervezeti adottságokban gyökerező korai érés;

2. a belsőelválasztásos mirigyrendszer befolyása alatt előálló, nem igazi pubertas praecox: pseudopubertas a) hypergenitalis, b) interrenalis, c) pinealis, d) más befolyások alatt keletkezett;

3. a pseudopubertas cerebralis.

³ Neurath i. m. 96. ol.

teremtés, öregség és halál mindössze néhány esztendő t ölel át, vagyis erőltetett gyorsasággal fut le az élet filmje. II. Lajos magyar királyról mondja a történelem, hogy 14 éves korában teljesen érett volt, 15 éves korban házasodott, 18-ik évében már ősz volt a haja s 20 éves korában meghalt (így idézi emlékét Neurath i. m. 97. l.); azonban a komoly, kútfőket kutató magyar történelem ilyen abnormitásról nem tud¹ s ez a beállítás annál kevésbbé fogadható el hitelesnek, mert hiszen abban az időben a királyok korai házasságában semmi rendkívüli nem volt, lévén azok inkább politikai, mint élettani alapon kötött házasságok; a király korai öszülését a Brandenburi György embert rontó nevelési rendszere mellett könnyen érthetem;² s végül a király korai halála a mohácsi csatavesztés tragikus epilógusa és nem a korán lejáró, erőltetett gépezet megállása volt. Hihetőleg ennél komolyabbak a *Kiernan*³ nyomán felhozott orvosi példák: a Gould-féle kisfiú, aki egyéves korában nemileg érett, 5 éves korban szenilis és meghal; vagy a Cazaeux megfigyelte leány, aki 2 éves korban menstruál, 8 éves, amikor gyermeket fogan és 25 éves korban töpörödött öregasszony, nagymama. Viszont ellentétes eseteket is mutat az élet, mint például Mummenthaler Annáét, aki 2 éves korában menstruált, 9 éves korában első gyermekét világra hozta, viszont 52 éves korában még teljes erőben volt s 75 éves korában jött érte a halál.

Nincs értelme, hogy sokáig időzzünk a rendes vágányon kívül futó eseteknél. Legfeljebb annyit jegyezzünk meg, hogy a korai testi éréssel általában nem tart lépést a szellemi élet fejlődése, ami még emeli a kis élet-torzok groteszk megjelenését.⁴ Szegényeket testi túlfejlődésük miatt

¹ L. Hómann—Szekfü: Magyar Történet II. 595. kk. ol.

² P. Gulácsy Irén: Fekete völgyek c. történelmi regénye foglalkozik a szerencsétlen sorsú király alakjával. Pubertas praecox abnormitásra valló szimptomáit nem említi, csak szellemi korárettséget és korai szexuális elrontottságot ír le.

³ Neurath i. m. 97. ol.

⁴ Thomas (Neurath idézi) tájékoztatása a korai érés diagnózisához (fiúknál):

a) Auftreten gleichgeschlechtlicher Vorausentwicklung: Zirkeltumoren, Tumoren des Mittelhirns, Hodentumoren, sehr selten Nebennierenrindentumoren;

b) Auftreten andersgeschlechtlicher Vorausentwicklung: unbekannt. (Zeitlich nicht verschobenes) Auftreten heterosexueller Merkmale bei der Dystrophia adiposogenitalis des Knaben.

a gyerektársadalom kizárja magából, hiszen nem illenek a játszó kis kortársak közé, de ugyanakkor a felnőttek társadalma sem fogadja be őket s így elkülönítve, egyedül maradnak.

Az életnek ezek a kivételes, torzfejlődésű esetei elsősorban nem a nevelő, hanem az orvos kezébe valók. Újra hangsúlyozom: orvos szeme legyen a gyerekek életén!

A késői érés, pubertas tarda esetei szintén vagy szervezeti adottságokból folynak, vagy külső befolyás következtében állnak elő. Míg a korai érés a fejlődés ívét mereven húzza a magasba s idő előtt befejezi, addig a késői pubertásnál a fejlődés íve megnyúlik, de azután normálisan folytatódik tovább.

Kislányoknak a későbbi érés általában nem válik javára, hiszen náluk a serdülés idején formálódik ki a női test kerekded, puha vonalvezetése; *fiúknak ellenben határozottan előnyükre van*; ¹ *egyenletesebben, gyorsabban, sokkal kevesebb kilengéssel folyik le a férfivá alakulásuk*, ha akár pár évvel is későbbben jelentkeznek a serdülés színtjei. Magam gyakorlatából emlékezem rá, mennyivel könnyebben «megúszták a kamaszkort» azok a növendékeim, akik 16, 17 éves korukban kezdtek csak kamaszkodni (kivéve, ha csak azért, hogy a többiek kisfiúnak ne tartsák őket, erőltették a nagyfiús beszédet, viselkedést, igazi belső igény nélkül onaniába estek, vagy komoly érdeklődés nélkül megjátszották a szerelmes kamaszt; ilyenkor önmaguk rontottak el valamit, ami enélkül harmonikusan, zökkenő nélkül futott volna le és mesterségesen felidézett kísértés-tömegnek aztán nem tudtak urai lenni).

A pubertas tarda, éppúgy, mint a korai érés, kétféle csoportját mutatja az eseteknek: egy normális, csak kissé elkésztett fejlődési típust és a természet törvényszerűsége ellen ágaskodó, abnormis típust, amely torz alakokat formál.

Az el őné a szokásosnál hosszabb ideig megmaradnak a gyermeki formák és sajátosságok, lassú a növény, késik a testi és szellemi érés. Egyéni, családi, faji adottságok, klimatikus és szociális viszonyok, kemény nevelés, intenzív foglalkoztatás, testgyakorlás, sport, önmegtagadó élet, jól irányított lelki élet egészen normális testi fejlődés mellett is kitolják a szexuális érés idejét, mert élet veszik mindenek, ami az érést siettetné.

¹ Ruland II. 328. ol. — Tuszkai i. m. 21. ol.

A normálistól eltérő, beteges jelenség már a szexualitás túlkésőn és túlgengén ébredése, amelynek alapja rendszerint szervezeti adottság az illetőben. Nem ritkán narcisztikus hajlam¹ jelentkezik; erotikus képzelődés pótolni próbálja az elmaradt reális szexuális életet.

Előfordul, hogy az infantilizmus² (a szervezetnek gyermeki formákban és felépítettségben való megmaradása) későbbi esztendőik során is megmarad s esetleg egyáltalában nem is javul soha.

Előfordulnak aránytalan fejlődések: infantilis külső mellett elkésett nemi érés, fejlődésben visszamaradt felsőtestet aránytalanul meghosszabbodott lábak hordoznak, bizonyos másodlagos nemi jellemvonások jelentkeznek a genitáliák igazi fejlődése nélkül.

Előfordul, főleg a férfinemnél, a gerodermának nevezett beteges fejlődés: korai öregedés szimptomái, öreges vonások, ráncos, fáradt bőr, visszafejlődő izomerő, zsírosodás a test egyes részein.

Az agyalapi mirigy rendellenességei miatt előfordulnak növényi rendellenességek: óriásnövény, törpenövény.

A nemi érés késlekedése terjedhet néhány esztendőre. Így az infantilismus dystrophicus³ eseteiben, amelyek okai rossz higiénikus viszonyok, alkoholizmus, lues (öröklött) lehetnek.

Újra hangsúlyozom, hogy komoly szemmel figyeljék a szülők a gyermekük fejlődését és a fejlődés normális és egészséges voltát orvossal ismételt ellenőriztessék. *Ne akarjanak azonban ők maguk okosak lenni egészség és élet kérdéseiben*, mert túlzott aggodalommal nyugtalanítanak magukat és bajt keresnének ott, ahol annak nyoma sincs.

¹ Ruland II. 328. ol.

² Brandis (Neurath idézi 122. ol.) adja az *infantilismus eseteinek beosztását*:

A) Temporäre Form.

Ursache: schlechte hygienische Verhältnisse, mangelhafte Ernährung usw.

B) Dauernder Infantilismus.

1. Endokrine Ursachen:

a) Schilddrüse; b) Hypophyse; c) Keimdrüsen.

2. Dystrophische Ursachen:

a) Gehirn und Nervensystem; b) Lues, Tuberkulose, Alkohol usw.; c) Angeborene Entwicklungsdefekte.

C) Partieller Infantilismus.

³ Neurath i. m. 122.

Ne olvassanak orvosi könyveket, mert azok nem a normális fejlődési esetekkel, hanem csaknem kizárólag a beteges tünetekkel foglalkoznak; ha laikus szemmel orvosi könyvön át nézzük a világot, akkor arra a meggyőződésre jutnánk, hogy az emberiség csupa psychopátákból áll és nincs közöttük egyetlen szexuálisan normális ember sem. — Egészséges életkörülmények között, Isten előtti felelősséggel neveljék a gyermeküket; ha aggodalmuk támad vagy bajt látnak, hozzáértő emberhez, orvoshoz forduljanak, — de higgyenek az orvosnak és nyugodjanak meg ítéletében. Egészséges öröklés, egészséges előélet, egészséges házasság és annyi gyermek, amennyit a jó Isten ezen az emberpáron át teremteni akar; s akkor nem kell abnormitásoktól, torzfejlődéstől, pathológikus jelenségektől félniök.

A további abnormis fejlődési jelenségekről nem látom értelmét, hogy hosszabban tárgyaljak. Nem említem az *intersexualitas*¹ eseteit, amikor a másik nem szexuális be rendezéséhez tartozó jelenségek lépnek fel a fejlődő szervezetben, sem ennek súlyosabb, pathológikus formáit (hermaphroditismus, pseudohermaphroditismus, gynaecomastia, hypospadias, kryptorchia), mert nem a pedagógust, csak az orvost érdeklik; nem a *homoszexuális* perverzitás jelenségét sem, ahol a szexuális ösztön iránya természetellenes, mert erről a maga helyén még úgyis szó kerül. Forduljunk vissza a mi normális, egészséges fiúnkhoz és nézzük tovább az ő sorsát, felléphető bajait és az őt fenyegető esetleges veszélyeket a nemi ébredés idején.

A fejlődés zavarai.

A belső elválasztási mirigyrendszer zavarai, valamelyik mirigynek a szabályosnál gyengébb vagy erősebb működése komoly zavarokat okozhatnak a serdülőkori fejlődésben.

Ezért fontos a korábban ismételten hangoztatott figyelmeztetés: *orvos lássa a fiút*; ne csak akkor, ha fellépő betegséget gyógyítani kell, hanem tartsa kezét rajta a fejlődésén. Mondjuk: félévenként vizsgálja ugyanaz az orvos. Középiskolásoknál az iskolaorvosi intézmény újabb komoly fejlődése hihetőleg sikeresen oldja meg majd ezt a feladatot.

¹ Neurath i. m. 124. ol.

A csontváz gyors növekedése együtt jár bizonyos hajlammal a csontgyulladásra (Lommel).¹ Ez a tény, kapcsolatban bizonyos késői angolkóros momentumokkal magyarázza a serdülő korban főleg leányoknál sűrűn tapasztalható *hátgerincelferdülést*, amelyet tévesen szoktak az iskola s az otthoni ülés számlájára írni. — Belsőelválasztó mirigys-rendszer disharmóniája okozza a *magasnövésben való aránytalanságot*, amellyel az izmok fejlődése nem tud lépést tartani; ilyenkor kerülnek elének az aszténiás, bágyadt, sovány, sápadt, gyengeizmú gyerekek, a gazdag, túlkultúrált családok üvegház=csemetéi. A csontok túlfejlődése és az izomrendszer viszonylagos elmaradottsága sokszor lesz baj okozója. Egészséges mozgás, torna, úszás, sport, cserkészlet siet ilyenkor szülő és gyerek segítségére. Ha a mi sovány fiunk pajtásaival a szoba szőnyegén vagy kint az udvaron birkózik, huzakodik, lökdösődik, ne vegyük elő rögtön a «Jó modor szabályait» és olvassuk rá, hogy ez sem illik, meg az sem; — fiú=játékokban erősödnek az izmok, amelyeket a mamuska semmiféle bő étkeztetéssel fejlődésbe nem hozhat; inkább legyen a fiú néha neveletlen, de egészséges legyen.

Előfordul a praepubertas idején már a *serdüléskori akromegália*; a test végső részei: kezek, lábak (esetleg orr és állkapocs) aránytalan megnagyobbodása, vastagodása s ezzel kapcsolatban fokozott esetlenség, amely később normálissá fejlődik vissza (Sticker).²

A gyors növekedés gyakori velejárója a tagokban érzett húzó tompa fájdalom (Wachstumsschmerzen, maladies de croissance), amelynek igazi okát ma sem ismeri még az orvostudomány. Néha lázzal és általános rosszullét-érzéssel, máskor hideg-érzéssel s a végtagok, ujjak fagyhajlamával jár együtt. Lommel csontgyulladással, Nobé=Court és mások késői angolkórral, mások egyszerűen az egyidejű egyenletlen növekedéssel magyarázzák. Nem kell megijedni tőle; elmúlik magától.

Elmúlik később a ritkábban jelentkező ijesztő *soványság* is: a valóságos halálfejet mutató arc megtalálja párnázását, a kiálló csontvázbordák húsba, zsírba öltöznek. — Viszont a hájasodásra hajlamos, túlkövér gyerekek súlya a serdüléskori erős növekedéssel kiegyenlítődik. «Die Fettsucht wird

¹ Neurath i. m. 128. ol.

² I. m. 130. ol.

also anatomisch korrigiert» — állapítja meg Veeder nyomán Neurath.¹

Átmenetileg egész serege a különféle aránytalanságoknak és fejlődési zavaroknak léphet fel a serdüléskor folyamán; a szervezet csodálatos rugalmassága azonban állandóan kiegyenlítésre, az egyensúly visszaállítására törekszik s a kamaszkor elmúltával a zavarok nagy része megszűnik, hogy normális, harmónikus továbbfejlődés vigye a fiút a férfikorba.

Egyes betegségek fellépése és lefolyása a kamaszkorban.

Jellegzetes kamaszkori jelenségei az egészség fogyása: gyakori fejfájás, gyors elfáradás és ezek kapcsolatban valami nagy, álmos lustaság; oktanul hamar kimerülés. A növekedési fájdalmakon kívül néha az ízületekben is, főleg a lágyékhatáiban, jelentkeznek kízó fájdalomérzések. Általános idegesség, nyugtalanság, álmatlanság, bizonytalanság érzése, emberkerülő magánykeresés, félénkség, időnként étvágytalanság.

Átmeneti jelenségek: jönnek és elmúlnak. Mégis nagyon komolyan kell venni őket, amint általában mindent nagyon komolyan kell venni, ami fejlődéssel, egészséggel kapcsolatos.

Fel kell hívunk a figyelmet a *pajzsmirigy megbetegedéseire*. A nyakon, a gégefő előtt fekvő kis mirigy a serdülés idején erősen növekszik: súlyának tizenháromszorosára² nő. Ez az erős növekedés fiúknál a 9-ik életévben kezdődik s 15 éves korban éri el a legnagyobb ütemét.³ A pajzsmirigy rendkívül sok jódot tartalmaz; a szervezetbe került jódot a vérből kiszűri és átalakítja rendkívül hatásos szerves vegyületté.⁴ Ha működési üteme csökken s kevesebbet végez, mint kellene, akkor testileg, lelkileg visszamaradt, egészen az elmebetegségig elnyomított krétin=ek lesznek értelmes emberekből; ha viszont túlságos a mirigy működése, akkor vagy golyva keletkezik, vagy pedig Basedow=kór rontja az embert. Kamaszkori golyva vagy Basedow=kór rendszeren aránytalan magasnövéléssel is függ össze. Pfaundler⁵

¹ Neurath i. m. 132.

² Tangl i. m. 33. ol.

³ Neurath i. m. 139. ol.

⁴ Tangl i. m. 35. kk. ol.

⁵ Neurath i. m. 141. ol.

és Wiskott emellett szívbántalmakat, rövidlátást vagy gerincoszloperfordulást, valamint neuropathikus zavarokat is találtak a pajzsmirigy=problémákkal összefüggésben. A serdülőkori golyva egyébként főleg a magasabban álló intelligens osztály nagyvárosban lakó gyermekeinél található sűrűbben, ahol a körülmények, külső hatások bizonyos fokig siettetik és intenzívebbé teszik a szexuális érés folyamatát. Orvos iránnyitotta jód=kezelés a megzavart szervezetben hamarosan rendet teremt.

Komoly figyelmet igényelnek a szív zavarai is. Láttuk a szív hirtelen megnagyobbodását a serdülés korában; tömege néhány év alatt kb. 100 köbcentiméterrel növekedik. A belőle nyíló nagy véredények, különösen az aorta növése ezzel szemben igen lassú; a főütőér 2—3 mm szűkülést mutat.¹ Természetes, hogy ez az aránytalanság a test vér-ellátásában kisebb=nagyobb zavarokat idéz elő. Heves szív-dobogás, túl gyors kimerülés, nehéz légzés, ájulás, gyakori szédülés, fejfájás jelentkezik. Arca feltűnően sápadt; vérszegénységre gyanakszik szülő is, orvos is, pedig vérszegénységnek nyoma sincs, sőt a vörös vértestecskék száma nagyobb, mint felnőttkorban lesz. A tünetek akárhányszor egészen komoly szívbajt mutatnak, holott tisztán átmeneti serdüléskori jelenségekről van szó, amelyek helyes kezelés mellett pár héten, esetleg hónapon belül elmúlnak. Helyes kezelés okvetlenül kell, mert ha a fiú panaszait semmibe sem véve, elhanyagolják, vagy ha helytelen diagnózis alapján komoly szívbajként kezelik s orvosságokkal tömik a gyereket, akkor az egész életen át megmaradó komoly szívbántalmak² lehetnek a hanyagság vagy felületesség folyománya. Vigyázni kell nagyon a fiúk sportjával: a kamaszfiú az erőnek, a teljesítményeknek fanatikusa, rekordokra dolgozik s az izmok fejlődése kedvéért sokszor esztelen megerőltetésekre vállalkozik. *Serdülőkorú fiú csak komoly orvosi felügyelet mellett sportolhasson!* Ma már az összes sportegyesületekben megvan a felelős orvosi felügyelet; az iskolaorvosi intézmény egészséges fejlődése is nagyon sokat segít; legyen azonban a szülőknek komoly gondja a sportoló fiúk szakavatott ellenőrzötetése. — Azt sem szabad feledni, hogy az óriási erővel feltörő szexuális ösztönrel való visszaélés³ is oka lehet a

¹ Tuszka i. m. 22—23. ol.

² Tuszka i. m. 23. ol.

³ Tuszka i. m. 24. ol.

kamaszkori szívbántalmak állandósulásának vagy komoly bajjá fejlődésének!

Általában el ne feledjük, az emberi szervezet a célszerűség csodája. Mindennek megvan a rendeltetése, tökéletes az összjáték a szervek, életműszerek között; ha átmenetileg aránytalanságok vagy disharmonikus tünetek jelentkeznek, maga a szervezet az, amely rögtön erőfeszítéseket tesz az egyensúly mielőbbi helyreállítására. A szervezetnek ez a vitális ereje s az a céltudatos, egy célért való munkáltatása minden legkisebb sejtnek többet ér minden orvosságnál és mesterséges beavatkozásnál. De egy nagyon fontos: *nem szabad elrontani semmit!* Hagyni kell az Isten keze mozgatta szervezetet s minden részecskéjét, hadd teljesítse feladatát akadálytalanul, gyengítetlenül. Ha akár a szexuális apparátussal élünk vissza kényeztetéssel, akár az izmok fejlődése érdekében túlerőltetjük a legfontosabb életműszereket, akár pedig átmeneti tünetek kúrálása címén mérgekkel ostromoljuk a szervezetet, akkor ne csodáljuk, ha a zavarok állandósulnak s betegségek szegődnek az elrontott ember nyomába!

Serdülő fiúknál gyakran megijeszti a szülőket a váratlanul felfedezett *albuminuria*: *fehérjevizelés*, amely vesebajoknak szokott tünete lenni. Gull¹ szerint «boys about the age of puberty frequently had albuminuria, becoming languid weak and pallid». Erősen homorú ágyékú, vézna fiúknál tapasztalható az a zavaró jelenség, hogy ha fenn járnak, vizeletükben fehérje jelentkezik,² viszont ha ágyban fekszenek, akkor ennek nyoma sincs. Összefügg az ágyéki gerincoszlop túlságos görbületével, amely álló helyzetben befolyásolja a vese vérellátását.

Nem szabad megijedni a *serdülőkori vérszegénység* (Schulanämie) jelenségeitől sem, amely sápadt, szenvedő színt ad, fáradékonyságot, fejfájást, sokarcú idegességet okoz. Tuszka³ ezer tanuló közül hétszáznál konstataulta kisebb-nagyobb mértékben a vérszegénységet.

Gyermekekori cukorbetegség veszélyes hiba: a Langerhans-szigetek száma kevés a szükségeshez viszonyítva. A serdülés korában a jelenségek bizonyos fokig erősödnek (a 13. éves kor a legkritikusabb idő⁴); hatással lehet-

¹ Neurath i. m. 146. ol.

² Perényi. L. Kisparti i. m. 197. ol.

³ i. m. 24. ol.

⁴ Neurath i. m. 147. ol.

nek a szexuális fejlődésre is. Helyesen kezelt cukorbeteg gyermek akadálytalanul megy végig a serdülés idején.

Hirtelen nyurgává nőtt gyerekét tüdőcsúcsthuruttól szokta féltetni a gondos édesanya. Egészen aseptikusan. Semmi-vel sincsenek komolyabb veszélyben, mint arányosan fejlődött társaik. A *tuberkulotikus fertőzés* egyforma veszélyt jelent mind valamennyinek, azonban nem most, hanem csecsemő- és kisdedkorban.

«Engel betont, dass das Säuglingsalter und Kleinkindesalter durch seine Neigung zu grossen und entzündlichen Bronchialdrüsentuberkulosen und zu allgemeiner Durchseuchung des Körpers bzw. zur Bildung metastatischer Streuherde ausgezeichnet erscheint. Im Schulalter dagegen wirkt sich die tuberkulöse Infektion nur in kleinen lokalisierten Bronchialdrüsentuberkulosen mit ausgesprochener Neigung zur Abheilung aus¹ . . .»

A városi gyerek tüdeje állandó veszélyes támadások alatt áll: por, korom, füst, dohányfüst, baktériumok telítik a levegőt. Viszont aki nyári este a magyar falú fölött elterpeszkedő átláthatatlan porfelhőt megfigyelte, az tudja, hogy tüdővész=fertőzés szempontjából a falusi gyerek sincs jobb körülmények között. Por- és füstmentes, tiszta levegő, erdei levegő, virágillatos kerti levegő, éles hegyi levegő kell a tüdő, mellkas egészséges fejlődéséhez. Vidéken töltse vakációit a városi gyerek. De ott ne titokban «szerzett» cigarettát füstölgesen búvóhelyeken hozzá hasonló csacsi barátaival, mert a fejlődő szervezet táplálásával éppen eléggé igénybe vett szegény gyerektüdő nem bírja ezt a tudatos mérgezést. Ne tiltsuk, büntetéssel törjük a fiút a dohányzás abbahagyására, hanem megbecsülő, okos szóval értsük meg vele a kérdést úgy, amint mi értjük, hogy belátva igazunkat, azt akarja ő is, amit mi akarunk.

Cserkészlet, sportok, napsugár keresése, télen korcsolya, sí, nyáron úszás, evezés egészségesebb s a fertőzésekkel szemben ellentállóbb nemzedéket termel ki, mint a miénk s mind az eddigiek voltak. Csak ne féltsék a gyereket napsugártól, levegőtől! A légvonat ártalmas volta dajkamese a régi korból, amikor még féltek a levegőtől, szélből; nem lehet «cugot kapni» és nem lehet meghűlni azért, mert a szobában léghuzat volt. Azelőtt abban láttak szeretetmegnyilvánulást, ha az édesanya a szélből is óvta csemetéjét; —

¹ Neurath i. m. 148. ol.

MARTON-L
1939

ma széllel, nappal, szabad, tiszta levegővel nevelünk egészséges fiúkat. — Cugtól, meghűléstől való félelemre válaszul álljon itt Tuskai dr. munkájából két idézet:¹

«Kínos ijedelemmel és sikoltozások között csukják be például a lakás és villamosváltó ablakát, nehogy a cug megártson, de ugyanakkor tele tüdővel lélegzik be azt a levegőt, melyet egy köztük levő tuberkulózis ember köhögése megfertőzött. A cugtól való félelem nemcsak általános és régi a társadalomban, hanem sok esetben tisztára szuggesztió eredménye, mert, aki erre rá van nevelve, mindig érzi azt . . .» — És:

«Normálisan fejlett, középerős embernek, élete 15 és 65 éve között oly kitűnő melegsabályozó képessége van, hogy mindenféle hőmérsék-különbözetre rögtön reagál és helyrehozza a testben a hőmérséklet egyensúlyát . . . Hogy mennyire nevetségesek a meghűléstől való félelem szegény áldozatai, azt csak akkor látjuk, ha tudjuk, hogy órák hosszán, vagy napokon át jéggel telt tömlőt teszünk például a hasra anélkül, hogy ebből meghűlés származnék. Látjuk például a télen át jég hockeyt űző ifjúságot, amint játék előtt egészen levetkőzik, hófürdőt vesz, félmeztelenül szalad néhányszor a 8—10 fokos hidegben a pálya körül, majd egy nagyon könnyű flanelinget, rövid nadrágot és egészen könnyű cipőt vesz magára, hogy a rettentő hidegben a jég hátán kergesse a labdát sokszor óraszámra. Fiatal és erős emberek tehát olyan meleget tudnak kifejteni torna és munka által, mely képessé teszi őket arra, hogy 8—10 fokos hidegben egy szál tornaingben tartózkodjanak a levegőn . . .»

A *mandulák* a szervezet kapuőrei: a torkot, garatot védik a bacillushadak támadásától. A garatmandula túltengése kisgyermek-korban sokszor okoz nehéz légzést, hurutot, oka középfülgyulladásnak. A megnagyobbodott s beteg mandulák veszedelme a szervezetnek: szívbajt, vesebajt, ízületi gyulladást okozhatnak. Fiúknál a tizedik életévben erősen visszafejlődik a mandulák túltengése; serdülőkorban jelentősen csökken a tonsilláris megbetegedések száma.

Gyomor- és bélbetegségek a serdülés éveiben a legritkábbak. Dacára az elfogyasztott hatalmas élelemtömegeknek, emésztési zavar csak olyankor fordul elő, ha vagy romlott ételt ettek, vagy torkosságából édességek és inycségek

¹ I. m. 90. és 89. ol.

alaposan befalatoztak.¹ Torkosságra a kamasz mindig kapható; az általános szertelensége e téren is nagy túlzásokra, kilengésekre ragadhatja. *Egy szóra kell megtanítanunk a serdülő fiút: nyugalom!* Nyugodt étkezés, nyugodt anyagcsere; megadni mindennek idejét és módját.

Fontos az étkezések nyugalma. Ha idejében kel, pontos napirend szerint futnak a reggeli órák, akkor elkerüljük az ideges, gyors reggelizést, amikor félig elkészve, kabátját húzva, lépcsőn lefelé rohanva eszi meg a reggeli kiflit. Eredménye: rossz szájíz, émelygés, éhenmaradás. Sok fiú a drukks miatt nem tud nyugodtan reggelizni; lelkiismeretfurdalás a gyenge készüllet miatt, vagy sokszor tapasztalható kicsinységérzés, vagy félelem egy bizonyos tanártól, legtöbbször elhanyagolt s nem kezelt idegesség az oka, hogy «falat nem megy le a torkán» a nagy drukkolástól. — Tízórait mindig adjon vele a gondos mama. Túlesve szerencsésen egy nehéz órán, olyan jólesik előszedni a tízórait és nagyokat harapni belőle! Megoldható ez úgy is, hogy az iskolában vesz tejet, kenyeret magának. — A főétkezésnél a nyugalomra nagy gond kell fordíttassék. Az édesapa ne olvasson az asztalnál ujságot s a fiú se ebéd alatt vegye elő a könyvtárból kivett érdekes regényt. Ne engedjék a szülők, hogy megszokja az étkezés közben való olvasást! — Minden pedagógiai nézeteltérés ebéd előtt elintézendő. Számoljon be a gyerek a feleletéről, mutassa meg az intézt, kapja meg a szidalmat vagy verést, úgy, hogy mire asztalhoz ülnek, a kedélyek lecsillapulva s a nyugodt étkezést ne zavarja semmi. «Majd délután beszélünk róla, várj csak, kölyök!» fenyegetés hosszú órákon át szorongásban tartja a fiút, elveszi étvágyát, emésztését rontja. Maga az étkezés ne hajsza legyen rövid percekben át; nyugodt ütemű étkezésnél mód és idő adassék arra, hogy mindent jól megragjon, amit szeret, élvezze, amit nem szeret, azzal megbirkózzék. Válogatni, kényeskedni ne engedjék a szülők a kamaszfiút. Persze, hogy van, amit jobban szeret és van, amit nem szeret. De azért mindent szépen végig kell enni.

Éppen ilyen fontos a nyugodt emésztés, valamint az anyagcsere végső aktusa. Higiénikus W. C. álljon rendelkezésre, mindig tisztán tartva, jól zárható, hogy ne kelljen félni: valaki rányit. A székelésnek bizonyos nyugodt időben való rendszeres végzését szokja meg a fiú. Ne olvasson

¹ Perémy. L. Kisparti i. m. 196. ol. — Neurath i. m. 151. ol.

a W. C.-n! Ha megszokta, abba nem tudja hagyni később; feleslegesen hosszú időket tölt bent, mert odaköti az érdekes olvasmánya; s maga az anyagcsere=aktus másodrendű lesz, aminek megint a szervezet vállalja kárát. Ha akármilyen emésztési zavar jelentkezik, azonnal szüleinek szóljon, hogy a rendes emésztés visszaállításáról gondoskodás történhesen. Izgalmak székrekedést, más, ideges gyerekeknél hasmenést okozhatnak. S erre a szülő magától rá nem jön, ha a gyerek nyugodt természetességgel meg nem vallja, hogy milyen zavarok lépnek fel nála.

A bőr is bizonyos változásokon megy át, amelyek okát főleg a hormonmirigyek együttműködésében fellépő zavarokban keresik.¹ A verejték- és faggyúmirigyek erős fejlődésnek indulnak. Az arcon pattanások keletkeznek (acne), amelyeket semmiképpen sem tud a kamasz elmulasztani, míg a későbbi években elmúlnak maguktól. Gyakoriak a miteszszerek, furunkulusok, kisebb tályogok. A faggyúmirigyek hiányos működése okozza a családi vonásként jelentkező korpás hajhullást. Az acne és a seborrhoea megjelenése a kamaszkorban, valamint a serdülés befejeztével való visszafejlődésük jellemzői a fejlődés korának.

Az érzékszervek az embert a külső világhoz kapcsoló csodaszzerűen komplikált részei a szervezetnek, amelyekre féltő gonddal kell mindig vigyáznunk.

A szem² a lányoknál különböző hárták gyulladásait mutatja elég gyakran, a menstruáció zavaraiival kapcsolatban. Fiúknál az öröklött bajok (lues, tuberkulózis) következményeként fellépő szembajok jelentkeznek főképp. Nagy figyelmet kell fordítanunk a rövidlátásra, amelyre a kamaszkori fejlődés nincs ugyan hatással, de amely ezekben az években okvetlenül orvosi kezelést kell kapjon s szemüveg hordásával reparáltassék, mert hajlamos a további fokozódásra. Ritkább a messzélátás, amely nem rosszabbodik idővel, de a szem alkalmazkodó képessége csökkenvén, írás és olvasásnál a megerőltetés miatt fejfájás, szemek könnyezése lép fel. Hasonlót tapasztal a rövidlátó fiú is, ha nem kap idejében szemüveget.

A fület már veszélyesebben érintheti a serdülés ideje. Novak és Stein szerint az otosclerosis (belső fül elcsontosos-

¹ Neurath i. m. 152. — Perémy. L. Kisparti i. m. 195. — Tuszkai i. m. 29.

² Neurath i. m. 152.

dása) eseteinek több, mint negyedrésznél a kamaszkorban kezdődött a beteges fejlődés.¹ A nagyothallás is megérzi a serdülés idejét: javulás vagy rosszabbodás állhat be s mindkét kifejelet számára ez a kritikus idő, amely megmutatja az orvosnak: megáll-e a baj vagy további gyengülésre kell-e számítani. A középfülgyulladás kérdése összefügg a mandulák sorsával: azoknak normálissá állapotásával megszűnik az eddig jelentkező meghűléshajlam és így a középfülgyulladás veszélye is jelentősen csökken. Viszont a középfülgényesedésre határozottan rossz hatással van a kamaszkor; ezeket lehetőleg a serdülés megindulása előtt operatív módon kell rendbehozni. Gyakran előfordul, hogy a felgyülemlett fülzsír eltömi a hallójáratot s a gyerek hallása észrevehetőleg gyengül. Nátha vagy garathurut fülzúgást okozhat (ugyanaz jelentkezik chinintartalmú orvosságok szedése alkalmával is).

Az idegrendszer a «legelőbb» szerve az emberi testnek. Nemcsak a testi élettevékenységeket kormányozza, hanem eszköze az egész lelkiéletnek. Működése minden, az emberbe épített isteni titkok közt a legcsodálatosabb titok. Érzések, érzelmek, gondolatok, lelki tevékenység székhelye. Semmi sem történik az emberben vagy az emberrel, amihez köze nem volna.

Az idegrendszer betegségei közül a serdülés korában előtérben állnak az endogen, endokrin és az öröklött bajok.² Öröklött idegbajok egy nagy része ezekben az esztendőekben jelentkezik először; az epilepszia pl. ha kora gyerekévekben elmúlt is, most újra előtör. (Itt ne legyünk okatlanul és túlzottan aggodalmaskodók. Kamaszkori ismételt éjszakai görcsök semmi kapcsolatban nem állnak ezzel a retentív betegséggel!) Mindezek kimondottan szakorvos kezére valók. A szülők és a pedagógus mellé ilyen nehéz kérdésekkel szemben mindig oda kell álljon különleges tudásával az orvos. Az idegrendszerrel játszani, kísérletezni nem szabad.

A serdülés kora erős próbája az idegrendszernek. Vérszegénység és idegesség rendszerint együtt jár. Fiúknál gyakoriak neuraszténikus tünetek,³ amelyek azonban nem lesznek uralkodóvá s okos kezelés mellett hamarosan elmúlnak (ilyen tünetek pl. gyakori fejfájások, szeszélyes csapon-

¹ Neurath i. m. 153. ol.

² Neurath i. m. 154. ol.

³ Tuszka i. m. 25. ol.

gás a kedélyvilágában, nyugtalanság, kapkodás, türelmetlenség, szórakozottság, az érzelmi világban logikátlan szélsőségek, stb.). Vigyáznunk kell, hogy vissza ne éljünk az «idegesség» fogalmával: általában fegyelmezetlenség, türelmetlenség, lelki szétziláltság mind az «ideges vagyok» mögé szokott elrejtőzni. Holott a pedagógia tapasztalatai mutatják, hogy belső fegyelmezettséggel és kemény akarattal a valóságos idegesség tünetei fölött is nagyobbbrészt úrrá tud lenni a férfi.

A serdüléskori idegességet alaposan elősegítik a fiú hibáján kívül az életébe belejátszó tényezők : a terheltség (ideges szülők kislfiának megdöbbsentően nagyszerű küzdelmét láttam pár éve a benne is jelentkező ideggyengességekkel !); — helytelen nevelés (a sokat verekedő édesapa, vagy a női nevelő kéz «idegekre menő» módszerei éppúgy, mint a szülők gyakori túlkövetelése, amikor a fiú tehetségén felüli eredményt várnak, kívánnak tőle az iskolában s egyrészt állandó idegfeszültségben életik, másrészt önbizalmát s önértetét morzsolják azzal, hogy a kívánt eredményeket mégsem tudja meghozni !); — az iskola, amelynek mai rendszere mellett elkerülhetetlen, hogy a drukk, feletetés, verseny, megszegyenülések a gyerekek idegein durva kézzel ne játszanak; — maga a szexuális komplexum akár a kísértéseket legyőző belső küzdelem révén, akár a felelőtlen játékokba, bűnökbe (pl. onania) keveredett gyerek súlyos idegpróbái révén. Nem szabad a szülőknek elfelejteniök, hogy kamaszfiúk a maga félig=befejezettségében éveken át súlyos idegpróbákat kell kiálljon s hogy az őt megértő szeretettel körülvéő család feladata, hogy ebben az idegpróbában segítségére legyen és maga semmiképen nem szabad, hogy nehezítse kamaszka küzdelmét.

Olyan egyszerű dolgokat kíván a szülőkől a kamaszfiú idegrendszere!

Nyugalmat kíván, magányt és békességet. Azt, hogy legyen külön szobája; legyenek olyan időszakok a nap folyamán, amelyekben egészen a magáé s azt teheti, amihez kedve hajtja; — alkalmat arra, hogy vele egykorú fiúk társaságában fiúsan gondolkodhasson, beszélhessen, élhessen. Fiús életstílust egyébként is: szabad levegőt, sportot, mozgást, cserkészetet. Lehetőséget arra, hogy tehetségeit kifejlessze s engedélyt, hogy iskolai munkáján kívül mással is foglalkozhassék, ami őt érdekli. Az örökös: «Már megint nem tanulsz? Mi lesz a leckével?» nógatás erősen morzsolja

a fiú idegeit. Bizalmat kér, ami benne önbizalmat s önérzetet vált ki. Legyen neki is magánélete. Ha egész napját kitölti az iskola és otthoni tanulás és nyelvek és zongora és vívás és mindenféle magánórák, a szabadon hagyott perceket elveszi a családi közösség, akkor a nagy kavargásban elvész ő maga, a fiú. És elég alvási időt kér, mert mindennél inkább erre van szüksége. Azt, hogy naponta hat órai alvás elég, a felnőttek hangoztatni szokták, de maguk sem hiszik s maguk is többet alszanak. Napi hét órával szépen kijön egy nem túlságosan szellemileg terhelt felnőtt. De a kamasznak 8—9 órai alvásra van szüksége. Mondjuk: este 9-től reggel 6-ig. És szabad legyen lefeküdni akkor is, ha vendégek vannak. Mert neki kell az alapos, komoly alvás! Kíván aztán megbecsülő, nyugodt hangot, amelyen elbeszélgessen vele apja, anyja; időt kíván, ha mondanivalója van és nyugodt meghallgattatást. Büntetések pedagógiája helyett a jóvátételek rendszerét: ha hibázott, akkor nem dühös: «Ide azt a botot! Lefeküdni!» — harsogás jöjjön és vele a megveretés szégyene (a szégyen jobban fáj, mint a fizikai fájdalom!), hanem nyugodt beszédű megvilágítása az elkövetett rossz morális felelősségének és utána: «Mit adsz elégtételül érte?» — és ő választja meg a fizetési eszközét. Kíván nemes, úri szórakozásokat, válogatott olvasmányokat, amelyek a fantáziáját működtetik anélkül, hogy idegein nyargalnának.

Nem kíván szeszes italt, nem cigarettát. Nem kíván szexuálisan izgató élményeket, olvasmányokat, mulatságokat. Nem kér kapukulcsot, hogy észrevétlen jöhessen haza éjjel. Semmit sem kér, ami idegeket romboló, mert ő egészséges akar lenni, erős, a maga erejében gyengítetlen s győzhetetlen.

Ha a szülők okosan látnák a kamaszfiú igényeit és elhinnék végre, hogy a terhelteket leszámítva mind konstruktív, jót akaró, jót kereső, akiben bízni lehet s akivel együtt dolgozni lehet, akkor kevesebb volna a lerongyolt kamasz és sokkal több az egészséges, igazi ember!

A serdülőkor higiéniája.

Micsoda szerető gond veszi körül az embert élete első pár évében! A magával tehetetlen kicsi emberre ráömlik a maga végtelenségével az anyai szeretet. Figyelik minden kuccnását, arcjátékának egyetlen változata nem kerüli el szemüket, a szeretet teljes alárendeltségével szolgálják.

«A többiek láttak egy síró porontyot,
De anyám úgy rakta rám a pólyarongyot,
Mintha babusgatná a szép napkorongot . . .» (Mécs L.)

A szeretet megmarad tovább is, de a gyermek növekedésével elmarad valahogy az a mindenre figyelő gondos szolgálat. Természetes, hiszen a nagy gyerek már önállóan tud élni, nem szorul anyjára. De rászorul élete nagy váltóján arra a helyette is gondolkodó, mindent számontartó, minnemenetl törődő csodálatos szolgálatra! A kamaszévekben vissza kellene térjen a szülők rég elkopott, pólyás korban juttatott, nagy=nagy gondossága.

Mit nyújtson? Mire vigyázzon?

Napirendet adjon a serdülő fiúnak, amelyben megtalálja önmagát s minden szükségést.

6=kor: felkelés, öltözés, leckék ismétlése; rövid elmélkedés;

¹/₈: reggeli;

¹/₈: indulás iskolába;

¹/₂: kézmosás, ebéd; utána szabad idő;

3—5=ig: tanulás;

5=kor: uzsonna, szabad idő;

³/₆—7=ig tanulás;

¹/₈: vacsora, utána szabad idő;

9=kor: mosakodás, fogmosás, lefekvés.

Egészséges étkezést adjon: vitamindúsat, erősen táplálót.

Reggelire kávé kenyérrel, 30 gr vajjal;

tízórára vajkenyeret, vagy kenyeret friss gyümölccsel;

ebédre leves, 75—125 gr hús főzelékkel, burgonyával,

tészta vagy nyers gyümölcs (télen befőtt gyümölcs);

uzsonnára vagy kávé kenyérrel vagy vajás kenyér;

vacsorára főzelék vagy burgonya hideg hússal (30—50 gr), sajt, 1 tojás, vagy 125 gr tej (akkor a többiből kevesebb).

Alkohol, erősen fűszeres ételek nem szerepelnek az étrenden.

Nyaláncságok sem.

Testi tisztaságról gondoskodjék:

Hetenként meleg fürdő. Háromszor hetenként lábmossás.

Naponta reggel, este derékig mosdás hideg vízben. Minden étkezés előtt kézmosás. Reggel, este fogmosás, étkezés után szájöblítés.

Külön gond körmökre, fogakra, hajra.

Célszerű ruházat, az időjáráshoz alkalmazkodva. Kérülni minden összeszorító, szűk ruhát, amely vérkeringést, lélekzést akadályoz.

Egészséges testnevelést nyújtson. Sportot, tornát, játékok; a cserkészlet gyűléseire, kirándulásaira, táboraira elengedje: nagy áldás az a fejlődő diáknak. Izomfejlesztő gyakorlatok, játékok fontosak, hiszen a túl nyurga növény után ezek segítik a normális arányok megközelítésére.

Keményiséggel s keménységre neveljen. Megedzze a testet hideg, meleg ellen. Fáradtságokat elviselni tanítsa. Szenvedést, rosszat eltűrni szoktassa. Kemény ágyon hálassa, egyszerű takaróval, keményre tömött párnával. Micsoda áldás: megszokni, hogy ébredéskor azonnal felkeljen az ágyból, lefekvéskor azonnal elaludjék! Fegyelem, keménység, önmehtagadás a leghatalmasabb előkészület a szexuális ingerek támadásainak győzelmes elviselésére.

Okosan elgondolt, az igényeihez formált *nemi felvilágosítást* adjon mindjárt, amint ilyen irányú érdeklődést feléleszt benne iskola, pajtás, olvasmány; okvetlenül akkor, ha a szexuális fejlődés, a szervezetnek szexuális hormonizálása ilyen irányú érdeklődését természetesen kiváltja. Álszemérmes tartózkodással nem löki oda a pajtásfelvilágosítás veszélyeinek. Ehelyett ahhoz szoktatja, hogy édesapjával minden szexuális kérdését nyugodtan megbeszélheti s hogy tőle kapja e téren is a legmegbízhatóbb tanácsokat, utasításokat. Ki más mondhatná neki természetesebben s alkalmasabban pl. hogy jobboldalán, ne hátán feküdjön, hogy kezét ne tartsa a takaró alatt, hogy lefekvés előtt szükségét végezze, mert pangó széklet, telt hólyag szexuális képzeteket vált ki, pollutiót eredményezhet? Ki mutathatná meg igazabb jóakarattal, hogy a nemileg érett ifjú fürdésnél nemi szerveit is éppoly természetesen mossa, mint a nyakát, kezét; hogy időnként a fitymát hátrahúzva meleg szappanos vízzel távolítsa el alóla a bomló hámsejteket? Hogy a mosakodás érintésére nem vonatkozik a lelki tükör kérdése: érintettem-e magamat tisztátalanul? — mert a szándék csinálhat természetes érintésből bűnös érintést? Az éjszakai pollutiót kinek mondja el a fiú s kitől kapja annak megnyugtató magyarázatát, ha nem az édesapjától?

A kis csecsemőt pólyázgató szeretet megmarad tovább is, kísérgeti a fiút. De ez a szeretet a kamaszévekben az édesapát kell hogy melléje állítsa barátul segítőül; s ennek a szeretetnek bizony olvasnia kell, tanulnia, készülnie arra,

hogy a legegyszerűbb higiénikus dolgokban éppúgy, mint az élet nagy titkai körül mindig azt tudja mondani s adni a fiúnak, amire annak éppen akkor a legnagyobb szüksége van.

Kis gyerek: kis gond; nagy gyerek: nagy gond. Bizony az örökös szeretet ezerszeresen érzi a közmondás igazát. De Isten előtt felel érte, hogy a gyerek életének legnehezebb időszakában fel ne mondja a szolgálatot. S az Isten csodálatosan segíti azokat, akik az ő akarata szerint a fejlődő Életet szolgálják.

8. Lélektani mozzanatok a serdülő fiú fejlődése folyamán.

A serdülő fiú alaposan felkeveri a család nyugalmát. Él a közösségben, de nem a közösséggel együtt és nem a közösséért. Hanyag, felületes, nemtörődöm az otthoni kötelességeivel szemben; esetlen, durva a testvéreivel; megtagadja az engedelmisséget szüleinek és akárhányszor ellenséges szemvillanással áll szemben otthonnal, családdal. Furcsa fiúkkal barátkozik; csavarog, sok időt tölt házon kívül. Rengeteg aggodalmat okoz apjának, anyjának. Kossz hírek jönnek róla innen is, onnan is. Tanulásban hanyatlik. Fékezhetetlen erővel dobja magát a sportok sodrásába s akárhányszor sántítva, megviselten, sebesülten kerül haza, ki tudja honnan. Költekezik, adósságot csinál, hozzányúl otthon a mások dolgához. Fantasztikus regényeket találnak a házban itt is, ott is, amelyeket nem rejtethetett el és felejtethetett ott más, csak ő. Határozottan destruktív a viselkedése. A kisebb gyerekeket óvni kell tőle: ne menjek ahhoz a rossz fiúhoz! Legjobb lenne katonaiskolába adni, vagy valami szigorú intézetbe; csak el, el a háztól, amelynek megoldhatatlan problémákat okoz s ahol szemmel láthatólag ő maga sem érzi jól magát...

Igen, ez a látszat. Így látja édesapa, édesanya, ha sértett, fájó szívvel, elfojtott haraggal, keserű tanácsstalansággal néz a fiára. De ha varázscsővön át a lelkébe látnának, egyszerűen megtelnék a szívük szánó melegséggel, a szemük megértő fénnel és olyan szeretettel ölelnék magukhoz a «rossz útra tévedt» fiút, mint tán soha még addig az életben. Mert bent a kamaszfiú lelkében egészen más világ van ám, mint amelyet kifelé revelál!

Tele van a lelke megnevezhetetlen nyugtalansággal, fájással, vágyakkal. Tele van jóssággal, nagy gondolatokkal, nagyotakarással. Úgy szeretne jó lenni, mindenkivel jót tenni, apjának, anyjának valami átütően nagy-nagy örömet szerezni... Úgy vágyik arra, hogy szeressék, megértsék, becsüljék; hogy *valaki* legyen a hozzá közelállók szemében!

Álmaiban ő a család támasza, jótevője. Vágyaiban ki-magasló, nagyszerű ember, szülei büszkesége. Ha úgy meg-dicsérnék, példának állítanák, ha édesapja úgy maga mellé hívná és férfikomolyan megbeszelné vele a család ügyeit, maga kenyérkereső gondjait, hogy tudna egész szívvel mel-leje állni és küzdeni érte és lemondani és mindent merni!

S míg szidják, korholják, elégedetlen szavak áradata körülötte, s míg ő maga összeszorított fogakkal, dacos arccal, merev tartással botladozik otthonában, a szíve nehéz, nagy szenvedést visel: a meg nem értett ember szenvedését. És hozzá belső harcok jönnek: egy alakuló világ vajúdo nagy küzdelmei: önmagával, idegekkel, vérrel, kísértéssel, külső hatásokkal. Szegény kölyök olyan elhagyatott, olyan tépett, mint a sziklás hegyen égnek meredő magános őrtorony.

Édesapának, édesanyának sokszor kellene arra gon-dolnia, hogy a kamaszfiú nagyon egyedül van és hogy fáj a szíve, szenved. És sokszor kellene igyekezniök áthatolni arc, szavak, sőt tettek fátyolán és belenézni a serdülő fiú lelkébe. Máskép értenék, máskép kezelnék.

Megpróbálok összefogni egy csomó pszichológiai jelen-séget és azokon keresztül felcsillantani valami keveset a kamaszfiú igazi énjéből. Aki szívvel olvassa, annak szeme előtt megjelenik majd a kamaszfiú igazi arca . . .

* * *

1. *Első jelenség azoknak a kötelékeknek meglazulása, amelyre a kisleány szorosan fűzték a családhoz.* Nagyszerűen találó szóval mondja Hoffmann, hogy a pubertás-kor elején a fiú *«nestflüchtig»*=g¹ fészekhagyóvá lesz. Bizonyos el-hidegülés áll be a gyerek és az otthona, a gyerek és a szülei között. Soha többé nem lesz az otthona annyira mindenek fölött egyetlen igazi kerete életének, mint tízéves korában volt. Soha többé nem lesz olyan hűséges kis bolygója a szüleinek, mint a praepubertas éveiben. Később, ifjú s főleg férfi korában mélyebben és öntudatosabban fogja szeretni és megbecsülni az édesanyját: kényeztetni fogja, gyengédséggel veszi körül, mindent megadna neki, amit csak kívánhat; — de ez már az erősnek, a Férfinek oda-hajlása a gyengéhez, az öregedőhöz, akihez hálának el-téphetetlen szálai fűzik. Nagyon szereti majd az édesanyját, de már nem lesz többé az anyja a mindene, mint a gyermek-kor végén volt. Az édesapjához elmélyülő, komoly férfi-

¹ I. m. 68. ol.

barátság fogja kötni később: barátja, munkatársa, bajtársa, majd támasza lesz; — de soha többé nem símul hozzá olyan mindentbizóan és mindent odaadóan, mint kisfiú korában. A kamaszkori első elhidegüléssel öntudatlanul megindul a fiú azon a természet törvénye rajzolta úton, amelyet a «két család közötti vándorlás útjának» neveztünk:¹ lassan oldózkodik az első családtól, amelynek számára ajándékuul érkezett s ahol a két teremtmény felnőtt a védője, nevelője, bontója, mindene volt; hosszú évek szomjas bolyongása jön úttalan életutakon, nyugtalan keresés, harcok és vergődések, míg el nem jut a második családhoz, amelynek ő lesz az ereje, az ő hitvese a lelke, és amelyben teremtmény erővel ők állítanak új kicsi embereket az életbe. *A családalapítás felé első lépéseit a fészekhagyó kamaszka teszi ott a 13—14-es évek elején.*

Belső lázongó nyugtalanság hajtja új élményekre; új környezetben új érdekességeket keres. Látószöge távol, világképe szélesedik. Új értékelések és kritikák alapján megzavarodik benne a szüleiről eddig szentkép módjára hordozott ideális képe. Eddig ők voltak számára minden jósnak, erőnek, tekintélynek, szeretetnek, tökéletességnek utólréhetetlen mintaképei; most rájön emberi hibáikra, gyengeségeikre, talán bűneikre;² látja szegénységüket s kopottnak érzi őket másutt látott gazdagok mellett; lát náluk erősebbet, szebbet, társadalmi állásában tekintélyesebbet és szívébe beleszúr az első igazi fájás: a szüleiben csalódó kisgyerek fájdalma.

Fokozza az elhidegülést a szexuális ébredéssel együttjáró görcsös elzárkózása kíváncsi idegen tekintetek elől.³ Már nem tudna nyitott könyv lenni szülei szeme előtt; titkolnivalói, titkai vannak; lelke egy kis kamráját, élete egy kis területét már elzárja előlük s őket egy darabka énjéből kizárja.⁴ Jön az első hazugság, tettetés, takargatni kell valamit, amit nem mer, vagy szégyel bevallani s a

¹ Marczell—Koszterszitz: A kemény parancs. 292. ol.

² Hoffmann i. m. 76. ol.

³ «... eine gewisse Scheu und Unsicherheit veranlasst ihn, diese neue Erlebnissphäre vor fremden Einblick zu verschliessen. Er hat Geheimnisse vor den Eltern und damit ist oft eine dauernde Trennungswand errichtet. Wandelt er noch gar verbotene Wege, so wird das Verhältnis durch Vorstellung und Lüge weiter getrübt...» Hoffmann i. m. 76. ol.

⁴ Kretschmer: Medizinische Psychologie. 128. ol. — Bühler S. i. m. 56. ol.

szakadék közöttük egyre szélesül. Egy lépés már csak a titkos, majd a nyílt lázadásig, s máris szembenáll egymással apa és fiú, otthon és az otthonnak fia. — Unott, régimódi, terhes lesz minden, ami otthoni szokás vagy előírás; szűk az otthon, gyűlölt a családi kör. A primitív, nem=intelligens lelkűek ilyenkor szöknek el hazulról (s később maguk sem értik, miért is szöktek el); a többi sem játszik többé a testvérekével, inkább a barátaival sétál órákon át, mert azok érdekesebbek, mint az otthoniak; még a legjobb, leghűségesebb fajta is lázas elfoglaltságot talál cserkészetben, gárdában, sportban, egyesületi életben és mindenütt, csak ki, ki a családból, amelyben többé nem találja helyét. Otthon kedvetlen, hallgatag, durcás, neveletlen; rá sem ismerne édesanyja, ha baráti körben, vagy idegenek közt meglátná: ez lenne az én tüskésdisznó fiam, ez a kedves, készséges, mosolygós kis lovag?

Nemcsak szűknek találja, únja otthonát, hanem szégyenli is. Szégyel mindent, ami nyárspolgárnak látszik előtte. Röstelli, ha azt mondanák róla, hogy jó fia apjának, anyjának; szégyel engedelmeskedni s ha valamit apja parancsára, belső vonakodással tesz meg, akkor is úgy mutatja kifelé, mintha saját meggyőződéséből, önálló elvei alapján tenné. — Szégyenli, ha az otthona gyengéd vele szemben, hiszen ugyanezt a gyengédséget kapta kicsi gyerek korától egyre s azt hiszi, hogy gyereknek hiszik, ha a dédelgető gyengédséget még mindig elfogadja. Ez a motívuma annak a sok fájdalmat okozó gesztusnak, amikor pajtásai előtt elhárítja magától édesanyja símogató kezét, vagy elhúzza arcát a csókja elől. Még nem tudatos benne a felserdült hímek gondolata: «eddig engem csókoltak, ezután már én csókolok» és nem tud még férfiméltósággal, mégis teljes odaadással hajolni az édesanyjához, de azt már nem tűri, hogy őhozzá hajoljanak, mert ő már nem kis gyerek. — Éppen így megalázónak és kicsinyítőnek érzi a napirend, házirend kötelekét: elkésik, elmaradoz bejelentés nélkül; keresi azt, ami rendkívüli, mert ebben is valami nagyos vonást lát.

Csak el, el a gyerekevektől, gyerek szokásoktól! Minél messzebb kisfiú=önmagától! A családi otthon szemérmes, tiszta levegőjével szemben nem szexuális vágyból keresi a pajtásai pikáns, szemérmetlen beszédjeit, hanem mert azt hiszi: ez a nagy fiúk dala. Az iskolai stiklik nem rosszlelkűségből erednek; kamaszka akarja bizonyítani velük, hogy ő már nem gyerek, «ő már mer!»

Ez a nagyfiúvá=lenni=vágyás teszi a kis kamaszt lázadóvá minden ellen, ami eddig rend, törvény, életkeret, szabály volt. Mint kisfiú, engedelmesen állt a keretek között; most úgy érzi, nagyfiú voltát mivel sem bizonyíthatja jobban, mintha megmutatja, hogy kinőtt a régi keretektől. Egész régi világa válságba kerül, mert kicsi=önmagával együtt a régi világát is megtagadja.

Tragikus, hogy a szülők ezt a lelkiállapotot nem értik és nem hisznek annak, aki beszél róla. Egyszerűen komisszást, lázadó törekvéseket látnak ott, ahol egy egész kis világot visz el magával lassan az időszalag. Görcsös erőfeszítéseket tesznek, hogy visszaállítsák a gyermeki teljes függésnek régi viszonyát; szigorúsággal, kemény büntetésekkel igyekeznek megtörni a kis lázadót, természetesen hiába. Hiába kiabálsz a tegnapi nap után; elment már, vedd a márt és élj benne, de úgy, hogy számolj adottságaival. *A szülőknek el kell fogadniuk az új helyzetet és áttérniök a baráti tanácsadónak szerepére¹ a fiúval szemben, hogy új alapon biztosítani tudják a régi befolyásukat fölötte.*

Bele kell nyugodniuk abba is, hogy ezután már a gyerek szeretetén is osztozniok kell másokkal.² Eddig a kisfiú szeretete befelé ömlött az otthonra és annak lakóira; most már, a családhoz fűző kötelékek lazulásával, *szeretete is otthonán kívül keres új tárgyat magának.* Éveken át a barátság lesz vezető érzelmé; sokszor elébe helyezi barátait a testvéreinek, szüleinek is. Mintha előkészítő útját járná már a később eljövendő nagy, uralkodó érzelemnek, a szerelemnek, amely a házasság szentsége felé való hatalmas sodró erejével kihúzza az ifjút otthonából. («Annak okáért az ember elhagyja atyját és anyját és feleségéhez ragaszkodik.» Márk. 10. 7.) —

¹ «Eltern, die sich dieser Einsicht verschliessen und die Wiederherstellung kindlicher Abhängigkeitsverhältnisse erzwingen wollen, kämpfen vergeblich gegen ein Naturgesetz an.» (Hoffmann i. m. 68.) — És: «Wenn die Eltern diese Wandlung nicht rechtzeitig bemerken und sich nicht auf die Rolle des freundschaftlichen Beraters beschränken, so kommt es leicht auf dauernder Entfremdung, die bei haltlosen Naturen bis zu offener Auflehnung und Feindschaft geht.» (Hoffmann i. m. 75.)

² «Das Liebesbegehren des Jugendlichen sucht sich Ziele ausserhalb des Elternhauses, ist eine Abbiegung kindlichen Liebesverlangens und darum zunächst erotischer, nicht sexueller Art. Den Eltern wird normalerweise nicht alle Liebe entzogen, aber sie verlieren die bevorzugte Stellung, die sie bisher im Liebesleben des Kindes innehatten.» (Hoffmann i. m. 68.)

Bölcs édesanya, édesapa nem engedi, hogy fájjon szívének a gyerek ilyen elhidegülése. Tudja, hogy természetes jelenség, de tudja azt is, hogy a látszólag kihűlő szeretet később újra visszatér és mélyebb lesz, áldozatosabb, önzetlenebb emberibb, mint volt a gyermeké.

* * *

Második érdekes jelenség a gyerekek magánosságba dermedése.

Lélektanilag szorosan összefügg az eddig elmondottakkal.

Lazítja a kötelékeket, amelyek a szüleihez fűzik. Lázadó, ellenkező indulattal áll szemben a családdal. Szeretetét kifelé fordítja, érdeklődése a külső eget kutatja, mint sötét éjszakán repülőt kereső reflektor fénycsóvája. A tekintély krízise csalódottá teszi szüleivel szemben; a becsület, tisztaság, kötelesség krízise titkolni valókkal telíti a lelkét. Jár bezárt lélekkel. Apja baráti szó helyett erőszakkal kutatna rejtett hibák után; anyja panaszos szavát hallja érthetetlen mororvasága miatt. Esetlen, ügyetlen mozgása egyre újra szemet szúr; azt hiszik, hanyagság és meg akarják nevelni ügyessé, illetet tudóvá. *Állandó figyelmeztetések, korholások tengere körülte*: «Egyenesen ülj!» «Hogy jársz?» «Húzd ki magad!» «Fel ne dönts!» «Már megint beleütököztél?» «Miért nem beszélgetsz kedvesen, mint úrigyerekhez illik?» stb. stb. És minden figyelmeztetés túsúrás a kamaszka szívének, mert ő maga is szégyenli ügyetlenségét és szenved alatta annál is inkább, mert maga sem érti, hogy lett ilyenné, s titokban reméli, hogy mások ezt nem veszik észre; röstelkedik, igyekszik nagyon és csak annál inkább kitérni aránytalanul fejlődő testének esetlensége. *Valami kényelmetlen hibatudattal jár-ke*. Szégyenli soványságát, időtlen hangját, amely hol pincemélységből tör elő, hol meg rekedt fejhangra vált át hirtelen; szégyenli arcán a pattanásokat és naív eszközökkel próbálja elmulasztani; azt hiszi, mindenütt őt mosolyogják vagy szólják az emberek. Kivetettnek, pellengérezettnek érzi magát s csak egyre morovábbban zárkózik magába. Tipikus kép az asztalnál összeszorított fogakkal ülő, mororva daccal néző serdülő fiú, akiről szemmel láthatólag leperog anyja szemrehányása, apja felmorduló korholása.

Nem nagyon felemelő hasonlat, de van az emberben valami *magánosságkeresés*, hasonló ahhoz, amikor a beteg állat félrevonul sötét oduba és nem jön addig elő, míg régi

erejét vissza nem nyerte. A serdülőnek van ilyen magányt kereső időszaka: szoba sarkába, kert zugába, gonddal választott búvóhelyre rejtőzik könyveivel; ha pedig kénytelen a többiekkel együtt lenni, akkor mogorva hallgatásnak, vagy kellemetlen sündisznó-modornak segítségével von maga köré elrekesztő védőfalat. Ebben az időben nagy áldás számára a *különszoba*!¹ Minden szülőnek azt tanácsolnám: ha technikailag megoldható, adjon a serdülő fiúnak külön szobát; bármilyen kicsi zug megfelelő, csak egészen az övé legyen.

Ne gondoljuk, hogy ez az antiszociális hullám, amelyen minden serdülő át kell menjen több-kevesebb vergődéssel, talán örömforrás számára, vagy a léleknek bizonyos tudatös fölnyéből fakad! A *magánosságot kereső kamasz sokat szenved a nagy egyedüllét érzése miatt*.² «Engem senki sem ért meg igazán! Olyan idegenekké lettek hozzám mind: anyuka, apuka, Pisti, Irénke!» — írja keserű levelében az egyik kamaszka. — «Mindenben mellőznek, mindig én vagyok az utolsó, senkisé nem törődik velem» — panaszkodik a másik. — Szegény kölyök nem veszi észre, hogy ennek az értetlenségnek első sorban ő maga az oka. A testi, lelki változás oly rohamos, hogy az új és új világa, érzései, történései, jelenségei számára *nincs megfelelő stílus*, nincsenek pontos fogalmi kört jelölő kifejezései. A serdülő fiú nem tud önmagáról úgy beszélni, ahogyan én beszélek róla; ő érez, sejt, átél dolgokat, de elmondani nem tudja őket. Ezért nem érti a felnőtt, aki rég elfeledte maga serdülő korát, és nem értik a testvérek, akik pillanatnyilag az ő problémáitól távol állanak. De meg azért sem érthetik, mert ő maga elzárja lelkét mindenki elől. Problémáit annyira különlegesen a sajátjának érzi, nehézségeit, apró élményeit annyira szegyenletesnek tudja, hogy gondosan vigyáz, nehogy valaki is megsejtsen belőlük valamit. Kevés igazán bölcs édesapá van, aki a fiának igazán benső barátja tudott mindig lenni

¹ «Das Bedürfnis nach Absonderung äussert sich bei vielen Jugendlichen in der harmlosen Form, dass sie sich ein eigenes Zimmer wünschen, oder, wenn es sich um Arbeiterkreise handelt, eine eigene Schlafstelle beziehen.» Hoffmann i. m. 78. ol. — Bühler i. m. 57. ol. — Allers: Sexualpädagogik 143. ol.

² «Der junge Mensch in solchen inneren Schicksalen versteht sich selbst nicht. Deshalb die unendliche Sehnsucht gerade in dieser Zeit nach Verstandenwerden... Die einzige Methode der Erziehung in diesen Jahren ist emporbildendes Verstehen. Sokrates hat auf seine Art den Weg dazu gezeigt.» (Spranger i. m. 40. ol.)

a kisfiúévektől kezdve: együttjátzó, beszélgető, tanácsot adó pajtás, akivel a bizalmas viszony egyszerűen *folytatódik* a serdülés korában is. Itt is jelentkezik ugyan bizonyos visszahúzódás a fiú részéről: ritkábban beszélget mag'ról, kevesebbet árul el és sokszor beszél harmad.k személyben, mintha egy barátja ügyeit kérdezné; — de mégis van kit kérdeznie s ha édesapja férfibölcseséggel adott válaszaival megoldanak benne egy-egy nehéz kérdőjelet, akkor bizalmasan hozzásimul és az ő irányítása mellett sokkal gyorsabban és egészségesebb lélekkel kerül ki a viharzónából, mint a többi, aki nem talál baráti irányítót.

Ez a magánosság és értetlenség magyarázza meg az egykorú *pajtásoknak* vagy az idősebb kamaszoknak döntő erejű ráhatását ezekben az időkben.

Azoknak stílusa, mint az övé; gondolataik rokonok az övéivel. Szülők és felnőtt rokonok sokszor elszörnyednek azokon a szokatlan, sokszor durva, sokszor tolvajnyelv szavaihoz hasonló kifejezéseken, amelyeket a kamaszfiú a pajtásaitól tanul s önkéntelenül otthon is használ. De számukra ez kifejezőbb, mint az irodalmi nyelv. — Pajtások beszélgetései sokszor érintenek olyan témákat, amelyek felé szomjas kíváncsiság vonzza őt, de amelyekről otthon sem beszélni, sem kérdezni nem mer. Otthon köti valami ösztönös szemérem, amelyet a pajtásai körében nem érez. Gyermek születe, nemi élet titkai a fiúk beszélgetéseiben gyakran feldobott témák;¹ kamaszka ilyenkor hegyezett füllel figyel, fantáziája vadul dolgozik, pulzusa száguld; — élmény lesz a beszélgetésből, amelyhez hasonlót az otthon most éveken át nem nyújt neki.

(Ha gondos édesapja idejében elbeszélget vele a «kemény parancs» problémáiról, megadja az igényeihez mért nemi felvilágosítást, akkor beszélgetés=élményekért haza, apjához siet s megmenekül attól a sok rontástól, amely a kamasztársalgásokban fenyegeti az éretlen gyerekleket.)

Ha ez az elidegenedés a családtól, és magánosságba dermedés az intelligens középosztály iskolásfiainál fontos fejlődési motívum, akik mégis rendezett viszonyok között, keresztény család kereteiben, megértő és szerető környezetben élnek, fokozott mértékben jelentkezik a *munkásosztály* vagy

¹ Ezt a tudáséhséget egyszerűen írja le Fertsek Ferenc «Pubi és a körülmények» c. regényében: mikor a kamaszka hiába keres választ a kérdésre: hogyan születik a gyerek?

a még szegényebbek: a *proletárok fiainál*, akiknek lelkében gond, szegénység, szétesettség, az egymásra utaltság és együttélés sok nehéz, áldozatos problémája az otthont sokkal kényelmetlenebbé és évekkorábban már idegenné teszik. Nincs a világon elhagyatottabb, szomorúbb lény, mint a kamaszkort taposó proletár-fiú. Ennek lelkében sír az Ady=vers:¹

«Sem utódja, sem boldog őse, —
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek . . .
Ezért minden: önkínzás, ének:
Szeretném, hogyha szeretnének
S lennék valakié,
Lennék valakié . . .»

Ez az elhagyatottság a középiskolás, intelligens fiúk világában valami érzélgős vágyakozásban és világfájdalmas önmaga=sajnálásában nyilatkozik meg; a világ kivetettje, proletárfiúnál pedig könnyű csatlakozásban mindenkihez, aki azt mutatja, hogy önmaga miatt érdeklődik iránta. Szélsőséges politikai pártok és mozgalmak éppúgy megtalálják és könnyű zsákmánynak találják a magános kamaszt, mint a homoszexuális gyönyörkeresők vagy a kalandokra szövetkező fiatalokú bandák; de éppúgy lelkes követőkre talál a pap, ha kimegy közéjük és foglalkozni kezd velük, vagy a cserkészparancsnok, aki csapatot csinál belőlük és élményekre vezeti őket. Ne felejtjük, hogy a cserkészlet a londoni elhagyott kamasztársadalomból indult ki: Baden Powell tábornok csapatának első tagjai az utcák kis rongyosaiból verbuválódtak. A kultuszkormányának, a fővárosnak és a városok vezetőinek kellene törődniük azzal, hogy a nyomortanyák, telepek, tömeglakások rongyos kamaszkáit arra alkalmas lelkes cserkészvezetők szedjék össze és nem nagyképp: «én=jó=vagyok=és=most=megsegítlek=téged»=ízű szociális akciókkal próbálják bennük a hálás koldus érzelmeit évente egyszer felindítani, hanem melléjük állva, az ő talajukból kiindulva, az ő körülményeik között iparkodjanak velük megtaláltatni élmények során át az Embert, az emberebb embert, akiről minden elhagyott kamaszka legszebb álmait szövegeti.

¹ Szeretném, ha szeretnének. (1909.)

Bühler Sarolta¹ Hesse «Demian»-ja alapján nagyon helyesen mutat rá erre a lelki szükségletre, amely *jóbarátot, vezetőt, ideált keres*, hogy őket a régi tekintélyek helyére állítsa. Fiatal cserkészvezető koromból emlékszem, milyen élmény volt számomra az, hogy hozzám jöttek segítséget kérni az édesanyák és én sokszor rövid pár szavas beszélgetéssel elértem a fiúknál azt, amit édesapa, édesanya sok vesződé, kényszerítés, büntetés vagy kérés dacára nem tudott elérni. Én azt akkor úgy magyaráztam a csodálkozó mamáknak, hogy az otthon dallama, édesanya kérése, édesapa parancsa megszokottá lesz s nem mozgat többé, míg én új hangot jelentek a fiú életében, amelyre felfigyel s amelynek szívesen engedelmeskedik. Ez az «új hang» felel a kamasz lelkében jelentkező vágyódásnak: jóbarátra, vezetőre, ideálra. Cserkészvezetőnek, hittanárnak, beszélgető idősebb jóbarátnak hatása a kamaszévekben óriási lehet, életet határozó, sorsot eldöntő.

* * *

3. Harmadik feltűnő jelenség — eddig is érintettük már — valami *nagy elégedetlenség a meglevővel, szomjas keresése valami újnak, másnak*.

Kamaszévekben ismeretlen a kiegyensúlyozott, egészséges embernek az az általános, harmónikus jó érzése, amelyben van erő és egészségöntudat is, elért eredményeken való öröm is, nyugodt lelkiismeret békéje is, magabizós embernek nagy nyugalma is. A serdülő fiú érzelmeknek és hangulatoknak játékszere.

Érzelmei a legszélsőbb ellentétek között ugrálnak; hangulatai a nagy szélsőségeket keresik. Közömbösséget a mohó vágygal teli szeretettől, szeretetet az utálattól vagy gyűlölettől sokszor csak pillanatok választanak el. Félórán belül képes égre kacagó jókedvtől ölni tudó haragig vagy mindent eldobó kétségbeesett elkeseredésig eljutni. Alaphangulataiban mindig van valami kesernyés elégedetlenség mindennel, első sorban önmagával s valami duzzogó kedvetlenség, amellyel a felnőttekkel szemben táplált bizalmatlanság párosul. «Semmi sem jó úgy, ahogyan van. Valami mást! Újat! Újat!» — ez a kamaszfiú alaphangulata.

Ez a lelki beállítottság komoly veszélyeket hordoz magában. A kamaszfiú nem érti önmagát, nem tudja megmagyarázni, miért szomorú vagy kesernyés vagy haragos; nem

¹ I. m. 59. ol.

száll mélyre, nem keres okokat és értelmet. Újatkeresése csak a változást szomjazza; mellékes, hogy mi a változás célja, tartalma, értelme, eredménye. Mindegy, akármi, csak ne a megszokott, a mindennapi legyen! «Er liebt das Wandern ohne Ziel, die Fahrt in die weite Welt. Ein Jugendtreffen war am schönsten, wenn alles ohne besondere Vorbereitung geschah, der Verlauf ganz von augenblicklichen Eingebungen und Zufälligkeiten bestimmt wurde. Fragt man später nach dem inneren Gewinn, so wird man hören, dass es ein «Erlebnis» war, über dessen Inhalt nichts Näheres angegeben werden kann...» — mondja W. Hoffmann.¹

Ez a nagy élményéhség, s ez a kritika nélküli rajongás mindenért, ami változatos, újszerű, magyarázza a serdülő fiúk sokszor meglepő — *politikai érdeklődését* is. Politikához hoz kevésbé értenek, mint a felnőttek (pedig azok sem értenek hozzá igazán), de érdeklődésüket köti s ha valamely szélsőséges mozgalomban dinamikus erőt sejtnek, lelkesen állnak melléje. Nem a tartalom a fontos itt sem: csak a benne nyilvánuló motorikus erő, a változás, az újszerűség ígérete. A kommunista tüntetések leglelkesebb résztvevői kamaszfiúk; nyilas pártok tűzbe-vízbe menő tömegeit a serdülő ifjúság teszi. Pedig a kettőnek politikai iránya ég és föld! A harmincas évek elején, amikor a német nemzeti szocialisták harcukat vívták az uralomért, minden magyar kamaszfiú hitlerista volt; mert erőt érzett, újat, változatost. Sem itt, sem ott, sem amott nem a program fontos nekik; személyek befolyása alatt állnak és embercsoportok szuggesztív hatása alatt. Kritika nélkül veszik át a meg sem értett tartalmat; lehet, hogy máról holnapra az ellentétes irányhoz csapnak át s a tegnap még fanatikus szélsőbaloldali kamaszpolitikus ma már szélsőjobbbon áll.

Ha ezeket megértjük, megsejtjük azonnal, hogy az *ifjúsági egyesületek*, ha fogni akarják serdülő tömegeiket, sok belső mozgást, változásokat, új meg új dinamizmust kell mutassanak. Új vezetők, új csoportbeosztások, új programok. Ha cserkészvezetők panaszkodnak, hogy a serdülőkorban egymásután hagyják ott a fiúk a csapatot, nem tudom őket sajnálni, mert maguk az okai. Megcsontosodott őrsi beosztással, könyvből unalommal csinált próbázásokkal, menetrend szerint előre tudott kirándulási és táborozási programmal a legjobbnak ismert pedagógus sem tudja le-

¹ I. m. 81. ol.

kötvé tartani a fiúkat. Ha a cserkészzet elveszítené lendületét, újszerűségét, elveszítené fiútömegeit is.

Internátusok is számoljanak ezzel a nagy lelki nyugtalan=sággal, hiszen növendékeik fele körülbelül serdülő korú. Új ültetés az ebédlőben, új rend a tanulóban, hálóban; új duk=torok és más megbízottak; változatosság a napirendben, meg=lepetések, újszerű próbálkozások, még ha nem is sikerülnek: rengeteg új ütemet hoznak a fiúk életében és nem engedik meg, hogy a kamaszok megúnják az internátust és meg=únassák a többivel is. Ebédnél, vacsoránál sohase tudják előre a fiúk, mi a következő fogás; ha a prefektus kis csen=gője csendet kér az étkezésnél, izgatott várakozással nézze=nek mind feléje: mi újat hirdet, mi érdekes történik ma? Az újszerű, váratlan, változatos dolgok az a zabla, amely a legnekivadultabb kamaszfiút is engedelmessé töri.

Ez az újdonságéhség sokszor különös formákban nyi=latkozik. *Vásárlási lázban* pl. Mindennap valami újat venni; értéktelen semmiségeket sokszor, de valamit, ami mássá teszi az íróasztalát, vagy amit a zsebében tudni: érdekes újszerű érzés. Van időszak, amikor a kamaszfiú nem tudja megállni, hogy másnak van valamije, ami neki nincs, vagy hogy más vásárol s ő ugyanakkor ne vegyen semmit. Ilyen=kor jönnek a zsebpénz elköltése után óvatos lopások otthon a papa pénztárcájából; vagy jönnek váratlan nagy számlák. Egyik jóbarátom kamaszfiá¹ folyószámlán vásárolhatott a könyvkereskedőnél. Egy alkalommal két héten belül nyolc=van pengős számlát csinált az a fiú, aki pénzügyekben mindig feltétlenül megbízható volt eddig. Négy töltőtollat, egy csomó könyvet, füzeteket, amelyekkel azt sem tudta, mit kezdjen... Amikor édesapja elszörnyedve elővette, nem tudott számot adni róla, miért vette mindezt, mit csi=nált vele. Kellett vásárolnom! — volt a felelete a faggató kérdésekre. Szegény apa: dehogy sejtette, hogy nem az ő fia, hanem «a kamasz» okozta neki ezt a kellemetlen meg=lepetést. Szegény fiú: éppúgy nem tudta, hogy ez a benne dúló ujdonságláz általános kamaszjelenség, amelyet gon=dos kézzel lehetett volna visszafogni...

Felnőttek, édesapák elsőrendű fogantyúját találják a kamaszfiú lelkének, ha ezt az ujdonságlázat konstruktív

¹ Az adósságcsináló kisdíák roppant érdekes anyag a lelkiatya kezében. Sok esetet adtak kezemre a szülők, mind más volt és mind tipikus kamaszgyerek.

keretek között ki tudják elégíteni. Erőtlen életűtem, sok történnel, élménnyel, amelyek a családnak, vagy több családtagnak közös élményei legyenek, hogy így családhoz kötöttek, családi alapon szervezettek, jobban a családhoz kössék a fiút. Persze nem rokonlátogatások, vagy «családi alapon» szervezett kirándulások a zöldre, amikor édesapa és kamaszfiú, a kisebb gyerekek teherhordói és kiszolgálói, hanem a kamaszfiú igényeihez méretezett élmények. Sportesemények (futball, tenniszversenyek, birkózóbajnokság, regatta, éjjeli kerékpárversenyek stb.). Sportélmények a magunk kis körében (egy jó úszás, evezés; lovaglás a lovárdában, amikor a ló alaposan földhöz teremti a vakmerő gyereket; autózás a barátunkkal, amikor itt=ott neki is kezébe adják a kormányt, hadd higye, ő vezet; szép kerékpártúra; kirándulások, amelyeket egészen ő szervez meg s amely teljesen az ő elgondolása szerint — és felelősségére bonyolódik le stb.). Természetélmények. Színház, mozi egy=egy nagy élménye. Utazások, de az ő szája íze szerint megrendezve.¹ Hogy az édesapját ne unalmasnak találja, mint a legtöbb felnőttet, hanem dicsekedni tudjon vele, milyen «stramm» papája van, már megint mit talált ki stb. Érdemes kimozdulni a megszokott kényelmünkből, érdemes erőfeszítéseket tenni, hogy a kamaszfiúnkat meghódítsuk s foglalkoztassuk! Sok bosszúságtól, kiadástól, talán nagy=nagy aggodalmaktól s — ki tudja? — gyásztól kíméljük meg magunkat. Ez az igazi édesapa: aki kamaszfiának is mestere tud lenni.

Ezzel a nagy élményéhséggel függ össze az az olvasási láz is, amely a szellemi serdülésnek egyik legelső jele. Nem kellenek a játékok, nem séta, szórakozás, csak a könyv, a könyv. Kora reggeltől késő éjszakáig egyfolytában olvasna a fiú; ha félbeszakítják, goromba lesz; ha letéttetik vele a könyvet, morcos, kiállhatatlan. Amit rábíznak, hamar összekapkodja, felületesen végzi, csak hogy minél gyorsabban visszatérhessen az olvasmányához. A serdülés idejének elején ezek az olvasmányok nem a gonddal válogatott, szépen kötött, polcán sorakozó ifjúsági művek, hanem fantáziát feszítő ponyvairodalom termékei. Kalandok, vadnyugati, kémhistóriák, romantikus autó- és repülőhősök bravúrai, gangsterregények, detektívtörténetek. Nem az a fontos, hogy irodalmi legyen a nyelv, művészi az ember-

¹ L. a Hanzi szerepét Radványi «Nyugat országain keresztül» c. szép útleírásában.

ábrázolás, logikus a felépítés, hanem hogy rohanó eseményeken át oldalról=oldalra történjék valami, amit lihegve, dobogó szívvel lehet követni és a hősökkel együtt megélni a végső kifejetet. Nem fontos, hogy jó vagy rossz=e a győzelmes főhős, csak érdekes legyen, átlag fölé emelkedő férfiügyéniség, aki köré odafonódik a fantázia s akit érdemes követni tűzön=vízen át. Nem szexuális táplálék kell, nem a pornográf=irodalom, csak egy a fontos: érdekes legyen. A pengős, félpengős, filléres könyveknek legigazibb olvasóközönsége a kamaszok.

Itt megjegyzem mindjárt azt, hogy nem vagyunk ki-mondottan ellensége a ponyvairadalomnak. Detektív= és kémregények, romantikus históriák a maguk fantáziát megragadó vonzóerejével elsőrendű nevelők lehetnek — ha van mértékük és van moralitásuk. Érzelgős, szenvedő szerelmi regények, vagy erotikus művek nem valók a kamaszfiú kezébe (máséba sem!); válogatott ponyvairadalom (a Palladis pengős regényei, a pár filléres Új Élet=regények pl.) nem ártanak a lelki fejlődésnek. Csak korlátok közt maradjon az olvasási láz is, a ponyvaregény ki ne verje a fiú kezéből az iskolai könyvet, az olvasás ki ne szorítsa az időkeretből a köteleességet, akkor nincs baj. Bölcs édesapa versenyt fut az olvasó fiával: maga is ad kezébe romantikus könyveket, maga is olvassa őket; aztán megbeszéljük, újra átéljük — s közben ezer alkalom nyílik léleknevelésre.

A romantikus könyvek közé aztán minden fiúnál más-más formában próbálnak beosonni az erotikus, szexuális tartalmú könyvek. Lelkiéletet élő fiú nem fog rossz könyvet olvasni. Megszokja, hogy lelkiatyját megkérdezzék¹ az olvasmányaira vonatkozólag s édesapjával is megbeszélje őket; ha azt mondják neki: ezt ne olvasd, ez rossz könyv, akkor lelkiismereti kérdésnek tudja, hogy olvasatlan félretegye vagy visszaadja a kötetet. Ismeri a katolikus Egyház index-törvényét is (hittanárok felelőssége, hogy valóban ismerje!) és nem tér rossz útra. A tapasztalat azt mutatja, hogy a pornográf=könyvek olvasásától még a lelkiéletet nem élő, de finomabb lelkű fiúk is visszariadnak. A szexuális ébredés idején a nemi élet problémái nem a bűnös szerelem útjaira vezetnek a fiú érdeklődését s mivel a könyvek nagyobbbrészt ezt az ösvényt járják, a kamaszvilágnak csak egy kisebb

¹ A szülők is a lelkiatyát kérdezzék meg, vele beszéljék meg, milyen könyvet vegyenek karácsonyra, születésnapra.

százalékát tudják maguknak meghódítani. Szerencse, hogy a pornográf-irodalmat nem a kamaszok számára írták.

Nagyobb veszedelmet jelentenek a kimondottan, durván bűnös könyveknél az erotikummal telített «irodalmi» művek, amelyeket édesapja könyvtárában megtalál s szülői engedéllyel olvas a gyerek. Ezeknek erotikus jelenetei nem csak akkor pillanatnyilag izgatják fel erősen az idegeit (hány pollutióknak volt oka egy-egy irodalminak bélyegzett, bűnt író könyv!), hanem egész moralitását fúrják és zilálják.

Az olvasmányok aztán később megkomolyodnak, amikor a fejlődésben új regiszter kapcsolódik: a *tudásvágy, ismeret-szomj* átváltja a kamaszfiú olvasmányait ugyanazzal a szer telenséggel, amely a fejlődés egész korszakát jellemzi. Most jönnek a nehéz külföldi írók, a filozófusok,¹ akiket olvas fáradva, gyötrődve anélkül, hogy értené. Minden hetedik osztályban van egy, aki Tolsztojjal vesződik, másik Kantot, Schoppenhauert, Bergsont olvassa — nem érdeklődésből, hanem mert azt hiszi, hogy ez érleli őt felnőtté. A mai felserdülő ifjúság szívesen olvas politikai röpiratokat, cikkeket és polemizáló iratokat is, és azoknak durva hangja, tekintélyt romboló mindenkit-gyalázása a pornográf irodalomnál is többet árt az ifjúság lelkének.

Édesapáknak éppúgy, mint ifjúsági egyesületek vezetőinek, kongregációs prézeseknek, cserkészvezetőknek nagy pedagógiai feladata marad a rájuk bízott ifjúság ízlésének fejlesztése s bizonyos irodalmi rátartiság és válogató magasabbrendűség kiváltása, hogy a fiúk maguk legyenek képesek helyesen megválogatni legjobb barátaikat: a könyveket. Nem győzőm eleget hangsúlyozni a lelkiatya szerepét, családi otthon és lelkiatya összedolgozásának fontosságát e téren is.

* * *

4. A negyedik jelenség jellegzetesen kamaszkori az eddig mondottakkal való szembeállítottságában is. *A legszélsőbb végletek sokszor egymás mellé kerülnek; ezért olyan értetetlen a felnőtt számára kamaszgyerek egyénisége.*

Míg éppen most óriási belső felfűtöttségről, újdonságkeresésről, élményéhségről volt szó, rögtön melléje kell

¹ «Die oft ausgeprägte Neigung Jugendlicher zu endlosen Gröbeln und philosophischen Spekulationen ist nur eine Spiegelung der in den Tiefen des Selbst sich vollziehenden Wandlung.» (Allers i. m. 78. ol.)

sorakoztatnunk a vele homlokegyenest ellentétes további jellemző vonását a serdülő fiúnak: *passzív álmodozó hajlamot*, amely a serdülés elején fáradt lustasággal kapcsolódik.

Az álmodozó kamaszfiú,¹ aki a felnőttek irányította valóságos világban annyira idegennek, magára hagyottnak, meg nem értettnek érzi magát és esetlenül mozog benne, kicsinek és gyengének bizonyul, álmaiban teremt magának egy másik világot, a maga vágyai alapján, amelynek ő a hőse. Világhódítás, kalandok, nagyszerű hőstettek . . . Mindent, amit olvasmányaiiban a regényhősei véghezvisznek, még sebben valósít ő ezekben az ébren szövött álmokban; óriási diadalokat arat, híres lesz, hatalmas, gazdag — és minden, amit a mindennapi élet nem nyújthat neki. De nemcsak meseszerű, nagyszerű tettek szerepelnek itt, hanem az ő hétköznapi élete: megszépülve úgy, ahogyan ő szeretné, hogy legyen. Vézna gyerek atlétának álmodja magát és csodálatos versenyeken rekordokat javít, miközben csodálva jubilálják mindazok, akiknek véleményére ad valamit. A csúnya, semmitmondó külsejű gyerek Adonishnak látja magát álmaiban; elegáns, mindenkit lenyűgöző, azt a bizonyos kisleányt és sok másokat is játszva meghódító. A gyenge tanuló hányszor átéli azt a jelenetet, amikor az iskolában jelesre felel és tanárja dícséri és tekintély lesz az osztályban; meg amikor hazaviszi a tiszta jeles bizonyítványt és örömet és büszkeséget arat. Ha valami hibáért megverték vagy megszídták, álmodozva súlyos betegen látja önmagát (esetleg valami nagy hőstett: tűzből mentés, lovak megfékezése közben sebesülten), haldokolva; látja szülei aggódását, féltését; aztán meghal és kétségbeesetten gyászolják és visszakívánják azok, akik eddig félreismerték és bűntették nyakra=főre. Csodálatos álmok szövődnek kisleányképek köré; az álmokban ő maga mindig diadalmas hősi alak.

Lelki igénye a benne levő hiányérzetet gondolatban kiegészítőpótolva látni, valósulva mindazt, amit a valóságban hiába kívánna. Ezek az álmok nem szexuálisak és nem erotikusak. Olyanok, mint a kis gyermekek tündérmeséi. Akárhányszor napról napra, heteken át fűz tovább egész történeteket. Nem egy nagy írónak egy-egy híres regénye gyökerezett öntudatlanul ilyen kamaszkori álmodásban.

¹ Van az ábrándozásnak bizonyos fajtája, amelyet Spranger így nevez: ein Grübelzustand, ohne Gedanken. Itt azonban a másik, nagyon is aktív álmodozásról van szó, amely teremt: hősi alakokat, történeteket, győzelmeket. L. Hoffmann i. m. 82. ol.

Ez az álmodozás természetesen nem veszélytelen. Nemcsak azért, mert amint a fejlődés előhaladtával a szervezet szexuálisan hormonizálódik, mindig több és több erotikus motívum keveredhetik hozzá s könnyen átválthat az onanista kimondottan érzékies fantázia-képei felé. Nemcsak azért, mert irreális világot épít, abban érzi jól magát, a valóságos élet bajai elől oda menekül s elmulasztja önmaga tudatos kemény ránevelését a reális élet nehézségeit elviselni tudó teherbírássra. Nemcsak azért, mert egészen ferde világképet alkot s ettől esetleg felnőtt korában sem tud egészen szabadulni, főleg, ami emberek és tettek és teljesítmények értékelését illeti. Hanem azért is, mert az álmokból könnyen lesznek kalandos tervek s az irreális elképzelésekből súlyos következményű kamaszstiklik. (Minden hazulról elszökő diák százszor végigálmodta a szökését és mindig valami nagystílú, csodálatos eredményt látott a végén. S ha nem sikerült és hazacipelték az apai nádpálca elé, akkor nem azt mondja: Csacsiság volt; szégyenlem! — hanem leverten állapítja meg, hogy nem úgy sikerült, mint kellett volna.) — S ez az egy eset maga mutatja az álmodozásnak egy további veszélyét: felelősség nélkül való elkezdését kalandos vállalkozásoknak, amelyeket nem gondolt őszintén végig; — hiszen az álmokban sem kellett számot vetnie a tettek felelősségével.

Itt újra jelentkezik *az ellentéteknek az a csodálatos halmozása*, amelyekkel telve van a kamaszkor.¹ Álmaiban világot hódít, nagy dolgokat visz véghez; — a valóságban egészen egyszerű, kis erőfeszítések előtt is megtorpan. Álmaiban hős, mindent vállaló, mindent elbíró; — a valóságban lusta kis kölyök, akit semmire sem lehet komolyan használni. Álmaiban eszményi férfi, aki mindent a lehető legideálisabban old meg; — a valóságban becsület, kötelesség, úri etika legegyszerűbb törvényeit is átlépi. Álmodozva kidolgozza magában, milyen szeretne lenni, de a valóságban nincsen energiája hozzá, hogy ezt az ideált ezer apró pepecseléssel, erőfeszítésekkel, kitartással megcsinálja. És a kettősség alatt súlyosan szenved, de javítani majd csak később tud rajta, amikor a serdülés kora végén újra megtalálja igazi önmagát.

* * *

¹ «Érdekes tünet az is, hogy szinte kivétel nélkül minden érzelmi vagy akarati jelenség az ellentétjével, az antipolusával jelentkezik a serdülőben. Még pedig majdnem egy időben és körülbelül egyforma erősséggel.» (Marczell: A bontakozó élet. III. 222.)

5. Szomorú jellegzetessége a serdülés vonalának a *belső szétzilálódás felé való állandó közeledés*, amelyet oly nehéz a szülőnek vagy nevelőnek megfognia.

Eleinte csupa sugárzó energia a kamaszfiú. 13—14 évesek szeméből nemcsak a huncutság és jókedv, hanem mérhetetlen energia is kacag felénk. Cserkészetben, kongregációban, sportban, játékban éppúgy, mint egyesületekben a tizennégyévesek a vezetőnek mindenre kapható, legértékesebb követői. A negyedik osztály! Pillanatnyi nyugságod nincs közöttük; mindig «csinálnak valamit» és mindig új tervekkel lepnek meg, amelyek hallatára eláll a lélekzeted. Tízpercben ők a legvadabb rohanók és az örök verekedők; a legjobb stikliket ők csinálják; rémei pedellusnak, parkőrnek, tapasztalatlan fiatal tanárnak. Viszont egyetlen szavadra lehozzák az égről a csillagokat! A cserkészcsapat igazi ütemét a tizennégyévesek viszik, mert ők nem ismernek lehetetlent és megpróbálnak mindent. *Az igazi fiú: a tizennégy esztendő.* A fiú szobrát róla mintáznám meg.

Aztán mintha lépcsőn indulnának lassan lefelé: top=top=top, minden lépésre lekopik valami az igazi fiúból. Ezek a lépcsőfokok nem szabályos időrendben következnek; nem is az időre építettek, hiszen a sorrendjük fel=felcserélődik, ki=kimarad egyik=másik, van úgyis, hogy kettő párhuzamosan fut, vagy valamelyik, mintha mellvédő lenne, több lépcsőfokot is végig elkísér . . . De a fejlődés lefelé menete minden fiú életében jelentkezik.

Megzilálódik a fiú lelke.

Először bizonyos *kényelem, lustaság* jelentkezik. Már nem maga csinálja a tervek kivitelét a legapróbb részletes=séggel: ráhagyja öcsikére, újoncra; ő maga egyre inkább az irányítást és a kritizálást végzi. De ezt kíméletlenül. Nincs az a rabszolgatartó, aki úgy megdolgoztassa cselédjeit, mint kamaszka az önként vállalkozó segítőt; és nincs az az epébe mártott tollú kritikus, aki úgy leszólja a más munkáját, mint ő. Semmi sem jó, amit más csinált; de azért maga nem dolgozna, hogy megmutassa, hogyan kell. Ettől az időtől kezdve éveken át megmarad *passzív kritikusnak*; és kritikája egyre élesebb és egyre éretlenebb lesz.

Most már megjelenik az a *nyegleség* is, amely a serdülő fiút sokszor annyira kiállhatatlanná teszi. Valami üres, alaptalan fölényeskedés, mindent becsmélés, mindent felülete=sen könnyenvevés, mindent leszólás és ugyanakkor önmagának valami fantasztikus magasságba mindenki és mindenek

fölé való emelése. És mindezt olyan esetlenül, sokszor otrombán, hogy a felnőttek idegeit jobban bizsergeti, mint akármilyen egészséges fiúcsirkefogóság.

Ugyanakkor fellép az igazán nem fiús, de tipikusan kamaszos *érzékenység* is, amely a vele való érintkezést oly nehézzé teszi. Mindenben ellene irányuló személyes élt lát, mindenben megsértődik.¹ De nemcsak személyekkel, hanem ez étellel szemben is. Legkisebb sikertelenség vagy csalódás leveri és napokra bússá teszi. Amúgy is kevés önbizalmát minden csalódása még jobban koptatja. Rossz felelet, rovás, vagy rossz bizonyítvány éppúgy letörheti, mint sikertelen sportverseny vagy csalódás a kamaszszerelemben. Erősen csökkent ellenálló erővel, kellő önuralom és önfegyelem nélkül váratlanul gyorsan sodródik mély elkeseredésbe; ilyenkor megdöbbenő sötéten látást és reménytelenséget tud a lelke mélyéről felkavarni. Búskomorság, keserű magába vonulás, durva visszautasítása minden közeledésnek, reménytelen tépelődések következnek s ha nem hozott a gyermekévekből komoly hitet és kegyelmi élet erőt, akkor könnyen föléje borítja árnyékát az élet egyik legnagyobb tragikuma: a diáköngyilkosság kísértete.

Ezek a *kamaszöngyilkosságok* a maguk hihetetlen aránytalanságával és következetlenségével rendszeren mélyen megdöbbenetik a felnőtt világot. Rovás vagy rossz bizonyítvány miatt meglövi magát egy diák! Büntetéstől való félelmében leugrik a másik az emeletről. Szülők kétségbeesnek, a sajtó vádiratokat szerkeszt az iskola rendszere és a tanárok ellen, a tanár maga értetlen csóválja fejét. Kicsi oknak mérhetetlen arányú, végzetes következménye! Csak úgy érthetjük meg, ha közbeiktatva látjuk a kamaszfiú-lelket a maga kormánytalan impulzivitásával és felnőttek számára érthetetlen érzékenységevel.

És még egy lélektani tényt kell megértenünk. Azt, hogy az ember nem akkor esik végzetesen kétségbe és dob el mindent magától, ha rászakad nagy keserűség, hanem akkor, ha nem lát kiutat maga előtt. Az emberi lélek fölényes úr; az idegrendszer csodálatosan sokat elbír. Csalódást, csapást, sikertelenséget elvisel a normális ember; belereszket, meg is

¹ Legfőbb vágya, hogy a felnőttek felnőtt számba vegyék («für voll» genommen werden: Spranger 43.) S miután a felnőttek világában idegen még, kétszeresen érzékenyen reagál vélt meztelenségekre.

inog, de aztán az akarat felhajtó ereje megemeli és megy tovább. *De ha az élet kátyúba jutott és nem látszik kifelé út, akkor törnek le emberek. Mutass az öngyilkosjelöltnek távlatot és új utat s nyugodtan elengedheted : bírja az életet !*

Ha az öngyilkosságot megkísérítő kamaszfiúk mellett lett volna valaki, akibe kapaszkodjanak, ez a valaki egyetlen komoly beszélgetéssel túlvezette volna őket a végzetes probléma vonalán. Serdülő öngyilkossága mindig feldobja a kérdést: Miért nem volt ennek lelkiatyja? Miért nem állt hozzá közel az édesapja, hogy kisegítse a kátyúból? — Iskolai intőkonferencia alkalmával vagy bizonyítványosztás előtt nem technikai rendszabályokat kellene hozni (postán haza= küldött intők és bizonyítványok, hogy a gyerek csak akkor értesüljön a rossz eredményről, amikor már ott áll haragos apja előtt), hanem szülői konferenciát tartani, amelyen az iskola oktassa ki a szülőt, mit és hogyan beszéljen meg a fiával, még mielőtt az intőkonferencia eredménye kitudódik. A családot kell megreformálni, nem az iskola postaszolgálatát. Megértéssel odaállítani az édesapát a serdülő fiú mellé és ősszébb zárni a családot, hogy közelebb kerüljenek egymáshoz. Aki bottal nevel, még az is okosabban használja eszközt: évközből olyankor, ha a fiú elcsavargott, nem tanult, szekundát hozott, és nem negyedévenként egyszer, amikor mindennek a hibának következményei intő alakjában beállítanak. Ne ilyenkorra koncentrálódjék a pedagógiai tevékenység, hanem szórassék szét az idő vonalán s kövesse az okozatokat, ne ritka időközökben a következményt.

Még egy momentumra rá kell mutatnunk a serdülő diákfiúk idegéletének katasztrófái vonalán: arra a nagy aránytalanságra, amely természetszerűen adódik a különböző szellemi képességű fiúknak egy-egy osztály keretében való együttműködéséből. Nagy a távolság a jeles és az elégséges tanuló között: míg ugyanazt a megemésztendő anyagot az egyik játszva bírja, a másik súlyos erőfeszítéssel is csak nehezen tud vele lépést tartani és minőségileg mindig mélyen alatta marad. Itt azután a tanárra vár roppant fontos nevelői szerep. Az autó két hátsó kerekét a differenciál köti össze: szellemes fogaskerék-kombináció, amely azt a nehéz feladatot oldja meg, hogy fordulókban, ahol a külső kerék mindig nagyobb utat tesz meg és gyorsabban forog, mint a kis körön járó belső, a két kerék kiegyenlítetten, harmonikusan forduljon. *A tanár szerepe az iskolában a differenciálé is: együtt= haladásban kiegyenlíteni a tehetségek skáláján egymástól*

annyira különböző tanulók haladási ütemét. Ha jól megoldja, nemhogy nem lesz öngyilkos az osztályában, hanem megkíméli a gyengébbeket túlzott erőfeszítésektől s ezek nyomán kimerülés, reménytelenség, elkeseredés rémétől.

Gyermek- és kamaszszerelmről, mint a fiatalkori öngyilkosságok felsötétlő háttéréről későbbi fejezet szóljon. Most csak egyetlen mondatot róla: ezen a téren is áll, amit fentebb mondtam a tanulmányi eredményekről: ahol a család befelé él s a szülők és gyermekek között megértő, intim viszony van, ott nincs az életnek olyan súlyos ökolcsapása, amely örvény szélére sodorhatná és letörhetné a serdülő gyermeket. A fa virágainak és gyümölcseinek ereje és értéke egyenes függvénye a fa vitális erejének; a felnövő ifjúság életbírása és ellenálló ereje a család kohéziójától és belső vitalitásától függ.

A kamaszlélek lassú zilálódásában igen nagy része van természetesen a szexuális ébredés lélektani hatásainak. Új vágyak, nehéz kísértések és küzdelmek zaklatják; nehéz egyensúlyt tartania. Megjelennek az új kamasztípusok: a *mindent fitymáló, blazirtképű fiú*, aki, míg a sok rosszon átment, sokat tapasztalt s az élet viharaiban meggyűrődött embert próbálja megjátszani, úgy fest a maga ragyogó tavaszi életerejében, mintha önmagának a nagypapáját alakítaná rossz színész módjára. Komikus, sokszor egészen groteszk és ha komolyan veszi a játszott blazirt szerepet, akkor sajnálatra méltó is, mert sok nagyszerű alkalmát mulasztja el önmaga kiépítésének. — Mellette jár a *bohém*: a füttös, mosolyos, játszó lepke, aki igyekszik mindent könnyen venni, könnyelműségével felette imponál önmagának s minden igyekezete az, hogy minél üresebb fejűnek és lelkűnek tűnjék fel mások szemében. Boldog, ha sikerült valami nagyon ostoba megjegyzéssel megnevettetnie társait vagy a kislányokat, s ha valaki a füle hallatára azt mondja róla, hogy bohém és nem szabad őt komolyan venni, akkor öröme nem ismer határt. A bohém később megkomolyodik és akkor nagyon szegényli kamaszkori viselkedését. — Mind a kettőnél szomorúbb a *korai kicsapongás vágányára kerülő*, akit vagy a kártya, szivar, borospohár hármasszövetség ver le a lábáról és kelt benne veszedelmessé válható szenvedélyeket, vagy a nagy kerítő: a korán élvezett rendetlen szexuális vágy és gyönyör foszt meg legnagyobb kincsétől: érintetlen tisztaságától. Akár a magános ember bűne veri bilincsbe, akár csábító szírének engedve éli át első formális szexuális élményét, akár természet-

ellenes perverzítás hálójába került, mindenképen vandál kézzel rombol össze valamit, amit szépek teremtett és szépnek akar az Isten s az igazi fiún át igazi férfi helyett ember-torzot formálgat éhes vággyal, bűnös indulattal. Egy-egy ilyen letört fiú megronthat egy osztályt; baráti társaságát hamarosan a maga görbe útjaira csalogatja. Ismerősnek, osztálytársnak, barátoknak egyaránt bontón=rontón veszedelmes.

Jön a tekintély krízisével a bizalmatlanság a felnőttek iránt. Tévedéseken, sőt megtévesztéseken kapja őket rajta s a serdülőkor pszichológiájának megfelelően nem óvatos kételkedés, hanem a legteljesebb bizalmatlanság a következmény. Ezzel viszont elzárja magától az ítéleteiben és kritikáiban való fejlődés és megizmosodás legtermészetesebb útját. Ugyanakkor a bontakozó én=öntudat első időszakában a maga egyénisége még egészen ingadozó és következtelen; egyes esetekben még egészen gyerek, más alkalmakkor viszont kimondottan férfimódon gondolkodik. Ennek folytán *ítéletei is sokszor vadul ellentmondók egymásnak*. Nincsen stabilitás benne; a felnőttektől nem kér és így nem kaphat kölcsön; — innen az a sokszor megdöbbenő ellentmondás állásfoglalásaiban.

Gondoljunk csak a hetedikes gimnázistára. Semmihez sem ért igazán, de mindenhez fölényesen hozzászól; pillanatnyi ötletszerű állásfoglalásait késhegyig menő vitákban védi, ami nem zárja ki azt, hogy másnap pontosan az ellenkező tételért szálljon síkra. A vitatkozásában érveknek nem hajol meg, hiszen nincs sem világnézetileg, sem tárgyilag olyan tudás=alapja, amelyre az érvek támaszkodhatnának. Innen a kamaszviták végnélkülisége és eredménytelensége. Aki jobban bírja hanggal, vagy szellemesebben nevelteti ki a másikat, annak van igaza és nem annak, akinek valóban igaza van.

Tehtély krízise, egyénisége kiegyensúlyozatlan volta, felületes és szétfolyó tudása, valamint a lelkében élő bizalmatlanság és lázadás az okozója a *vallási téren jelentkező lelki válságnak* is. Gondoljunk a hetedikes «kétkedőkre», «felvilágosultakra» és «Istentagadókra»! Egyik fölényes kézmozdulattal elintézi az Istent, akit «kisfiú korában olyan áhítattal imádozt»; — a másik lázad ellene, felháborodással beszél az életet kötő törvényekről.

(«lihegve Istent keresik fölényesen és hengegön,
hogyan megölik, ha megölik, mert ő a Törvény, ő a Rend . . .»)

(Mécs : Kamaszok.)

Tótágast áll lelkükben a dogmatika és a morális. A dogmatika megdönthetetlen pillérei a kötöttséget nem tűrő, állandóságot és változatlanságot gyűlölettel néző serdülőlélek minden ellentmondását kihúzzák; a morális törvények kötöttségét bilincseknek érzi és ellenük ágaskodik. Világnezetű pogányság, materialista tételek, vér mythosa ezért találnak olyan sokszor lelkes helyeslésre a 16—17 évesek körében; derék katolikus fiúk nagy hangon hirdetik hitetlenségüket, büszkéek rá és azzal a meggyőződéssel páváskodnak, hogy a fiatalabbak félő bámulattal nézik bennük a fölényes lázadót.

Ez is éppen úgy átmeneti és gyorsan változó jelenség a serdülő fiú életében, mint ezeknek a viharzónás éveknek legtöbb jelensége. *A pedagógus hibát követne el, ha elítélné, büntetné, keserű csalódással nyomná és üldözné, internátusból kitenné s közveszélyes egyénként kezelné a lázadót.* A nagyfokú lelki megzilálódás idején hamarosan túlvirágzik a kamaszfiú és egy év múlva egyike lehet a legkonstruktívabb fiúknak a közösségekben. A helyes kezelési mód: «leégetni», nevetségessé tenni és ügyesen csökkenteni tekintélyét, súlyát a fiatalabb fiúk előtt; akkor nem árthat többé nekik, mert nem veszik komolyan, később pedig, ha elmúlt a lelki zilaáltság időszaka, a komolyra fordult egyéniségű nagydiák hamarosan újra visszanyeri maga stabilitását és egyensúlyát éppúgy, mint a többiek becsülését és szeretetét.

A megzilaálódásnak ezekben a súlyos hónapjaiban két hang kiált a fiú fölött változatlan: az édesanyjáé és a lelkiatyjáé. Az édesanya hangja mindig ugyanaz marad, ha elfutnak is az évek, vagy ha nagy változásokat, súlyos kríziseket és csapásokat hoznak is: a mindig bízó, végtelenségig kitartó és mindennek dacára változatlanul megmaradó emberi szeretet meleg, szívet kereső hangja. Megtépett kamasz, vagy élettörte férfi az édesanyját mindig ugyanannak látja, mint kisfiú korában. Az életnek óriási ereje ez a hűségesen megmaradó drága hang; s az édesanya szeretete a viharzóna fia számára az egyik fontos stabilitás-motívumot jelenti. — A másik nemváltozó s a gyerekkor, serdülőkor, férfikor fölött egyforma tisztán csengő hang a lelkiatyjáé. Mintha a dogmák mozdíthatatlan stabilitását, vagy az elfutó élet fölött álló örökkévalóságot akarná jelképezni: nem törődve a fiú fejlődési zavaraiival, nem a tépettségével, nem a tagadásával és lázadásával, krisztálytiszta csengeti fölötté az örök nagy igazságokat s hirdeti Istent, a célt, a törvényt, a kegyelmet s hívja, hívja a lélek

igényeit. Amikor aztán elvonult a vihar és megjött az esze a fiúnak, milyen jó odahajolni ahhoz, akit a nehéz években változatlanul maga fölött látott mindig, és segítségével megmeríteni lelkét újra a kegyelemben! És micsoda mély és szent emlékekké lesznek most azok a nagy percek, amikor a vergődő kamaszfiú rövid időre fel-fellélegzett és erőt, vigasztalást kapott egy-egy szentgyónásban vagy lelki beszélgetésben! Hatalmas vargabetűk és kitérések után végre is visszatér a fejlődő lélek az édesanya és a lelkiatya hangja jelölte egyenes útra és ez a visszatérés hazaérkezés és megnyugvás a számára.

Boldog fiú, aki fölött édesanyja és lelkiatya örökdik!

* * *

A serdülő fiú alaposan felkeveri a család nyugalmát.

De édesapának, édesanyának sokszor kellene arra gondolnia, hogy a kamaszfiú nagyon egyedül van, hogy tele van kielégítetlen feszítő vágyakkal és igényekkel, hogy betegesen érzékeny, hogy elveszítette stabilitását és indulatok, hangulatok, benyomások labdája lett a lelke s hogy mindezek hatása alatt fáj a szíve, szenved. Mennyire kellene igyekezniök áthatolni arc, szavak, sőt tettek fátyolán és belenézni a serdülő fiúk lelkébe! Soha úgy rá nem szorul megértésre, szeretetre, vezetésre, mint a viharzóna legsúlyosabb idején.

Szülők iskolájában kellene tanítani a serdülőkor pszichológiáját és pedagógiáját. És minden szülőt kötelezően beiratni oda.

Kevesebb volna a szerencsétlen kamaszgyerek és kevesebb az elkallódó élet.

9. Válságok.

Az ember jellemét pillérek tartják.

Becsület. Lelkiismeretesség. Felelősségérzet. Önfegyelem. Tekintélytisztelet. Izlés. Tisztaság.

A kamaszkor vihara sorra megpróbálja, rázza, rázza ezeket az alappilléreket. A félő szeretettel néző szülők elszoruló szívvel látják sorban meginogni őket és tehetetlen keserűséggel eresztik bűnak a fejüket, vagy drasztikus módszerekkel, kemény beleavatkozással igyekeznek segíteni, erősíteni, hol egyik, hol másik jellempillért. És szívükben nő a keserűség, amikor ebben az igyekezetben ellenséges indulattal találják magukkal szemben magát a fiút.

Álljon a fejezet élén figyelmeztetésül a tapasztalat igazolta vigasztaló tény: a vihar elvonul, a válságok elmúlnak és — hacsak jóvátehetetlen hiba nem történt — *a pillérek újra megerősödnek annyira, hogy férfijellemet lehet építeni rájuk.*

És szóljanak a főbb krízisekről egyszerű mondatok, amelyekben önmagát megtalálja az olvasó kamaszfiú, ugyanakkor vigasztalást és tájékoztatást nyernek a szomorodott szülők.

A tekintély válsága.

Amikor a család jó kisfiából lázadó lesz.

Az édesanya nem áll egészen tapasztalatlanul ezzel a válsággal szemben. Valami hasonlót átélt egyszer, régen, amikor három esztendő volt még csak a gyermek. Akkor pedagógiai könyvei az első dackorszak megérkezéséről beszéltek s a gyermeknek a szülők akaratával s a dolgok megszokott rendjével való szembehelyezkedését mint az ön tudat első megjelenésének jelenségeit magyarázták. Az édesanyák nem felejtik el a parányi ember életének rövid ideig tartó első dac-korszakát, amikor engedetlenségek, önfejűség, csak=azért=is a tilos keresése és a felnőttek kívánságainak csak=azért=is megtagadása napirenden voltak s a kis lázadó szemében ott kacagott a huncutság, vagy pedig lebiggyesz-

tett ajakkal, dacos merevségben állt szemben a korholó felnőtellel.

Akkor persze mindez nagyon bájos volt. Jókat lehetett nevetni a kicsi ember lázadásán, elmesélni ismerősöknek, rokonoknak s mindenki igen kedvesnek találta. Hiszen kicsi gyerek tette és a kicsinél még a rosszat is bájosnak találják a nagyok.

Bezzeg másképpen fest a második dac=korszakban a kamaszodó fiú szembehelyezkedése szülőkkel, tanárral, minden tekintéllyel. Az esetlen serdülőt senkisem fogja bájosnak mondani; vele szemben nincs a szívekben annyi türelem és annyi megértő elnézés, mint hároméves korában volt. Édes-apa önértetét, édesanya szeretetét sérti a lázadó szembeállása. Szigor próbálja megtörni, szerető rábeszélés megszeli.

A fiú lelkében pedig ugyanakkor egy hatalmas pillér inog. *Ledőlnek a régi ideálok; szenvedés árán állít helyükbe újakat.* Ha tud. Mert nem mindegyiknek a helyébe tud.

A szülői tekintély kerül válságba legelőször. Nemcsak azért, mert most már többet látott, éles szemmel figyeli őket és felfedez hibákat, emberi gyengeségeket, talán bűnöket, amelyekről eddig fogalma sem volt. Nem is azért, mert következetleneknek látja őket, tehát gyengéknek: ígéretet nem tartóknak, fenyegetést nem teljesítőknak; felismeri ártatlan kis pedagógiai fogásaikat, leleplezi nevelő célzatú beállításaikat, amelyek mögött gyakran nincs igazság s amelyekkel a gyerekeket — amint ő mondja — «orruknál fogva vezették» eddig; s úgy érzi, hogy túljárt az eszükön, föléjük kerekedett. Még az iskolatársak, pajtásoknak a szülőiket ócsárló, megszóló, tiszteletlenül nevetségessé tevő beszélgetései sem igazán okai a válságnak, mert ezek inkább csak a stílusát rontják, de igazán mélyre nem vágnak. Velük szemben lelke mélyén még sokáig védi az ő szüleit s kivételeknek tekinti őket.

Mélyrevágóan, a tekintély válságát okozóan két motívum hat a serdülő fiúra.

Az egyik az, hogy az ő hétköznapiságtól menekülő és mindent, ami nyárspolgári vagy mindig=ugyanaz, szinte gyűlölettel megtagadó, forrongó lelke *a szüleit kétségbeejtően unalmasaknak és hétköznapiaknak találja.* Hivatal, kenyérgondok, megélhetés, konyha, cselédkérdés, gyerekkel bajlódás... Szentek az igazi felnőtt előtt, mert a házaseletnek érdemszerző keresztjét képezik; — hihetetlenül laposak és közön-

ségesek a kamaszfiú szemében, aki hősöket keres és a rendkívüliért rajong. Világháborús hősnek a fia mondta nekem egyszer: «Én nem értem, hogyan lehetett hős a papa. Amikor borotvátlanul, papucsban és lukas harisnyával járkál otthon abban a kiálthatatlan dohányszagú sportruhájában és morog, ha nincs kész az ebéd és veszekszik a Marival, mert nem kotorta elő a szekrény alól az inggombját, akkor mindig arra gondolok, hogy talán nem is az én apám volt az, akinek a nagyezüstje meg a nagyaranya megvan . . .» Hasonló meg-gondolás miatt nézik le a kamaszfiúk a tanárjukat is. Kopott a ruhája, megszokott a hanglejtése és a szójárásai, únják a mindig-egyforma magyarázatot, kikérdezést, fontoskodást, fenyegetést és mindig jó, ha csak bizonyos szelíd elnézéssel tekintenek a katedra megúnt nyárspolgára felé.

Becsülése, szeretete ilyenkor fordul az idősebb jóbaráthoz. Nem von el szeretetet a szüleitől, de a szeretet aktív ritmusa a pajtást keresi. *Ilyenkor óriási hatással lehet rá egy talpraesett rajvezető, vagy fiatal cserkésztsízt.* Rendkívüli lényt, hőst csinál belőle, ideálnak ismeri, mindenben követi s feléje nyitja kócos, sóvárgó lelkét.

A másik tekintélyromboló körülmény az a meg nem értés, és ugyanakkor az az «alacsonyan szállás», amelyet a szülei részéről tapasztal. Az ő életében egymást érik a megrázó nagy élmények; gondosan eltitkolja őket az otthona elől s úgy érzi, magasabbrendű külön világban él, ahová az otthon nem tudja őt követni.

Érdekes regényt olvas az ágyban. Szeme ég, lélekzetét visszafojtva követi hőst a lapokon át. A másik szobából kiszól az édesapa: «Jani, oltsd el a villanyt, ne pazarold hiába!» A poézis és próza ütközése belenyilal a szívébe; megvető mozdulattal csavarja le a villanyt s míg elalszik, olyan apáról álmodozik, aki a fiát mindenben megérti és nem rontja el a legérdekesebb szórakozását. — Fottball-meccsről érkezik haza. Három gólt rúgott a szomszéd gimnázium ötödikes válogatottjainak s bár mocskos, véres is, harisnyáján nagy luk, sántítva lép a rúgástól, amely a lukat okozta, de a szíve tele van diadallal, úgy érzi, valami nagyot tett ma délután. És hazaérve, senkit sem érdekel a három gól története, ellenben szemrehányások és szidalom fogadják a rongyos harisnya, piszkos ruha és cipő miatt. Keserű szívvel vonul mosakodni s míg lázasan várja a holnap reggelt, amikor majd a fiúkkal megbeszélhetik a nagy élményt, valami nagy szakadék nyílik közte és édesanyja között. —

Hát még, amikor a szexuális élmények jönnek! Egy tiltott film megnézése. Titkos cigarettazás közben a nagy fiúk szexuális élményeiről szóló történetek meghallgatása. Az első pollutio=élmény. A testi szépség templomának feszegetése. Az első csók . . . Mindezekről az otthon nem sejt semmit, nem is engedi, hogy megsejtsék a szülei, akiknek tiltakozását, szemrehányásait és tiltó beszédét kívülről előre el tudná mondani; — de milyen szegényesen nyárspolgárinak tűnik fel az otthon és az otthonnak két nagy dolgozója, akik ilyen izgalmas élményeket lám nem tudnak neki nyújtani.

A szülői tekintély megdőlését, kamaszka és szülei közé ékelődő szakadék tágulását jelzik a titkos írással írt, gondosan lakatolt *naplók* s a nap=nap után vele együtt levő pajtással folytatott terjedelmes levelezések. Mert valakinek el kell mondani azt, ami a lelkét feszíti; az a két hétköznapi lélek pedig úgysem értené meg őt. Azok csak prédikálni tudnak, meg szidni, meg tiltani mindent, ami érdekes . . .

Igy kezdődik. Folytatódik a felnőttek világával való rendszeres szembefordulással. Átlépni minden tilalmat és korlátot, megszegni a kiadott rendeleteket, lázítani a fennálló renden, borsot törni tanár, rendőr orra alá, vad indulattal támadni kormányt és államrendet és hangosan vallani a legszélsőségesebb politikai elveket (mindegy, hogy mit, csak minél forradalmibb és újszerűbb legyen!); — míg aztán végül az Isten törvénye sem szent s Ő sem tekintély többé. «Egyéniség vagyok, nekem senki nem parancsol!»

A tekintély válsága természetesen nem önálló, rontó fejlődés, hanem csak kísérő jelensége valami nagyszerűnek, aminek bontakozását maga a serdülő fiú tudatosan nem is sejtí. Ha megsejtette s tudatossá érett benne, akkor igen hamar végetér a válság s a tekintély pillérje erősebben áll a lélekben, mint valaha.

Ez a nagyszerű: az én=tudat kinyílása és kifejlődése.

A gyermeknek is van énje, de nem reflektál rá s így nem tud róla. A serdülőkor befelé fordítja a fiú figyelmét:¹ reflektál önmagára, töpreng, megértés után keresgél, tiszta szeretne jönni gondolataival és érzéseivel és így hamarosan tudatosan rátalál a maga énjére.

¹ Spranger i. m. 41. ol. — Spranger egyébként ennek az ön= magára ismerésnek és kifelé bontakozásnak három lépcsőfokát írja le: 1. die Entdeckung des Ich; — 2. die allmähliche Entstehung eines Lebensplanes; — 3. das Hineinwachsen in die einzelnen Lebensgebiete. (i. m. 38. ol.)

Először, mint mindenütt, itt is a negatívumok tűnnek elő.

Azt veszi észre, hogy mi nem ő és mi van másképpen a körötte levő világban, mint az ő bensejében. Ez a nagy tagadások és ütközések korszaka; ez a tekintély válságának is lélektani gyökere. Az «én»-nek különállása ugrik élesen elő; ez játszik az egyedüllet-érzésben és a magánosságkeresésben éppúgy, mint a külvilággal szemben való értetlenségben. Naplók, levelek nagyszerű bizonyosságai ennek a lélektani ténynek. *A személyiség megjelenése,¹ mint minden élő születése a földön, egy csomó szenvedéssel, régi formák hasadásával, nagy túlzásokkal van összekötve.* De a továbbfejlődés nehéz hónapjai során éppen ez az «én» lesz az, aki lassan rendet csinál és mindeneket közös nevezőre hoz. Egyelőre még kiáltó igény benne a legújabbban megtalált «én»-nek *nyomatékos hangsúlyozása*, ami a hétköznapi életben az «én» és a «minden=más» között éles határvonalat von.

A fejlődés további során a belső ködös khaoszból lassan kiemelkednek az «én»-világ egyéni értékei. Csodálatos, izgató felfedezések ezek, belső ujjongó örömet és mámoros szédülést okozók. Mi vagyok! Mit bírok! Ezt is elértem! Ezt is én csináltam!... S fokozott mértékben csapja meg lelkét a fiatalságot annyira jellemző erő=öntudat. Álmai mindinkább közelednek a földhöz; *hivatás=tudat*, egyelőre még nem konkrét formában, csak az «ad maiora natus sum!» meggyőződésében a lélek mélyén valósággá keményül; most már figyelve nézeget körül, vizsgálja a világot, amelyben él és keresi benne jövő=önmagát. Komoly tudásvágy hajtja, komoly cselekvési vágy feszíti. De gyerekes képzelődés helyett most már a valósággal számoló tervek és ambíciók fűtik; érzi, keveset tud az élet számára és mohó éhséggel kezd tanulni, olvasni. Ez az a korszak, amikor a tegnap még tétlen álmodozásban lődörgő kamaszfiú ma már a legkomolyabb filozófiai műveket gyúrja félig=értve, meg sem értve, vagy nehéz nemzetgazdasági, politikai kérdések irodalmát falja. A «ránk vár a világ»=öntudat most bontakozik benne teljes ígéretes erejével.

Most már távlatra van életről, dolgokról. Messze néz. A végtelenbe nyíló természetfölötti távlat is felködlik előtte; rámul, rendez, alapoz, világnézetet épít a lelkében. És akkor már nincsen benne szemernyi sem a régi gyerekből, gyorsan

¹ Nagyon szépen ír a személyiség bontakozásáról Marczell i. m. III. 232. ol.

dobálja el magától a kamasz tulajdonságait, terheit is és itt már a megéréshez közeledő Ifjú gondolkodik és cselekszik. Ez az az időszak, amelyről a költő dalol:

«lelkük fattyúhajtásait cirokseprőnek lenyesik,
és lesöprik az utakról a buja szírom=havazást . . .»

(Mécs : Kamaszok.)

Gyönyörű úgy elnézni figyelő szemmel, amint az énjét megtalált fiatal fiú most már rövid hónapok alatt kiemelkedik a kamaszkorból. Harmónia=keresés, rendet=akarás, világ= nézeti alapon iránytvevés, konstruktív=önmagának lázas ütemű építése, tehetségeinek kibontása, belső értékeinek fejlesztése adják ezeknek a hónapoknak és az utánuk következő nagyon aktív éveknek tartalmát.

A régi ideálok megneimesedve visszatérnek, az ingó pillérek világot tartóvá erősödnek. Szent lesz újra a Törvény, a Rend, a Becsület. Szentkép az édesanya és édesapa képe, akiket most már helyesen mérő szemmel újra nagyoknak lát a hétköznapi, történetelen élet most megsejtett szépségeinek távlatában. Megizmosodva nő ki újra a régi gyermek hite, de most már az intelligens férfiember szent és mély hite, hitvallása lesz belőle. Világnézete a végtelen távlatába kapcsolódik; újból Istent látja maga fölött Gondviselőnek, útja végső céljának. Újra imádkozik, újra tekintélyt ismer, lelki élete szomjas többre=vágyódással indul új ütemnek. Rövidesen lefoszlik minden, ami túlzás, hiba, tagadás volt a serdülés korában s az Ifjúban az ember újjászületik.

A tekintély válsága végetért.

A becsület válsága.

«Becsületszavamra!» — mondja a serdülő fiú, ha nagyon komolyan akarja valamely állítását erősíteni. Ilyenkor megemeli a fejét, a szeme is villog hozzá s az egész gyerekből csak úgy sugárzik a becsületszó szentnek, komolynak vevése.

És ugyanakkor az életében talán egész sora bujkál hazugságoknak, csalásoknak, lelkiismeretlen pénzkezelésnek.

Az első: amilyen szeretne lenni. «Félelem és gáncs nélküli lovag.» Önmagáról szigorúan rajzolt ideálja van. — A második: amilyen módon ezt az ideált nyers életből ki-gyúrni tudja: silányul, torzul, meghamisítva. Szentgyónások alkalmával, ha a lelkébe néz és őszintén számot ad, hogy szégyenli!

Gyerekebecsületről, gyerek hazugságról szó volt már korábbi fejezetben, itt csak néhány egyszerű megállapítás következze.

Nincs gyerek, aki l'art pour l'art hazudik, azért, hogy hazudjék, vagy azért, mert ez neki tetszik. A forrás vagy a fantázia, vagy önvédelem. Ami ezután jön, az már továbbfejlődés, folytatás.

Hazudik, hogy imponáljon. Nagyokat mond s ha a valóság terén elmarad a másik szájas mögött, akkor át téved a hazugság mezejére s ott folytatja a versenyfutást. Sokszor aztán egy-egy nagyotmondás következményei rá fekszenek az életére; hogy ne kelljen leszerelnie és bevallania a szürke igazságot, sokszor fantasztikus bonyodalmakba bocsátkozik, nagy harcot vív a jobbról-balról egyre újra rámosolygó «jaj, kiderül!» ellen s a végén maga sem tudja az igazat a valótlantól megkülönböztetni. (A «Szívek csalogánya» című Deanna Durbin film főhősnének küzdelmeiben sok serdülő leány és fiú ráismert a maga harcaira.)

Hazudik, hogy takarja, védje fejlődő élete titkait. Jaj, csak édesanya, édesapa meg ne sejtse! Önvédelemből teszi, sokszor téves lelkiismerettel bűnnek nem is érzi.

Hazudik, mert szégyenli a rosszat, amit elkövetett. Hogy akik szeretik őt, ne kelljen csalódnok benne. «Hát te is? Ezt nem hittem volna!» — ezzel a kamaszt világgá lehet kergetni. Nagy áldozatokra képes azért, hogy biztosítsa azoknak bizalmát, akiket becsül. Minél kevésbé ér demli meg a bizalmat, annál nagyobb erőfeszítéssel és áldozatkészséggel igyekszik azt biztosítani.

Van, aki azért tagad, hogy a büntetéstől meneküljön. Ez az átlagos, gyáva, puha gyerekek stílusa. Minél inkább elkényeztettek kis korában, minél puhábban, széltől is óva nevelték, annál kevesebb most a keménysége és teherbírása. Lesütöttszemű, vagy sunyítva oldalt néző és egerutat kereső gyáva kamaszgyerek nagyon sajnálatraméltó. Igaz, hogy általában a kamasztípus nem ilyen. A gyáva fiú vagy idegileg gyenge, vagy rossz nevelés elrontotta. Egy nagyobb szá zalék nem gyávaságból tagad, hanem hogy elkerülje otthon a nagyobb emóciókat és a kiderült rosszság nyomában járó szemrehányásokat. «Tetszik tudni — mondta a napokban egy kamaszka beszélgetés közben, — ha apuka jól elverne és aztán kezefognánk és rendben volna minden, akkor sohasem hazudnék. De ilyenkor egy óra hosszat prédikálnak: elmondják az egész erkölcsant és felsorolják négy=

éves korom óta minden elkövetett rosszaságomat, és aztán napokig búsulnak és még hetek múlva is a fejemhez verik, hogy mit csináltam. Ezt nem lehet kibírni. Muszáj hazudni!» — Az meg a serdülőkor tótágast álló világára jellemző, hogy *vannak fiúk, akik igazán komoly szeretetből hazudnak*: hogy meg ne szomorítsák rosszaságuk kiderültével a szüleiket. Ugyanerre a megszorításra azonban a tett elkövetése alkalmával nem is gondolnak.¹

Csalásnak, hamisságnak motívuma sokszor a serdülő fiúnak jellegzetes lelki tunyasága: rest ahhoz, hogy erőfeszítéseket tegyen a jóért s inkább vállalja a könnyebb rosszat. Vagy pedig egy egyszerű fizikai törvényszerűségnek levetítése a pszichológia területére: a víz törvénye, hogy mindig a legkisebb ellenállás irányában keres utat s a legmeredekebb lejtőn fut le. *A serdülő fiú is a legkényelmesebb megoldásokat keresi s ha az igazság komoly erőfeszítést kíván, akkor komolyabb gátlás nélkül indul a hamisság útján.* Ez a jelenség egyébként más téren is tapasztalható. Inkább iskolát változtat pl., semhogy egy bizonyos nehéz tárgyat egy bizonyos nehéz tanárnál fokozottabb erőki-fejtéssel igyekeznék legyőzni. Ebben az eljárásában már jelentékeny öncsalás is rejlik. Hogy lelkiismeretét nyugtassa, sokszor csalja öntudatlanul vagy félig tudatosan önmagát; főleg abban a formában, hogy idejét könnyebb tevékenységgel tölti ki, hogy ne jusson belőle a súlyosabb kötelesség számára. Ha a gyereknek rengeteg írnivalója van: egész délután jegyzeteket másol s nem jut ideje a tanulásra, vagy ha órák sorát tölti a cserkészotthonban vagy az iskolai könyvtárban, fizikai szertárban, mert ott segítenie kell X vagy Y tanár úrnak, akkor az édesapa ne az iskolát vagy a tanárt hibáztassa haragos szívvel, hanem csendesén érdeklődjék, vajjon igazán szükséges-e, hogy a gyerek ennyit írjon vagy ennyiszer bejárjon iskolán kívüli munkára. Az esetek kilencven százalékában kiderül majd, hogy maga ajánlkozott, önként vállalta s hogy napról-napra alig lehet hazakergetni — a könyve mellé. Másirányú fontos elfoglaltságtól nincs időm tanulni! — csalja magát a kamaszka.

¹ Vannak azután, akik rájönnek a jól alkalmazott hazugság hasznos voltára és vigan használják is ezt az eszközt. Ezek jellemtelen fiúk, akik a viharzóna elmulta után is, férfikorban is hazudni fognak. Mennyi komizság és jellemtelenség rejlik egy ilyen fiú gyónásában emögött az egyszerű mondat mögött: Többször hazudtam! Nem tárja lelkét, a lelkiatya sem tudja megfogni.

A hazugságok kérdésénél nem szabad elfelejtenünk, hogy azok *halmaza lavinaszerűen nő*. Egy hazugságot újabbakkal kell megtámogatni, a következők logikusan sorakoznak hozzá, egész sorát az újabb füllentéseknek húzzák maguk után; — csakhamar vigasztalan hazugság=hálózatba bonyolódva jár a gyerek s ugyancsak idegmunkát jelent a számára, hogy a valótlant a valósággal össze ne keverje s el ne árulja magát. Ha rajtacsípi egy hazugságon, ennél a fonalnál elkezdve az egész rendszert fel lehet gombolyítani. Az első, amely megindult, talán jelentéktelen kicsi dolog volt; később nagyobb nál nagyobbak jönnek egymásután és akkor már nincs megállás, folytatni kell... Kevés serdülő fiúnak van ahhoz ereje és erkölcsi bátorsága, hogy leleplezze hazug-önmagát.

Hasonló az eset a lopások, kölcsönök, adósságok kérdésénél. Nagyszájú hengegésből tízfilléres fogadás, amelyet elveszített. Ebből néhány hónap múlva 40—50 pengős tartozások nőhetnek ki, közben egy csomó lopás, csalás. A tíz fillér «becsületbeli» adósság, azt ki kell fizetni. Pénze nincs, kölcsön kér a másiktól. Hogy megadhassa, harmadiktól újabb kölcsönt vesz fel, de ettől már nem 10, hanem 50 fillért kér; a negyven elmegy cukorra. Egyik adósság hívja a másikat; legközelebb a közrőjét elzalogosítja; hogy édesapa észre ne vegye, ki kell váltani sürgősen s ha nincs hitelező, aki könyörüljön rajta, éjszaka nesztelen léptekkel odaoson apja tárcájához és lélekzetét visszafojtva szedi ki belőle a fényes pénzeket. S mivel a könnyen szerzett pénz könnyen gurul, megszokja a korlát nélküli költekezést; élvezi a pénzes ember tekintélyét a fiúk előtt — s mire felocsudnék, vagy mire kipattan a könnyelműsége, már mélyen ül az anyagi és erkölcsi kátyúban. Az elkeseredett édesapa nagy nehezen szanálja a fiát anyagilag; de erkölcsileg ki fogja megemelni? Ki adja vissza önbecsülését, igazi becsületét? Katolikus fiúknál a lelkiatya segíthet. Komoly szentgyónás, új életet kezdés, amelyben a kegyelem ereje formálja újjá az embert; lelkiatyai állandó vezetés. De a másvallásúaknál? És a hitközömbös szülők gyermekénél, akik nem gondolnak rá, hogy a paphoz vigyék?...

A költekezésbe, adósságokba, lopásokba bonyolódott kamaszfiú a maga különös logikája segítségével lelkileg elég sokáig tartja magát s nem érzi komoly bűnnek a történeteket. «Hiszen úgyis visszaadom!» — mondja és pontosan számontartja, mennyit vett el édesapjától s milyen rész=

letekben, mennyi idő alatt fogja azt a zsebpénzéből észrevétlen visszatörlesztgetni. A másik, aki társát instruálja és havonta pár pengőt visz haza büszkén, mint saját keresményét, azzal a gondolattal vigasztalja magát: «Jogom van hozzá, hiszen csak a magamét veszem vissza. Ennyit meg ennyit adtam már a magam munkája eredményéből!» Meggyőzi önmagát róla, hogy ő nem tolvaj és ugyanolyan büszkeséggel vágja ki a nagy szót: «Becsületszavamra!» mint akinek tiszta kezén és jellemén makulányi folt sincs.

Nincs a kamaszgyereknek szemmértéke. Mód nélkül költekezik a költekező, minden fedezeti lehetőségét messze túlszárnyalja adósságaiban az adósságcsináló, a tolvaj anynyit lopkod, hogy az édesapának lehetetlen észre nem vennie. Szertelen és kormánytalan ebben is, mint bármely egyéb dolgában. *A szülők számára viszont éppen ez a szerelenség vigasztalást is jelent: ez mutatja, hogy nem lelki lezüllésről, hanem csak a becsületnek kamaszkori válságáról van szó s a viharzóna elmúltával nyugodtan bízhatnak a fiúra vagy hagyhatnak előtte számolatlan értéket, pénzt, soha nem lesz híja annak. Hány fiút húztam ki nehéz becsület=válságból a serdülő éveit alatt, akikre két évvel később behúnyt szemmel bármily értéket nyugodtan rábízhattam!*

Nagyon fontos lélektani tény s a szülőknek nehéz kérdésekben támasza az a megállapítás, hogy *a bizalom emel és fenntart* akkor is, ha minden más tartó elengedett s minden erő lefelé látszik húzni az embert. «Úrnak tartalak! Bízom benned!» — ez jobban visszatartja sok rossztól a kamaszfiút, mint bármily szigor vagy ellenőrzés. *Óriási áldozatokra képes azért, hogy aki benne bízik, meg ne csalatkozzék.* Ha a rossz útra tévedt fiú mellé megbecsülő szeretettel odaáll az édesapja, nagy bizalmat mutat, amely őt akkor is elkísérje, ha egyedül van, vagy a pajtásai között: ez a fiú megáll a lejtőn és visszatér. Visszahúzza a Férfi bizalma.

Egy esetben lopás miatt súlyos gyanu nehezedett egyik kamaszfiúra. Nem volt bizonyíték; a fiú tagadott. Gyanu alapján el akarták távolítani, ami egész életére megbélyegezte volna. Ebben a stádiumban került a kezembe az ügy; a kétségbeesett édesanyja hozta hozzám a fiút, akinek szeme sarkában ott ült bizonyos fölényes gúny, mintha azt kérdezte volna: Hát ez meg milyen ravaszsággal akar majd kiválatni? Barátkoztam vele; néhány kisebb bizalmi

feladat elvégzésére kértem meg, pár nap múlva olvasatlan pénzt bíztam rá azzal: «Tudom, hogy alaptalan a gyanu, úrnak hiszlek, bízom benned!» Másnap megtörve, könnyek közt tért vissza, bevallotta a gyanun messze túl terjedőleg a hibáit és rendbehoztunk mindent. Soha többé nem volt a becsületével hiba. *Nem bírta el lelkileg a kettősséget: a ránehezedő nyílt bizalmat és a lappangó ellentétes valót.* Ma már házas ember. Szemefénye a munkakörnek, amelyben dolgozik. Valaki nagyon hitt benne s ez a bizalom ki-húzta belőle az eltemetett, megtagadott jót.

Ha a szülők bízni tudnának a rossz útra tévedt serdülő fiúban, kevesebben kerülnének lejtőre és könnyebben úszná meg a viharzóna tépett népe a becsület válságát.

A felelősség válsága.

Serdülő fiúkra panaszkodó s tanácsot kérő szülők leg-sűrűbben tapasztalt kifogása: azelőtt jól tanult, sohasem kellett hajtani, mégis meghozta a maga jórendű bizonyítványát s most egyszerre intőket hoz, meg hármasokat a fél-évi értesítőben. Mi van ezzel a gyerekekkel?

A felelősségérzet válságát éli át.

Az ember szembenáll a kötelességgel. Nem: a diák a leckével, a tanár a tanító munkával, a hivatalnok az aktákkal, a bíró a bűnesetekkel. Hanem az Ember áll a Kötelességgel szemben. Emelt fővel, felelősséggel. Kicsi embernek kis kötelessége, könnyű felelőssége; felnőttnek nagy kötelessége, nagy felelőssége. De a kicsi ember számára a kis kötelesség ugyanolyan fejet megemelő, komoly felelősséget jelent, mint a felnőtt számára nagy értékeket, emberéleteket, országos érdeket görgető nagystíliú életfeladatok. *Nincsenek kicsi és nagy kötelességek, csak jól végzett és rosszul végzett kötelességek vannak.* És nincsenek kicsi vagy nagy felelősségek, mert felelősség csak egy van s ezzel szemben áll az Ember a maga becsületével; vannak azonban talpig-férfi igazi emberek és vannak hitvány emberek fiúk között is, felnőttek között is. Az előbbieket vállalják a Felelősséget, utóbbiak görnyednek, kibújnak, letörnek.

Van egy korszaka a serdülés korának, amikor a felelősség öntudata meggyengül a fiúban.

Összefügg az élet távlatának megzavarodásával. *Ha az ember nem néz messze, csak közvetlenül a lába elé, nincs ami húzza és nincs ami emelje.* Lelkiatya kezén rendes lelkiéletet

élő fiúnál e tekintetben nem lesz hiba, mert megőrizte a végtelen távlatát és lelkében él a tetteknek és mulasztásoknak Isten előtti felelőssége. Az elhanyagolt, tépett, kócos kamaszfiú életében azonban elkerülhetetlen e téren is az ideiglenes komoly visszaesés.

Ambíció nélkül, kedvetlenül *tanul*. Szökik a könyv mellől. Olvas, vagy sétál, vagy sportol, vagy bármi mást szívesen tesz, csak a napról=napra való változatlan hadakozást a könyvekkel, lecke=adagokkal nem bírja. Ez a nagy sугások, iskolában leírt számtanpéldák, szomszédéről lenézett dolgozatok időszaka. A bizonyítvány romlik, apja háborog, anyja sír, a kamasz pedig nem érti, hogy mi rossz van abban, ha neki is van néhány elégségese a bizonyítványában. Hiszen annyi sok más fiúnak is van és ezeknél «mégsem csapnak olyan nagy patáliát miatta!»

Az viszont megint a serdülőkor szertelenségére vall, hogy az év vége közeledtével 6—8=hetes túlfeszített tanulást rendez, de úgy, hogy akkor semmi mással nem törődik, hanem idegfeszülten ül a könyvein; s ha sikerült valamit kijavítania s a bizonyítvány mégsem olyan rossz, mint az egész évi hanyagság következményeképen várta volna az ember, akkor kidülesztett mellel jár a jótanulók között: «Lám, ti egész éven át gürcöltetek és én hat hét alatt elvégeztem az egész anyagot!» Hogy az erőltetett tanulással szerzett felületes tudás milyen hamar elpárolog, arra a serdülő fiú dehogyis gondol!

Eppen ilyen szertelen belefekvéssel tud dolgozni valamely ígéret nyomán kitűzött határozott célért. Pl. különszobáért, vagy kerékpárért. Közelfekvő cél, amely húzza, máris munkára indítja.

Felületes és felelőtlen *ígéret*ek megtartásában. Még ünnepi percekben, ünnepi formák közt adott nagy fogadásokat is oly könnyen a háta mögé dob!

Felületes a *vállalt munkája elvégzésében*. Cserkészvezetők mesélni tudnának róla, hogy még a válogatott fiúk világában is hányszor kísért a félmunka réme a viharzóna idején.

Megbízhatatlan. Kevés fiú van ebben a korban, akire ha rábízok valamit s ő azt mondja: Vállalom! — akkor nyugodt lehetek, mert tudom, hogy amit elvállalt, megcsinálja. Elsőrendű fiúkból válogatott, nagyszerű kompánia volt a pesti csekészcsapatom; s volt egy idő, amikor harmincből három volt csak olyan, hogy behúnyt szemmel nyugodtan rábízhattam bármit. Hosszabb=rövidebb válságát a felelős=

ségnek e három kivételével mind átélte. Nem elfeledésről, el=nem=végzésről vagy rosszul=elvégzésről van itt szó, hanem bizonyos könnyebb kezeléséről a vállalt feladatoknak: pl. mást kér meg rá, aztán feléje sem néz; vagy a szorosan vett feladatot elvégzi, de már a mellékkörülményekkel vagy vele összefüggő fejleményekkel nem törődik, «mert azt már nem mondta az atya.»

Felületesség Pénz öfelsége birodalmában. Éppen most van egy fiú ügye a kezemen, akinek egy rokon néni havonta ad pár pengőt fizetve és más, iskolában szükséges dolgokra, hogy szegény édesanyja anyagi helyzetét valamenynyire legalább megkönnyítse; a gyerek szemrebbenés nélkül költi fantasztikus csacsiságokra a pénzt és az iskolai kiadásokat mégis mind édesanyjának kell fedeznie. Az «addig nyújtózzál, amíg a takaród ér», illetőleg amíg az édesapád takarója ér: a kamaszfiú felelőtlen korszakában ismeretlen elv. *Kisfiú korától kezdve rendszeresen rá kell nevelni felelősségre nemcsak a rábízott pénz felhasználását és elszámolását illetőleg, hanem az édesapja anyagi helyzetével való állandó számotvetés és ahhoz való legszigorúbb alkalmazkodás tekintetében is.* E téren a serdülőkorban kezdeni a nevelést egészen elhibázott vállalkozás volna. Kicsi korától kell magával hordoznia akkora komoly felelősségérzetet, hogy még a serdülés felelőtlen időszakában, csökkent állapotban is elég legyen arra, hogy a fiút a korlátok közt megtartsa.

Elsőrendű eszköz erre az elemista kortól rendszeresen nyújtott zsebpénz rendszere. Hetenként kapjon megbeszélte és meghatározott összeget (az elemista tíz fillért, vagy húszat, később, ha gimnáziumba ért, ötvenet s lassan emelkedhetik az összeg a szülők anyagi viszonyai és a fiúnak engedett igények szerint); ez akkor is folyósíttassék, ha valami félrelépés miatt átmenetileg feszült a viszony közte és édesapja között. Lehetnek bizonyos kikötések: pl. hogy fizeteket, vagy rajzlapokat a zsebpénzből kell vennie, egyébként teljesen szabadon rendelkezik vele; ha azonban elköltötte másra és hirtelen rajzlapra van szüksége, még nagy sírás és elkeseredés árán se kapjon külön dugsegélyt a mamától. Sírjon, szenvedje el az iskolai büntetést, kapjon félévben egy jeggyel rosszabbat a rajzból, de tanulja meg a pénz=kezelés felelősségét.

Természetesen a zsebpénzről *rendes elszámolást kell vezetnie.* Pénztári naplót kap, «Bevétel» és «Kiadás» rovattal. Hosszú küzdelem árán fogja csak megszokni, hogy minden

kiadását rögtön hazatérte után azonnal beírja; nehéz kérdés az őszinteség is: hogy, ha cukrot vett, ne fűzetet meg ceruzát írjon be a naplóba; de megéri a fáradságot a cél, amelyért az egész rendszert bevezetjük. A zsebpénz folyósításakor az édesapa maga írja be a bevételi rovatba: okt. 3. Zsebpénz 0.50 P. S jövő szombaton este szépen lezárt számadással, az egyenleg feltüntetésével és áthozatával mutassa be a gyerek a könyvét. Ezt a számadást édesapa ellenőrzi, ha rendben találta, aláírja és azután adja ki a következő heti zsebpénzt.

Nagyon fontos az ellenőrzésnél, hogy ne szoktassuk a gyereket hazudozásra a feljegyzéseiben. Ha kiderül, hogy az egész heti zsebpénzt vagy nagy részét haszontalanságokra költötte el, akkor sem szabad megszidni, büntetni; cukrot jövő héten is vesz majd, de «önvédelemből» hazudik a papíron keresztül, mert valami hasznos beszerzést fog beírni helyette. «Ceruzát vettem, de elvesztettem!» — micsoda primitív, ostoba kis védekezése a hazugság útján bandukoló kis gyerekeknek! Haszontalan kiadásokra édesapa harag nélkül, hosszú prédikálás nélkül, egyszerűen rámutat, pár szóval leszegezi, hogy kár ilyen csacsiságra pénzt adni s hogy mit lehetett volna ehelyett vennie; ugyanezt teszi jövő héten és azután és akár hónapokon át újra meg újra, anélkül, hogy csak egyszer is megemelné a hangját, vagy a kezét emelné ütésre. A jót nem elég csak hallani vagy magunkban elhatározni; nem elég az elhatározást újra meg újra feleleveníteni; hogy valaki egy bizonyos vonalon állandóan a helyest találja és élje, ahhoz annak habitussá: szokássá kell válnia bennünk. Nem elég a gyerek előtt meghirdetni egy bizonyos követelményt: Így legyen! Hosszú, türelmes küzdelem, míg megszokja, még hosszabb, míg második természetévé válik. A pénzzel való felelős bánásnak pedig habitussá kell válnia a gyerekekben, mire a serdülés korába ér; akkor nem lesz e téren komoly kilengés.

Jó beosztás és jó elv az, amelyet Marcell professzortól tanultam és komoly sikerrel alkalmaztam középiskolásoknál kollégiumi igazgató koromban, hogy a megkívánt beszerzendő dolgokat három osztályba soroljuk: *necessaria, utensilia, delectabilia*, vagyis szükséges dolgok, azután a hasznos, de nem éppen szükségesek és végül azok, amelyek csak kényelmet, élvezetet, örömet jelentenek. A gyerek hosszas szoktatás, beidegzés folyamán életté váltsa az elvet, hogy mindennél előbbre való a «necessarium», erre menjen mindig a zsebpénz 50%-a (azért nem több, mert a legtöbb szüksé-

gest úgyis a szüleitől kapja); azután jönnek az «utensilia», 40%-kal dotálva és csak 10% menjen általában haszontalan=ságokra.

A zsebpénz=rendszer úgy tökéletes, hogyha összekötjük *persellyel* és *takarékkönyvvvel*. Kis perselye legyen a fiúnak, ebbe tegye hetenként a megtakarított filléreit. Jó ösztönző, ha az édesapa bizonyos kamatot helyez kilátásba a perselybe rakott pénz után (csak fillérekről van szó!). Amint aztán 1—2 pengő összegyűlt, a postatakaréknál váltott betét=könyvre tegye be a fiú. Ő maga tegye be, kényszerítés nélkül. És nagyon vigyázzunk arra, hogy a persely és a betétkönyv tartalma egészen és kizárólagosan az övé: maga szájától vonta el a filléreket, amelyekből gyűjtötte. Szabadon rendelkezék vele akkor is, ha nagyobb összeget gyűjtött össze az évek folyamán. Édesanya, édesapa legfeljebb tanácsot adnak neki jóbarátok módjára, hogy mi okosra fordítsa alkal=malag a pénzt, de ha csacsiságra fordítja, azt se akadályozzák meg. Kell a fiúnak lélektanilag az a biztonságérzet, hogy a megkuporgatott vagyonkája fölött korlátlan rendelkezik.

Nincs felelősség szabadság nélkül!

Nem érdem a jó, ha nem állna mellette a rossznak lehetősége.

A jóra való ránevelést kicsi korban kell elkezdni. Aki serdülőkorban akarná a fiát kézbe fogni, semmire sem menne vele: maga sem értene hozzá, a fiú sem hajolna már a kezében.

Ha édesapák, édesanyák ezt mindig szemelőtt tartanak!

Még egy nagyon fontos momentum áll a felelősség kérdésének vonalán: *a tettek felelősségének és következményeinek vállalása.*

Burnett «kis lordja» az igazi kisfiú. Nyíltan szembenéző, elfogulatlan, bizalommal feltekintő, a maga természetes bátorságával és nyíltságával lefegyverzi és új emberré gyúrja a világggyűlölő, csupa=rossz Dorincourt grófot. Ilyen fiúkat kellene nevelniök a magyar édesanyáknak! Persze, hogy nehéz, hiszen mások a körülmények és más az élet, mint a mese. De bölcs szeretet=pedagógiával nagyon sok «kis=lord» egyéniséget tudna teremteni a magyar család talaja.

Égészen kicsi korától kell rászoktatni a fiút arra, hogy mindig szembenézve, őszintén szóljon, hibát bevalljon, rosszért is felelősséget vállaljon. Nem kell hozzá más, mint hogy a kised= évektől kezdve végig *iratlan törvény maradjon a családban: az őszintén bevallott hibáért nincs büntetés,*

hazugságnak, gyávaságnak viszont szomorú következményei vannak.

Merje a gyerek kérdésre bevallani, ha valami hibát ejtett. Sőt merje kérdés nélkül is nyílt szemmel megmondani: ezt és ezt csináltam, igazán nagyon sajnálom. A szülők ne úgy álljanak szemben vele, mint a felnőttek társadalmának szigorú képviselői, akik törvényeket írnak és lesujtanak a hibázóra, hanem úgy, mint az ő kis élete fölé hajló és azt szeretettel irányítgató felnőtt jóbarátok. Hibái fölött rövid, csendeshangú tanácskozás indul s ha belátta és sajnálja és ígéretet tesz, hogy többé el nem követi, akkor teljes a bizalom s a barátság és megy tovább nyugodtan az élet. Az egyszer így lezárt ügyre többé nem térnek vissza; nincsenek késői szemrehányások és célzások: *causa finita*.

Igy igaz, hogy több alkalommal büntetlen marad a gyerek, amikor kemény büntetést nagyon megérdemelt; viszont mindig bizalommal és bátorsággal áll szemben a szüleivel, nem fog hazudni, tettei felelősségét vállalja; — ezek sokkal nagyobb értékek, mint az, hogy alkalmilag a megtorló igazság érvényesüljön.

Emeltfejű kamasztársadalom! Tettek következményét vállaló, hibáért, bűnért a következményeket álló, gerinces, vasból kovácsolt! Minden pedagógus legszebb álma. És minden szülőé.

Meg lehetne csinálni.

A fegyelem válsága.

Stramm gyerek!
Minden fiú álma.

Van benne valami az emberebb=ember gondolatából: igazibb=önmagá idealizált képe. Strammság alatt ők nemcsak a keményen kilépő és masirozó katonagyerekek külső fegyelemzettségét értik, hanem egész sorozatát az értékes lelki tulajdonságoknak. Van abban pontosság, rendszertet, kemény fegyelemzettség, testi ügyesség és erő, de van férfias lelkiület is, meg bátorság, meg lelki fölény, meg sok minden, ami teljessé teszi a serdülő fiúknak az igazi, idealizált fiúról, férfiról alkotott elképzelését. Jóság is lehet benne és tisztaság és életszentség, ha ügyes kézzel megfogjuk és be tudjuk illeszteni a kép keretébe.

Mit nem adna egy fiú érte, hogy őt mindenki strammnak tartsa!

MARTON-L.
1939

És éppen a serdülés korában, amikor a belső fegyelemzettség válságos hónapjait éli, vágyódik legforróbban igazi strambság után. És sokszor súlyosan szenved lelkileg a maga szétesettsége miatt.

Bizony nehéz idők ezek a nevelő számára is. Mert a serdülő fiú az egész vonalon bomlik, lazul, bont, lazít. Népes család, internátus, iskola érzi legfőképpen ennek a lazító fegyelmezetlenségnek zavaró hatását a közösségen.

A kamaszfiú *rendetlensége* kétségbeejtő. Íróasztala, szék= rénye, könyvespolca, szobája. Amit elmozdít a helyéről, vissza nem teszi (pedig a rendnek fő törvénye ez: mindent ugyanoda visszatenni, ahonnan elvetted!). Amit visszatessz, olyan balkezesen, ferdén, gondatlanul helyezi el, hogy a rendszerető felnőttnek okvetlenül meg kell igazítania. Mennyi vita származik ebből a fiúk és nővérek meg húgocskák között! Nincs stílusérzéke. A szalon sarkába nyugodt szívvel helyezi el a football-labdáját, úriszoba falára pedig ujságból kivágott képet erősít fel rajzszöggel.

Az *ízlés hiánya* egyébként sok más tekintetben is jelentkezik. Micsoda meglepő ajándékokat tudnak venni a kamaszok születés= vagy névnapra! El nem felejttem azt a sárvári kamaszkát, aki a gödöllői világjamboreeról, amelynek jól ismert, sokat emlegetett szereplője volt, az utolsó délután vásárolt ócska, párfilléres porcellánmacskát vitt haza az édesanyjának! — Ízléstelen az öltözködésük, az egymás majmolása. Ízléstelenek a tréfáik, a beszélgetéseik. A sok malac= sággal tarkított, nagy kamasz=röhejeket kiváltó beszélgetéseik mögött legnagyobb százalékban nem bűnös indulat, vagy delectatio rejtezik, hanem durvaság és ízléstelenség. Elég megnézni a népes utcán elvonuló, beszélgető, nevető kamasz=csoporthoz, hogy az ember megállapítsa: olyan jó fiúk ezek, de olyan esetlen medvék! Szegénykék! Szépség, finomság nevelje őket s a szülők, nevelők igyekezzenek minél több szépet megláttatni és élvezettel értékelni velük.

Pontatlanok. Késnek, loholnak, lihegnek s szidnak valakit, aki miatt nem tudnak pontosan megérkezni.

Szemben állnak a törvénnyel, mint lázadók. Nem mintha az volna a meggyőződésük, hogy a törvény rossz, hanem csak azért, mert törvény, mert köt és engedelmességet követel. Gyűlölt előttük minden rájuk kényszerített kötöttség.

«Hajrá a gyémánt=nyúl után! hajrá a boldogság után!
Hajrá mezők! hajrá hegyek! mindent szabad, mindent lehet!
Hopp, szakadék: ugorjuk át! Hopp, drótsövény: szakítsuk át!
Hopp, les=vetés, farkasverem: a Rend, a Törvény törei!
Hajrá a gyémánt=nyúl után, hajrá a boldogság után!...»

(Mécs: Kamaszok.)

Ez a nagy «hajrá» teszi őket állandó lázadókká minden előírás és szabállyal szemben. Megszegik a törvényt azért, mert az emberek többsége tartja és ők ezért nagyon megvetik ezt a többséget. *Erőtlenjesítményt látnak abban, ha valaki az előírt ösvényen túl mer kóborolni.* Virtus átlépni az iskolai szabályokat, internátus házszabályait s virtus tüntető nem= törődomséggel kiállani az érte járó büntetést. Ilyennel pávás= kodni lehet a többi kamaszok előtt és másnap büszkén el= mesélni az iskolában, mint hősi teljesítményt. Középiskolás intézetekben egy kamasz kimászott egy este az ablakon és megkerülve a házat, becsengetett, úgy jött be nyíltan a kapun. Csak azért, hogy megmutassa, mit mer ő és learassa a többiek bámulatát. Kénytelen voltam nevetségessé tenni, nehogy a következő napok alatt az összes kamaszok új meg új bátorság=stikliket csináljanak.

Mert az emberekben igen erős a *csordaösztön*: *menni gondolkodás nélkül valaki után, aki vállalja, hogy elől megy.* Egy nagyhangú fiú egész osztályt vagy egész internátust megzavarhat és bolondság=ösvényekre vezethet. És ilyenkor nincs «jó fiú» és «csirkefogó»; együtt menetelnek gondolat= talan, destruktív tömegként a vezető után. Ilyen esetekben vagy sikerül a nevelőnek ügyes fogással félreállítani az élen járó és maga után indítania a tömeget, vagy pedig a «divide et impera» elv alapján egyenként kell a fiúkat a rossz hatás alól felszabadítani. Komoly egyéni ráhatás hathatósabb, mint a tömeghatás. Férfias beszélgetés beláttathatja a fiúval, hogy az engedelmisség nem puhaság, a törvény megtartói nem mind trottlik, s ha valaki szót fogad annak, akinek joga a parancsolás, az azért még nem «nyaló». (Csupa olyan szavak, amelyekből a kamaszfiúk jobban félnek, mint bár= milyen büntetéstől).

Elsőrendű fogantyú az éretlenül lázadóval és általában a fegyelem válságát küzdővel szemben a «gentleman»=gondolat. *Férfinak lenni, a szó igazi értelmében úrnak lenni* minden kamaszfiú vágya. Aki kemény fegyelemben nem hajlandó engedelmeskedni, az készségesen hajlik a törvény vonalába, ha úri engedelmisségről van szó. Mert az «úr», a «gentleman»

szón keresztül megtalálja pillanatra az engedelmesség igazi értelmét; mintha kicsi ablak nyílna pillanatra a szeme előtt, amelyen keresztül szemébe villan az igazi meglátás.

Férfiasság vágya teszi lelküket bámulatosan fogékonnyá olyan gondolatok megértésére, amelyek az igazi Férfit festik.

Nagyon megkapja pl. a serdülő fiúlelket Rudyard Kiplingnek az angol férfiideálról szóló költeménye, amelynek címe:¹ *Ha* . . .

«Ha nem veszted el fejedet, holott körülötted mindenki más elvesztette már azt s még a tetejében téged szidnak, hogy miért cselekszel másképen, mint ők;

Ha tudsz magadban bízni, amikor már mindenki kételkedik benned s látszólag még igazat is tudsz adni a benned kételkedőknek;

Ha tudsz várni és nem fáraszt el a várás;

Ha hazugságokkal kellene dolgozni, de te nem hazudsz soha;

Ha gyűlölnék téged, de te nem engedsz utat lelkedben a gyűlöletnek;

S mindezek ellenére még se akarsz se túl jónak látszani, se nem igyekszel túlságosan bölcsen szólni;

Ha tudsz álmodozni, de mégse lesz rajtad úrrá az álom;

Ha tudsz gondolkozni, de a gondolkozást nem tekinted ön-célnak;

Ha szembe tudsz nézni diadallal és nyomorúsággal egyaránt és mind a két imposztort egyformán tudod kezelni;

Ha el tudod viselni annak a látását, hogy a gonoszok miképen hamisítják meg az általad kifejtett igazságokat, hogy abból a buták számára csapdát állítsanak;

Ha el tudod viselni annak a látását, hogy miképen dől romba egész életed munkája s ha tudsz újra hajolni és újra fel tudod építeni művedet, habár elviselt szerszámokkal is;

Ha minden nyereségedet egy halomba tudod rakni s kockáztatni mered a sors szerencsejátékának és fordulásának s ha elveszted, újra indulsz előre, anélkül, hogy egy zokszót ejtenél veszteséged felett;

Ha tudod szívedet, idegeidet és izmaidat arra kényszeríteni, hogy célokat szolgálják, amikor ezekből már nincs is semmi benned s ki tudsz tartani akkor is, amikor már nincs lényedben semmi más, mint csak az akarat, amelyik azt mondja neked: Tarts ki! . . .

Ha tudsz a tömeg nyelvén beszélni, de mégis megőrzöd erkölcsi fölényedet;

Ha tudsz a királyokkal barátkozni, de azért nem veszted el az érintkezést a közönséggel se;

Ha se ellenség, se szerető barátok nem tudnak bántani;

Ha mindenki számít előtted, de túlságosan senki se;

Ha a könyörtelen rohanó percek mind a hatvan másodpercét ki tudod használni:

¹ Vita: Végrendelet c. könyvéből idézem (103. ol.). Nagy Emil fordítása.

Tiéd mindaz, amit a földön találsz s ami még ennél is több: férfi leszel, fiam . . .»

Komoly hatása van a *cserkésztörvénynek*, amely pozitív fogalmazásával, egyszerű megállapításaival sokkal mélyebben nyúl bele a serdülő fiú lelkébe, mint akár a kicsi fiúéba, akár a felnőttébe. A cserkészlet nevelő hatása óriási. Igaz, hogy a serdülés első időszakában igen sokan kimaradnak a csapathból és sokszor ellenséges indulattal állnak szemben évekig a mozgalommal.

Döntő jelentőségű szerepe jut éppen a fegyelem válsága leküzdésében a *bölcsen vezető állandó lelkiatyának*. Mert az akaratnevelés kérdését és az akaratélettel összefüggő problémákat hiába is akarnák tisztán voluntarisztikus alapon, ember vágányán megoldani. Nem lehet. Viszont minden lehetségessé válik, ha a személyes Isten, mindenek Ura és irányítója, belenyúl a lélekbe. A lelkiatya, aki kegyelmi erővel Istent dolgoztatja a kamaszlelekben, csodálatosan nagy eredményeket érhet el akár negatív értelemben: büntől, rossztól való visszatartásban, kísértésekkel szemben helytállásban, akár pozitíve: lelki életben való állandó előrehaladásban. A serdülőkor éveiben tűnik ki leginkább a Krisztus szentségével, megszentelő kegyelemmel dolgozó katolikus pap óriási fölénye minden más pedagógussal szemben a kamaszlelekért való nagy versenyfutásban. Szépek és sokat ígérők az újabb meg újabb pedagógiai kikezdések, sok szép eredményt mutat fel a pszichoanalitikus vagy más lélektani tanácsadás, de azért ha a szülők úgy igazán megnyugtató módon akarják vezető kezére adni a fiúkat, katolikus pap kezére adják. Az élő Krisztus munkája mellett eltörpül minden más próbálkozás és fáradozás.

Nagy válságokban egyetlen igaz világító fény: a Tabernaculum előtt égő öröklámpa.

10. A «kemény parancs» vonalán.

(A tisztaság válsága.)

Na, most eljutottunk a legnehezebb fejezethez! — mondják sokan az olvasók közül.

Miért?

Én inkább azt mondanám: a legszentebb fejezethez jutottunk.

Gyerekek ízlést rontó kíváncsisága, serdülő ifjúság kormánytalan fantáziája és ezer kísértés zaklatta vágya, fegyelmetlenül felnőttek gyeplőt adadó bő szenvedélye és a bűnt és mindent áruló éhes töke szexuális-gyönyör-boltjai úgy elrontották a közvélemény világlátását a VI. parancs távlatában, hogy nézetek és meggyőződések ijesztő, szomorú kaosza uralkodik s az embertestvérek nagy része ferde nézőpontból tekint a legszentebb élettényekre. Sokan izzó kíváncsisággal, felajzott gyönyörvárással közelednek; bűnt sejtnek, bűnt keresnek, bűnt találnak. Mások ugyancsak bűntől félve messzire elkerülik a «kemény parancs» tájékát is és veszedelmes túlzásokba esnek a lélek védelmének megszervezésében. Iskolák és intézetek egész sorában nevelnek fel fiúkat vagy fiatal lányokat, ahol a VI. parancs vonalán rájuk váró szent hivatásról szó sem eshetik; sok ezernyi családban érinteni sem merik ezt a kérdést, nehogy ártsanak a gyermekek lelki érintetlenségének (s a magukra hagyott gyermekek irányítás nélkül áldozatul esnek az első kísértőnek!); tudok a múltban professzorról, aki a morális tárgyalásánál a VI. parancshoz érve becsukta a könyvet és azt mondta: Ezt olvassák el maguktól s maguknak, ezzel a sok d...sággal én nem foglalkozom. És papi gárdát engedett ki az életbe, a gyóntatószékbe, az élet egy fontos nagy kérdésével szemben teljes tájékozatlansággal.

Túlzások! Oktalan, helytelen, veszedelmes túlzások!

A VI. parancs tárgyalásánál Isten szentélyében járunk, hiszen emberteremtésről van szó benne, ill. az ifjúságnál emberteremtő szent munkára való felelős előkészületről.

Csipkebokor előtt álló Mózes módjára mocskos sarukat levetve, bizonyos tisztult nagy=dolgokat=látással kell a teremő Isten szentélyébe lépünk, de ott a jóakarátú ember nyilt szemű bátorságával és nyugalmával járnunk. Lehet a nemi élet kérdéseiről, ember születéséről oly tiszta szemmel beszélgetni, hogy aki megérti, lelkére kísértések árnyéka se essék, aki még nem érti, azt rossznak lehellete se érje.

«Tilalomfa=erdőben járok.
Előttem árok, mögöttem árok.
Körülöttem sűrű, fekete gondok,
Vigyázva lépek, némán szorongok.
Tilalomfa=erdőben élek,
Mohó vágyaimtól jaj de félek.

Tilalomfa=erdőben élni,
Daltól, kacajtól, örömtől félni,
Szárnyat lekötönni, mindig kerülni,
Sohse dalolni, sohse repülni . . .»

(Radványi: Neked adom a szívemet. 6.)

Hát nem ez az igazi. Mert igaz: tilalomfa=erdőt állított az Úr, de minden tilalomfa egy=egy gyönyörű isteni gondolatot véd a mocskos saruval hozzá közeledőtől. A tilalomfa csak annyit mond: «Old le lábadról sarudat, mert a hely, melyen állasz, szent föld!» (II. Móz. 3. 5.)

A VI. parancs tilalomfája: «Ne paráználkodjál!» — Mögötte a legnagyobb isteni gondolat: emberteremtés feladata. Aki szentélybe lépő áhítattal, tiszta szemmel néz, az csodálatos titkot ismer meg és szent dolgokat lát a teremő Isten lábnyomaiban. Aki mocskos saruval belegázol a nagy gondolatba, persze, hogy bűnné rontja, mint a szűz havat sárrá a taposó láb.

Ha egy percig sem feledjük, hogy életben, szaporodásban, születésben, halálban Isten gondolatai valósulnak, akkor nem fogunk tévútra kerülni és nyugodtan járhatunk a «tilalomfa=erdőben».

Isten gondolata.

A hexaameronnak, a világ teremtését elbeszélő szentírási fejezetnek mindig visszatérő refrainje: «És látá az Isten, hogy jó». A hat teremő nap története folyamán hat ízben tér vissza ugyanaz a mondat; hetedszer aztán, amikor az ember teremtése is befejeződött és az Úr mintegy végigné az hat

munkanap eredményén, ünnepibb formában áll a megállapítás: «És látá az Isten, hogy mindaz, amit alkotott, felette jó volt».

Ami rossz a teremtet világban, az ember hozta az eredeti bűnnel. S ami rossz és visszaélés mai napig s holnap és tovább történik, az ember hozza személyes bűnnel. Mert amit Isten teremtet az jó.

Jó a nemi életre szolgáló élettani berendezése az embernek. A nemi szervek: teremtő szervek; nemi élet az emberteremtést szolgálja. Jó a szexuális ösztön: motorikus erő, amely Isten hívására teremtő munkára ösztökéli az embert.

Ha mindezekkel visszaélünk s másképen és másra használjuk, mint ahogyan az Úr rendelkezésében állott, akkor megszületik a bűn. De nem azért, mert rossz valami, ami Isten kezéből került, hanem, mert rosszak vagyunk mi, magunk, emberek. *Nincs a VI. parancs mögött szemernyi rossz sem, amit ne az ember maga vitt volna és vinne ma is oda.*

Gondoljuk át: hogy is van?

Az első embert Isten teremtetette, föld porából gyúrta. Mély álomban oldalcsontjából formált neki élettársat. «Fér=fiúvá és asszonnyá teremté őket.» És ezzel befejeződött a közvetlen teremtés; az Úr «megnyugovék a hetedik napon minden munkától, melyet folytatott . . .» (I. Mózes. 2. 2.) — Szólt azonban az emberpárhoz parancsa: «Szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet!» Parancs a további emberéletek teremtésére. Isten akaratából és meghatalmazása alapján, az Ő közreműködésével, de egyébként souverain=önmaga, teremt az ember.

A «Szaporodjatok!»=parancsban benne van már a házasság alapítása és a családi otthonnak az élet forráshelyévé való felmagasztalása. Az ember felelősséggel születik: minden megfogamzott életet számontart az Isten.

Kettéosztotta az új életek magját: férfíül hordja az egyik felét, asszony a másikat. A két mag egyesítését megelőzi s átkarolja a kicsi magokat hordozó két ember életének szent kötelékkel való egyesítése. Új ember házaselektől születik, akik Isten előtt felelősek nemcsak a világra jöttéért, hanem a neveléséért is.

A szexuális ösztön vonalán tehát házaselek közeledhetnek egymáshoz az emberileg elgondolható legintimebb egyesüléssel. *Házasságon kívül minden nemi élet visszaélés, tehát szigorú tilalommal, VI. parancs erejével, tiltja az Ur.* Ebben a gondolatban világosan benne áll a felnövő fiatalság

teljes tiszta önmegtartóztatása egészen a házasság szentségének megkötéséig; — benne van a magános emberek önmegtagadó, kemény tisztasága; — benne van a házastársak egymást ismerő, minden mást kizáró, holtig tartó hűsége.

Miért visszaélés a nemi kielégülés a házasságon kívül?

Az ember csomó két világ határán: a természetes és a természetfeletti világ fonalát kötötte benne csomóra az Úr. Ami benne természetes világhoz tartozó, az nagyon sokban párhuzamosan fut az állatvilágban tapasztaltakkal (pl. a szervezet sejtekből felépítettsége; táplálékfelvétel és asszimilálás, szaporodás stb.). A nemi ösztön hasonló a magasabbrendű állatnál is, mint az embernél. Csakhogy míg az állatnál a nemi ösztön¹ ellenállhatatlan s a fajfenntartás irányába beállított, abszolút érvényesülést kereső erő, addig az embernél bizonyos fokig átszellemiesedik, mert alárendeltetik észnek, akaratnak; az ember ellenállhat, legyőzheti, sőt élhet teljes megtartóztatásban is. A katolikus Egyház ismeri a tökéletes tisztaság fogalmát; papjai számára coelibatust ír elő: nem házasodnak, a nemi élettől tartózkodnak, hogy Istent fegyelemzetben, maradék nélkül szolgálhassák.

Az állat nem lépheti át a nemi ösztön Istenrendelte korlátait, mert ösztöne vak következetességgel működő erő,² amely kilengést, túlzást éppúgy nem ismer, mint megtartóztatást. Az ember nemi ösztönét csak a szabad akarat ellenőrzése korlátozza; Istentől kapott, kinyilatkoztatott törvények szerint maga akaratával töri be magát az ember a szexuális élet korlátai közé, amelyeket tilalom formájában állított fel számára a Teremtő. *Ha akarja, teljes megtartóztatásban élhet, mert a szabad akarat erősebb, mint az ösztön;*

¹ Helytelen és téves a „fajfenntartás ösztönéről” beszélni. Az ösztön vakon tör kielégítésre, ez egyetlen célja; más aztán az a tény, hogy a nemi ösztönt a Teremtő a fajfenntartás szolgálatába állította. — L. Ruland i. m. II. 301. „Der Trieb an sich kennt kein fernliegendes Ziel, sondern nur eine unmittelbare Entladung der in der Abregung gewissermassen angestauchten Affektenergie. Ez gibt also nur ein Geschlechtstrieb, aber dieser Geschlechtstrieb ist vom Schöpfer in den Dienst der Fortpflanzung gestellt . . .”

² „ . . . az év bizonyos szakában (párási idő) a két nem különösen közeledik egymáshoz. Tollpompáját, éneklő művészetét ilyenkor fejti ki legjobban a madár . . . Az év többi szakában a vadon élő állatok nemileg egyáltalán nem ingerlékenyek, sőt pl. ondóelválasztás ily időszakokban egyáltalán nincs náluk. Az embernél a nemi ingerlékenység az egész éven át majdnem egyforma intenzitással fennáll, — itt az értelem és akarat vannak arra hivatva, hogy a nemi ösztönt szabályozzák.” (v. Csia i. m. 12—13. ol.)

ha akarja, a legszélsőségesebb kilengéseket engedheti meg magának a nemi élet terén, mert nem köti más, mint a lelkiismerete. Ha azonban Istenrendelte céljától eltérően, maga élvezete kielégítésére használja fel nemi apparátusát, súlyosan vétkezik Isten törvénye ellen is, a Természet törvénye ellen is,¹ amely, ha az Úr kivételt nem tesz az emberrel, nála is vak következetességgel működne egyetlen vonalon: utódok teremtése, élet továbbadása, faj fenn-tartása irányában.

A megfogamzott életet kilenc hónapon át méhében hordozza az édesanya. Maga vérével táplálja, ezer kényelmetlenséget vállal miatta, többkilós súlyúra felnöveszti s végül leírhatatlan fájdalmak között, esetről-esetre megújuló életveszélyben hozza a világra. Tovább is táplálja, gyámolítja, neveli; s innen kezdve a kényelmetlenségeket, gondokat, terheket hűségeesen megosztja vele férje, a gyermek édesapja. Gyermek hordozása, világrahozása, felnevelése a legsúlyosabb életterhek sorozata. Bizony, nagyon sok ember nem vállalná s inkább tartózkodnék a nemi érintkezésről, semhogy rabszolgája legyen a tőle származó, fejlődő életnek. Ezért kell a Parancs, amely hajt az emberteremtés útján; ezért kell a Vágy, amely ösztönös erővel húz a másik nem felé, hogy az életmagvak hordozóit egymáshoz kapcsolja; ezért kellett a Gyönyör, amely természet irányította kísérője a nemi érintkezésnek: az orgasmus pillanatában jelentkező olyan testi kényezés, amely mással össze nem hasonlítható s amely sok nehéz áldozatra hajlandóvá teszi az embert.

A Gyönyör éppúgy az emberteremtés szolgálatában áll, mint a Parancs és a Vágy. Ha kivonják az Élet egyenes szolgálatából és önmaga miatt keresik, vétkeznek Isten törvénye és a Természet törvénye ellen. Az a célja, hogy új ember teremtéséhez vezessen; ez a cél adja egyedül a létjogosults-

¹ A materialista felfogás az ösztönös vágyak szabad kiélése mellett tör pálcát. Totis ezt úgy fejezi ki: „... az egész nemi kérdést brutális őszinteséggel úgy kéne inkább megfogalmazni: hogyan lehetne szeretkezni a faj fenntartása nélkül? ...» — Eltévelyedésük természetes. Ha az ember nem ismer Istent maga felett, akkor nem húzzák messze célok és távlatok, nincsenek magasabbrendű gondolatok és kénytelen kikötni az állatvilághoz hasonlóan az ember világában is korlátlan (sőt itt aztán igazán korlátlan) működő, elszabadult nemi ösztön eszméjénél. Ezt a felfogást természetesen nagy jubilálással fogadták minden időben a kemény parancs lázadói.

ságát. Az újszövetségi kinyilatkoztatás és az Egyház kétezeréves autentikus tanítása világosan leszögezi, hogy a nemi kielégülés gyönyörét csak a házasság keretein belül és csak emberteremtő állandó intentio védelme alatt élvezheti az ember.

Itt jön aztán az eredeti bűn árnyékában járó ember visszaélése a szabad akaratral: félretolva az Istenrendelte egyetlen igazi célt, élvezni akarja a gyönyört csak magáért az élvezetért, de emberteremtő cél nélkül, felelősség nélkül. *Súlyos bűn minden nemi élvezet, amely a házasság keretén kívül s az emberteremtés intentiójának kikapcsolásával történik.* Vétkezik a felnőtt minden formájában a felelőtlen gyönyörkeresésnek; vétkezik az éretlen, serdülő ember, ha enged a fejlődését természetyszerűen kísérő szexuális kísértésnek és a nemi kielégülés valami idétnen, torz formáját keresi.

Ezek a kinyilatkoztatáson nyugvó megdönthetetlen tények. A felelőtlen élvezetet kereső ember természetesen ős idők óta haragosan ostromolta a szabad akarat erkölcsi megkötését törvénnyel, bűn és büntetés sanctiójával. Századok során támadta és támadja ma is, hol törvény ellen lázadó indulattal, hol tudományos érveléssel, hol (orvosok) nagyképű egészségvédelmi argumentumokkal. A szexuális morál kérdésének nagyobb irodalma van, mint bármilyen más problémának a földön; törvényt törő mozgalmak vannak és lázadó korszakok, amikor a korszellem maga fordul szembe az erkölcstörvénnyel. Az egyes ember életében is eljönnek a nehéz kísértés órái, amikor tilalmas vágytól hajtottan a homlokát Isten ellen emeli. De áll az Isten, áll a Törvény, él a lelkiismeret és a «kemény parancs» lázadói súlyos bűnnel terheltlen mennek tova minden alkalommal, ha «tolvajkulccsal feltörték a testi szépség templomát» (Mécs).

Az Isten nem gyerek, hogy játszadozzék velünk; nem kufár, hogy alkudozzon és százalékos engedményeket tegyen; nem bohém álmodó, aki engedi, hogy megálmodott világrendjét felforgassák, elrontsák. Megtorolja az apák vétkeit a fiakban és további nemzedékek egész sorában. Viszont azonban nem automatikusan lesújtó ridegkezű bíró, hanem a szeretet és irgalom maga. Krisztus felemeli a bűnbánó Magdolnát, felmenti a javulást fogadó házasságtörő asszonyt. «Menj és ne vétkezzél többet!»

És így lesz a kemény parancs területe a törvény és a szeretet, az igazság és a megbocsátó irgalom állandó arénája.

S az ember vezére az élet legnehezebb kérdésében véges-végig egy legyen: a *bona voluntas*.

Akkor a törvény útján járókban és az útra visszatérőkben hamisítatlan valósulnak az Isten gondolatai.

Hogyan teremődik az ember?

Csodálatosan nyilatkozik a teremő Isten bölcsesége akár a nagy világrendszerek mérhetetlen arányaiban, elrendezésében s a világot mozgó irtózatok célra írt nyitott működésében, akár a sejtek mikroszkópikus parányisága rejtette érthetetlen titkokban. A szem szerkezete és működése: csoda. A mód, ahogyan az agyvelő az idegrendszerrel kapcsolatban benyomásokot szerez, feldolgoz, gondolkodik, emlékezik, tervez: a tudomány számára érthetetlen és utánozhatatlan. *Minden titkok egyik legnagyobbika: az életmagvak termelése, egymással összekapcsolása, új emberélet fogamzása.* És a teremő szolgáltatába állított szervek felépítése és működése egyike a legnagyobb csodáknak a földön.

Meg kell szoknunk, hogy nyílt homlokú, tiszta szemmel tudjunk beszélni az Isten titkairól. Gyermekkorban édesanyánktól tanult szemérem fátyolba takarta a VI. parancs egész világát; — helyesen, mert akkor még nem érthettünk meg belőle semmit. Később a katekizmus tanulása, első szentgyónásra való készülődés félelmetes tilomfát emelt a szemünk elé; húzóda néztük s féltünk a titoktól, amely mögötte állt. Aztán jöttek könyvek, pajtások, titkolózva, suttogva fellebbentették a fátyol egy sarkát, de amit mögötte láttunk, csak izgatott és lelkiismeretfurdalást okozott, de az igazság tovább is távol maradt tőlünk. Sokan bűnbe keveredtek, — s az igazságot még kevésbé tudták, mint addig. Helytelen beállítások és megdöbentő elferdítések nehezdednek a társadalomra; rosszul magyarázott szemérem és rosszul értelmezett szabadság egyformán az igazságnak ellensége.¹

¹ Totis Béla «Az ifjúság nemi problémái» c. sok komoly meg-látás mellett egy sereg materialista tévedést is tartalmazó s ezért veszélyes könyvében vádat emel: «... rettenetes erők — vallás, kultúra, tudomány — fáradoztak azon, hogy a nemi kérdést áruhába bujtassák, ilyen módon jelentőségét csökkentsék és az ifjúsággal egyszerűen elfelejtsék. Vallás, társadalom, orvostudomány fogott össze, hogy a nemi kérdést elsüllyessze és a fiatalság elé mint valami

Az igazság : hogy Isten keze irányítja az életet és csak az jó és igaz, amire Ő tanít s amit Ő akar. Áll a szabály: «Sancta sancte!» — vagyis hogy a szent dolgokat szent illetődöttséggel merje érinteni az ember. S az igazi szemérem és tisztelet nem a hallgatás, suttogás, vagy elpirulva tovasomfordulás, hanem végig a legnehezebb kérdéseken Isten gondolatának megkeresése és megértése. «Hogyan akarja a Teremtő a teremtetést?» Ami az Ő gondolatával egyezik, tiszta, szent és helyes; ami vele ellenkező emberi látás vagy törekvés, az rossz, tehát habozás nélkül elvetendő.

Amikor a VI. parancs táblája mögött Isten titkait kutatjuk, mindig az isteni gondolatot keressük meg a dolgokban.

A teremtető szervek elrendezésének és működésének áttekintése: ballagás az Isten nyomain. Nincs abban semmi szemérmertlenség, semmi pikantéria vagy malacság. Nyílteszű kamaszgyerek éppoly nyugodtan olvashatja, mint a felnőtt; nem fog az idegein egyszer sem átfutni a szexuális inger bizsergése.

A kettéosztott életmag történetével a teremtetésben sok helyütt találkozunk. Kételtű növényeknél a porzós virág finom porának minden egyes kicsi szeme életmagot visz; a termős virág termőjének mélyén másfajta életmagok pihennek. Szél, lepke, méhecske szállítja a virágport növényről-növényre, rászórja a hosszúszerű bibe ajkaira; automatikus mozgással szállítódik lejjebb, beljebb, mígnem a termőbe ér s egy-egy virágporzemecske egyesül egy-egy alvó életmaggal. És az élet máris megfogant, az új növény története megkezdődött. Persze még hónapokig lesz szorosan zárt foglya az anyanövénynek: annak nedvét szívja, úgy nő, érlik, mígnem eljön az ő órája és a megérett termésből kiszóródnak a kész magok, hogy földbe jutva, új fa, új virág teremjen.

Északi nagy vizek halai íváskor csendes öbölbe vándorolnak s a vízre bizzák a magukkal hordozott életmagva-

szégyelnivaló, alias szenvedélyt állítsa.» — A vád téves és igazságtalan. Ne feledjük, hogy katolikus pap-pedagógus: Szuszei Antal dobsinai plébános volt az első, aki a magyar ifjúságnak nyíltan írt a nemi kérdésről; Tóth Tihamér, Marcell Mihály nevét nem lehet az idő szalagáról, de a magyar ifjúság lelkéről sem, leradirozni. Micsoda bátorszavú ismertetői a «kemény parancsnak!» Persze, ami aljasság, azt annak is nevezték s a bűnt nem hirdethették erénynek. Ez fáj odaát.

kat. És mint az előbb a szél, most a másik elem: a víz hordja, ringatja, keveri egymással és ott, a hullámok között történik a kicsi sejtek megtermékenyülése s miriárdnyi új kicsi halak születése.

A magasabbrendű egész állatvilágon keresztülvezetődik a kettéosztott életmagok rendszere. A kétféle magok hordozói: a hímek, amelyek a porzós növényeknek felelnek meg, és a nőstények, amelyeknek szervezetében, mint a termős növények termője mélyén, szunnyadnak a kis életmagok. A megtermékenyített sejtől fejlődő új élőt az anyaállat vérével táplálja, míg önálló életbíróvá nem fejlődött s akkor egy nehéz órában világrahozza őket.

A teremtés költeménye himnusszá magasztosul, amikor az ember versszaka következik.

Kettéosztva az életmagok. A Férfi viszi magában az eljövendő élet egyik felét, a Nő a másikat. Az életmagokat *ivarsejteknek* hívják; a férfi szervezetében csodálatos szerkezetű, külön kis gépezet termeli az *ondószálakat*; a nő szervezetben egészen más felépítésű és működésű, nem kevésbé csodálatos kis gépezet a *petéket* teremti. A teremtő gépezetben az *ivarmirigyek* azok, amelyek az életmagvakat: ivarsejteket termelik; a férfi ivarmirigyeit *heréknek*, a nő ivarmirigyeit *petefészkeknek* nevezi az élettan tudománya. Az élettem tehát ide néz vissza: édesapám ivarmirigyei ondószálakat termeltek, édesanyám petefészkeiben peték értek meg. Mint a virágban a porzó s a termőben a mag.

A virágpornak azonban a porzokból a bibén át el kell jutnia a termő mélyébe, hogy az ott pihenő magocska megtermékenyüljön. Szél vitte, bogár hordozta... Az embernél a két életmag találkozását a legszentebb érzés: a szeretet eszközli.

Isten keze oltott édesapámba is, édesanyámba is, minden emberbe is nagysodrású vágyat: szexuális vágyat a házastárs iránt; teljes közelséget, két test és két lélek egygyólvadását követeli a vágy. Isten úgy rendelte, hogy az egygyólvadásnak külön szervei legyenek: a párzási szervek. Az egygyólvadás aktusa közben, amelyet felhullámzó gyönyörézet követ, a férj átadja a herék termelte ondószálakat a felesége szervezetének és ezek egyike termékenyíti meg az életre érett kis petét, amelyből aztán Isten műhelyében, az édesanya méhében az új ember fog kifejlődni.

Istennek emberteremtő műhelyébe vessünk egy pillantást.

A női ivarszervek¹ központi főrésze a *méh* (uterus, hysteron). A körülbelül 8 cm hosszú, 4 cm széles, 50 gr súlyú, főleg izomszövetből álló s kis üreggel bíró kicsi szerv a medenceürben van elhelyezve. Két oldalán szalagokkal felfüggesztve a mandulanagyságú, körülbelül két és fél cm hosszú és félannyi széles két *petefészek* fekszik, amelyek kötőszöveti vázból és beleágyazott petesejtekből állnak. A két petefészeket a méhvel egy-egy 15 cm hosszú cső, a *petevezeték* vagy *méhkürt* köti össze.

A petefészkekben parányi tüszőkben porszem nagyságú peték.² Ezek az új élet magvai. A nemi érettség beálltától kezdve átlag minden hónapban (kb. 28 naponként) megéri egy-egy pete. A tüsző meghasad, az érett pete levál a petefészkekről (ezt ovulációnak hívják) s a méhkürtön át megindul a méh felé. Mozgását a petevezeték belső hámsejtjeinek ostoralakú kis csillangói segítik. A leválással egyidejűleg vérzés lép fel a méhben,³ amely 4—5 napig tart. Ez az úgynevezett *havi vérzés* vagy *menstruatio*, amelynek megjelenése a leányoknál csatlakoztatlan jele a beállott nemi érettségnek.

Igy készül el és indul útjára az egyik fél-életmag: az édesanyáé. Automatikusan működő biológiai erők dolgozzák; de úgy a teremtető szerv csodálatos kidolgozásában, mint az egész fejlődés lefolyása mögött ott áll mindenek mozgatója: az Isten.

A másik fél-életmag története ugyanilyen tökéletes és bámulatraméltó.

A férfi ivarszerveinek leírásával már foglalkoztunk a testi fejlődésről szóló fejezetben. Ivarmirigyei a *herék*, amelyek a scrotumban, a herezacskóban vannak elhelyezve. A herék csövecskéiben termelődnek a férfihordozta életmagok, amelyek a növényvilágban a virágpornak felelnek meg. *Öndószálaknak* (spermatozoon) hívjuk őket. Mikro-szkópikus kicsiségű, csak mikronnal⁴ mérhető, feji, nyaki

¹ A biológiai adatok v. Csia Sándor, Ludwig Ruland és Tangl műveiből valók. Fontosabb adatoknál külön jelzem a forrást.

² A peték nagysága 0.2—0.3 milliméter. Egy emberélet folyamán legfeljebb 4—500 pete érése következhetik be.

³ „Findet eine Befruchtung nicht statt, so zerfällt die Schleimhautoberfläche und wird unter Blutung ausgetrieben. Diese Blutung ist also das Zeichen der nicht stattgefundenen Konzeption.” (Ruland i. m. I. 11. ol.)

⁴ A mikron a milliméter ezredrésze.

és farki részből álló csodálatos kis teremtmények ezek. A fejrész 3—5 mikron átmérőjű, a nyak rövid, erősen vékonyodó, a fark 40—50 mikron hosszú. A farki rész hullámszerű mozgásával percenként másfélméteres sebességgel tudnak előrehaladni.

Az ondószálak fehéres, opálos, sűrű, ragadós, jellegzetes szagú folyadékban: az *ondóban* úsznak, amely a dülmirigy és az ondóhólyagok váladékából tevődik össze. Egy mm³ ondó körülbelül hatvanezer ondószálat tartalmaz; egy egy kiürítés alkalmával 3—5 cm³ ondó távozik a szervezetből, ami 180—300 millió ondószálat jelent.

*Az ondószál az ember élettanában az egyik legcsodálatosabb jelenség. Minden egyesben benne van az apai szervezet kvintesszenciája: az édesapa vonásai, idegrendszeri adottságai, egészsége, betegsége, értékei. Az öröklés hordozója a parányi ondószál.*²

Miriárdnyi virágport hordoz a szél; belőle milliók kerülnek termős virágok bibéjére és termékenyítik meg a termőben pihenő életmagvakat. Milliónyi számra ürítődnek ki a férfiszervezetből az ondószálak; belőlük egyetlenegy fogja eszközölni a megtermékenyítést s lesz hordozójává és indítójává az új életnek.

Édesapa és édesanya szerelmes szent egygyéolvadása alkalmával az édesapa bizonyos ondómennyiséggel milliónyi ondószálat ont bele az anyai szervezetbe. *S a teremtés útja tovább az, hogy egy ondószál találkozzék az érett petével s azt megtermékenyítse.*

A találkozás a petevezeték belsejében történik, míg a kis pete a méh felé vándorol. Az ondószál behatol a petesejtbe s rögtön megindul a sejtosztás folyamata. Kettő, négy, nyolc, tizenhat stb. sejt képződik s mire a megtermékenyített pete a méhbe ér, már kis golyóalakú sejtcsomóvá fejlődött, amely befészkelte magát a méh nyálkahártyájába; ezzel kezdődik a fejlődő új ember *embrió*-korszaka. A parányi embrió bohólyszerű nyúlványokkal tapad a méhlepényhez s annak véredényeibe kapcsolódva, az édesanya vérével táplálkozik. Kilenc hónapon át él és

⁴ Ezek a számok mutatják, hogy a régi moralista felfogás a «frustratio seminis»-ről a kezdetleges biológiai ismeretek okozta téves, ma már túlhaladott álláspont. (L. Ruland i. m. I. 10. o!.)

⁵ Hangsúlyozom, hogy az ondószál nem önálló élőlény, hanem csak élő sejt, amelynek mechanikus mozgását kémiai ingerlő hatások idézik elő. Élettartama nem terjed 48 órán túl.

fejlődik a méhüregben a kicsi ember; ez az édesanya részére a *terhesség* ideje. Legszentebb korszaka az anyának: amikor magzatát a szíve alatt hordja, vérével táplálja. A magzat egyre fejlődik, kiépítődnek további belső sejtszaporodás útján a különböző szervei s amikor a szülés szent ideje megérkezik, a kicsi új ember már teljes egész, megbírja már az életet az anyaméhén kívül s egy életveszélyes, szenvedéssel teljes, nehéz órában megjelenik a külvilágban az új ember.

«Az asszony, midőn szül, szomorúságban vagyon, mert eljött az ő órája, mikor pedig megszülte a gyermeket, már nem emlékszik a szorongatásra örömeiben, hogy ember született a világra.» (János ev. 16. 25.)

A hihetetlenül bonyolult emberi szervezetnek, bámulatos finomságot és célszerűséget mutató szerveknek kiépítése az édesanya méhében az ember tudását felülhaladóan érthetetlen és csodálatos. A hívő lélek előtt azonban világos mindez: az Isten, aki a közvetlen teremtes alkalmával földből testet alkotott s az emberi szervezetet megteremtette, ugyanazzal a könnyűséggel teremt most újra meg újra sejtből, vérből, fizikai, kémiai és biológiai erőket eszközül használva. Nincs ebben semmi érthetetlen!

Az eddig elmondottak ismerete a szexuális kérdést a serdülő előtt egészen új világításban mutatja. *Az ember egész nemi berendezése az életteremtést szolgálja. A nemi szervek teremő szervek. A serdülőkor emberteremtés feladatára építi alkalmassá az embert. A nemi éréssel kapcsolatban jelentkező vágyak és kísértések egyszerűen kísérő jelenségei ennek az átépítésnek; az érés idejétől fellépő libidinózus hangolása a fejlődő embernek egyszerűen a vérnek hormonális telítődésében találja okát. Nem játékokra és felelőtlen szexuális kielégésekre való felhívás ez, hanem a természetnek kiáltó figyelmeztetése: életre szólóan fontos építkezés folyik benned; kemény önmegtartóztatással vigyázz, nehogy értelmetlen gyerek játékaival elronts valamit, vagy késleltess valamit, amit később nem tudnál rendbehozni!*

A nemi szervek életet teremő hivatású szervek. (Emellett mint a kiürítés szervei is működnek: a vese kiválasztotta felesleges anyagok erre távoznak el a szervezetből.) Adassék nekik gondolatban, szóban, kezelésben az a tisztelet, amelyet a Teremtő munkájával s e munka eszköze önmagunkkal szemben a lélek mélyén öntudatlan mindannyian érzünk.

A férfi nemi szerveit, *genitáliáit*, a testi fejlődésről szóló

fejezet röviden leírta már. Az apparátus részei:¹ a here, a mellékhere, az ondóelvezető cső (vas deferens), az ondóhólyag és a dülmirigy vagy prosztatata. Kiegészítője a *hímvesző* (*penis*, *membrum virile*) az urethrával.

A penis vérellátása különbözik az összes többi szervek véredényfelszerelésének alapelvétől: míg u. i. másutt egy arteriára két vena jut, itt két arteriával szemben csak egy vena található.² Erre az elrendezésre azért van szükség, mert a *hímveszőnek* a párzás alkalmával szükséges merevségét erős véráram s a *corpora cavernosa* kamráinak friss vérral való telítése idézi elő. Ilyenkor u. i. az artériák kitágulnak és fokozottan működnek, a vena viszont csaknem teljesen elzáródik. A *hímveszőnek* ezt a megmerevedését, amely nemcsak mechanikus, hanem pszichikai ingerekre is jelentkezik, *erectiónak* hívják.

Érdekes itt visszaemlékeznünk arra, hogy az ember izmai vagy harántcsikolt izomrostokból, vagy síma izomrostokból állanak. Az előbbiek mozgása, tevékenysége az akarattól függ; az utóbbiak ellenben az akarattól teljesen függetlenek. A genitáliák fontosabb izmai nagyobb részben síma izomrostokból állnak (pl. a sympatikus idegrendszer irányította *prostata=símaizom*). A szexuális aktusok alkalmával tehát, amikor az inger bizonyos erősséget elért és a símaizmok működésbe lépnek, az aktust többé sem fékezni, sem megállítani nem lehet, mert az többé nem engedelmeskedik a szabad akaratnak. A régiek kifejezése tehát: «*retinere seminationem*» élettani alapon téves.³ A szexuális aktusok idegcentrumai a gerincvelőben vannak elhelyezve s az akarral nem szabályozhatók.

Még néhány szakkifejezést kell itt megtanulnunk.

A testi változásokról szóló fejezetben láttuk, hogy az ivarmirigyek termelte hormonok bizonyos fokig «erotizálják» a szervezetet és szexuális feszültséget idéznek elő, amit szexuális telítettségnek nevez az orvos. Ez a felfűtöttsége a szervezetnek okozza, hogy a serdülés korában egészen új érdeklődések, képzetek lépnek fel s hogy sok dolog egészen új szempontból érdekli a serdült. Ha most az érzékszerveken át valamilyen érzéki benyomás jut az agyba, ez működésbe hozza a szexuális idegcentrumot, majd az agyban

¹ Lásd Sobotta—Nagy: Az ember anatómiájának atlasza. II. k.

² Török: *Medicina et Psychiatria pastoralis*. I. 162. — Sobotta i. m. II. 357.

³ Ruland i. m. I. 14—16. ol.

bizonyos ellenállásokon, a «gátlási pszichés-fékeken» keresztül haladva, az inger lejut a gerincvelőbe az erekciós idegdúchoz; ennek izgatása okozza a penis vérbőségét, a cavernák vérrel való telítődését és előáll az erectio.¹

(Ugyanezt kiválthatják érzékies gondolatok éppúgy, mint a penisnek mechanikus izgatása: dörzsölése.)

Az erectióval idegizgalom jár, amelybe bizonyos kéj-érzet is, de többet követelő nyugtalanság is keveredik. Erectio előállhat teljesen függetlenül az akarattól; az inger azonban itt még kormányozható, fékezhető és teljes mértékben legyőzhető. Ha azonban az inger tovább folytatódik, erősödik, az akarát mindig kevésbé tud úrrá lenni felette. A feszültség legmagasabb foka az *orgasmus*; ebben a stádiumban a szabad akarat már nem ura többé a szexuális ingernek.² Az orgasmust közvetlenül követi a *detumescentia*: ellanyhulás, fáradtság, bizonyos csömör és — bűnös élvezetnél — lelkiismeretfurdalás. Régi mondás bizonyítja: *Omne animal post coitum triste*.

Az orgasmust rendes körülmények között, a házastársak nemi életénél, az *ejaculatio* váltja ki az emberből. Így hívják az ondónak az ondóhólyagból az urethrába való kiürülését,³ ami a dűlmirigyen belül, az ú. n. ductus ejaculatoriuson keresztül történik, amikor is végül a húgycső nyílásán át távozik a szervezetből. Az orgasmust az ondónak az szűk nyíláson s az urethrán keresztülpréselődése váltja ki. Ez az a szexuális gyönyörérzet, amely a házastársakat emberteremtő munkára hívja; ennek felelősség nélkül való, bűnös keresése okozza az ember rengeteg szexuális kilengését a kicsi gyerek babráló játékától a legmegdöbbentőbb bűnökig.

Szülőknek nagyon fontos tudniok, hogy a nemi érettségét még el nem ért kis gyermeknél is előállhatnak erectiók, sőt *orgasmus* és *detumescentia* is jelentkezhetik⁴ tisztán mechanikus ingerlése alapján a nemi szerveknek; előidézésükhöz erős és hosszantartó mechanikus izgatás szükséges. Sokszor fordul elő, hogy kis gyerekek éveken át játszanak így magukkal anélkül, hogy tudnák, mit csinálnak s anélkül, hogy bűntudatuk lenne. Szomorú eredménye ennek az, hogy a serdülőkor idején, amikor a nemi érettség beálltával az ivar-

¹ Nemes-Nagy Zoltán i. m. I. 51—52. ol.

² Ruland i. m. II. 302. ol.

³ Ruland i. m. I. 16. — Nemes-Nagy i. m. I. 57. ol. — v. Csia i. m. 8. ol.

⁴ Ruland i. m. I. 17.

mirigyek erőteljes működésben vannak, ez az új fejlődés őket már túlízgatott, koraérett állapotban találja.

Itt említsük még meg a *pollutio nocturnát*: az éjjeli magömlést is. Egészséges, nemileg érett férfinál (és ifjúnál) átlag 3—4 hetenként egyszer, éjjel, alvás közben előálló ondókiürítés ez, amelyet rendszerint szexuális tartalmú, izgató álmok és orgasmus érzése kísér. Egészen természetes folyamat, a szervezetnek tehermentesítése, amelynek nincs semmi morális felelőssége. Ennek hangsúlyozása azért fontos, mert a detumescentia beállta gyakran magával hozza a felébredést és akkor a feszültség elengedésével járó természetes jól-érzés átvezetődik az ébrenlét öntudatába¹ és esetleg lelkiismeretfurdalásokat okozna.

Mindezek egyrészt áttekintést, másrészt a szükséges részletek ismeretét adják a másik fél=életmag történetének megértéséhez.

Ezek után világos=tisztán áll előttünk az ember teremtesének Istenrendelte szent aktsa.

A házastársak a házasság szentségének védelme alatt a Teremtő jóváhagyásával élik a férj és feleség nemi életét, amiben nincs bűn és nincs szégyelni való, hiszen a szentség palástjában Isten eszközei emberteremtésre. A szeretet hívta intim együvé kapcsolódás (coitus) a nemi szerveken át erős szexuális izgalom=hullám kíséretében történik, amely eléri csúcspontját az orgasmusban. Az édesapa az eiaculatio útján ondót s benne sok millió ondószálat ad át az édesanya szervezetének; ezek közül egyetlenegy találkozhatik a petevezetéknek át a méh felé haladó érett petével és behatolva, megtermékenyíti azt. Azonnal megindul a sejtszaporodás és ezzel megkezdődik az új kis élőnek élete története.

Kiegészítésül még azt fűzzük itt hozzá, hogy a nő nemi potenciája, vagyis nemzőképessége nálunk körülbelül a 45—48=ik életévig tart. Akkor beáll a *climacterium*, vagyis az az állapot, hogy a női ivarszervekben többé életképes pete nem érkezik meg,² élet benne többé nem fakad. Ennek az időszaknak beálltát a menstruatio zavarai, valamint általános

¹ Ruland i. m. II. 305. «Mit dem Eintritt der Detumeszenz ist nämlich sehr oft ein Erwachen verbunden und das natürliche Wohlgefühl der Entspannung wird mit in die Wacherinnerung hinübergenommen. Die wird nun von ängstlichen Menschen irrtümlich als Willenszustimmung gedeutet...»

² V. Csia i. m. 11. ol. — Ruland i. m. I. 12., 321., 357. ol. II. 29. ol.

roszullét-tünetek, fejfájás, álmatlanság, ingerültség, jelzik. Isten letette eszközét, új életet benne már nem teremt.

De addig, évtizedeken át, a Teremtő keze dolgozott benne s csodák történtek: életek fakadtak. *Az édesanya csodák hordozója. S az ifjúságot rá kell nevelnünk arra, hogy ha a VI. parancs tilalomfája elé kerül, megálljon és tisztelegjen.* Mert az édesanya titka az Istennek is egyik leggyönyörűbb és legnagyobb titka és az marad is a világ végezetéig.

Gyermeckori szexualitás.

„A pszichoanalitikus kutatás rákényszerült, hogy a gyermek nemi életével is törődjék, éspedig azért, hogy a tünetek analízise közben az emlékek és ötletek rendszeresen visszavezettek a gyermekkor korai éveibe . . . És bebizonyosodott az is, hogy minden fonák hajlandóság a gyermekkorban gyökerezik . . .”

Freud Zsigmondnak az 1916—17. tanév folyamán a wieni egytemen tartott előadás=sorozatának¹ huszadik előadásából idézett fenti mondat elindulását jelentette a gyermek szexualitásáról hirdetett pszichoanalitikus teóriának, amely körül évek során annyi vita dúlt és dúl még ma is.

A pszichoanalitikus kutatásnak óriási érdeme, hogy ráirányította a figyelmet a gyermeckori szexualitás kérdésére. Tagadhatatlan, hogy ez a probléma létezik. Ha a szexuális élet ütemverése csak a nemi érés korában kezdődik is, előjátéka a kicsi gyermek éveiben már bonyolódik. Nincsenek még tudatos szexuális élmények, de van öröklés, van kíváncsiság, benyomások, felfedezési és ismeretgyűjtő processzus és vannak öntudatlan élmények bőven, amelyek a bontakozó lélekben elpihennek s később, a serdülés idején aktiválódnak. A pedagógus és a szülők számára rendkívül fontos, hogy tudjanak róluk és számoljanak velük, hiszen sok mindent el lehet rontani az élet előszobájában, amit később semmiféle erőfeszítés nem hozhat helyre többé.

Ugyanakkor azonban a pszichoanalízis bizonyos helytelen alapelvekkel és óriási túlzásokkal nagy tévedéseknek is lett áldozata s okozója.

Helytelen a pánszexuális alapelv, amely minden emberi törekvésbe nemiséget igyekszik belemagyarázni.² Kimon=

¹ Freud: Bevezetés a pszichoanalízisbe. I. 311. ol.

² Ruland i. m. II. 312. — Egyedi: Die Irrtümer der Psychoanalyse. 36. ol.

dottan a zsidó lelkeségből forraszó teória, amely az élet színe előtt nem állja meg a helyét. Keletkezését történetileg és lélektanilag magyarázza az a tény, hogy a pszichoanalitikus kezébe nagyobb számban a tévutakon járó páciensek kerülnek: szadisták, homoszexuálisok; az ezektől kapott adatok alapján állította fel teóriáit, amelyeket aztán lelki-furdalás nélkül egyszerűen ráhúzott az egészségesekre is. Más kérdések terén pedig göröngyből hegyet csinált: parányi részlet-adottságból mindenre érvényesnek mondott általános tételt épített és nem rettent vissza tarthatatlan, abszurd elméletek minden eszközzel való erőltetésétől.¹ Így keletkezett a minden emberben fellelhető homoszexuális hajlamok elmélete; így a pólyáskorban átélt szexuális élmények, a gyermekkori szadizmus, vagy az Ödipus-komplexum tarthatatlan elmélete. Nagy tévedéseivel többet ártott a pszichoanalitikus tudomány, mint amennyit a korai szexuális feldolgozásával használt a nevelésnek.

Bebizonyított tény, hogy a kisdedkorban és a korai gyermekkorban nem termel még a szervezet megtermékenyítésre alkalmas életmagvakat. Az Isten kezéből kikerült világrendszer bámulatos célszerűsége tiltja ösztönös hajlamnak létezését minden biológiai alap nélkül.² Valóságos libido akkor jelentkezhetik, ha a szervezet nemi érése jelentkezésének élettani alapot ad. Hol jár az igazságtól Freudék tétele, hogy a gyermek egész viselkedését pólyás korától kezdve a szexualitás, gyönyörkeresés irányítja! Szopás és dudlizás nemi élvezetet nyújtana, szükséglet végzése detumescentia kiejtését okozná! A gyermek babráló játéka nemcsak a genitáliákkal, hanem fülcimpával, orral, ajkakkal, kéz- és lábujjakkal «autoerotikus», azaz önmagát megkívánó szexuális élmény!³ A jóllakottan álomba merült gyermek szemmel látható kielégítettsége ugyanaz, mint a nemileg érettnek szexuális kielégülése! S genitáliákon néha jelentkező bizonyos izgalom a nemi inger élményét jelenti!⁴

Helytelenül felállított teória helytelen alkalmazásáról van szó a hibás állítások egész sorozatában. Nehéz bizonyítani és nehéz cáfolni. A csecsemőt, kisdedet hiába kérdezőnők; későbbi időkben, a lélekelemzés módszere alapján vezetett visszaemlékezés öntudatlanul és akaratlanul is az emlé-

¹ Egyedi i. m. 36—38. ol. — Ruland i. m. 312.

² Ruland i. m. II. 311.

³ Freud i. m. huszadik és huszonhatodik előadás.

⁴ W. Stekel: Üzenet az anyáknak. I. 23.

kező gondolatvilágát húzza reá sötétségbe merült gyermekvilágára: mai=önmagából magyarázza kised=önmagát. Mai elképzeléseiből sok évre visszamenőleg élményeket épít és a multjába öntudatlanul hamis adatokat belemagyaráz.

Bizonyos *erotikus hajlam* van a kicsi gyermekben, az tagadhatatlan. «Sicher ist, dass beim Kinde eine triebhafte Neigung zum leiblichen, zärtlichen Anschmiegen mit deutlichem Auskosten der Lust des Hautsinnes in der innigen Berührung vorhanden ist.»¹ Édesanyja emlője után nem éhségből kap, mert bizonyos primitív logika már kel=lene ahhoz, hogy az éhségérzet kielégítését a táplálék forrásával kapcsolatba hozza; a szopás az ajkak bőrfelületének bizonyos izgalmaival járhat s ezt az izgalmat önmagáért keresve, talál rá a pici gyermek az édes anyatej forrására. Van igazság az *erogen zónák* tételében. Freud szerint erogen zóna minden olyan testrész, amelynek izgatása kéjérzést okoz (pl. a bőr, a nyálkahártyák).² Téves állítás viszont ezzel kapcsolatban a pszichoanalitikusoknak az a megállapítása, hogy: «Az erogén zónák a vágy=levezetést szolgálják mindaddig, amíg a serdülőkorban a kielégülés funkcióiban a nemi szervek veszik át a vezető szerepet.»³ A keresztény morállal ellenkező megállapítás, amely alapténynek veszi, mintha az embernek élettani szükségessége volna, hogy «a kielégülés funkcióiban» kéjérzésekben gyönyörködjék. Az önmegtadód, fegyelmezett életről a pszichoanalitikusok keveset tudnak.

Túlzottak s önmagukban hibásak a freudizmusnak a gyermekkorban jelentkező *szexuális élményeket* illető tételei.

A jóllakottan alvó kicsi gyermek arcán a kielégültség vonása miért kell hogy szexuális kéjérzést hirdessen? «Die Identität des Ausdruckes beweist in keiner Weise jene des Erlebens. — mondja Rudolf Allers,⁴ és így folytatja: «Sowie man einem Schlafenden nicht ansehen kann, ob er einfach eingeschlafen sei, oder unter der Wirkung von Chloral, Veronal, Morphium, Alkohol oder sonst einem Gifte stehe, so kann man dem Ausdruck der Befriedigung nicht ansehen, welchem Erleben er entspringe.»

Hasonlóképpen hibás az *autoerotikus játékokra* vonatkozó tétel. A gyermek játszik, babrál a fülével, orrával, ajkaival,

¹ Ruland i. m. II. 312.

² Stekel i. m. I. 26. kk.

³ U. o.

⁴ Sexualpedagogik. 75. ol.

ujjaival; babrál a genitáliáival is. Ruland¹ mondja helyesen: «... in seiner Entdeckerfreude an der Umwelt spielt er naturgemäss mit allem, was am eignen Körper beweglich ist.» A nemi szervek babrálása éppen olyan ártatlan dolog nála, mint a kis kezek bármilyen más játéka. A freudizmus a genitáliák érintése kérdésénél a felnőttek világánál tapasztalakkal von párhuzamot: ott az ilyen érintés tudatosan szexuális kéjt kereső, tehát így kell lennie a csecsemőnél is. Mivel pedig a nemi szervekkel való játék szexuális, tehát minden hasonló érintése bármely más szervnek szintén az.² Vakmerő és alaptalan túlzás.

Tény az, hogy az idegrendszernek erőszakos izgatása messze a nemi érettség bekövetkezése előtt már egészen látszólagos orgasmusig fejlődő ingereket válthat ki. Valószínű, hogy miután minden, ami az emberből valaha is kifejlődik, a megtermékenyült petében már potenciálisan benne van, *a szexuális adottságok is ott pihennek tudat alatt minden kicsi gyermekben.*³ Megvannak, de érvényesüléshez nem jutnak a serdülés kora előtt. Addig pedig a szó valódi értelmében vett szexuális élményekről beszélni nem lehet.⁴

A freudizmus elgondolása szerint a gyermekkori szexualitás fejlődésének vonala a következő: a csecsemőben tudatalatti autoerotikus kékérés az erogén zónák izgatása és csecsemőkori onánia⁵ formájában; — a kisdednél narcisztikus, azaz önmaga testébe szerelmes libido; — végül a gyermek további fejlődése folyamán fellép az Ödipus-komplexum.⁶

Ez az *Ödipus-komplexum* a pszichoanalízis egyik legszörnyűbb természetellenes találmánya, amelytől szerencsére a teória továbbfejlesztői mind jobban elfordultak.

Az elnevezés magja Sophokles *«Ödipus»*-tragédiájának meséje: régi jóslat teljesedik be Ödipuson, hogy megöli apját és anyját feleségül veszi. A történetnek a freudista elmélethez annyiban van köze, hogy Freud szerint⁷ a fejlődő

¹ i. m. II. 313.

² Allers i. m. 76. ol.

³ Ruland i. m. 312.

⁴ Allers i. m. — P. Olasz Péter i. m. 115. ol.

⁵ Stekel i. m. I. 23. ol. (Részletesen ismerteti a csecsemőkori onánia esetét. Kikel a gyermekorvosok ellen, akik a jelenségeket nem mint kimondottan szexuális történetet fogják fel.)

⁶ L. Nyíró: *Psychoanalisis*. — Freud i. m. XXI. előadás, 3301. ol.

⁷ Freud i. m. 331. és kk. ol.

gyermek tudat alatti szexuális vonzalommal fordul a másik nemhez tartozó szülő felé (fiú anyja felé, leány apja felé) s viszont egészen gyilkos indulatig menő feltékenységet és gyűlöletet hordoz szívében a vele egy nemhez tartozó szülő iránt. S amikor ez az érzelmi beállítás idővel tudatossá válik, a legsúlyosabb ütközéseket okozza morál, pietás és a gyermek indulata között.

Az egész tétel egyik leggyengébb pontja a pszichoanalízisnek; az itt=ott előfordulhatott néhány pathológikus eset tapasztalatainak mérték nélküli, esztelen általánosítása. Nincs mögötte komoly igazság; csak azért említettem meg, hogy, mint sokszor felhányt és megvitatott teória, ne hiányozzék teljesen a gyermekkori szexualitás kérdésének tárgyalásából.

Szülők számára nagyon komoly figyelmeztetésül álljon a tény, hogy *a szexualitás problémája nem a kamaszkorral kezdődik*, tehát a kicsi gyermek egész fejlődése során olyan gonddal és vigyázattal kezelendő, mintha minden lépésével ennek a félelmesen föléje tornyosuló problémának a színe előtt járna.

Nagyon vigyázni a gyerek benyomásaira. Nem közömbös, hogy mit lát, hall, mit él végig a tudat alatt rejtőző szexualitás éveiben. Kemény büntetés, vagy az a körülmény, hogy a felnőttek különösen nagy súlyt helyeznek rá, ne emeljen ki s ne tegyen élménnyé számára olyan mozdulatot, amely mögött az ő részéről a legkisebb tudatos nemiség vagy rosszatkeresés nincsen (pl. a genitáliákkal való babrálás). *Általában veszedelmes a gyermek előtt túlságosan előtérbe állítani a szexuális ösztön kérdéseit.* Csendes, észrevétlen elterelés mindenkor a leghelyesebb elintézési mód marad.

v. Csia Sándor könyvéből¹ idézem a következő utasításokat:

«...különös gondot kell fordítani a gyermek bőrápolására. Ha a gyermek izzad vagy piszkos, akkor dörzsöli magát s előkészítheti az önkielégülés kifejlődését. Nem szabad a gyermekeket sokat csókolgatni, harapdálni, simogatni, pacskolni, főleg fülén, száján, nyakán, tarkóján és az ülőszervén nem. Ne adjunk a gyermeknek soha izgató (fűszeres) ételeket és italokat (erősebb kávé, szeszes italok). Nem szabad a gyereket megbízhatatlan cselédekre, nevelőnőkre és pajtásokra hagyni. Már 4—5 éves gyermekek az

¹ i. m. 8o. ol.

értelem romlottsága nélkül oly nagymértékű önkielégülést űzhetnek, tisztán gépiesen, hogy a fejlődésüket, sőt életüket a legnagyobb mértékben veszélyeztetheti. Ne engedjük, hogy gyermekek egyszerre menjenek árnyékszékre, vagy egymás előtt teljesen levetkőzzenek, — neveljünk bennük bizonyos dolgokkal szemben szégyenérzetet. Ügyeljünk arra, hogy elalvás előtt a gyerekek ne tartsák kezüket a takaró alatt, a fiúgyerekek tanulás közben ne dugják nadrágzsebükbe.»

Sok tekintetben meg kell tanulniok a szülőknek, hogy a *«régi jó» nevelési módszerek az újabb pszichológiai fejlődés színe előtt nem mindig állhatnak meg*; bizony, újakat kell tanulniok, hogy jobban oldhassanak meg kérdéseket, mint ahogyan a régiek megoldották.

A kis gyermeknél sokszor jelentkező *mutató ösztön*:¹ hogy nemi szerveit a kis pajtásainak s idegeneknek is mutogassa, a régi pedagógia elvei szerint alapos büntetéssel találkoztott, «hogy elvegyük a kedvét ilyen malacságoktól». Pedig a gyermek részéről a legtöbb esetben vagy egyszerű játszómozdulatról, vagy felnőttek utánzásáról van szó, minden rosszakarattal nélkül. S ha megbüntetjük, magunk rögzítjük és tesszük élménnyé számára az egyébként nyom nélkül eltűnő játékot.

Takarékosan és okosan kell bánnia a felnőtteknek a büntetés eszközeivel is. Erős ijedség=impulzusok könnyen nemi ingereket válthatnak ki a gyerekből, amelyek szintén élményként rögzítődnek s megzavarják a harmonikus fejlődést. Verésjelenetek szemlélése² (iskolai!), félelem a bekövetkező testi büntetéstől könnyen korai szexuális ingereket válthatnak ki. «Zwischen Drohung und Ausführung einer körperlichen Strafe soll daher nie lange Zeit liegen, da nach alter Lebenserfahrung Vorfriede und Vorangst seelisch viel wirksamer sind, als das wirkliche Erleben.»³ — Viszont nagy túlzás

¹ Ruland II. 314.

² Ruland II. 314. — Spranger i. m. 109. «Die Lust am Nackten überhaupt, besonders an der Nachbarschaft der Genitalorgane, bei sich selbst nicht minder, als bei anderen, tritt vielfach stark hervor.» — A gyermeket izgatja a meztelenség, erotikus ingereket válthat ki a pajtás csupasz testének nézése, érintése anélkül, hogy szexuális gondolat villanna az eszébe. Verés, kínzás, rögtön utána sajnálás, kiengeszteléseként simogatás és gyengédség=sorozatokat sokkal inkább eseményei az erotikus tartalmú gyerekjátékoknak, mint a genitáliák szándékos izgatása.

³ Ruland i. m.

volna mindennemű testi büntetés ellen azon megokolással harcolni, hogy nemi ingereket vált ki a megbüntetett gyermekből.¹ Tömegjelenetek és ijedséghatások azok, amelyeknek erősebb visszahatása lehet.

Nagyon komoly gondot kell fordítaniok a szülőknek a gyermek környezetére: *cselédekre*,² *nevelőnőkre*, *pajtásokra*. A felügyelet nélkül együtt játszó gyermekek naiv, nemiség tekintetében öntudatlan játékaikkal sokszor genitális élmények terhére rakhatják egymásra; és ha közük keveredik egy patológikus fejlődésű, vagy idősebb pajtásoktól elrontott gyerek, az súlyos korai nemi kilengések felé lökheti a meseországot ostromló egész kis társaságot.

Lélektani élményszerűségek éppen ilyen veszedelmesek. Ha a játszó gyermeknek feltűnik a kisfiú és kisleány genitáliái közti különbség, csodálkozik, elmorfondíroz rajta;³ a kisleánynak szinte hiányérzete támad, a fiú értetlen töpreng. És ez a töprengés elkíséri évek sorára; a probléma egyre vissza=viisszatér, figyelme rögzítődik a nemi szervek konstrukciós kérdésénél — és a szexuális kérdés hosszú időn át érdeklődése középpontjában áll. Ha aztán a serdülés korában eljut a titok megoldásához, az nem megnyugvást hoz és a kérdésnek lezárását, hiszen olyan pszichológiai előélete van, amely élesen a szextum felé fordítja s ott tartja figyelmét.

Bizonyos, hogy a gyermekben jelentkező szexualitás nem tudatos és nem a természet szava hívta létre. Bizonyos az is, hogy *akármilyen ingerek, vágyak jelentkeznek, azoknak nincs meg a másik nem felé való iránytvevésük*. A régi lélektan azt mondta: a gyermek nemileg még közömbös, semleges; a Freud=iskola azt tanítja, hogy a gyermek polymorph=

¹ Az írók szeretnek Rousseau esetére hivatkozni, akiben verések keltettek szexuális ingereket. De elfelejtik, hogy Rousseau psychopata volt, akinek esete nem általánosítható. (Hoffmann 235.)

² A cseléd nem eléggé intelligens, viszont eléggé ízléstelen és sokszor eléggé romlott ahhoz, hogy vetköztetés, fürdetés stb. közben a gyermek nemi szerveivel játsszék és a reakciókat élvezze. Sokszor úgy játszik, mint a kislány a babájával: mintha nem is kis élőlényt kezelne, akiért magasabb felelősséggel tartozik. «Ez még pici, ennek mindegy» — mondatja vele az emberi butaság.

³ Kamaszkori emlékezések és vallomások sűrűn vissza=terő tárgya ez a nemek különbözése s a genitális apparátus másfélesége fölötti töprengés. Később lanyhul, el is alszik az érdeklődése, de a serdülés korában újult erővel tér vissza és választ követel a kérdéseire.

perverz.¹ A gyakorlatban a kettő voltaképpen ugyanazt jelenti. A normális nemiség pihen még. Sok benyomás, sok kísértés keltegeti, de mint az alvó Csipkerózsika csak a királyfi csókjára ébredt, úgy a szexualitást is majd csak az Idő csókja ébreszti fel — ha elhozza számára új világ nyílását: a nemi ébredés korszakát.

A serdülőkor szexualitása.

A nemi ébredés csak egy mozzanata a serdülőkori fejlődésnek.

Ez a serdülőkori fejlődés *párhuzamosan futó lelki és testi bontakozás, építődés.*

Aki a serdülő gyerek problémáját meg akarja fogni, el ne feledje, hogy a lelki fejlődés mozzanatainak vizsgálatánál számolnia kell a testi adottságok belejátszásával; viszont az ébredő szexualitás kérdéseit hamisan fogja meg, ha nem tartja állandóan szem előtt a párhuzamosan futó és mindig fölényes lelki bontakozást.

Az ember csomó két világ határán s a kettő közül a természetfölötti a minden tekintetben felsőbbrendű. Ami bennünk physiologiailag és biologiailag az állatvilággal közös, az nem tisztán és problémátlanul természetes, mert az uralkodó ösztön ereje alól felszabadítva, az értelemnek és szabadakaratnak rendeltetett alá; célját elérnie, az életet harmonikusan szolgálnia csak ennek az alárendeltségnek «béklyójában» lehet. Hamis hang morálisban és nevelésben egyaránt minden olyan ének, amely a virágok, állatok gátlásmentes «szerelmi életéről» zeng² s hasonlót követel az ember számára.

¹ «Das Sexualziel des Kindes ist Lustgewinn, und zwar aus der Reizung verschiedener erogener Zonen . . . Das Kind besitzt damit die Voraussetzungen für alle Sexualbetätigungen, die wir beim Erwachsenen als perverse zu bezeichnen gewohnt sind, so, dass man das Kind auch als polymorph pervers bezeichnen kann.» (Oswald Schwarz: Über Homosexualität. 77.)

² Hoffmann idéz egy 19 éves diák írásából ilyen egészen ferde beállítási részletet. «Die Liebe der Blumen und Tiere ist ein jubelndes Bekenntnis zur Geschlechtlichkeit, offen, ohne Vorbehalt. Deshalb ist sie das Schönste und Tiefste und Heiligste auf der Welt... Auch wir wollen leben, wie die Blumen und Tiere, mit ganzem Leib und voller Seele . . .» — Poézisnek szép, de még annak sem igaz. Virágot, állatot ellenállhatatlan természeti törvényszerűség, ösztönös erő kényszerít arra, hogy Isten gondolatát maradék nélkül megvalósítsa. Az ember az isteni gondolatot szabadon, felelősséggel valósítja, de csak akkor, ha a számára adott magasabbrendű erkölcsi törvényt éli. Tehát ha nem úgy él, mint a virág s az állat, hanem mint Ember.

A növényvilágot vak természeti törvény, az állatokat kéréseikkel lehetetlen ösztön köti s teszi «szerelmi életüket» automatikusan a fajfenntartást szolgálóvá; — az embert a Teremtő keze szabadította fel vak ösztön hatalma alól, de helyébe az értelem és akarat felsőbbbségét állította, amely a morális törvényeiben épített medret a nemi életünknek. Ha most ezt a korlátot ledöntögetnők, akkor gáttalan, törvénytelen, ellenállhatatlan úrrá lenne fölöttünk a felszabadult szexuális inger és erkölcsi fokon az állat alá kerülnénk. A mi kötöttségünk nem rabszolgaság, hanem megemeltetés, nemesi oklevél.

Ez alapon *éles megkülönböztetést kell vonnunk a lelki és a testi motívumok között.*

A szakírók Spranger nyomán elválasztják és sok tekintetben szembeállítják egymással a két alapfogalmat: az erotikát és szexualitást.¹ *Erotika a lelki, szexualitás a testi forrásból csorduló vitális energia a «kemény parancs» tilalomfája tövében, ahol a teremtető Isten gondolatai járnak.*

Ruland mondja:² «Der natürliche Trieb beginnt mit fortschreitender Reifung als unterbewusste, leibliche Antriebskomponente zu wirken, äussert sich aber keineswegs nach aussen in einem Streben nach Erfüllung. Vielmehr tritt gerade jetzt jene eigenartige Spaltung zwischen Sexualtrieb und geistige Erotik auf, die im Unterschied vom Tierleben eben gerade das Geschlechtsleben des Menschen kennzeichnet. Die Erotik ist . . . eine Empfänglichkeit für den Wert einer anderen Person auf Grund sinnlicher Liebe . . . Der sinnliche Untergrund braucht dabei gar nicht klar bewusst zu sein und gerade in den Anfängen der Reifungszeit, wo auf einmal ganz gegen die vorherigen Spielgewohnheiten eine Wertschätzung des anderen Geschlechtes auftritt, ist er bei unverdorbener Jugend meistens sogar völlig unbewusst. Die jugendliche Erotik zielt auch keineswegs auf körperliche Vereinigung. *Geistiges Streben und Regungen des körperlichen Triebes, die in der Reifungszeit nicht ganz ausbleiben, aber keineswegs übermässig stark sind, gehen ganz getrennte Wege* und die neuere Forschung erblickt gerade darin einen natürlichen Schutz vor ungesunder

¹ Szexuális, ami a valóságban vagy képzeletben «auf körperliche Berührung und Vereinigung mit Gegenständen geschlechtlichen Begehrens gerichtet ist»; — erotika «seelische Form der Liebe von ästhetischem Grundcharakter.» (I. m. 81. ol.)

² I. m. II. 316. ol.

Frühbetätigung . . .» — És: «Die jugendliche Erotik ist sexuell noch wunschlos».

Hoffmann egész serdülő-pedagógiáját arra az alaptényre építi fel, hogy a testi és lelki serdülés egymástól függetlenül halad. A testi fejlődés jelenségeit kevésbé fontosaknak látja, mint a szellemi érés mozzanatait.¹ Keménység, önmegtartózkodás, egészséges testgyakorlatok, higiénia jó eszközök arra, hogy az idegek ingerlékenységét s vele a szexuális izgalom feltámadását gyengítsük; azonban nagy hiba lenne azt gondolni, hogy ezzel mindent megoldottunk. Sokkal fontosabb a nemi kérdés szellemi és lelki elintézése. A «geistige Ablenkung», a figyelemnek elterelése és más irányú erős szellemi elfoglaltság keresése annyira fontos és annyira természetes ellenhatója a nyugtalanító szexuális ütemnek, hogy a gyerek maga természetszerűleg is ezt keresi:² «Sein Erlebnishunger mit all seinen Ersatzformen — Lesen, Kinobesuch oder Vergnügungssucht — ist heimliches Hilfsmittel. Freilich wird damit dem Problem nur ausgewichen. Aber es ist namentlich bei Beginn der Entwicklungsjahre damit schon viel erreicht, da Zeit gewonnen wird, bis die geistige Reife für eine innere Auseinandersetzung gekommen ist. Vor allen ist dieser Weg der gesamten Seelenstruktur des Jugendlichen richtig angepasst, da die Trennung der jugendlichen Sexualität in körperliche und geistige Funktionen gewahrt bleibt. Gelingt diese Ablenkung auch nur zeitweise, so wird doch immerhin ein geistiges Gegengewicht gesetzt . . .»

Szülők és nevelők számára nagyon figyelemreméltó megállapítások azok, amelyeket Hoffmann nagy művének a nemi érést tárgyaló fejezetében mintegy bevezetésként formál meg:³

«Der Zustand des Suchens und Ahnens eines unbekannten Zieles ist ja für diesen Lebensabschnitt charakteristisch. Es ist klar, dass sich daraus gefährliche Krisen ergeben können, doch wird die Bedeutung der sexuellen Einflüsse leicht überschätzt. Wo nicht krankhafte Störungen vorliegen, wirken organische Reize nur vorübergehend . . .»

«Das Bedenkliche liegt nur darin, dass in jener Zeit regelmässig schon durch zahlreiche Konflikte anderer Art die seelische Harmonie gestört ist und darum unter Umständen auch die geringste Mehrbelastung nicht verträglich.

¹ i. m. 213. ol.

² i. m. 216. ol.

³ i. m. 209. ol.

Die Sexualhygienie des Jugendalters besteht einfach darin, dass nach Möglichkeit alle anderen Störungen des seelischen Gleichgewichtes beseitigt werden, denn dann haben jene sexuellen Reize wenig Bedeutung. Die Frage der sexuellen Erziehung hat also im Grunde genommen mit dem Geschlechtsleben sehr wenig zu tun, sondern beruht auf dem Erziehungshilfen, die der geistigen Reifung zugute kommen.»

Rendkívül fontosnak tartom ezt az alapvető megállapítást, hogy az egész kamaszpedagógiánk ne a nemiség ébredésével kapcsolatban fellépő problémákkal és kilengésekkel bírkózzék csupán, hanem hatalmas, átfogó munkatervvel a szellemi érést dolgozza. Nagy hiba, hogy a serdülőkori fiú=pedagógiánk túlságosan az onania és a kamaszszerelem leküzdésére van beállítva. Pedig a nevelés tudományának távlatai vannak és mélységei: messze nézzen, mélyen szántson. A szülők szeme előtt az a fiatal férfi álljon, aki majd jegygyűrűt húz egy kis=leány ujjára és férj lesz és édesapa; ugyanakkor az élet felelősségét az öregek nemzedéke vállairól lassan átvállaló s magyar nemzetnek és társadalomnak, katolikus Egyháznak munkása, harcosa, történelem=csinálója. A lelkiatya ne azzal pepecseljen, hogy gyónásról=gyónásra kevesebb legyen az onániás bűnbeesés, hanem a kegyelem erejével jellemet formáljon, dogmatika mélységeivel apostoli lelket képezzen, katolikus világnézetet elmélyítsen, természetfölötti cél felé öntudatosan haladó férfit bontson ki a kamaszból. Nagy lelki és szellemi ráhatások megoldják a serdülő fiú nagy válságait és másodrendű problémává fokozzák le mindazt, ami nemiségnek, testnek problémája. Harmónia a testi=lelki nevelésben, de úgy, hogy a vezérdallam a léleké!

Ugyanezt mondja a maga stílusában a materialista¹ is, ha felelősséggel, komoly hangon szól a kérdésről. — Ugyanez a vágy él magában a serdülőben is, aki homályban tapogatózva, szomjasan keresi a nagyobbbszerűt, a magasabbrendűt és keserű önváddal tölti el, ha közben minduntalan önmaga testi vágyaiba ütközik.

¹ «... a nemi ösztön természetes életjelenség, amit tudomásul kell venni, anélkül, hogy ítélkeznénk fölötte. A nemi éhséget is lehet szabályozni, de nem szidással, sem kemény büntetésekkel, hanem tudással, belátással és önfegyelmeléssel.» És: «... nem is kétféle nemi érettségről beszélek, hanem a nemi érettségnek két fejlődési szakaszáról. Az első szakasz a testi ösztön, de ha ez már kész is: a második szakasz, a lelki érettség — ami a teljes és valójában emberi állapot — még várat magára.» (Totis: Az ifjúság nemi problémái 23—24. ol.)

A testi és lelki érés, bár ugyanazon élettani folyamatnak következtében indul meg, mégis egymástól függetlenül és időben sem egymáshoz kötötten folyik le.¹ A nemi szervek működésre képessé érése s a másodlagos nemi jellegek megjelenése időrendben nem függ a szellemi, lelki érés folyamatától: hol korábban, hol későbbben észlelhető.

A felnőtt többnyire nem észleli. Általában a felnőtt sokkal nagyobb értetlenséggel áll szemben a serdülő fiú problémáival, mint ahogy logikusan gondolnók olyanról, aki mindezen szinten átvészelt egyszer. *Más a felnőtt világképe, mint a fiúé s mint az övé volt fiú-korában; más képe van az egész szexuális komplexumról is, mint akkor volt.* A befejezett fejlődés álláspontjáról visszanezve, nem fejlődési metszeteket, hanem az Egésznek odaképzelt vetületét látja és a valónál sokkal többet beleképzeli. Sajátmaga kamaszkori élményeit is mai színben látja s mai mértékkel méri. Ezért nem megbízhatók a pszichoanalízis útján szerzett s az irodalomban bőségesen feldolgozott adatok;² ez mind a felnőtt látószögéből nézve idéz fel dolgokat, amelyeket egészen másképp élt meg valamikor. Az édesapa tehát ne a saját gondolatait szedje elő, ne is maga emlékei között kutasson, amikor serdülő fia nevelését tartja a kezében, hanem vegyen elő komoly katolikus pedagógiai könyvet, vagy keressen fel az ifjúsággal foglalkozó, hozzáértő lelkiatyát és ne szégyeljen tanulni, hogy jól nevelhessen.

A természetben működő erők bámulatos célszerűségét a serdülőkori pedagógia vonalán sokszor megcsodáljuk. Önmagában kicsi dolog, de csodálatosan célrairányított, hogy a praepubertas idején, amikor a közeledő nemi érés színe előtt fokozott testi edzettségre és keménységre van szükség, a fiú érdeklődése viharosan fordul a testi erőteljesítmények felé.³ Sport, torna, úszás, cserkészteljesítmények; indiánbarnára sülni nyáron a napon, télen viszont a legkeményebb hidegben is meztelen térdrel járni; strammnak látszani és minél többet elbíróan strammnak lenni: a legszebb fiúálmok. Dehogyan sejtje a fiú, hogy mindez a Teremtő irányította természet szava s hogy erre a fokozottabb edzettségre

¹ Hoffmann i. m. 213. ol.

² „Infolgedessen ist das Bild, das die Psychoanalyse von der kindlichen Sexualität gibt, durchgehend verzeichnet, denn es ist rückblickend aus der Perspektive des Erwachsenen gesehen.” (Hoffmann i. m. 212. ol.)

³ Hoffmann i. m. 214—15. ol.

szüksége van a szervezetének ahhoz, hogy az ébredő szexualitás ingereit és az egész szervezetben fellépő ideges nyugtalanságot könnyen legyőzhesse. Túlzásba vitt sporttól és edzéstől a szülők bölcs irányítása tartsa vissza a gyereket; de józan korlátok között hadd keményedjék csak!

(Ugyanakkor pedig a szülők szeretete és bölcsesége irányította nemi felvilágosítás lépései jönnek; párhuzamosan folyik az erősebb ütem=diktálás szellemi és lelki téren is. Ezek már a természettörvények fölött járó dolgok, ezekre irányuló tudatos igénye nincs és nem is lehet a fiúnak. Itt tehát a nevelő már maga munkájával kiegészíti azt, amit a természet követelni nem tud.)

A nemi érés közben már az ajtón kopogtat.

S a fiú nem tudja, mi az.

Ő csak homályosan érzi, hogy itt az *«új beszéd ideje»*.¹

Új érdeklődések nyílnak lelkében; személyeket és dolgokat váratlan új szempontok szerint új arcúnak lát. Érdeklík a kamaszbeszédnek, amelyeket azelőtt nem is értett, nem is szeretett. Meztelenséget ábrázoló képek, rajzok, plakátok magukhoz húzzák a szemét; fantáziájában sokszor lebegnek ilyen látások. Ha megáll előttük, erectiók jönnek s el sem múlnak addig, míg a gondolatai más tárgyra nem fordulnak. Kellemetlennek érzi; nem tudja, betegségről vagy bűnről ítélje s nem mer szólani róla senkinek, de a kérdés benne bújkál: miért van s mit jelent. Bizonyos kéjérzések² át-áthullámanak rajta; nincsen szexuális színezetük, de a figyelmét felkeltik s arra késztetik, hogy a maga testi jelenségeivel kutatva foglalkozzék.

A másodlagos nemi jellegek megjelenése is kellemetlenül, zavarólag hat rá és felcsigázza a kíváncsiságát. Pattanásos arcát hosszan nézegeti a tükör előtt s töpreng: hogyan segíthetne rajta. A hónaljban s a szeméremtájakon

¹ Kipling: The Jungle=book. Maugli és Bagira a tavasz ébredését nevezik *«új beszéd idejének»*. — Az új beszéd idejét festi tovább a Mécs=vers:

— S egy éjjel vérük megvadul, nem kell erő, nem kell tudás, valami mást keresnek ők: a testi Szépség templomát, hol vetkőzik a Szerelem. Bozótton, drótsövényen át, át farkasvermen, tűz-körön, át poklon, törvény törein vacogó foggal, véresen, rátörnek titkos éjeken és tolvajkulccsal feltörik a testi Szépség templomát . . .»

(Kamaszok.)

² Hoffmann i. m. 217.

megjelenő szörzet meghökkenti; valami beteges tünetnek tartja, olyannak, ami csak önála fordul elő s szégyenkezik miatta. Nem egy csacsi gyerek elcseni az ollót édesanyjától vagy édesapja borotváját s eltávolítja a szeméremszörzetet.

Mindezek erősen *önmaga ruhátlan testére irányítják a figyelmét*. Most tűnik fel neki a művészet produkálta sok mezítelenség s ezzel szemben a testet gondosan takaró ruházat az élőkön. Izgatja az, amit a ruha eltakar. Vetkőzik a tükör előtt s önmaga testét szobrokkal vagy egy közlőről látott atlétának testével hasonlígtatja. Az önmagában gyönyörködésnek ezek a jelenetei bizonyos zsongó kéjérzést is jelentenek s a kíváncsiságon kívül ez is vissza-visszahúzza a tükör elé.

Freud ezt az erotikus (de nem szexuális tartalmú) tetszelgést a tükör előtt *«narcizmusnak»* nevezi. (A név Narkissos, mithológiai ifjú nevétől származik, aki egy bűnéért azzal bünhődött, hogy önmaga képébe lett szerelmes és a vágyódástól elpusztult.) Szakkönyvek ismételtlen megállapítják, hogy a serdülő fiú szexualitása kezdetben narcisztikus hajlamokat¹ mutat. Ez a «narcizmus» nem más, mint a maga világát felfedezni induló kíváncsiságnak és bizonyos tudattalan esztétikus látásnak keveréke; ez a szépségkeresés és erőkeresés, az emberi testnek bizonyos idealizálása adja az első szexuális hullámok mögött a lelki tartalmat. A felnőtt ezt az érdeklődést nem tudja megérteni és exhibitionizmust² meg mindenféle perverzítást keres mögötte; azt sem érti, ha a szakemberek hangsúlyozzák, hogy ez a tükörelőtti öntetszelgés *szexuális szempontból teljesen nélkülöz minden vágyat, kíváncságot*. Hoffmann «Die Spielform der Sexualität»-nek nevezi. Egészséges továbbfejlődés mellett egyszerűen egy lépcsőt jelent csak s teljesen veszélytelen; miután azonban okozóját a szervezet hormonális befolyásolásában találja, távlataiban és folytatásában komoly veszélyek viharfelhőit mutatja.

Egyik veszélyes viharok a nagyon élénken dolgozó

¹ «... die Erlebnisleere des vollkommen selbstsüchtigen Kindes. Diese Erlebnisleere wird deshalb als «Narzismus» bezeichnet, weil ihr das Urbild des eiteln, sich selbstbespiegelnden, in sich selbst verliebten, eigensüchtigen Jünglings zugrunde liegt. Narzismus... ist zweifellos die schwerste Gefahr die der Charakterentwicklung droht.» (Cimbal i. m. 208. ol.)

² Exhibitionizmus szexuális perverzítást: kéjérzés=keresés a nemi szerveknek mások, idegenek előtt való leleplezése és mutogatása által. Legnagyobb részt idegbetegek és epilepsziások beteges jelensége. (Krafft—Ebing: Psychopathia sexualis. 390. kk. ol.)

fantázia. Az ábrándozó fiú gondolatai mindig újra visszatérnek a mezítelen test képéhez, erectiók kísérték képzeletbukfencek már nem idealizált, hanem élő testet varázsolnak eléje, akciókkal, történetekkel s innen már csak egy lépés a pszichikus onániához, amikor a képzelet játéka izgat fel egészen eiaculatióig.

Másik veszedelem az érdeklődési kör kiterjedése. Érdekli és vonzza általában a mezítelenség; ilyen képeket szomjas kereséssel kutató s hosszan elnézeget. Az édesapa dicsekszik a kaszinóban a fia intelligenciájának nyílásával: hogyan megrohanja az ő könyvtárát, hogyan tanulmányozza órákig a lexikont és a művészetet tárgyaló köteteket; — s a fiú a művészetben csak a nuditásokat keresi. Ruhátlan aktok és szobrok mellett eléje kerülnek félig öltözött vagy átlátszó anyaggal csak látszatra fedett képek s miután a félmeztelennek egyenesen szexuális ingerlő hatása van, a fiú hamarosan eljut a tudatosan szexuális izgalmakatkereséshez.

Önmagától egy lépés csak a pajtás testéhez. Családban testvérek, iskolapajtások s főleg internátusokban együtt élő növendékek között ilyenkor jönnek a vetkőző játékok. Még most sem szexuális, csak erotikus az érdeklődés tartalma; nem a genitáliákat keresi, hanem az egész testet; ilyenkor a ruhátlan test hátulról sokkal jobban érdekli még, mint előlről. A felnőtt exhibitionizmusra, homoszexuális perverzításra gondol,¹ pedig eleinte tisztán a narcisztikusnak mondott kíváncsiság kiterjesztéséről van szó. Ilyenkor nagyon izgatók és veszélyesek a verés-jelenetek. Megnézni a verés nyomait a pajtás testén; innen egy lépés csak az egymás verése és kínzásához, amelyben a felnőtt megint perverzítást: sadizmust² lát, pedig még mindig csak játék folyik: *Spiel der Sexualität*.

Vigyázat! Amikor biológiai és pszichológiai alapon ismételten hangsúlyozom, hogy nem szexuális élményekről van szó a mezítelenséggel játszó gyerekeknél, azzal

¹ Homoszexualitás: szexuális vágy hasonló nemű egyénnel szemben. — Hoffmann (i. m. 213. o.): «Derartige sexuelle Spielereien sind daher im Jugendalter ganz anders und viel harmloser zu beurteilen, als wenn dieselben Erscheinungen beim Erwachsenen auftreten, wo das sexuelle Leben zu einer einheitlichen Struktur mit der Gesamtpersönlichkeit verwachsen sein soll. Man sollte daher Begriffe wie Exhibitionismus, Fetischismus, Homosexualität beim Jugendlichen besser ganz vermeiden.»

² Perverz irányban fejlődő nemi ösztön: amikor más kínzása, bántása okoz kéjérzetet, erectiót, eiaculatiót.

korántsem állítom, hogy nem bűnös, vagy nem veszélyes az ilyen játék. Bizony benne vagyunk már a viharzónában. Az érzékes játékok önmagával vagy mással, képnézések, képzeletfutatok mind bűnök a VI. parancs vonalán, a szentgyónásban tehát okvetlenül megemlítendő; önmagukban rendkívül veszélyesek azért, mert közvetlen mellettük már formális, súlyos szexuális kilengések magasodnak. Bűnös kíváncsiság csillog a fiú szemében, amikor mezítelenség-látó alkalmakra leelkeledik; lelkiismerete világosan jelzi is, hogy tilosban jár.

Ha ilyenkor komoly és értékes nemi felvilágosítás történt már a szülők vagy a lelkiatya részéről s ha az egész kíváncsiság-komplexumot komoly hangon megbeszéljük, ugyanakkor a gyerek fantáziája és szellemi érdeklődése számára egészséges táplálékot nyújtva, akkor ezen a nagyon veszélyessé válható bevezető korszakon szinte észrevétlenül áthalad és a nemi ébredés további fázisához nem viszi magában tehertételként a nagyon felcsigázott ingerlékenységet, amely ezeknek a játékoknak természetes következménye. És elkerüli a viharzóna első nagy veszedelmét, melyen abban áll, hogy a narcisztikus képzelgések, nézések, játékok nyitott kapu az onania számára. Ilyenkor már nélkülözhetetlen a fiú mellett állandó vezetőként ott álló lelkiatya. De késő volna most keresni s a lelki élet ösvényére most terelni a gyereket; a nemi ébredéshez már úgy kell elérkeznie, hogy a lelkiatya kezét fogja. Ugyanakkor már cserkésznek kell lennie (tisztá fiús légkör, kemény edzés, komoly teljesítmények, egészséges irányban felcsigázott érdeklődés, szellemi foglalkoztatás!) Ha az eddigi nevelésnek helyes távlatja volt s a távlatban látta előre a szülő, nevelő a viharzónában közeledő veszedelmeket, akkor már évek óta tudatosan készítgette elő a fiút és most nem kapkod, próbálgat, kezd, hanem zökkenő nélkül egyszerűen folytatja úgy a testi edzést és keményítést,¹ mint a szellemi

¹ Hoffmann (i. m. 231.): «Soweit es sich um die physiologischen Reifungsprozesse handelt, hat eine regelmässig betriebene körperliche Kräftigung und Abhärtung noch die besondere Wirkung, dass sie diese Entwicklung verzögert.» — Stratz ír arról «Der Körper des Kindes und seine Pflege» c. művében, hogy rendszeres izomgyakorlatok a nemi érés lefolyását lassítják s így későbbi, de tökéletesebb és szerencsésebb lefolyású érési folyamathoz vezetnek. Hoffmann ehhez megjegyzi, hogy nem is az érés késleltetéséről, hanem a sok ingerlő behatás ellenében a normális időbeli lefolyás helyreállításának biztosításáról van szó.

foglalkoztatást és a mélyen járó lelki irányítást. Aki most kezdené, elkésett!

Hangsúlyozom itt is az elnyomás negatív pedagógiájának veszélyes voltát. A nemi berendezés mestere Isten; a nemi élet törvénye tőle ered; az ember szexuális élete emberteremtésre, Isten eszközeként működésre rendeltetett. Óriási hiba lenne az egész szexuális kérdést és mindent, ami ezzel összefügg, halálos bűn sötét köpenyébe burkolva, tilalomfa mögé állítani anélkül, hogy az Isten köztünk járó gondolatait, az emberteremtés eszközeinek rendeltetését, helyes felhasználását, védelmét s veszedelmeit világos=tisztán a fiú elé ne tárnók. Ha tiltunk, ijesztünk s a szándékosan tudatlanságban hagyott gyerek előtt mindent misztikus homályba burkolunk, s ha arra neveljük, hogy kemény mortifikációval elnyomjon magában mindent, ami erotikus vagy szexuális megmozdulás, akkor szembeállunk a természettel és helytelenül szolgáljuk a természetfölöttit. A gyerek kénytelen büntudattal, titkon járni tiltott utakat, amelyeken pedig felnőtt korában felelősséggel, élet munkaságként kell majd haladnia, az előkészület éveiben pedig nyugodt biztonsággal, tisztánlátóan, későbbi nagy feladatokra felkészülve lépkednie. *Ahol az Isten igent mond, ott mi ne tagadjunk, hanem készítsük fel rá a fiút, hogy az isteni igent majd tisztán és hamisítatlanul tudja visszhangozni.*

Súlyos eltévelyedés, és felelősséggel nem vállalható következményeket von maga után a természet vonalán haladni akaró *meztelenség=kultusz*¹ mozgalma. Alapgondolata, hogy fiúk egymás közt, leányok egymás közt ruhátlan járjanak, hogy a meztelen test látását megszokva s így megfosztva a fantáziát ilyen irányú tápláléktól, a szexuális ingerlékenységet csökkentsék. Könyvszagú megállapítása való élettől távol álló elméleti tervcsinálónak! A nemi éréssel járó óriási szexuális kíváncsiság s a fantáziának minden át élményt=keresése még akkor is szomorú következményeket sorakoztatna egy ilyen kísérlet mögé, ha korai formális szexuális élmények vagy perverzítások nem is következnenek. A «Nacktkultur» gondolata a német ifjúságban szomorúan, de érthetően erős tetszést váltott ki;² hatásairól és eredményeiről azonban nem a szülők, nem

¹ Hoffmann i. m. 226—230. ol. — Ruland i. m. II. 307/8. és 372—3. ol. — Allers i. m. 140. ol. — Joh. Chrop. Schulte: Priesterleben. und Priesterwirken 218—21. ol.

² Hoffmann i. m. 230. ol.

orvosok és nem pszichoanalitikusok szólhatnának, hanem a gyóntatószék papjai, ha a sigillum nem béklyózná a nyelvüket. Ő, a pap sokkal többet tud az élet titkairól, mint bárki gondolná; de ez a tudása holt tőke, sőt nem is tőke, mert nem az ember tudja, hanem a szentséget kiszolgáltató sacerdos és az hallgat róla. A meztelenség kultuszáról Hoffmann, aki pedig elvileg helyesli a mozgalmat,¹ kénytelen megállapítani: «in unserem öffentlichen Erziehungswesen für Nacktkultur kein Platz ist.» Hála Istennek, hogy így van.

A meztelenség=kultusz mozgóatái sokszor élesen támadják az Egyházat «ósvi felfogása» és «természetellenes pedagógiája» miatt. Hivatkoznak arra, hogy a test egészségéhez elengedhetetlenül szükséges a sport, napsugár, levegő — (ami teljesen igaz is; azonban ehhez nem kell a teljes meztelenség; könnyű és kevés ruházat eleget tesz a szemérem követelményének és semmit nem von el a napsugár, levegő egészséges hatásából). Hivatkoznak esztétikai szempontokra, a meztelen test felépítésének szépségeire (szép az izmos, egészséges embertest, teljesítményekre, tette feszülve; de az esztétikus hatáshól semmit nem vesz el a szeméremparancsolta kevés ruházat). Hivatkoznak a keletindiai és ausztráliai szigeteken élő primitív népekre,² akik minden ruha nélkül járnak s velük akarják bizonyítani, hogy a szeméremérzet csak a nevelésnek mesterséges csinálmanya, amely a természet szavával ellenkezik — (pedig ezeknek a kulturátlan népeknek is van ki-fejlődött, határozott szeméremérzetük, csak hogy az ő durva, kemény, küzdelmes életmódjuk mellett a meztelenség nem okoz nemi ingereket, a szexuális probléma tehát e fölött kezdődik).

A szemérem kérdése körül is nagy viták folytak és folynak.

Az ösztönös inger szabad érvényesülésének legerősebb

¹ i. m. 230. ol.

² Más népek, más szokások. Arab fiúk meztelen játszanak az utcán; fejükön azonban fez van, mert anélkül «nem illik» hazulról elmenni. — A londoni Gilwell-park nagy medencéjében egészen pőrén fürödtek az angol fiúk. — A megyeri nagytábor északi vendégei is meztelen mentek a Dunára s csak nagy rábeszélésre vettek fel úszónadrágot, amelyet ónáluk csak a nemi betegek hordanak, rendeletre. (Ruland II. 310.) — Itt ősi szokások tolták a szemérem határát egy lépéssel tovább; onnan kezdve azonban szigorúbb törvény, mint a mienk.

gátlója. Természetes tehát, hogy ellenzője mindenki, aki a szexuális ösztön érvényesülését a katolikus Egyház felállította szigorú erkölcstörvény határain messze túlmenőleg kívánja. Pedig a szemérem s a szégyenérzet őseredeti természetes kincse az embernek. Az állatvilágban automatikus, ösztönös gátlás köti meg a szexuális éhséget s csak a párázás idejére szabadítja fel, hogy a megtermékenyülést a lehető legkedvezőbb természeti körülmények között hajtassa végre. Valami ennek megfelelő, de magasabbrendű, lelki megkötöttség az embernél a szemérem.¹ Az orvosi pszichológiai a reflex=apparátusban találja meg a gyökereit. A nevelő egészen kora gyermekkortól magunkkal hozott adottságunknak látja.

Ha egészen széles alapon akarom megfogni a kérdést, akkor Allers=szel² mondom, hogy a szemérem nemcsak a szexuális kérdés keretein belül érvényesül, hanem általában a személyiség intimitását védi mindennemű indiszkrécio ellen. Őr a magánélet kapujában, amelyhez minden embernek természetadta joga van. — Egy lépéssel közelebb ugyancsak Allers a szemérmességben bizonyos tartózkodást lát, amelynek célja megakadályozni, hogy valami befejezetlen, még készülő, alakuló az ember életéből idő előtt kifelé nyilvánítódjék. Sok évvel a nemi érés ideje előtt, egészen kicsi gyerekeknél megjelenik már a szemérem s a szégyenérzet motívuma.

Szorosan véve a szemérem a nemi ösztön vonalán uralkodó gátló erő, amely egyrészt az ösztön támadásai, szexuális kísértések és önmaga odahajló gyengesége ellen védi az embert, másrészt az ösztönélet sajátosan egyéni, személyes mivoltát őrzi³ mindenki másnak indiszkrét érdeklődése és betekintése ellen. *Szemérem hiánya mindig erkölcstelenséggel jár karonfogva.* Katolikus szülők kötelessége, hogy mélyen gyökerező, vallási alapon nyugvó, komoly szeméremérzetet neveljenek a gyermekükbe.

Vigyáznunk kell, hogy helytelen nevelés túlzó módszerei ne prudériát kényszerítsenek a gyermeklélekre helyes és igazi szemérem helyett. Nagy hiba lenne a gyermeket a mezteletől, szexuálistól való állandó félelemben nevelni, misztikus tiszteletbe burkolni előtte a VI. parancs egész világát,

¹ Ruland II. 307. ol.

² i. m. 141—143. ol.

³ Ruland II. 307. ol.

sporttól, testgyakorlástól, fürdőtől¹ visszafogni és úrrá tenni fölötté alaptalanul a bűntől való állandó rettegést. Nagy hiba eltitkolni előtte az ember szexuális életére vonatkozó minden tudást. *Tudatlanság és ártatlanság nem egybevágó fogalmak*; lehet ártatlanul tiszta a felnőtt, aki a szexuális élet minden titkával tisztában van, és lehet szemérmetlen a kisgyermek is, akinek a «kemény parancs» titkáról még fogalma sincsen. Szerencsétlen a gyermek, aki nevelői hatás következtében maga testétől, gondolataitól, érzelmei és vágyai hullámzásától rettegetve fél. Bevonul az életébe a hazugság és képmutatás, ideges, túlzott érzékenységgel jelentkezik a nemiség kérdésével szemben s ugyanakkor lázas, éhes kíváncsiság. Világos, hogy nem tud megállni a kísértésekben, mert nincs kemény erkölcsi tartása; előbb elbukik, mint a másik, akinek nevelésével senkisémet törődött s aki megrontatlan természetes szemérmességgel felvértezve megy előre a fejlődés útján: félelemtől dideregve, állandó lelkifurdalások között fogja egyik vétket a másikra halmozni és végül letör idegileg,² — mert nem jól szerették, nem jól nevelték Isten rendelte nevelői.

Mindenütt Isten gondolatát keresni és tisztelni, el nem rontani valamit, amit szépnak teremtett az Úr. Tiszta szemmel, nyugodtan beszélni a VI. parancs világáról szülőkkel, nevelővel, lelkigyáccsal; kérdezni, ha nem ért valamit; semmit értetlen, kibogozatlan nem hagyva, s mindent besorakoztatva a világnézet készenálló kereteibe. Nyitott szemmel, tudva, célt látva, küzdve végighaladni a serdülés idején és feldolgozni minden értéket, kerülni vagy letörni minden rontót, úgy építeni

¹ Túlzott vagy helytelenül értelmezett szemérmesség nevében sokszor súlyos hibák történnek a helyes higiénia ellen. A nemi szervek tisztán tartása sokszor jól nevelt úri gyerekeknél is megvalósítatlan probléma. Nem látok abban bűn-motívumot vagy szemérmetlenséget, ha a serdülő fiú az édesapja szeme láttára nyugodtan fürdik s mozog meztelenül a fürdőszobában; viszont erélyes és komoly szavakkal oktattam ki azt a méltóságos mamát, aki 14 és 16 éves fiait még sajátkezűleg fürdette hetenként többször is. Helyes szemérmesség nem lázad az édesapa szeme előtt ruhátlan megjelenés gondolatára, de meg nem engedheti, hogy édesanyja előtt meztelen járjon a kamaszfiú.

² A materialista orvosok (így Totis is) sokszor vetik alaptalanul szemére a katolikus vallásnak, hogy a lelkiismeretfurdalással idegileg tönkreteszi a bűnökkel küzdő kamaszgyereket. Tévedés. *Helyes lelkifurdalás javulásra, szentgyónásra hív és emel, bűntudattól szabadít, javulás eszközét kézbe adja.* A beteges és rosszul nevelt lelkiismeret, vagy a helytelen fogalmakkal megtévesztett s irreális terhektől nyomott lelkiismeret vezet idegileg csődbe. De nem csak a katolikust, hanem — sokkal inkább — mindenki mást.

magában az Isten elgondolta Férfit. Úrnak lenni és nemesnek, egészségesnek és tisztának, keménynek és ideálokért mindig harcra késznek. Ez a helyes szemérem.

E kitérés után forduljunk most újra a serdülés ösvényén előretörtető kamaszfiú felé.

Az ön maga teste, a nuditások iránt való nagy érdeklődése csak bevezető stádiuma volt az érési folyamatnak. Tudatlan gyerek játszik még valamivel, aminek jelentőségét nem ismeri.

És ha megismerte? Ha rádöbben egyszer a szexuális berendezés céljára, a felnőttek nagy titkára? *Élete legnagyobb és legmegrázóbb élménye lesz ez a megismerés.*

Ne feledjük, hogy a praepubertas ideje óta állandóan ostromolja kívülről ható benyomásokon át a szexuális titok. Pajtások és idősebbek beszéde, elkapott kifejezések, könyv, ujság, folyóirat, mozireklám és mozifilm, kirakat, énekek, slágerek mind-mind apró morzsáit dobálják feléje egy ismeretlen világnak s felkeltik kíváncsiságát, azt a belső motor=hajtotta szomjas *szexuális kíváncsiságot*, amely a fantáziával kezdet fogva, lázasan keresi a feleleteket a körülötte nyüzsgő kérdőjelekre. Rémiti a tilalomfa, visszatolja a bűntudat s mégsem tudja megállítani ezt a szomjas kutatást. Kémkedik a felnőttek után, fülét hegyezve figyel beszélgetésekre, felüti a lexikont, titokban fal egy-egy szexuális tárgyú könyvet és keresi, lihegi, kérdezi nagy kérdését:¹ hogyan születik az ember? mi az édesanya titka? mi köze bűnnek, szexualitásnak az ő élete forrásához?

Hiába vannak közben meztelenség-nézések, bűnnek tudott játékok: ki nem elégítik. Undort kap, csömört, csalódást érez. Érti, hogy melléktutában botorkál s keresi a főutat. Lehet, hogy közben onanistává lett s egyre sűrűbben vétkezik természetellenes játékkal s a nagy kérdésre feleletet még mindig hiába vár.

Egyszer aztán lehull a titok álarca. (Lehet, hogy nem is ilyen hosszú várás és keresés után; a pajtások gondoskodnak róla, hogy ne kelljen sokáig várnia a nagy kérdések megoldására.) Rendszerint brutális, nyers formában, igazán nem az Isten titkait fürkésző ember megilletődött stílusában, sőt

¹ Mesterien festi ezt a nyugtalan kutatását a kamaszfiúnak Fertsek Ferenc «Pubi és a körülmények» c. ifjúsági regényében. Viszont a titok megtalálásánál már elhagyta a gyakorlati lélektan tapasztalatait és egyszerűen felnőtt-gondolkodással írta le a hatást, amelyet a leleplezett igazság a fiúra gyakorol.

bizonyos keserű váddal s kárörömmel keverten tárulnak eléje az édesanya titkának nagy igazságai.

S ahol gondos felvilágosítás idejében szeretettel, szépen nem tisztázta a fiú előtt a forrás nagy kérdéseit, ott *a titok megnyílása nem örömet vagy meglelégedést vált ki, hanem rémületet, borzadást, elszörnyedést. Mintha valami méltatlant, gyalázatot tudott volna meg, ami miatt nagyon kell szégyenkeznie.*¹ Hogy a szülők ilyet tesznek! Hogy a gyerekek ilyen csúnya módon fogamzanak és születnek! Hogy az édesanya nem szűz! Az édesapa nem tiszta férfi! Hogy amiről beszélnie is bűnös, tiltott volt, azt a mindennapi életben gyakorta csinálják a szülők s ő ennek köszöni életét!

A szülői tekintély megrendül, a szülők egyszerre le-súlyednek arról a magaslatról, amelyre a gyermek szerető tisztelete állította őket. Valami nagy, emberi csalódás keserű lázadással tölti meg a lelkét velük szemben. S hosszabb időre van szükség, amíg a felnőttekkel szemben általánosan fel-éledt gyanakvása és megvetése lassan felenged.

Schneider² idézi Lechner könyvéből egy 15 éves leány-nak vallomását arról a lelkiállapotról, amelybe az édesanya titkának megismerése döntötte: «. . . súlyos rázkódást okozott számomra. Olyan volt, mintha összedőlné a világ. Meg-foghatatlannak tetszett, hogy a gyerekek ilyen mocskos úton szülessenek. Miért mondták nekünk a VI. parancs elleni legkisebb hibát is bűnnek, súlyos bűnnek, ha a nagyok maguk között ilyeneket csinálhatnak? Nem tudtam többé, mi a szabad és mi a tilos ezen a vonalon, és senkisémmu-tatta meg nekem a helyes útát. Szüleimet megvetettem, tanárhoz, paphoz elveszett a bizalmam . . .»

A nagyok titkára rájött serdülő gyermek lelkiállapotát Spranger³ mesteri módon festi.

«Für den Jugendlichen tut sich nicht nur ein Stück bisher verborgenen Weltzusammenhanges, sondern eine ganz neue Seite in ihm selbst auf. Man male sich aus, wie es auf uns wirken müsste, wenn wir nach Jahren harmlosen Zusammenlebens mit uns selbst eines Tages etwas in uns fänden, das uns mit einem durchaus fremdartigen Gesicht ansähe. Dann begreift man die Revolution, die die Pubertät in den jungen Seelen hervorruft. Die Erschütterung kann nicht gross genug gedacht werden.»

¹ Spranger i. m. 110—11. ol. — Schneider i. m. 308. ol.

² i. m. 308. ol.

³ i. m. 113. ol.

Spranger még egy komolyan megfontolandó tényre mutat rá, ami a serdülő fiú s később a házasságra évek során át váró ifjú lelki világának megértéséhez tisztán kell álljon előttünk.¹ Az emberteremtés titkának s vele az egész szexuális berendezés és nemi élet értelmének ismerete és megértése *nem szünteti meg a fejlődő lélek nyugtalanságát*. Hiszen csak theoretikus megismerésről van szó s a nagy szexuális élmény legalább egy évtizeden át várát még magára, hiszen ennél korábban kevesen jutnak el a házasság révébe. (Ha pedig házasságon kívül, súlyosan bűnös úton jutnának a szexuális élményhez, az olyan keserű csalódást és annyi lelki szenvedést hozna magával, ami a pillanatnyi kéjt százszor felejteti; — s emellett az igazi szexuális élményt mégsem nyújthatja, mert azt egyedül a házasság szentségében, a lélekkel, étellel hozzá fűződő házastárs hozza az ember számára.) Innen van, hogy a nemi kérdés tovább is állandóan foglalkoztatja a serdülőt: el=elcsitul, de újra visszatér s a gondolatai újra meg újra a házaselet, születés élményei fölött köröznek. A fantázia úgy jár vissza ehhez a gondolatkörhöz, mint fészkére a madár. S a szexuális kérdőjel belejátszik a társas életébe, olvasmányaiiba, álmaiba, érdeklődésébe; vég nélküli álmodozás, töprengés, vágyakozás évein át monoton egy körben forog az élet. De ugyanakkor hatalmas motorikus erővel húzza, hajtja valami a diploma, állás, esküvő oltár, családi otthon felé, ahol titokból és elméletből, vágyból és álomból a legcsodálatosabb életélmény válik.

Az elmondottakból két hatalmas felkiáltójel emelkedik ki: *idejében történő nemi felvilágosítás, és állandó lelki vezetés!*

Ezek segítik át a serdülő fiút a nagy leleplezés tartogatta súlyos megrázkódtatás kríziséen, s a lelki vezetés adja meg neki az erőt arra, hogy állandó külső és belső szexuális ostrom dacára érintetlen, tisztán éljen egészen a házasságáig.

Mert ez az a kérdés, amelyben erkölcstörvény és lelkiismeret nem ismer tréfát. *Nincsen nemi élet a házasságon kívül!* Ha nehéz kísértések ostromolják, állnia kell az ostromot; ha gyenge, akkor kemény edzéssel kell megerősödnie; ha rosszra hajló, akkor erőteljes kegyelmi ráhatás törje meg a rosszat és építse ki benne a győzedelmes bona voluntast.

¹ I. m. 114. ol. «... alles frühe Suchen und Fragen um das sexuelle Problem deshalb »leer« bleibt, weil es sich bloss um das Theoretische herum bewegt und das ausfüllende starke seelische Totalerlebnis noch fehlt. Hierin liegt, das mache man sich ganz klar, die sexuelle Problematik des Jugendlichen.»

Hányszor kísérti a vére üteme! S ellen kell állnia. — Hányszor hívja ki hiúságát a kísértő: gúnyolódó idősebbek «gyereknek» és éretlennek mondják a tartózkodó tisztaságát; kortársak, pajtások a férfiaság próbájának állítják eléje a nemi aktust a prostitúció szomorú boltjában, ahol pénzért árulják a bűnt. S túrnie kell gúnyt, kinevettetést, lebecsülést a jövőért, a házaselet boldogságáért, a benne pihenő életek egészségéért. — Hányszor néz be ablakán a divat, a társadalmi szokás, a «mások is így csinálják!» És neki szembe kell állnia a korszellemmel, divattal, társadalmi előítéletekkel. — Rámosolyog és bűnre hív és gyönyört kínál a lány. És neki keménynek kell maradnia, lovagnak, gentlemannek a kísértésre resonáló idegek minden lázadása ellenére is. — Az orvos¹ jön és szakkifejezések tömegét zúditja rá és bizonyítja, hogy nem élhet önmegtartóztató életet a házasságig, mert gyengül tőle a termékenyítő képessége, beteggé lesz idegrendszere, egészségtelenek a benne élő életmagvak s szerencsétlenné lesz a házassága. És neki mindezekkel szemben állnia kell az erkölcstörvény alapján, amelyet Az adott, aki mestere az élet műhelyének, amelyben az orvos csak egy kis laboráns.

És élete legerőteljesebb, legnagyobb ütemű korszakán át alapelvvé kell tennie a nagy jelszót: *Nincsen nemi élet a házasságon kívül! Önmegtartóztatás, érintetlen tisztaság mind a házasságig!*

Kevés serdülő fiú és fejlődő ifjú képes erre magára hagyottan, maga erejéből. De mindenre képessé lesz akkor, ha a Krisztus kegyelme segíti s ha mellette áll Isten embere, a pap, mint élete fölé odahajló állandó lelkiatya, akire támaszkodhatnak, aki tanácsot ad és erőt és segítséget, és bűnbánat szentségében lelki megkönnyebbülést, kegyelemmel töltekeztet. Gyakori gyónók és áldozók, lelkiatyától vezetettek soraiiban jelentősen nagy százalék éli a tiszta férfiúság életstílusát és menetel kemény megtartóztatással

¹ Az igazi, lelkiismeretes orvos viszont keményen pálcát tör a romboló vélemények fölött s kiáll az igazságért és jóságért. vitéz Csia Sándor könyvében sorra megszólaltatja a kimagasló orvos-egyénségeket: Krafft-Ebinget, Kornigot, a krisztániái egyetem orvostanári karát, Eulenburger, Starkot, Bealet, Forelt, Oesterlent, Actont, Moebius, Herzent, Söndereggent, Gruber Miksát, Rubnert, Ribbinget, Mantegazzát, Scanzonit, Hegart, Erbet, Blochot, Mollt, Marcuset és idézi a megtartóztatás mellett tett felelős nyilatkozataikat. (I. m. 18—24. ol.) vitéz Csia könyvét ajánlom a szülőknek olvasásra. Protestáns író, de velünk egy vágányon halad.

a házasság kapuja felé. Minden katolikus serdülőnek és ifjúnak állandó lelkiatyja kellene hogy legyen. Egészségesebb, tisztább volna a magyar férfinemzedék és Isten gondolatát jobban valószínűsítő a családi otthon!

Szülők és serdülők egyaránt el ne felejtsek, hogy a *kamaszéveken eljövendő férfiélet, házaselet, jövő generáció élete, egészsége, és az örök élet felelőssége áll.* A serdülés éveiben lehet megalapozni, vagy lehet elrontani az egész jövőt.

„... szűk a kapu és keskeny az út, mely az életre viszen, és kevesen vannak, akik azt megtalálják!» (Máté 7. 14.)

Nemi felvilágosítás.

Ismeretlen vadonban éjszaka barangolót ezer árnyék ijeszti, ezer veszély várja. De ha előre tudja a vadon sűrűit, szakadékait, ösvényeit, lakóit, akkor olyan nyugodtan jár benne, mint fényes nappal a város utcáin.

Édesapa és édesanya az emberteremtők. Kétszer teremtenek: testileg egyszer (s 9 hónapig hordja méhében gyermekét az anya), lelkileg újra (s húsz éves munka készíti az új embert a nagy élet küzdelmeire). Az első teremtes maguk képére és hasonlatosságára: hús a húsból, vér a véreből; — a második teremtes Isten képére és hasonlatosságára. Úgy járnak előtte, mint a tapasztalt utazó, aki már bejárta az utat, amelyen ez most indul, s hátrafordulva, beszél az útról.

Igazat beszéljen!

Annnyit mondjon, amennyi szükséges!

Szeretet legyen benne és jóakarát!

Az út vége állandóan a szeme előtt!

1. A nemi felvilágosítás feladata *elsősorban a szülőké.* Sajnos, oly kevesen értenek hozzá s még kevesebben merik vállalni. Pedig ezen az úton ők is jártak egyszer.

Elenyészően csekély azoknak a szülőeknek száma, akik tudatos, komoly, rendszeres felvilágosítással vezetik át gyermeküket a serdülés viharzónáján. Még olyanok is, akik egyébként majdnem felnőtt koráig pórázon vezetnek s minden dolgába beleszólnak, a szexuális kérdés világát tabunak tartják s nem érintik. Miért?

Schneider¹ két okát adja a szülői pedagógia teljes csődötmondásának a nagy kérdések területén. Egyik a vér

¹ 1. m. 315—16. ol.

kapcsolata s a túlságosan intím közelség: mintha belső gátlás ágaskodnék ellene, hogy az élet műhelyébe belenéző kényes témát a köztük fennálló intimitás mellett szakszerűen feldolgozhassák.¹ S ha arra gondolok, hogy nincs édesanya, aki a saját kislányát zongorázni meg tudta volna tanítani, s hogy az orvospapa más orvost hív, ha beteg a kislánya: akkor úgy érzem, hogy ebben a megállapításban mély igazság van. — A másik ok ösztönszerű emberi félelem önmaga életének szent intimitásait feltárni valaki előtt, aki a számára igen drága s aki előtt ő ideál és tekintély. Hiszen nem általában az édesanya titkáról beszélne, hanem a sajátmaga édesanya titkáról; nem Az Ember nemi életéről, hanem önmaga és házastársa legbensőbb kapcsolatáról. A Szemérem emeli fel fejét a nemi felvilágosítást adni akaró szülő lelkében. S ehhez járul még az a tudat, hogy amit mond, az a gyermeket megdöbbenti s az ő tekintélyét és ideál-voltát megcibálja. Ki vállalja ezt a feladatot? Ki győzi le a nehézségeket?

Megértem a szülő gátlásait és egyetértek Schneiderrel abban, hogy *utópia lenne általánosan s minden esetben a szülők-től kívánni a nemi felvilágosítás szakszerű megadását*. Viszont komoly aggodalommal látnám Schneider további tervének valósulását, hogy bensőséges megbeszélés után közeli rokon: nagybácsi, nagynéni vállalja ezt a feladatot. A közeli rokonok a legkevésbé szokták eltalálni a helyes hangot a serdülő gyerekkel szemben s ha az édesapák közt kevés találhatik alkalmasnak a lelket irányító nagy szerepre, akkor a nagybácsik közt még kevesebb.

Ki jön tehát? Idegen. De olyan idegen, akinek köze van a gyerekhez s aki érti is a kérdést.

Orvos nem. Az orvosi felvilágosítás általában nem terjed tovább a nemi betegségek ismertetésén s többnyire hiányzik belőle a szükséges valláserkölcsi alap. S ha csak higiéniát adunk, szorosan csatolt lelki nevelés nélkül, akkor többet árthatunk, mint használunk. Emellett gondolnunk kell arra a lélektani hatásra is, amelyet az orvos színrelépése a gyermekből kivált. Orvos akkor jött mindig, ha betegség nyújtotta ki a kezét feléje; az orvos baráti, meleg hangja többnyire

¹ «Ein solches Hindernis nehmen wir mit guten Gründen ja auch an physischen Gebiet an, indem sich eine naturgegebene Schranke, die Inzestschranke, der geschlechtlichen Vermischung von Blutsverwandten trotz Vorhandenseins von starken gefühlsmässigen Bindungen entgegenstellt. Der Zusammenhang zwischen Eltern und Kindern ist vielleicht zu eng...»

valami keserű orvosság bevezetésére igyekezett őt rábeszélni. Súlyos veszedelem rejlik abban a lehetőségben, hogy a fiú az egész szexuális bontakozást betegségfélének érezze, amelynek következtében ő orvoskézre került. Nem, az orvos nem alkalmas a nemi felvilágosítás megadására.¹

Tanár? Tanító? Általában nem. Személye és készsége nem mindenkit tesz alkalmassá lelket fogó nehéz kérdés megtárgyalására; többnyire hiányzik a szükséges intimitás is a gyerek és tanára között. Az iskolában történő felvilágosítás meg egyenesen tragikus hatással lehet. *Soha nem szabad tömegben, még szűkebb körben sem történnie, hanem csak egyéni!* A tömeg számára valami általánosan megfogalmazott oktatást lehetne csak adni, amely mindenkire ráilljék; elvesznék minden intimitása; nem tudna felelni az egyes fiúk egyéni életet néző kérdéseire (újra a Szemérem zár kaput s nem engedi, hogy tömeg elé vigye maga benső gondolatát); s emellett bizonyos, hogy az előadás után az érettebb és felvilágosultabb fiúk részéről nagy tréfazuhatag indulna, mocskos beszédek zsilipje nyílnék s azok, akiknek a felvilágosítás szólni akart, súlyos lelki kárral, sebekkel távoznának. Nem, a tanár sem alkalmas.

Hát akkor ki?

Cserkészparancsnok, aki fölötte is áll, intím viszonyban is van vele, tekintély is, jóbarát is; emellett civil ember, maga is jár a szerelem völgyében s keresi a házasság ormát, sorsa párhuzamos a fiú sorsával. A magyar cserkésztestiszi

¹ Tóth Tihamér írja «Az ifjúság lelki gondozása»-ban: «... De meg az orvostól átlag hiányzik is az a pedagógiai tapintat, mely a kérdés tárgyalásánál sokkal fontosabb, mint az orvosi ismeretek. Az orvos ugyanis túlságosan a fizikum szempontjából tekinti a kérdést. Ő — hivatásából kifolyólag — olyan emberekkel jut érintkezésbe, akik a tiszta életet nem tartották meg; így tehát közeli a veszély, hogy egyoldalú praxisa kialakítja benne a nézetet a nemi ösztön legyőzhetetlenségéről. Ennek a felfogásnak pedig az a következménye, hogy az ő felvilágosítása a nemi betegségek elleni védekezés ismertetésére szorítkozik. Tényleg a tapasztalatok alapján végtelen szomorúsággal kell megállapítanunk, hogy akárhány középiskolában az iskolaorvos tanítása e téren abban merül ki, miként kell az ifjoknak a züllés tanyáján védekezniök a nemi fertőzés ellen. Sőt elkeseredéssel hallottuk s magunk is tudunk konkrét eseteket, amikor az egészségtani órák orvostanárja a legérthetőbb nyíltsággal biztatta az ifjakat a házasság előtti «óvatos» nemi életre.» (Ennek az orvosi felfogásnak tolmácsa dr. Juba Adolf könyve: «Érettségiző fiamnak a nemi életéről...») — A V. K. M. 1924-ben szigorú rendeletet adott ki a nemi felvilágosítás iskolai tárgyalását illetőleg.

gárda sok olyan tagját ismerem, akire egy ilyen felvilágosító feladat elvégzését nyugodtan rábíznam. (Protestáns fiúknál, akiknek nincsen lelkiatyjuk, az egyetlen, aki szóba jöhet, a cserkészvezető.)

Vagy a *lelkiaty*. Tulajdonképpen ő első helyen. Pap, Isten embere, akinek egész készültsége az embertársak szolgálatára való felkészülés. Könnyű előtte lelket nyitni, hiszen első gyónása óta megszokta a gyerek, hogy a gyóntató atyjával csak teljes őszinteséggel lehet beszélnie. Óriási erőt jelent a sigillum: a gyónás titkát védő szent pecsét a pap ajkán. Akár a szentség keretében, akár egyszerűen bizalmas beszélgetésen a legkényesebb és legsúlyosabb tények nyugodtan előhozhatók, hiszen a pap nemcsak hogy nem adja tovább senki másnak, hanem ő maga sem tud róla többé semmit attól a pillanattól kezdve, hogy a gyónó vagy beszélgető elbúcsúzott és elment. Emellett az élet nagy kérdéseivel hivatásszerűen foglalkozik; a szexuális kérdésben jártasabb, mint a szülők, vagy a tanár, sőt bizonyos szempontból az orvosnál is jobban kézben tartja a kérdést, mert messze túl a biológián, lélektani s kegyelemtani alapon foglalkozik vele. Az is komoly előnye, hogy míg az édesapának egy-három fia, a cserkészvezetőnek hat-hét cserkésze jön, tisztyéjében a szexuális élet kérdőjeleit cipelve, a pap száz meg száz serdülő fiút gyóntatott, vezetett, eligazított; az ő számára nem sok újat hozhat egy-egy új poenitens. Nagyobb tudás, mélyebb lélek, biztosabb gyakorlat. *Miért ne a lelkiatyja kezébe kerüljön általában a katolikus fiúk nemi felvilágosítása*, mikor őnála legjobb kézben van? Természetesen ennek kíváncsú és helyes módja az lenne, hogy a fiú már évekkor korábban, *kisfiú korától egy állandó lelkiatyja irányítása alatt álljon*, aki aztán a gyerek lelki igényeihez és szükségéhez mérten lassanként adagolja a felvilágosító igazságokat. Ilyen esetben zökkenő nélkül megy a léleknyitás, és a pap annak is tudja módját, hogy a fiút megdöbbenés ne rázza s a szülői tekintély csorbát ne szenvedjen. Másképpen fest ám a kérdés, ha Isten nyomait kutatva haladunk előre, mintha anatómiai és biológiai igazságokat igyekszünk úgy felöltöztetni pedagógiai köntösbe, hogy az igazság észrevétlen és fájdalommentesen érintse a lelket!

Ha a gyerekeknek nem volt lelkiatyja és az édesapa mégis papra szeretné bízni a felvilágosítását, annak módja nem az, hogy kézen fogva a fiát, odacipeli és átadja: No, itt van a kölyök, tessék felvilágosítani. A gyerek szemérme rögtön

frontot állna s bezárná a lelkét, nehogy abba egy most látott idegen betolakodjék. Úgy van ez, mint az autó sebességváltója: ha kisebb sebességről magasabbra váltok, ki kell nyomnom a tengelykapcsolót, de megelőzőleg feltúráztatni a motort, hogy az egymásba kapcsolandó két finom fogaskerék forgásánál a kerületi sebesség kiegyenlítődjék s a fogak egymásba csúszása szinte észrevétlen, finoman történjék. Ha ezt elmulasztom, rettentő recsegés-ropogás jön és törnek a fogaskerekek. A gyereklélekben is olyan gondos szeretettel kell újabb és újabb felvilágosító igazságokat bekapcsolni, hogy ő maga szinte észre se vegye, természetesnek találja. Ilyenkor tehát az édesapa előzőleg megbeszéli a tervet a pappal; aztán elküldi hozzá a fiút vagy egy könyvvel, amelyet visszaad, vagy levéllel, amelyre választ vár. Beszélgetés fonódik, a lelkiatya barátkozik a fiúval, búcsúzáskor újra visszahívja és csak majd a negyedik, ötödik alkalommal, ha a fiú lelke felmelegedett és bizonyos megértés szövődött kettejük között, nyúl hozzá először a nagy kérdéshez. És attól kezdve a szülőknek nem ad többé konkrét tanácsot vagy felvilágosítást a fiuk testi-lelki állapotáról, mert a lelkét nyitó gyerek bizalmát és titkait most már sigillum védi.

Még egy megbízható felvilágosítót kapcsolhat bele a szülő a gyerek életébe: *a jó könyvet*.¹ Foerster: Az élet művészete (függelék a szexuális kérdésről); — Tóth Tihamér: A tiszta férfiúság (a serdülésben meglendült fiúknak, nem kicsiknek való!); — Vita: Végrendelet (ügyesen adagolja a felvilágosítás gondolatait általános tanácsok között); — lányok számára: Bánhegyi Jób: Nem vagy már kislány; — Csaba Margit: Amit a serdülő leánynak tudnia kell. — Mind olyan könyvek, amelyeket nyugodtan kézbe adhatunk, mert a nagy igazságokat helyes életbeállításban és értékeléssel, s emellett olyan stílusban hozzák, hogy mindenképpen javára lesz a mohón olvasó serdülő gyerekeknek.

Természetesen a könyvnek néhány nagy hátránya itt sem küszöbölhető ki egészen. Ha hozzám jön a fiú, akkor Józival, Mikivel, Pistivel beszélgetek órála magáról és az ő dolgairól; — a könyv mindenki számára íródott, tehát

¹ Szülők számára a felvilágosítás kitűnő tankönyvei: Foerster: Jugendlehre. — Hartmann: Eine schöne Auffassung vom Wunder unseres Werdens. I—II. k. — «Wie sage ich es meinem Kinde?» (München, 1923.) — Tóth Tihamér: Az ifjúság lelki gondozása. — Hardy Schilgen S. J.: Um die Reinheit der Jugend.

nem személyes problémát fog, hanem «A problémát» dolgozza fel általánosan úgy, hogy abban mindenki a magáéra találjon. A gyerek tehát önmagát igazán nem leli a könyvben, míg a beszélgetésekben tükröt tartok eléje, amelyben csak önmagát látja. A könyvet nem lehet kérdezni: az elmondja a mondókáját, aztán elhallgat; pedig a fiúnak éppen az kellene, hogy jól kibeszélje magát bizalmas baráti módon és minden kérdésére választ kapjon. Nincs is meg a könyv-nél a «sebességváltó=rendszer», mert nem tud alkalmazkodni egy=egy olvasóhoz: egyiknek túlsokat mond, másiknak túlkeveset; így a legjobb könyv is ronthat alkalmilag egy=egy lélekben (ami egyébként a legjobb szándékú beszélgetéssel is megtörténhetik). A könyv kitűnő kiegészítője és segítője a lelkiatyai beszélgetésnek, de önmagában nem igazi felvilágosító. A betű az élőszóval s az odahajló élő lélek melegével nem versenyezhet.

2. A következő nagy kérdés: mikor történjék, mikor kezdődjék a nemi felvilágosítás munkája?

Alapvetően egy mondat felel: *mindig a gyerek igényeihez alkalmazkodjék.*

Hangsúlyoznom kell a nagy figyelmeztetést: *a nevelés mindig az egész embert, az egész személyiséget fogja és a részeket mindig is a nagy egésznek egymáshoz illő részei maradnak. Nincs külön nemi nevelés; ellenben minden helyes nevelés egyúttal kielégítő szexuális nevelés is!*

A serdülőkori problémák megoldásának előjátéka már az egészen kicsi gyerek kezelésénél vígan folyik:¹ amikor csecsemőkortól kezdve pontosan meghatározott időben kap enni; amikor pontos órában küldik aludni este s a fáradt gyerek azonnal álomba merül; amikor meg kell szoknia, hogy kezét a takaró fölött tartsa; amikor hosszú hálóingbe vagy zárt pyjamába bujtatják; amikor egészen korán külön kis ágyba fektetik és nem alhat sem édesanyjával, sem testvérkével együtt; amikor a gyerekágyat hamarosan áttelepítik a másik szobába, hogy a szülők szexuális életének véletlenül se lehessen tanuja stb., stb.

A nemi felvilágosítás pedig elkezdődik már ott a gyermekszobában, amikor a 3 éves Irénkének az Őcsikére vonatkozó kérdéseire nem gólyamesét mond a nagymama, hanem pár meleg szóval elmeséli, hogy Őcsikét éppúgy, mint Irénkét a jó Isten teremtette, hogy édesanyja sokáig hordozta szíve

¹ Schneider i. m. 301—3. ol.

alatt, a méhében és ő is, apa is minden nap forró imádsággal kérték a jó Istent, hogy ajándékoljon kicsi lányt vagy kicsi fiút adjon, akiben nekik nagyon-nagyon sok örömük legyen.

Igy és ennyit, mert ez Irénkét egyelőre kielégíti. Később újra meg újra felbukkan a kérdés és a feleletek mindig többet és többet mondanak majd a teremtés nagy igazságaiból anélkül, hogy egy betűt is tagadniok vagy változtatniok kel= lene azon, amit eddig mondtak róla. *Koncentrikus körökben megy tovább a felvilágosítás* és általában mindig a gyerek= lélekben felmerülő kérdőjeleket oldozgatja¹ mindig igaz, de bölcsen mért és adagolt tudással.

Az iskolába járással megszokasodnak a kérdőjelek. Az «Üdvözlégy» kifejezését: «áldott a te méhednek gyümölcse» megérti a kicsi ember («megérti», ez annyit jelent, hogy a kifejezés mögött fogalom és kép áll, amely őt kielégíti); éppúgy nem okoz nehézséget az Erzsébet asszonyt látogató Szűz Mária közeledésekor tanult kifejezés, hogy «méhében repesett a magzat örömében». Lehet, hogy a kis Jézus szüle= tése története már újabb kérdés=sorozatra ad okot, hiszen tisztázatlan Szent József szerepe mint nevelőatyáé. A hittan, főleg a biblia tanulása ismételten alkalmat ad felvilágosító magyarázatra, titkot látó léleknyitogatásra. Áhítatos lég= körben, imádságos köntösben jövő problémákat könnyű ol= dozgatni. — Sokkal nehezebb a pajtásoktól tanult kifejezé= sek, történetek, tréfák, élmények helyes irányba terelése. Itt bizony már ki kell kérni néha hozzáértő nevelő tanácsát.

És így fokozatosan, amint a gyermek nő és fejlődik és táguul a világlátása, *vele együtt fejlődik és mélyül a felvilágo= sítás is* a világnak, életnek nagy titkairól. Tulajdonképpen rendkívül kevés az, amit a gyermek tanulni, tudni akar s amit tudnia kell, ha bölcs szeretet osztja így be az anyagot a fejlődés különböző lépcsőfokaira, figyelembe véve a testi és szellemi fejlődés igényeit. A felvilágosítás ott lesz csak nehéz problémává, ahol ezt a fokozatos adagolást elmulasz= tották és utólag kell pótolni mindent.²

Egyes olyan kérdések is vannak azonban, amelyeket magának a szülőnek kell elővennie anélkül, hogy a gyermek érdeklődése kihívná a felvilágosító válaszadást. Ilyen pl. a nemi szervek rendeltetése, velük való meggondolatlan

¹ De vigyázzunk: ne utána sántikáljunk, mindig elkésve. A kérdések még igazán tudatosná sem váltak s mi már ott állunk a megoldással.

² Hoffmann i. m. 268. ol.

játék s annak következményei. Kitűnő a Ribbing¹ módszere, aki analógiával oldja meg a kérdést. Beszél az Istenteremtette műszerek finomságáról és kényes voltáról. A szem nem játék; megsérted, megvakulsz. Az orr nem játék. Babszemet dugsz bele, orvosnak kell jönnie és kioperálni. Fül nem játék. Piszkálod, játszol vele, beteg lesz és nem hallasz. Nemi szervek nem játék: játék, dörzsölés, fogdosás elrontja. Ne játsszál a test finom műszereivel! *A felvilágosításnak ezt a kérdését eléggé korán érinteni kell, hogy a tudattalan onániától mentjük a gyereket.*

Ezt a fejlődéssel lépést tartó, a gyermekszobába egészen az értelem nyílásának idejéig visszanyúló fokozatos felvilágosítást senki más nem csinálhatja, mint az édesanya. Az iskolásfiú már szívesen fordul édesapjához is, de elemista korban még az édesanya szava is súlyos és kételyeket döntő. A lelkiatya legfeljebb a 8—9 éves korban kapcsolódhatik bele a gyermek életébe; a cserkészvezető ennél is később. Tehát ami kezdet, megalapozás, és azért is fontos nagyon, mert első írás a gyermeklélek tabula rasa-ján, az az édesanya feladata. Hit, szeretet, bölcsesség és bátorság kell hozzá. És ez melyik katolikus édesanyában ne volna meg?

Fontos, hogy a felvilágosítás *el ne késsék*. Ma a serdülőkor kapujában a fiúk legnagyobb része túl van a kérdéseken: ha otthon s a lelkiatyjától nem, akkor megkapta a felvilágosítást jó durva csomagolásban a pajtasaitól. Ha ilyenkor kezdene a szülő óvatos kerülgetéssel a témához közeledni, fölünyes mosolygást kapna válaszul. S hiába is próbálná meg szentté nemesíteni a fiú lelkében azt, ami ott éveken át mint bűn és ocsmányság élt. Inkább korábban jöjjön a felvilágosítás, mint későn; inkább többet mondjon, mint keveset, mert a kevés nem elégíti ki a fiút, kutatni fog a több után és lehet, hogy még azt a keveset is elrontja az idegenből kapott, durvaarcú több.

3. A *«hogyan?»* kérdésre szív feleljen és lelkiismeret.

A felelet egyik kezével a végtelenbe nyúl, másikkal a gyermeket öleli. *Isten gondolatait keresi és magyarázza kezdetről végesvéig. És magyarázatát a gyermek igényeihez méri: úgy és annyit ad, hogy igazán megértse és világnézetébe beleépítse.*

Isten teremtette az embert; teremti ma is húsból, vérből. Teremtés eszköze édesanya, édesapa. Kettéosztott élet-

¹ Hoffmann i. m. 269. ol.

magok; a nemi szervek szerelem vezette összekapcsolói a két életmagnak, hogy a megfogamzott új élet az édesanya méhében földet bíróvá fejlődhesen. Nemi szervek: teremő-szervek.

Ez a tény. Szent, nagy tény, amelyet először a felnőtt-nek kell nagyon megtanulnia s úgy néznie magát, házastársát, házaseletét. S ha a maga lelkében szépen kidolgozta, akkor szent komolyságba csomagolva, felelősséget érezve, adja tovább a gyermekének. *Itt a szülők világnézetén és felfogásán súlyos felelősség áll.* Nemo dat, quod non habet. Ha nincs a lelkükben a teremő Istent süvegelő hódolat és igazi keresztyéni életfelfogás, akkor csődöt fog mondani az egész nevelő munkájuk, mert hamisat adnak s rossz ösvénnyel indítják a fiukat.

Az egész felvilágosító munkát át= meg átszője az Isten gondolatait kereső, imádságos jóakarát. A gyerek a teremő Istent érezze aktív dolgozónak, életét formálónak s embert, nemiséget, nemi szervet Isten eszközének tisztelni tanuljon. Élesen szembenálljon az iskolatársak felvilágosításával, (amely szerint a nemi élet malacság, de kéjt, gyönyört ad s ezért lihegve keresni kell; szülők szexuális bűnözéséből születik a gyermek; az egész terület tele van pikantériával, kétértelműséggel, szégyelni való titkos kékkereséssel stb.) a szülői szeretet felelős felvilágosítása, amely a valóságnak megfelelően szentnek, nagyszerűnek, jónak és Istentől jövőnek mutatja a nemi életet, de mutatja mindjárt korlátait és tilalomtábláit is. Minden jó, ami Isten kezéből kikerült; az ember az, aki az isteni gondolatot bűnné silányítja. Isten temploma a test,¹ a Szentlélek lakik és dolgozik benne. Minden, ami keresztezi Isten akaratát és elrontja a szépet, amelyet Ő munkálni akar, bűn. — És pontosan magyarázza meg a felvilágosítás, mi a bűn gondolatban, szóban, tettben s hogy a kísértés nem bűn, csak a mi akarati beleegyezésünk avatja azzá.

¹ Szent Pál levelei gyönyörű mondatokat hoznak erről. A korinthusiakhoz írt I. levélben: «Nem tudjátok-e, hogy az Istennek temploma vagytok és az Isten Lelke lakik bennetek? Azt pedig, aki az Isten templomát megrontja, megrontja az Isten. Mert Isten temploma szent, ti vagytok az». (3. 16—17.) — És tovább: «Vagy nem tudjátok-e, hogy tagjaitok a Szentléleknek temploma, ki bennetek vagyon, kit az Istentől vettetek és nem vagytok a magatoké?» (6. 19.) — A korinthusiakhoz írt II. levélben pedig: «Mert ti az élő Isten temploma vagytok . . .» (6. 16.)

Felvilágosítást nem is szabad másképen vezetni, csakis úgy, hogy a Teremtő Isten nyomdokain vándorolva szedezgetjük és bontogatjuk az igazságokat. A gyerek Isten jelenlétében érezze magát, valahányszor a «kemény parancs» világa szóba kerül. Ez a leghatalmasabb védőpajzs utca, pajtások, olvasmányok rontása ellen.

Átforrósodjék a felvilágosítás a gyerek iránt érzett szereptől. Ne úgy lássa, hogy a felnőttek beleavatkoznak legégyénibb dolgaiba és el akarják rontani örömét. Ne irigyelje azokat a fiúkat, akiket senki sem köt meg tanácsokkal, lelkiismeret-ébresztéssel, hanem sajnálkozva gondoljon rájuk, hiszen nem szeretik őket annyira, hogy az Isten titkait megmutatná nekik.

Férfiasságot, komoly felelősséget ébresztő harangszó legyen a felvilágosítás. Aki egyszer komoly szemmel nézett a «kemény parancs» tilalomfája mögé és megismerte Isten teremtmény nagy titkait, az férfivá lett abban a pillanatban. A gyerek fecseg olyanról, amit itt-ott hallott, de meg nem értett, vagy rosszul értett; aki Isten titkait látta, annak mély-séges hallgatásra zárul be a szája. Szent dolgokat hordoz a lelkében s nem beszél róluk. Nolite dare sanctum canibus.

Világosan, érthetően beszéljünk. Ne próbáljuk misztikus ködbe burkolni, érthetetlen szakkifejezésekbe dugni az igazságot,¹ hiszen azzal csak a szexuális kíváncsiságot táplálunk a fiú lelkében s további kutatásra ösztönöznők. Tiszta szemmel, őszinte hangon szóljunk a nagy dolgokról. Értse a fiú, hiszen azért van a felvilágosítás, hogy megértse és ne tévedjen. Ugyanakkor természetes, hogy nem durván és drasztikusan fogunk szólni. Sancta sancte.

Ne anatómiát és biológiát adjunk. Értelmét, lelkét mutassuk meg a dolgoknak. Higiénikus szabályok a levegőben lógnak, ha mögöttük nem látja a gyerek a nagy tényeket, amelyeket védenek. Nem természettudományi, hanem lelki

¹ Nagy balfogás volna, ha jámbor túlzásokba esnének és elterénnek a szigorú igazságtól. A valótlanság mindig eltaszít; akkor is, ha pedagógus-buzgalom diktálná. Éppúgy vigyázzunk arra, nehogy mindennemű jóra-intésünk és buzdításunk mindig csak szexuális bűnöktől való óva intés legyen. Megúnják és nem veszik komolyan. Nagyon szerencsétlen és hibás eljárás a szülők részéről, ha gyanakvással nézik, szexuális kilengéssel, bűnnel gyanúsítják a fiút. A becsületében mindig bízni kell; akkor is, ha rájöttünk, hogy hazudik nekünk. Ez a bizalom emeli és menti meg egyedül. — És végül ne legyen minden felvilágosító beszélgetésünk csak prédikáció az onánia ellen. Megúnja s messze néz és ránk sem hallgat.

magaslaton járjon a felvilágosításunk. A természettudomány, fizika, állattan finom kézzel felhasználható analógiákat és példákat nyújt, amelyekre támaszthatjuk a gyerek értelmét; ha azonban erkölcsi magaslatra nem jutunk, mit sem ér a természettudományunk.

Valami olyan nyugalom legyen a hangunkban, mint a magyar cserkésztvörvény fogalmazásában van. Tényeket mondunk, szent és nagy tényeket; *mindig messzenéző távlatba állítsuk be őket*, hiszen az egész szexuális elrendezésnek a távlata messze nyúlik: férfikorba. Súlyos hiba lenne, ha a gyerek teste köré kis kört vonva, azon sétáltatnók a felvilágosító figyelmünket. Ívet rajzoljunk: kamaszkor ívét, férfikor ívét házasságig, családi otthonig, végtelen ívét a halál kapuján túl. Mindig érezze a gyerek életnek és örök életnek felelősségét a maga kis nemi kérdései fölött.¹

Az eddigiek után fölösleges hangsúlyoznom, tehát csak megemlítem, hogy *a felvilágosítás mindig egyénenként történik*, soha nem kongregáció, cserkészcsapat vagy örs közössége, vagy fiúpajtások kisebb közössége előtt. Ha a lelkiatyához feljönnek fiúk ketten-hárman és valamely közöttük felmerült kérdőjelet dobnak az asztalára, akkor leülhet velük együtt, megbeszélni a közös problémát; — egyébként azonban mindig lélektől lélekhez, négy szem között, bizalmas beszélgetés keretében történjenek az ilyen tárgyalások. A hang a nyugodt, elfogulatlan beszélgetés hangja: a sokat látott, sokat tudó felnőtt beszél az életről a fiatalnak.

Soha ki ne nevéssük, meg ne szégyenítsük a gyermeket, akármilyen csacsisággal jön is hozzánk. Hiszen éppen az az egyik ajakzáró lakat, hogy fél a nevetségessé lételőtől. Talán csacsiságot kérdez, talán esetlenül, komikusan hat a fogalmazása, de az ő számára ez a kis csacsiság felmeredő, fontos kérdés abban a pillanatban.

Soha ne kérdezzünk büntársat, forrást; ne kelljen más fiúra rávallania. Nem fogja megtenni, hazudni fog és legközelebb nem jön hozzánk a problémájával.

Nehogy azt higgyük, hogy ha értelmét felvilágosítottuk, rendben van számára a szexuális kérdés. *Nem szabad túlbecsülnünk a felvilágosítás hatását; nem szabad összetévesztünk a szexuális neveléssel.* Schneider² mondja: Die ge-

¹ A beszélgetések dinamikusak legyenek, színesek, élvezeteseek, fantáziát fogók. Minden egyes beszélgetés önmagában teljes, befejezett egész.

² i. m. 300. ol.

schlechtliche Erziehung soll den Menschen befähigen, den Geschlechtstrieb zu beherrschen und stäts die standesgemässe Keuschheit zu bewahren». Ezt pedig el nem érjük azzal, ha tanítunk. A tudás még nem erény; a tisztaságot kemény akaratmegfeszítéssel, küzdelmes harcokban vívja ki, védi meg a fiú. Hiszen *a tisztaság nem az észnek, hanem az akaratnak problémája*. Ha a felvilágosítás elegendő volna minden kísértések legyőzéséhez, akkor az orvostanhallgatók és az egész orvosrend volna a leghozzáférhetlenebb, győzedelmes tisztaságú társaság, hiszen ők igazán alaposan ismerik a nemi kérdés anatómiáját és biológiáját. A tudás az immoralis ember számára Schneider szerint csak tolvajlámpa, amely megmutatja neki, hogyan elégítheti ki kéjes vágyát anélkül, hogy szomorú következményektől kellene félnie.

A nemi felvilágosítás nagy tényei :

Nemi szervek szent volta; nem játszhatunk velük.

A gyermek eredete; édesanya titka.

Szexuális kísértések; biológiai fejlődés, ennek távlatai, felelőssége. (Esetleg: onania.)

Az édesapa szerepe az emberteremtésben; kettéosztott életmagvak; a gyermek: Isten ajándéka; szülők: Isten eszköze.

Tiszta ifjúság, megtartóztatás a házasságig. Fiúk és lányok viszonya.

A nemi felvilágosítás *helyes módjára* zseniális mintát ad Foerster a «Jugendlehre» és «Az élet művészete» idevágó fejezeteiben és Tóth Tihamér «A tiszta férfiúság»-ban. Komoly olvasmánya legyen minden édesapának és édesanyának, akinek kislánya még katonáit sorakoztatja a gyerekszoba asztalán.

A magános ember bűne.

Egy kiváló angol orvos¹ azt írja, hogy «az ondó eltávolozása által a szervezet húszszor többet veszít, mint ugyanannyi vér elvesztése által».

Az ondó három részből áll: ondószálakból (ezek a herék képezte férfi=életmagvak), s a dűlmirigynek és az ondóhólyagoknak váladékából, amelyet a vérerek szállította anyagból készítenek. Az ondó 5—10% száraz anyagot tartalmaz; az ondószálakon kívül legfontosabbak a fehérjék. A szervezet

¹ A bevezető sorok adatai és idézetei v. Csia Sándor többször említett művéből (9. ol.) valók.

felépítésében ú. i. a fehérjék rendkívül nagy szerepet játszanak; nélkülük az élet nem is képzelhető.

A szervezetben kétféle fehérjét talál az orvos: felszívódott fehérjét, amely a vérben szabadon kering és nem vált még a sejtek alkotórészévé — és szervült fehérjét, amely a sejtekbe beleépítve, már állandó alkotó részét képezi a szervezetnek.

«Az ondót a here a felszívódott fehérjéből képezi; ha azonban a nemi szervek túlságos igénybevétele következtében a here megfeszített működésre van kényszerítve, ha a herének nagyon gyorsan kell a folyton újra és újra elfogyott ondómennyiséget pótolni, akkor a felszívódott fehérje nem lesz elég, a szervezet kénytelen lesz hozzányúlni a szervült-höz is és akkor, hogy egy hasonlattal a dolgot világosabbá tegyük, nemcsak a kamatokat használja fel, hanem a tőkéhez is hozzányúl s ezáltal pótolhatatlan veszteséget okoz. Meg kell jegyeznünk, hogy az ondó vegyi alkotórészei között aránylag igen jelentékeny mennyiségben szerepelnek azok a fehérjefajták (nuklein, lecithin stb.), melyek az idegrendszer felépítésében is igen fontos szerepet játszanak.»

Ha az ondó nem ürül ki, akkor az ondóhólyagban és a kivetítő utakon újra felszívódik és a szervezet egyéb részeinek, főleg az idegrendszernek felépítésére szolgál.

A nemi érés beállta óta az egészséges szervezetben átlag 2—3 hetenként előfordul a pollutio nocturna: éjjeli magömlés, amikor érzékies álom és erős kéjérzet kíséretében a húgycsőn át ondó távozik a szervezetből. Természetes tehermentesítés, amelynek nincsen morális felelőssége.

Ezenkívül semmiféle módon ondó=eltávozást a kísérő orgasmus kedvéért előidézni nem szabad; házasság segítségével, emberteremtő feladatra hivatott. Minden mesterségesen előidézett ondó=eltávolítás ellenkezik a belénk épített természeti törvénnyel és Isten parancsával s ezért halálos bűn.

Ez a pillantás Isten műhelyébe adja alapját a magános ember bűnéről elmondandóknak és sejtessen meg, hogy a könnyelmű, tudatlan bűnös játékot játszó serdülő fiú micsoda nagy dolgokkal űz rontó játékot.

*

A serdülőkori szexualitás fejezetében szó esett a fejlődő fiút gyöttrő szomjas kíváncsiságról, amely a nudítások felé hajtja érdeklődését és ön maga ruhátlan testére koncentrálja

figyelmét; azután az ennél sokkal veszélyesebb (mert mások szexualitását is önmagára szabadító) nuditás-játékokról pajtásokkal. Nézés, érintés, de már maga a rá gondolás is erectiókat vált ki és izgalmat okoz a nemi szervekben; lejtőn könnyen lefelé-lépést jelent csak az érdeklődés kiterjesztése a genitáliákra és azok izgatása által kéjes érzés keresése. Orgasmust keres, amelyet a nemi érés idején eiaculációval és detumescenciával kapcsolatban él át; azonban *éretlen gyerekeMBER is, eiaculatio és orgasmus nélkül is, rabjává lehet a tiltott örömkérésés bűnt jelentő szenvedélyének.*

Meg kell jegyeznem, hogy izgalmat és kényeztetést kiválthat a fiúnál egészen ártatlan, akaratlan izgatása is az ingert felvevő idegekkel behálózott makknak: pl. kerékpározás, lovaglás, póznamászás vagy akár szűk ruha állandó dörzsölése is. Ilyenkor, ha elő is áll erectio, izgalom s később akár eiaculatio is, mindez nem bűnös, hiszen nem akarta, nem kereste. És el ne feledjük, hogy *a bűnt a szándék teszi bűnné!*

Igy kerülünk szembe a serdülő fiúk legelterjedtebb, legrútább, természetellenes bűnös szokásával: az onániával.¹

Onania vagy masturbatio. Magyar neve nem önfertőzés, hiszen szó sincsen fertőzés semmiféle fajtájáról, hanem *önkielégülés*. Ha tehát idézetekben elő is fordul néha az «önfertőzés» szó, ezt általában ne használjuk, hanem mondjunk önkielégülést. (Bár ne kellene sehogyan sem neveznünk!)

Juba dr.² egy «szellemes» íróra hivatkozva cinikusan azt írja, hogy «faggatásra az emberek 99%-a bevallja és csak 1%-a nem, de éppen ez az 1% úzi legerősebben». — Hát nem igaz. Tény, hogy a serdülő korban fiúknál elszomorítóan nagy arányban fordul elő. Vannak, akik 90—95%-ra teszik a legalább is átmenetileg rövid időszak alatt onanizálók arányát; én inkább Meirowskyval³ tartok, aki 71%-ot mond és Cimbballal,⁴ aki ismételten kijelenti, hogy a háború utáni

¹ I. Mózes 38. 8—10. Jüda fia, Onánnak kemény büntetését írja le, mert elszórta az embermagot, hogy gyermek ne szülessék. «Elveszté őt ezért az Úr, mivelhogy undok dolgot cselekedett.» (Tőle nyerte nevét a természetellenes bűne a magános embernek.)

² Érettségiző fiamnak a nemi életről. 8. ol.

³ Hoffmann i. m. 237. ol.

⁴ i. m. 168. ol. «Bei der spätreifen nordischen Rasse ist ein vollkommenes Fehlen von Selbstreizungen und Samenergüssen bis zur Ehe . . . oder bis zum 30. Lebensjahr gar nicht selten . . .» — és 169. ol. «Der unverführte junge Mensch mit ausreichender Arbeit oder sportlicher Betätigung gelangt zu geschlechtlichen Betätigung und zur Selbstbefriedigung oft gar nicht . . .»

német ifjúság körében feltűnő javulás észlelhető s hogy a házasságba érintetlen tisztán érkező férfi nem tartozik a ritkaságok közé.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a szexuális kérdés iródmát ezelőtt nagyobb részben zsidó orvosok és nevelők művelték s hogy akár a freudista iskola írói, akár a kérdéssel tudományosan foglalkozó többiek adataikat egy-egy szűk körből vették: pacienseiktől, a vezetésük alatt álló kórház, szanatórium vagy nevelőintézet lakóinak vallomásaiból.¹ Orvoshoz azonban a beteg jár és akár az orvosi rendelő, akár a pszichoanalitikus lélektani laboratórium nem adhatja a reális élet igazi keresztmetszetét, hiszen mind a kettőből éppen azok hiányoznak, akik az életet hordozzák: az egészségesek.

Égészen más a világlátás pl. a pap gyóntatószékéből. Igaz, ide is bűnnel terhelve jönnek emberek azért, hogy a kegyelem erejében megtisztuljanak; azonban a kifogástalan egészségűek, a törés nélküli normálisak, a nemes idealizmussal jobbat keresők jönnek bűntől szabadulni, kegyelemmel teltekezni, irányítást kapni. Minden ellentétes statisztikával szemben leszögezem, hogy a magyar katolikus fiúifjúságnak nem a 90 vagy 95 %-a onanizál! *A gyerekkoruktól rendszeres lelkiéletet élők komoly százaléka úgy megy át a serdülés korán, hogy a magános ember bűnével meg sem ismerkedik*; van, akit gyengeség vagy csábítás lever a lábáról, de azonnal gyónni siet és egy-két ismétlődés után szabadul a bűntől, még mielőtt nehezen legyőzhető szokássá válhatnék.

Ne feledjük, hogy a mi ifjúságunk legnagyobb része idejekorán kezébe kapta Tóth Tihamér *«Tiszta férfiúság»*-át és természetfölötti erővel beojtódott a természet rendetlen erőivel szemben. Arra is gondoljunk, hogy szerte az országban elsőrendű hittanári gárda működik, amely kongregációkat, cserkészcsapatokat, szívgyárdákat vezet, lelkigyakorlatokat tart és gyóntatószékében intenzívebben vezet és irányítja a diákjait, mint a katedráról a hittanórákon. *Ez a megdolgozott, öntudatosan vallásos ifjúság másképp néz szembe a nemi érés viharával*, mint a szexualopathológus kevesek a

¹ «Ob die älteren Statistiken mit einem allgemeinem Vorliegen der Selbstbefriedigung bei der Jugend beider Geschlechter bewusst, oder unbewusst übertrieben waren, ist schwer zu entscheiden, weil immer nur ein sehr kleiner Ausschnitt von Befragten gewählt wurde, meist nur Studenten, Schüler oder Mitarbeiter irgend eines Forschers, der diese Ausbreitung und ihre Bedeutungslosigkeit der Gewöhnung beweisen wollte.» (Cimbal i. m. 167. ol.)

freudista orvosok várószobáiban. Ha a katolikus ifjúság lelkének igazi keresztmetszetét nézem, sok adatot helyesbíteni kell és sok megállapítást eltúlzottnak bélyegeznem. Hiszen azt a világot, amely az én gyóntatószékemben a Krisztust keresi, a pszichoanalitikus kutatók nem ismerik. Honnan is ismerhetnék?

Revízióra szorul az a másik, éppen freudista részről közmeggyőződéssé tett *téves nézet* is, *hogy az onanizálás nem veszélyes* és nincsenek káros következményei.

Álljunk meg egy szóra. Hibás volt a régi orvos és pedagógus tanítása, hogy az onanizálásnak vérbaj, nemi betegségek, hátgerincsorvadás, idegösszeomlás, elmebaj a következőképpen. Főlösképpen ijesztették vele a küszködő ifjúságot; de nem is érték célt vele, mert az ösztön erősebb, mint a félelem, és mert az ifjúság maga nem hitte a sötét háttérrel, hiszen sok felnőtt ismerősre hivatkozhatott, akikről tudta, hogy gyerekkorukban onanisták voltak s a rettegett következmények mégsem érték el őket. Állapítsuk meg azonban, hogy amint az orvos felelősséggel kijelentette, hogy az egész következmény-komplexum tana téves, a pedagógus azonnal félretette és nem hangoztatta továbbé.

Ma azonban a közvélemény a másik véglet felé hajlott el. A Freud=iskola követői nemcsak teljes szabadságlevelet adnának a bűnös és kártokozó onaniának, hanem egyenesen egészségtani berendezésnek állítják és himnuszt zengenek róla.

Stekel:¹ «Nagyon kevés ember van tisztában azzal, hogy az éjjeli magömlés és az onánia teljesen ártalmatlan. A magömlés éppen olyan természetes levezető út, mint a nemi aktus. Az onánia pedig, a serdülő korban kivétel nélkül mindenkinél, legfeljebb különböző módokon, előforduló nemi kielégülés. Az onániában semmiféle testi vagy lelki károsodás nem származik és csak a helytelen felvilágosítások és indokolatlan ijesztgetések következtében túlterhelt lelkiismeret tüneteit érzik a «bűnös onanisták».

Feldmann Sándor:² «Minden gyermek játszik önmagával. Nincs az az eszköz, amellyel ezt meg lehetne akadályozni... De minek is ez a felesleges és rettentő nagy erőfeszítés a gyermekkor eme ösztönös játéka ellen? Az onánia

¹ Üzenet az anyáknak. III. 10. jegyzet.

² Idegesség és ösztönélet. 32. ol.

normális szükségletet elégít ki, a fejlődés kikerülhetetlen állomása.»

Totis Béla:¹ «Mint már szóval többször elmondtam neked, az orvostudomány semmiféle olyan megbetegedést nem ismer, mely az onánia következményeként lépne föl. Nem tudunk megnevezni egyetlen olyan betegséget sem, melyet az onánia nemcsak előidézhetne, de akár csak elő is segítené. Nem is csodálatos ez, hiszen az onánia voltaképpen minden fejlődő ember természetes állapota, amelyen szinte mindenki keresztülmegy . . .»

Orvosi lelkiismeretlenség példáját mondja el *dr. Nógrády László*:² « . . . Az önfertőzés jót nem hoz, tehát nem vagyok hajlandó semmiféle Freud-i nézet miatt azt ajánlani, hogy csak önfertőzzenek a gyermekek, mint egy szülő, kinek fia intézetemben volt, mikor figyelmeztettem, hogy a gyermek erősen önfertőző s hogy erről le akarom szoktatni, azt mondta: ne tessék ezt tenni, orvosom azt mondta, rossz kihatással lesz férfi korára, csak hagyjuk, hadd önfertőzzék tovább! . . .»

Szóljon azonban *dr. Ranschburg Pál*³ egyetemi tanár, a legigazibb szakember: « . . . a Freud-iskolabeli analitikusok, de részben Stekel és hívei is, valósággal egészségtani berendezésnek állítják be az önfertőzést, melyet pedig a mult század orvostudománya túlnyomóan az egészséges fejlődésre súlyosan veszedelmesnek, szellemi és testi visszafejlődést okozónak . . . festett . . . komoly orvostudományi munkáiban is.» — És: «Stekel is beleesik ugyanabba a túlzásba, mint legtöbb analitikus társa s a fordítóval együtt majd hogy oltárt nem emel az önfertőzésnek», — Majd, miután felsorolta és cáfolta Stekel, Bálint Alice, Tuszkai Ödön túlzó és helytelen állításait, így szögezi le a maga álláspontját:

«Közel négy évtizedes orvosi tapasztalás után itt, a pedagógiai fórum előtt magamnak is le kell szögezmem, hogy igenis, az önfertőzésnek, főleg ahol gyakrabban és hosszabb időn át sűrűn űzik, érzékenyebb idegzetűeknél, egészen függetlenül az elég gyakran hiányzó ijesztgetésektől és lelki harcoktól, *megvannak a káros következményei*. Igen gyakran a szenvedéllyé vált szokásnak a figyelem s főleg az emlékező»

¹ Az ifjúság nemi problémái. 30. ol.

² A nemi felvilágosítás kérdése a családban. (Szexualpedagógiai előadások. 1932. Teleia 15.)

³ A nemi ösztön pedagógiája. 7. ol.

tehetség időleges, de néha az egész életre terjedő igen feltűnő megromlása az első velejárója. Ennél az iskolai haladást néha számbavehetően hátráltató tünetnél komolyabb az elhúzódo, nevezetesen az érett korba is benyúló önkéjelgés nyomában mutatkozó, mindennemű önszemrehányástól s hasonlótól teljességgel függetlenül beálló nemi ideggyengeség (neurasthenia sexualis). . . . Hogy ez sok örömtelen szomjúságnak, örökös keresgélésnek, házasságrontó, néha házasságbontó imbolygásnak, néha a jellemet alapszerkezetében megváltoztató,¹ az egyénre, környezetére egyaránt érthetetlen nyugtalanságnak, a legkülönbözőbb, ú. n. ideges tüneteknek a közös forrása, arról bővebben értekezni túlmenne jelen sorok sajátképeni keretén.»

*Cimbal*² is erélyesen kikel a freudisták onaniát pártoló elméletei ellen: «Einmal ist es allgemeine öffentliche Meinung, dass die Selbstbefriedigung schädlich sei, und diese öffentliche Meinung, die ja durchaus auf tatsächlicher Erfahrung beruht, ist auch durch die entgegengesetzte Behauptung der jüdischen Forschung durchaus nicht beseitigt worden.» — Könyvének más helyén az erősen onanizáló fiú szervezetében fellépő zavarokról részletesebben is ír.³

Nagyon fontos, hogy *a szülő és a nevelő se a múlt századbeli orvos ijesztő mondatait ne vegye át és ne alaptalan félelem*

¹ «15 éves fiúnál már meg lehetne említeni azt is, hogy az onanizálás rendszerint az ivarmirigyek és a szexuális centrumok korai kimerüléséhez, ennek következtében a nemi élet működési zavaraihoz, impotentiához, nemi gyengeséghez vezethet a felnőtt korban, ami megzavarja a férfikor munkabírást, alkotóerejét s egész boldogságát.» (Nemes Nagy Zoltán dr.: Katasztrófák a szerelmi életben. II. 202. ol.)

² i. m. 169. ol.

³ i. m. 147. ol. «Wenigstens bei Knaben kommt es bei der Selbstbefriedigung einerseits zu Heiss hunger, andererseits zu Abmagerung, während geschlechtliche Enthaltsamkeit zu einem blühenden Aussehen selbst bei geringer und einfacher Nahrungszufuhr führt.» És: «Nach übermässiger Selbstbefriedigung . . . Der Mageninhalt wird regelwidrig, bald übersäuert, bald säuerarm; der Darm neigt zu Anfallsdurchfällen und Gärungen; der Urin ist spärlich, mit Neigung zu anfallsweisen Urinentleerungen im Augenblick der Erregung (z. B. in der Sprechstube); der Gehalt des Urins an Salzen ist meist vermehrt; der Blasen-Nieren-Apparat neigt zu Reizzuständen, und auch zu Entzündungsvorgängen, besonders häufig mit Koligehalt der Blase». — Hozzáfűzöm v. Csia figyelmeztetését a gyakori onania okozta károkról: ondóvesztés; az idegrendszer kimerülése a gyakori nagy izgalmak következtében; satnya, idegbajra hajlamos utódok. (I. m. 52—3. ol.)

mel próbálja a fiút természetellenes játéktól visszatartani, se a freudista pszichoanalitikusok iskolájába ne iratkozzék, szabad folyást engedve a gyenge akaratú gyerek önmagával való bűnös játékának, hiszen mind a két túlzás a fejlődő gyereknek volna ártalmára. Komoly felvilágosító beszélgetés, egészséges életmód, szellemi elfoglaltság, rendszeres lelki élet állandó lelki- atya vezetése alatt, jó könyvek és jó pajtások. És a gyerek küzdeni fog és győz és megáll tisztán a házasságig.

A freudista orvosok és lélekbúvárok egy másik, sokszor hangoztatott vádjának is szemébe kell néznünk. Kinyitom *Totis Béla*¹ könyvét és kiolvasom belőle a vádat:

«Kétségtelenül láthatsz az onánia következtében ideg= beteget, lelki rokkantakat, magukkal meghasonlottakat, de ezek nem az onániának, hanem nevelésüknek és a rossz olvasmányoknak áldozatai. Nem az onánia következményeit viselik ezek a fiatalok zavart lelkükben, hanem az onániának velük elhitetett következményeitől félnek, attól a bűntudat= tól szenvednek, amit az onániáról papoló környezet oltott beléjük . . .» — És a fejezet végén ezeket írja: «Az onániás csalódása csak a bűntudattal súlyosbodik, amit egy bűnnek hitt cselekedet miatt érez. A bűntudat az ifjagnál rendszerint azáltal fokozódik, hogy szent esküket, áthághatatlan fogadalmakat tesznek önmaguknak az onánia leküzdésére, s ezeket a fogadalmakat rendszerint megszegik. Az erős elhatározások bukása a test vágyai miatt újabb bűntudattal súlyosbítja az ifjú lelkét és lehangoltsága, szégyenérzete még nagyobb lesz. Kár tehát a nagy fogadalmakért és esküvésekért! Az onánia ugyanolyan észrevétlenül és lassan távozik, mint ahogy jött».

Más fogalmazásban ugyanez a vád újra vissza=visszatér. Nem mindig merik a szentgyónás ellen intézett támadással keverni, mint Totis teszi, *a bűntudat és lelkiismeretfurdalás idegromboló hatását* azonban mind egyformán szegeznek neki az Egyház pedagógiájának.

A lelkiismeretfurdalást nem a nevelés teremti meg az emberben. A lélek ítélete a lelkiismeret,² amely a cselekedeteket értékeli, megállapítja erkölcsi értéküket: ez jó, ez rossz; ez szabad, ez tilos. Az öröm, félelem, nyugtalanság, bánkódás csak kísérő érzelmek. A cselekvést megelőző lelkiismeret figyelmeztet, ha az akarat rossz felé hajolna, vagy kísértések

¹ Az ifjúság nemi problémái. 31. és 34. ol.

² Hanauer: A lelkiismeret.

tüzeben áll a lélek; fékez is és a jó védelmére gátlásokat kelt a lélekben; ugyanakkor felráz a közömbösségből és ellenállásra, harcra tüzel. A tettet követő lelkiismeret szubjektív ítélőbíró: dicsér és örömet ad a jó jutalmául, a rosszat pedig lelkiismeretfurdalással, nyugtalansággal bünteti. Ez természet szerint így van minden embernél: a tűzföldi primitívénél éppúgy, mint Európa kultúremberénél. A lelkiismeretet lehet helytelen informálással tévútra vezetni; lehet hibás neveléssel lazává tenni, lehet durva bünsorozatokkal el is altatni, mintha meghalt volna; de kikapcsolni, elhallgattatni nem lehet.

Az onánia rossz, mert természetellenes (nemi aktus, amely nem keresi, sőt kizárja az egyetlen célt: ember teremtését); rossz, mert tilos időben és tilos módon érzéki gyönyört keres; bűn, mert Isten akaratával ellenkezik s megszegi parancsát. Aki ezt megtanulta s belátta egyszer, azt a pszichoanalitikusok minden mesterkedése sem fogja megszabadítani a lelkiismeret intő szavától s az elkövetett bűn után furdalásától.

Ha az ember kátyúba került és nem talál kiemelkedést: bűnt bűnre halmozott s a bűntudat marja, nem lát módot arra, hogy a lelkiismerete furdalásától megszabaduljon, akkor jön a letörés, kétségbeesés. A pszichoanalízis megpróbálja a megkönnyebbülés zsilipjét kinyitni, amikor apróra kikérdezi a hozzá menekült s a léleknyitás után tanácsokkal látja el és «no, nem is volt bűn, természetes volt, más is csinálja, szabad ezt»-féle vigasztalásokkal próbálja tévútra vezetni a lelkiismeretét; — de hol marad a tudálékos ember apró Törvény=feszegetése az Isten előtti felelősség kiírt-hatatlana öntudata előtt!

A pszichoanalitikusok nem lelkiéletet élő emberek és ezért nem sejtik, hogy a katolikust a lelkiismeret nem kátyúba löki, hogy ott vigasztalan gyúrja, dagassza, hanem «Errasti? Corrige!» — a gyóntatószékhez űzi, ahol Krisztus nevében kegyelmi erővel várja a pap. Itt is van léleknyitás, de milyen más, mint a Freud-féle analízis dadogása: *itt az élő Isten előtt nyitja lelkét a bűnbánó*. Itt is van vigasztalás is, tanácsadás is, tanítás is, de soha nem a törvény pántjait lazítja, hanem a Törvény elismeréséhez töri vissza a lelket. És van valami, amit csak Krisztus adhatott: *felemelés, újjáteremtés, bűntudattól szabadítás, megszentelő kegyelem áradásával a vallott s megbánt bűnök eltörlése*. A gyóntatószékből megigazultan, megkönnyebbülve távozik a még oly nehéz

bűnökkel érkező is, és szól utána Krisztus intése: Menj és többé ne vétkezzél!

Ezt meg nem adja sem a pszichoanalízis, sem semmiféle emberi találmány. Ez a Megváltó Isten ajándéka. Nem is érti, csak a keresztyény. Nem élhet vele, csak aki tagja az Egyháznak, Krisztus misztikus testének. Tóti Béla és az egész Freud=iskola sohasem fogja megérteni, hogy van megváltó lelkifurdalás, van természetfölötti Isten=érintés és ennek nyomában megigazulás és előlről, erősen, újra=kezdés.

Az onánista hadd érezze csak a bűntudatot. De ez a bűntudat nem letörő és kétségbeesésbe hajtó, hanem a tékozló fiút felemelő: Felkelek és Atyámhoz megyek! A materialista lélek búvárok egyetlenegy lelkiületet élő s a gyónatószékből oltalmat kereső serdülő fiút sem tudnak mutatni, aki a lelkiismeretfurdalása következtében idegileg le=tört volna. Akiiket nem vár lelkiatya, újjáteremtő kegyelem, megbocsátó Krisztus, azok letörnek. Elhiszem.

A bűnbánat szentségében elmondott bánat és erős=fogadás: «Teljes szívemből bánom . . . Erősen fogadom, hogy többé nem vétkezem!» — nem «esküvések» és «át=hághatatlan fogadalmak», hanem a megigazult Ember bűnös multat=tagadása és jövőbe néző nagyotakarása. Különb akarnak lenni, mint eddig, akarnak élni Isten törvénye szerint, emberebb ember=életet. És ez az akarat s a segítő Kegyelem vezeti végig a mi fiainkat tisztán és erősen a serdülés vihar=zónáján.

A magános bűn rabja felé őszinte részvéttel és segíteni=készséggel hajlik oda a pedagógus.

Hányan belekeverednek pajtások játéka nyomán, vagy kéjkereső önmagukon=babrálással s *nem is tudják, miről van szó*.¹ Vannak rendesen gyónni járók, akiknek eszükbe sem jut megemlíteni a játékot, mert nem sejtik, hogy ez is bűn. Ha aztán könyv, beszélgetés, vagy látszólag véletlen apróság kinyitja a szemüket, megdöbbenve látják, hogy évek óta tudatlanul a materiális bűn ösvényén jártak. Kis elemisták világában hányszor fedezni fel rendszeresen onanizálót! Persze nincsen ondóömlés, nincs igazi orgasmus, csak erectiók s gyengébb ingerek. De az ilyenek aztán igen nehezen szoktathatók le később a bűnös szokásról. Ha a nemi éres

¹ Főleg a gyermekszoba puha kényelmében, mindenkitől hermetice elzártan nevelt kis melegházi embervirágok. S ezek fog=nak legnehezebben leszokni is róla.

beálltával egy játékuknál megjelenik az első eiaculatio és megrázza idegrendszerüket az orgasmus, akkor lázas késkereséssel térnek vissza újra=újra önmagukhoz s elmerülnek a bűnben. Idő kell, míg fáradság és csömör komoly javulószándékkal a gyóntatószékbe hajtja őket; s akkor micsoda nehéz küzdelem kezdődik!

Nagy felelőssége a diákszobáknak, udvar sarkainak, liget bokros sűrűinek, internátusok előljáró nem járta zugainak¹ a bennük folyó, *egymást rontó bűnös gyerekjátékok!* «Fel sem tételezném róluk!» — védekezik szülő, tanár, előljáró. Sajnos, mindig fel kell tételezni róluk, hiszen minden gyerekcsoportban akadhat egy onánista és az könnyen elrontja a többit. Ez nem azt jelenti, hogy állandó gyanuval üldözzük őket; de ha ugyanazok sokszor együtt vannak, el=eltűnnek szem elől, a közösségben néha ok nélkül össze=nevetnek vagy összevillan a szemük, ha bármily vállalkozásra mindig együtt jelentkeznek, ha egymást tűzön=vízen keresz= túl védik, ha beszélgetésük a felnőtt közeledtére hirtelen elhallgat s ha kérdezi őket, zavarba jönnek, akkor ott léle=rontás folyik s máris keresni kell a fogantyút, amelynél meg=foghatja egyiket is, másikat is, hogy a javulás ösvényére visszavezesse.

Aggodalmat keltő tény, hogy *a gyerek onániája a legtöbb esetben szülő és nevelő előtt titokban marad.* Nincsenek külső szimptomái, sem könnyen észrevehető következményei. v. Csia ugyan felsorol² néhány olyan jelet, amelyekről onániára lehet következtetni («az arcszín feltűnően halvány; a szem beesett, kék gyűrűvel övezett, bágyadt; a tekintet réveteg, félénk, földre szegzett; a testtartás görnyedt, a fel=lépés félszeg, bátortalan; a járás ingatag; a kéz nedves, hideg; az emlékezet gyengül, a gondolkodás lassú, a fel=fogás nehéz; könnyen kifárad, könnyen felizgul, álmodozó; az étvágy csökken; gyomor= és bélpanaszok jelentkeznek; az érverés könnyen szaporává lesz, fejfájás, szédülés lép fel»), — de ezek nem általános jelenségek, sok fiúnál egyáltalában nem észlelhetők, másoknál egy=egy közülük más okokból kifolyólag jelentkezik, úgy, hogy nem lehet mint az onánia szimptomáit elkönyvelni őket. Ragyogó szemű, kacagó gyerek; jól tanul; társai szeretik, vezérkedik közöttük játé=

¹ A fiú=internátus pedagógiájáról egészen külön könyvet kellene írni. Legtöbbet a szülők tanulnának belőle.

² i. m. 52. ol.

ban, cserkészetben; ügyes, erős, rugalmas, találékony; — csak én tudom bizalmas beszélgetésből, hogy évek óta rabja az onániának s hogy milyen keményen küzd most már ellene. Édesapja, anyja nem is sejtí. Ne is sejtse, hiszen én fogom a lelkét és vezetem. De ha nem vezetném? S ha nem keresne magának ő is és sok száz sorstársa lelkiatyát? Szülői meg nem sejteneék a gyerek problémáját.

Ebből persze nem az következik, hogy a szülők gyanakvással kísérjék, kémkedjenek, szimatoljanak utána. Nagy hiba lenne! Hiszen ha tetten érnék, vagy ha kínos jelenet keretében rábizonyítanák elejtett szavakból, ondó nyomai-ból, mit kezdenének vele? Büntetni botorság. Nem volt még rá eset, hogy onánista büntetés hatása alatt abbahagyta bűnös játékát. Rábeszélés? — amikor az előbb mint vádlott állott előttük? Nem fogja a lelkét kinyitni a bűne után nyomozóknak! *Itt kell a bizalmas szeretet, a megértő lelki barátság édesapa és fia között*, hogy kinyíljék előtte s őszintén merjen szólni vele a nehézségről. Szerető kezét, kemény támaszt kell éreznie maga fölött, aki nem büntetni akar, hanem segíteni és visszavezetni.

Az *onánia lélektanáról* néhány érdekes tényt sorakoztatunk fel. Ezek olyan dolgok, amelyekre a szülők maguktól nem is jöhetnek rá. Bezárt kaput nyitogatunk . . .

Az *onánia célja, mozgatója az orgasmus keresése*. Szokásos bűnöző egyre újra visszaesik, bár akarata keményen nemet mond; de erősebb az ösztön ütemverése s az idegek éhes kéjkövetelése. Lelkileg elfordult már a bűnös szokástól egészen; nehéz kísértésben határozottan küzd ellene; — s elég egy pillanatnyi ellanyhulás ahhoz, hogy mégis újra elkövesse. Késérő önmagában-csalódással siet ilyenkor a gyóntatószékbe s a kegyelem segítségével új erővel kezdi a küzdelmet.

Az ilyen valósággal a szó szoros értelmében *le kell szoktatni a bűnről*. Egy tiszta hét; — tiszta tíz nap; — két tiszta hét; — most karácsonyig; — most egy hónapig . . . Mindig jobban széthúzni az időhatárokat, mindig hosszabb pihenéseket adni a megviselt idegpályáknak. Van úgy, hogy fél évig, háromnegyed évig megállta a harcot, akkor esik újra vissza egy gyenge pillanatában s kezdi előlről. Persze mindig könnyebb, mert egyre erősebb az akarata, jobban állja a kísértés öklözését. S végre szabadul! A szervezet csodálatos rugékonyságával regenerál, az akaratnevelés, kegyelmi élet elmélyítése lázas ütemben folyik. S úr lesz az ifjú önmaga fölött.

Apró lélektani mozzanatok közrejátszanak a kísértés győzelmei történetében. Nem is gondolná az ember, *mi minden válthat ki újabb onániás bűneseteket...*

Magárahagyottság, lelki egyedüllét szorongató érzése. Vele történt igazságtalanság fölötti keserűség.

Idegesség, feszültség. Félelemérzés, drukkk. Nehéz kiállás, vizsga, felelés. Elkövetett hiba felfedezése fenyeget. (Bár másoknál a félelem éppen ellenkezőleg: segíthet elfojtani az önkielégülés vágyát. «Nem teszem, hogy a jó Isten megsegítsen nehéz ügyemben!»)

Idegesség, feszültség feloldása. Nagy teljesítmény, nagy siker, kivívott eredmény után az általános relaxatio nagyon könnyen kivált onániát a szokásos bűnözőnél.

Nyugtalan éjszaka álmatlan órái. Utána elalszik mélyen, kábultan.

Unalom. Ólomlábon tovamászó órák rendesen visznek magukkal bűnélményt.

Rideg környezet, szeretetlen bánásmód. Önsajnálás.

Testi büntetés; főleg verés az ülőrészen.

Csábítás; pajtás kísértése.

A penis tisztántartásának elhanyagolása.

Izgató tartalmú kép, film, jelenet szemlélése (nuditás, verésjelenet).

Telt gyomorral lefekvés; előtte sok folyadékivás; izgatószer (kávé, tea, alkohol) magához vétele lefekvés előtt; előbbieket alhasi vérbőséget idéznek elő; utóbbiak az idegrendszert izgatják.

A fantázia kóborlása a «kemény parancs» mezején.

Ezenkívül egyénenként a legváltozatosabb mozzanatok találhatók tudatban vagy tudat alatt, melyek könnyen kiváltják az onániát a rendszeresen bűnözőből.

Komoly ok lehet a szentgyónás halogatása, a lelkiélet tényeinek elhanyagolása. Ha elmarad az esti lelkiismeretvizsgálat, vele a bánat, erősfogadás, jószándék felindítása s így a léleknek «teljes fegyverzetben» a kísértéssel szembeállása, nem csoda, ha az első támadások máris legázolják a legyengült akaratot.

Érdekes az onániás kísértés (elképzelte) hullámvonala.

Apró izgatással motoszkál a fiú körül; meg-megpróbálja a fantáziát, reakciókat keres az idegrendszeren, egy-egy rövid ideig tartó erectiót igyekszik kiváltani. Az akarat áll és nem enged. A kísértő újra és újra jön; a figyelmet felkelti minden iránt, ami nemileg izgatja a gyereket; ha nem történik semmi

körülötte, emlékeket támaszt. Mindig erősebb és erősebb; ha a fantáziát megnyerte önkéntelen szövetségesnek, akkor már megvan a kapunyitó áruló. Most már az idegrend= szer is egyre erősebben reagál: éhesen követeli a kényeztetést. És a végén kívül, belül, körül tombol a sok izgató kép, gondolat, vágy és egyre erősebb lesz — és végre nem bírja tovább és vétkezik. Pedig lehet, hogy csak rövid ideig kellett volna bírnia még, míg az állandóan emelkedő kísértés= hullám a csúcstól eléri. Mert onnan aztán meredeken vissza= esik: hirtelen elgyengül s csodálatos gyorsan elmúlik a kísértés, hogy több napon át teljes pihenőt adjon. Minden küzködőnek a kísértés=hullámot rajzoló le s buzdítóm: tartsd ki, míg át nem megy fölötted egy kísértés=hullám! Amikor azt hiszed: nem bírod a harcot, lehet, hogy már a csúcson vagy s órákon, percekön múlik a győzelmed. Ilyenkor ima segít, vagy fokozott szellemi elfoglaltság, vagy séta, vagy akár csak egyszerű beszélgetés hétköznapi dolgokról az édesanyjával. Csakhogy elvonja figyelmét a kísértő dörömböléstől. Ha aztán sikerült időt nyernie s közben átfut rajta egy éjszakai pollutio (amely után mindig egy kedvetlen, fejfájós, nyugtalanabb nap jön), akkor az levezeti a neki izgalmat és egy hétig, tovább is teljes nyugsága lesz.

Ha jó lelkiatya kezébe kerül a küzködő serdülő fiú, akkor nem kell őt féltetnünk: az megfogja, ki nem engedi kemény markából és végigverekezi vele a felszabadító harcot! Nagy, szent bizalommal bízzák a szülők a gyóntató= atyára a fiukat!

Még egy fontos mozzanata van az onániás mentalitásnak: a fantázia szerepe kísértésben, bűnbánásban.

Fantázia a kísértés kapuja. Bizonyított tény, hogy az onániás a legerősebb ingereknek is ellenáll és nem jut el a masturbációig, ha a fantáziáját kordában tudja tartani. Tiszta, fegyelmezett és helyes irányban foglalkoztatott fantázia a legbiztosabb önvédelem az önkielégülésre csábító külső és belső kísértések ellen.

Az onanizáló képzelőereje túlfeszített munkát végez egy-egy bűnözése alkalmával. Csak a nagyon sűrűn, naponta vagy naponta többször is vétkezőnél történik az meg, hogy az inger kedvéért mechanikusan, animális gondolatlansággal idézi elő a magömlést; általában a fantázia az, amely izgató képek, jelenetek, emlékek fel= sorakoztatásával és színezésével, egész történetek lejátszásá=

val fokozottan olyan nemi ingerületbe hozza az onánistát, hogy végre erős erectio után ejaculatio lépjen fel. Egyénileg más és más ez a képzelgés: nuditások, verések és kínzások, coitusok,¹ képzelt kedvességgel szemben való képzelt gyengédségek a fantáziaképek általános tartalma. A képzelet játszik a képekkel, birkózik velük, forgatja, színezi, részletezi őket és mesterségesen kergeti bele a fiút a nemi ingerültség egyre magasabb fokába. Az onánista feltűnő fáradtsága bűneset után részben a képzeletnek, az idegrendszernek ebben a túlfeszített munkájában találja okát. És tragikuma a magános bűnözőnek, hogy soha igazi ki-elégülést nem talál. Fantáziaképei hazudnak; az orgasmus messze elmarad a házaselet lelki összekapcsolódás támogatta egygyólvadásának Istenadta nemes gyönyörérzetétől; fáradt fantáziával, kifosztott koldus sivár és silány nyomorúságérzetével, büntudattal, lelkifurdalással, gyengesége tudatával, szegénnyel áll ott: szegény kifosztottja bűnös álmoknak! Nem csoda, ha keserű a szájaíze.

Meg kell itt még jegyeznem, hogy a szexuális tartalmú vagy nemi ingerültséget okozó gondolatokkal való szándékos foglalkozás súlyos bűnt jelent. A Törvénnyel nem lehet játszani.

Különbőség van a kísértés és a bűn között. Fontos ezt itt hangsúlyozni, mert akárhányszor a kísértésekben álló gyerek lelkiismerete tévesen gondolati bűnt állapít meg s akkor «no, most már úgyis mindegy» megadja magát s jön a bűnös tett.

Az emberi értelem gondolatok valóságos országútja. Gyalogos, kerékpáros, szekér, autó, teherautó vonulnak tarka összevisszaságban az ablak előtt az utcán; idegenek, semmi közöm hozzájuk. Ha kinyitom az ablakot, kiszólok az egyiknek, megállítom, szóba elegyedem, akkor ehhez az egyhez közöm van, mert én akartam, hogy közöm legyen. Így a gondolatok országútján is. Nemes és silány és érzékes és tisztátalan gondolatok karavánja vonul az értelmén át; semmi közöm hozzá. A nagy világ felvonul a kis világban. Így van mindenkinél; a szenteknél is. Persze ott a lelki

¹ A kamaszfiú nemi érdeklődése még tárgyaltalan és iránytalan. Autoerotikus: mondják a freudisták. Marad is még autoerotikus évekig. Csak a serdülés végén, amikor a 17—18 éves fiú már az ifjút és nem a kamaszt mutatja, jelenik meg erotikájában a másik nem felé irányuló érdeklődés. Ha tehát nem beteges idegzetű, terhelt, vagy nem korán elrontott fiú, akkor a kamaszévek során nem igénye még a másneműekkel való szexuális kapcsolat.

beállítottság miatt homogénebb és magasabbrendű a gondolatösszeg; de a kamaszfiúnál bizony nagyon tarka és változatos tartalmú. A gondolatok azonban legfeljebb kísértést jelentenek, soha bűnt magukban. Akkor lesz bűnné a kísértő gondolat, ha megállítom, foglalkozom vele s így magaménak ismerem. Amíg válogató fölénnel szedi az ember közülrök gondolkodása nyersanyagát, amíg elfoglalja magát komoly gondolatokkal s a félig tudattalanból nem aktiválja figyelmével, akaratával a rossz gondolatot, addig annak nincsen morális felelőssége. Kísértés csak, amelyből bűnt egyedül én magam csinálhatok.

Úgy is képzelhető, hogy a kísértés a lélek ajtaján kopogtat. Amíg nem mondom «szabad!»-ot és be nem engedem önmagam tudatom belső termeibe, addig kísértés marad, ismeretlen arcú idegen, akihez nincsen közöm. De ha behívtam, köszöntöttem, szívesen fogadtam, akkor már vendégem s a vele való közösséget le nem tagadhatom. Kizárólag az embertől magától függ, milyen gondolatot tart meg idegennek s melyiknek adja meg a vendégjogot. Ezért aztán erkölcsileg teljes mértékben felelős.

Nem felelősek az álmok. Még akkor sem, ha félálomban folytatódnak s beolvadni látszanak az ébrenléti öntudatába. Felébredéskor lerázuk magunkról. Jó, ha megszokja a fiú kisgyerek korában, hogy ébredéskor az első gondolata Istenhez nyúljon fel. Ha az első öntudatos benyomás Istenérintés, akkor álmok soha nem fog nyugtalanságot okozni.

Ugyanez áll az *álomban történő éjjeli magömlésről* is. Ami öntudatlan, annak nincsen morális felelőssége.¹ Az alvás közben előálló erectio, orgasmus, eiectio, amely egyúttal érzékies álmokképeket is kivált és rendszerint fel is ébreszti az embert, természetes levezetés; ezért nincsen morális felelőssége, nem bűnös. Felelős csak akkor lenne érte, ha este érzékies olvasással, gondolatokkal, érintéssel felizgatott állapotba hozta volna magát s ez az ingerültség váltaná ki a pollutio nocturnát. Vagy, ha a kéjézés hosszabbítása kedvéért folytatólag onaniás kielégüléssé változtatná át a természetes tehermentesítést.

¹ VII-es gimnázista jött teljesen letörve hozzám: kétségbeesett, öngyilkossági gondolatokkal foglalkozik, mert korán kezdett onaniára következtében nemi betegségbe esett és nem látja a jövőt maga előtt. Beszélgettünk. Kiderült, hogy a pollutio nocturnát gondolta súlyos betegségnek. Milyen más emberként ment el pár perc múlva!

Általában nagyon fontos elv: csak az öntudatos értelemmel ismert s akarattal, beleegyezéssel vállalt rossznak van morális felelőssége. Bűnt csak úgy követhetek el, ha akarom.

Figyelmeztetésül megemlítem még, hogy van ú.n. *szellemi onánia* is: amikor erkölcstelen olvasmányok, képek, beszélgetések, előadások, vagy a VI. parancs dolgaival való, külsőleg tudományos, de belsőleg felizgató foglalkozás kelt az emberben nemi izgalmat. V. Csia Sándor, az orvos, írja:¹ «Ide soroljuk a nemi dolgokban való azt a kéljelgő vájkálást is, melyet némely lélekelemző (psychoanalitikus) orvos véghezvisz. Míg ez az ő vizsgálati és gyógykezelési módszerük magukra nézve a szellemi önfertőzés jellegével bír, addig a betegre nézve súlyos lélekmérgezést jelenthet, sőt egyes esetekben végzetesebb rombolással is járhat, mint akár a nemi erőszak is . . .» Tudományos köntösben járó hisztéria sok kárt okozhat. Lélekelemző, vagy a nemi étellel foglalkozó orvosi könyveket, akár tudományosak, akár a nagyközönség számára írva, gyerek kezébe ne adjunk, de magunk se forgassuk, mert tanulni nem fogunk belőle semmi okosat, s ártani a felnőtteknek is nagyon sokat árthatnak. Senkisem nőtt ki a VI. parancs keretéből.

Az eddig elmondottak után az *onánia elleni küzdelemből* nem sok szót kell már fűznünk.

Egészséges élet, egészséges gondolkodás, egészséges lelki-élet.

Közismertek a *higiénia* apróságai: testet edző sport, torna, jóleső testi kifárasztás; pontos időben fekvés, kelés; nem túlmeleg ágy, nem tollas dunyhák és párnatömegek; lefekvés előtt derékig hideg vízben mosdani; jobboldalon feküdni, kezeket a takaró fölött tartva; estére keveset enni, nem fűszerest és semmi izgatót; kísértés idején sétálni, vagy pl. hideg zuhanyt venni (a hideg a nemi ingernek komoly ellensége) stb., stb. — Apró támaszai és szolgálói ezek a tisztaság küzködőjének; a felnőtt észrevétlen segítsége a gyerek számára. De ha csak ezekre szorítkozunk, akkor a kérdést meg nem oldjuk.

Nem oldja meg a negatív segítség sem: távoltartani tőle ártó társakat, rossz könyveket, minden ártó benyomást. Ez nem is igen vihető keresztül, hiszen a gyerek benne jár az életben, és az élet át- meg átszöve szexualitással; benne jár a

¹ i. m. 44. ol.

társadalomban, és a társadalom fölösleges módon telítve van érzéki momentumokkal; utcán jár és színházban és moziban, lapokat olvas és plakátokat és folyóiratokat és mindenfelől túlzó módon éhes szemekkel néz rá a nemiség, ami az ő számára esetleg Kísértés.

Bűnnel ijesztés, következményekkel való rémítés éppúgy nem segít, mint a büntetés. Szigorúan fogás, minden lépésének ellenőrzése éppúgy semmitsem ér, mint hosszú prédi-kációk az onánia szomorú voltáról.

Itt pozitívum kell: *ellenállóvá, erőssé nevelés a szellemi és lelkiélet egész vonalán, hogy többek közt a szexuális kísértéseknek is ellen tudjon állni. Az egész embert emelem és erősítem, hogy egy bizonyos ponton győzelmessé tegyem. Nem fog tudni megállni a VI. parancs korlátja előtt az, aki hazudik, megcsalja a szüleit, gonosz tréfákat enged meg magának barátai és testvérekével szemben, irígy, gyűlölködő, szenvedélyes. Aki nem szokta meg, hogy uralkodni tudjon magán: vágyain, hangulatain, érzelmein, az az érzéki kísértéssel szemben sem lesz ura magának. Aki nem tanult önmegtagadást, az itt sem fogja megtagadni tudni magát. Akinek nincsen ambíciója, nem törekszik akár tanulásban, akár más munkában, akár egyéni tehetsége vonalán az átlagnál nagyobb eredményre, annak életében nem lesz sodrás, ütem, haladás, pedig álló csónakot sem lehet kormányozni, hát hogy lehetne álló embert? Akinek nincsenek magasabb fogalmai becsületről, kötelességről, felelősségről, szeretetről, hogyan legyen pont a tisztaságról magasztos elgondolása? Az egész gyereket évek hosszú során, kicsi fiú korától fogva nemesen, erősen, keményen, dolgoosan, férfiasan kell nevelni és ezt kell folytatni a kamaszkorban is; ugyanakkor nagy, megbecsülő szeretet vegye körül és ez meg ne csökkenjen a kamaszkorban sem. Akkor nem kell őt féltelnünk elkallódástól, letévéstől.*

Mindennek mélyén pedig kora gyerekkortól *komoly, mély vallásosság* álljon, amely már az első gyónás és áldozás idejétől kezdve egyre jobban elmélyülő *kegyelmi életben* jusson kifejezésre. Törés nélküli lelkiélet, állandó lelkiatya kezén. Hitoktatója vagy a káplán=atya vezesse a kicsi embert; a középiskola kapujában adja át a hittanárnak, vagy a városban lévő más olyan papnak, aki a fiúkkal hozzáértéssel és szeretettel foglalkozik; ez majd az érettségi után az egyetemi város ifjúsági papjának adja tovább. Gazdátlan ne tengjen lengjen a gyereklelek; legyen, aki felelősséggel foglalkozik

vele és törődik azzal, hogy a viharzónán átvezesse és igazi katolikus egyéniséget faragjon belőle.

A szülők pedig el ne feledjék, hogy az ő részükről a legjobb és legeredményesebb pedagógia: *a jó példa és az ima*. Az elsővel emberideált és életideált adnak a fiúknak, a másoddikkal Isten kegyelmét és segítségét esdik le számára talán olyan időben, amikor ő fáradt lélekkel, ferdült nézetekkel, gonddal, kísértéssel küzdve nem tudna igazán Istenbe kapaszkodni.

Szent Monica vigasztalására gondoljanak a szülők: nem veszhet el a gyermek, akit gond, szeretet, ima kísér.

Hiszen a szexuális élettér fölött is úr az Isten!

A «kemény parancs» tévelygői.

Tiszta ifjúság!

Érintetlen megtartóztatás egészen a házasséletig!

Nincs nemi élet a házasságon kívül!

Minden nemi kielégítés, amely a házasság szentsége előtt, vagy annak keretein kívül történik s nem az emberteremtést keresi, bűn.

Az ember egész nemi apparátusa *emberteremtés* célját szolgálja. Emberteremtésnek műhelye a *család*; családnak összetartó kapcsa és élet műhelyévé avatója: *házasság*. Nemcsak megteremteni kell az új embert, hanem felelős két felnőttnek: édesapának és édesanyának kell mellette állnia fejlődése során, akik nemcsak törvényes nevet, biztos fészket, megélhetést, kiképzést adnak neki, hanem folytatják a teremtés munkáját a nevelésben, az Isten törvénye szerinti emberre formálván a felnövő gyermeküket.

Tilos az emberteremtő szervet másra fordítani s élvezet eszközévé alacsonyítani. — Tilos akár a természet szavával ellentétben (onánia, perverzitások), akár a természet szava szerint (coitus férfi és nő között) *szexuális gyönyörélményt keresni a főcél: a gyermek kizárásával.* — Tilos az *emberteremtés házasságon kívül*. E pontnál világnézeti éles ütközéseket hozott a legújabb történelem is: egy világhatalom eltörölte a házasságot és férfinak és nőnek kapcsolatát egy alaki formaságtól függően szabaddá tette; egy mások nagy nép az «anyaság» fogalmát minden természetfelettségtől megfosztva állította be a fajszaporítás gondolatkörébe és a házasságon kívül gyermeket szülő nőt az édesanyával egyenrangúvá tette. Világnézeti harcok között egy a feladatunk:

a magunkéhoz annál hűségesebben, törhetetlenül ragaszkodni.

A serdülés korának vége felé a kamaszfiú erotikája egyre jobban elfordul önmagától és a leányok világa felé irányítódik.

Idáig szüksége volt arra, hogy a maga zárt világában zavartalanul kibontsa sajátos fiús, férfiertékeit, mint a hogy a leány is maga nőiességét akadálytalanul kell bontogathassa. A fiúnak fiútársaság kellett s leánypajtások a leánynak, ne hogy az egyik elpuhuljon s eldurvuljon a másik. Amint azonban az egyéniség kibontakozása megtörténik és egyik is, másik is készen lesz magával, akkor érvényesülni kezd az egymást=kiegészítésnek igénye és közelhozó ereje, amelynek koronája a házastársak hitvesi hűsége lesz.

Társas érintkezés összehozza őket. Eleinte marakodó medvebocok, vagy zavartan kerülgetik egymást; de aztán a fiúban kiépítődik a lovag, a leányban a kisasszony, és szépen beállnak az otthon és társadalom nyújtotta keretek közé. Tánc, bál, előadások, ismétlődő találkozások alkalmai. Eljön a Szerelem őfensége és jövőt váró évek nehezen vonszolódnak. A fiú közben dolgozik, mint a gép, hogy oklevelet, állást szerezzen, mert most már mind a ketten előre néznek és mind a ketten egy pontra. Aztán karikagyűrű, aztán esküvő oltár, és kinyitja kapuját a családi otthon.

Igy van rendjén. Hiába mondjátok, hogy ez nyárspolgári, nem érdekes. Az életet nyárspolgárok élék és nem regényhősök; édesapátok is nyárspolgár és édesanyátok is az, ha a mindennapi élet kereteiben napról=napra való küzdelmüket nézem; azonban hétköznapi keretben is lehet valaki nagystíliú, ha az egyénisége olyan.

Élet országútján kívül járnak s nem csoda, ha árokba fordulnak és mindenféle kátyúba beleragadnak azok, akik nem bírják el a Törvény kemény, egyenes útját, s a házasságig való kemény önmegtartóztatás helyett *korai nemi érintkezést* kezdenek.

Nagy kísértő a régi *gyerekkori játékemlékek felébredése*. Kisfiú korában kislányokkal játszott exhibíciós, izgató játékokat s anyja legyintett: Kicsi még, nem számít, hagyjuk! És a serdülőkor végén ezek a régi emlékek ott motoszkálnak és megvadítják a vérét és bűnre hívják.

Súlyosabb az eset, *ha a kísértőnek élő alakja támad*. «Ellensége az embernek a saját házanépe» (Mikeás 7. 6.) — Bizony sokszor látták tisztaság romlását az otthon lezárt ablakai, ha a szülők elmentek hazulról és otthon.naradt a

kamaszgyerek a rosszul megválogatott nevelőnővel vagy cselédleánnyal. A szexuális váagnak nincsen ízlése: nem néz ranglétrát, nem szép ruhát, jó modort, elviseli a konyhaszagot is. Az ilyen csábítás további veszedelme az, hogy fiúnak is, leánynak is zárt az ajka, a szülők nem is sejteneek semmit és a közeli bűnalkalom újra meg újra megbuktatja a család féltve őrzött fiát.

Felnőtt fejjel gondolkodva alig hinné az ember, micsoda óriási kísértő ereje van a *hiúságnak* s a *félrevezetett önérzetnek*.

A kisfiút sok minden rosszra rá lehet venni azzal, ha «gyerek»-nek csúfolják: hogy megmutassa, mennyire nem gyerek, megdöbbenő dolgokra képes. Ki hinné, hogy a 18—20 éves ilyen szempontból gyakran változatlanul gyerek maradt! Ha nem határozott egyéniség, aki tudatosan éli a régi regnumista cserkészjelszót: «semper idem, semper Ego!», — vagyis «minden körülmények között hű maradok önmagamhoz, mindig töretlen Én vagyok!» — akkor elég a felnőttek részéről, vagy esetleg a pajtásai részéről is egy kis ugratás: «tejelesszájú!», «nem vagy legény Berci!» stb. — s hogy férfiasságát bebizonyítsa, egészen kisfiús stílusban nagy bűnre képes. Sokan vesztették el így a tisztaságukat; soknak életébe így tört be a prostitutio. Szegény, naiv, ostoba gyerekek!

A «semper idem, semper Ego!» kitűnő vezérlő elv lehetne a serdülő korból kifelé igyekvő ifjúság részére. Sok letaposott tisztaság bánta meg azt az órát, amikor a fiú nem tudott «önmaga» maradni: *konyak, likőr, bor* elvette az eszét és csak amikor a bűn otthonában kijózanodott, akkor látta, hogy józanságával a tisztasága is elveszett.

Égész különös felelőssége van pl. az *érettségi bankettnek*. A berúgatott «érett urak» közül nem egy a bankettet követő éjszakán áldozza a Sátánnak a maga egészséges férfiságát. Ha kultuszminiszter lennének egy félórára, az érettségi banketteket, de minden hasonló diákmulatságot is okvetlenül betiltanék. — A dolog pszichológiája szempontjából érdekes, hogy nem a bankett, bál, majális maga a veszélyes; ott nem szokott történni semmi, csak a «felhangolás». A veszedelem ott kezdődik, amikor valaki kiadja a jelszót: No, most menjünk egy kis cigányzenét hallgatni! Ez már a bűn vándorútja. Átmennék a cigányzenés kávéházba s tovább isznak; onnan egy bárba vagy lebujba; innen csak egy lépés a bűn nyilvános házáig.

A józanságot nemcsak szesz veheti el, hanem a *felajzott*

érzékiség is. Aki a modern táncokat nem úri módon táncolja, azt könnyen megbolondítja a hosszú ölelkezés; a szerelmes bolond fiú udvarlásából is baj lehet, ha csókot, ölelést, érintést megenged a leány. Az ösztön láncon pihenő vadállat; ha piszkálják, felizgatják, bizony elpusztítja a nem jól védett tisztaságot!

Nagy kerítőnek mutatkozik a *lelkiismeretlen orvos tanácsa* is. Az igazi keresztény erkölcstől mérhetetlen messze jár sok népszerű orvosi könyv tónusa: amelyek pl. úgy írnak a prostitútióról, mint a nemi ingerültséget levezető természetes intézményről és mintha szugerálni akarnák az olvasóba: Menj csak, hiszen mindenki megy s ez olyan természetes! — Krafft-Ebing híres Psychopathia Sexualis-a jár az élen és mögötte egész könyvtárak sorakoznak. Ha Stekel fordítója azt írhatja: «A serdülő kor után magasabb nívón, a nemi egyesülés formájában intézi el az egyén nemi vágyait» (mintha VI. parancs nem volna a világon és nem a házasság volna a nemi vágyak kielégítésének egyetlen szabad kerete!); — ha a pszichoanalitikusok korlátokat törő mindent-megengedése beszivárog a társadalom köztudatába és irányt jelöl; — ha még ma is akadnak jónevű orvosok, akik onánia ellen, idegesség ellen a prostitútiót ajánlják orvossággul, akkor szülőknek, nevelőknek nem titkolt bizalmatlansággal kell az orvos szeme közé nézniök és személy szerint válogatniok világnézeti állásfoglalás alapján azokat, akikre magukat, gyermekeiket rábízzák. Az orvos tanácsa annál veszélyesebb, mert itt tekintély szól és szava mintha elvi döntés lenne, irányítólag harsan meg a fiú fölött.

Abban is az orvos bűnös és az orvosi könyvek (*bizonyos orvosok és bizonyos orvosi könyvek!*), ha a nehéz elhelyezkedés, megnehezített és messze kitolt családalapítás idejében az egészséges ifjú lelkiismerete szavát elhallgattatni igyekezve világos fejjel s szinte kötelességszerűen megy a szexuális bűn vágányára, mert azt hallotta vagy olvasta, hogy emberteremtő ereje megfogytatkozik annak, aki a nemi érés befejeztével hosszú éveken át nem él nemi életet. Ezzel szemben egész sora a nagyon komoly orvosi tekintélyeknek felelősséggel nyilatkoztatta ki, hogy a megtartóztatásnak nincsenek káros következményei. Szülői háznak és nevelőknek egyaránt ebben az irányban kell erősen befolyásolniok egyes fiúkat és az ifjúság egész közvéleményét. Ne legyen közöttük egyet-

¹ Stekel i. m. III. 10.

lenegy sem, aki azt a szörnyű hazugságot vallja és élje, hogy jövődő gyermekei kedvéért és házaselete boldogsága kedvéért keresi bűnös, tiltott úton a nemi érintkezést.

A serdülőkor végén, amikor autoerotikus érdeklődésnek, onániának végeszakad s a gyengeakarátú, akit legyőzött a bűn, fáradt csömörrel kerül ki karmaiból, az erős pedig, aki tisztán őrizte eddig a Szentlélek templomát önmagában, a komoly kísértések sorozatával találja szemben magát, egész különösen nehéz és felelősséggel teljes feladat vár szülőkre, nevelőre.

Ilyenkor a családban az édesapa megbecsülő, intím férfitársasága üli diadalát: férfi irányít férfit s a fiú hallgat rá, mert túl a tekintély krízisén, újra emelt fejjel áll az apja előtt. Az édesanya kissé háttérbe szorul, de áldozatos szerepével most kell igazán átfognia a fiát és ezer meleg szállal odakötnie a családi otthonához; hogy amikor az ifjú öntudatos törtetéssel siet a messze jövőben váró új otthona felé, akkor a régi otthon minden kincsét, szeretetét magával vigye és nagy-nagy vágyakozással várja azt, aki eljövendő és aki az új otthonban az édesanya helyét foglalja el majd. Baráti szó a férfi ajkáról s az édesanya szívéből áradó tiszta szeretet a párját kereső fiú számára nemcsak a vándortarisznya kín-cses értéke, amelyet áthoz régi otthonából az újba, hanem lámpafény is: bátorító, erősítő, hívogató. És ott álljon mellette a lelkiatya, hogy kegyelmi erővel erősítse, tanácsával vezetgesse, messze távlatot mutasson és a férfiégyniséget tovább dolgozza, formálja.

És így a férfikor kapujában is a két nagy nevelő: az Egyház és a Család bontja tovább a fiú egyéniségét. Amint XI. Pius pápa írta az ifjúság keresztény neveléséről szóló encyclicájában:¹ «Az Egyház a családok rendelkezésére bocsátja nevelő és tanító hivatalát; viszont a családok lelkes örömmel sietnek hozzá s százával, ezrével bízzák az Egyházra fiaikat . . .»

*

Ismételten érintettük, de külön is szólnunk kell néhány szót a «kemény parancs» tévelygőinek nagy csapdájáról: a prostitútióról.²

Prostitútio : a bűn útján járó ember hivatalosan elismert

¹ XI. Pius pápa apostoli körlevele az ifjúság keresztény neveléséről. 1929. 21. ol.

² L. Ruland i. m. II. 386. ol. — v. Csia i. m. 37. ol. — Hoffmann i. m. 250. ol.

és támogatott bűnalkalma: szerencsétlen, elsodort leányok pénzért bocsátják áruba magukat szexuális kéjt kereső lelkiismeretlen férfiaknak. Szó sincs itt Isten gondolatáról, emberteremtésről; olyan mélység ez, ahová az evangélium fénye nem világít be. Felelőtlen káj=keresés egy=két órára, aztán férfi és nő megy tovább kétfelé s többé talán soha nem találkoznak.

A prostituált leányok egy részét örökletes szexuális terheltség is, tisztaságrabló férfi gaztette is, de legnagyobbbrészt olcsó pénzkeresési vágy, munkakerülés, szép ruhák, ékszerek után való sóvárgás, alkohol és kábítószeres rabsága sodorta a lejtőre és söpörte egymás mellé a bűntanyán. Számukra nem jelent gyönyört a nemi érintkezés; fásult lelki nyomorban élnek, rabszolgái a leánykereskedőknek és a bűn házai fenntartóinak, akik az ő vérük, életük, becsületük árán gazdagodnak.

A prostitúcióért nemcsak ezek a nyomorult páriák felelősek. Nagyobb a felelőssége a gazdag «munkaadónak» s éppúgy a férfiaknak,¹ akik nemi vágyaik kielégítésére a bűn rabszolgáit igénybe veszik. De éppúgy bűnös maga a társadalom, amely eltűri s támogatja. Komoly keresztény erkölcsű társadalom már régen elsöpörte volna az egész szomorú intézményt s kemény törvény erejével kényszerítené fegyelemre a családi otthonon kívül bolyongó lelkiismeretlen bűnözőket.

Minden hatósági számontartásnak és orvosi ellenőrzésnek dacára, a nyilvános házak éppen úgy a *fertőző nemi betegségek* rémének sötét árnyékában állnak, mint minden olyan hely, ahol férfi és nő rendetlen vágytól űzve, Isten törvényével szemben, bűnös úton keresi egymás kielégítését. Hiába vizsgálja orvos a leányt, ha nem vizsgálja állandóan a férfiakat is. És ha vizsgálná, sem tudná elejét venni a fertőzésnek a lappangó időszakok s a kezelés folytán történő tünet=viissafejlődés miatt. «Ki miben vétkezik, abban bűnhődik.» A «kemény parancs» tévelygői lábbal tapossák a Törvényt, hogy felkeressék a Bűnt s élvezzék a tiltott győz-

¹ «Szomorú volta mellett is érdekes jelenség, hogy az a társadalom, mely használja és úgyszólván nélkülözhetetlennek tartja a prostitúciót, ugyanakkor megveti a prostituáltat. Pedig aki a szerelmet pénzért eladja, semmivel sem aljasabb annál, aki azt pénzért veszi. Nemcsak azok lennének megvetendők tehát, akik magukat e szegyeztelt foglalkozásra odadobják, hanem sokkal inkább azok, akik e foglalkozást szükségessé teszik, fenntartják.» (Csia i. m. 38.)

nyört; fölöttük kemény büntetésként ott áll mindnyájuk réme: a Betegség.

Nem foglalkozom a nemi betegségekkel; még csak fel sem sorolom őket. Hiszen a szülők egész lelkükkel s minden erejükkel azon vannak, hogy visszatartsák a fiaikat onnan, ahol a betegséget osztogatják. S ha a pedagógiájuk csődöt mond, a gyerek lejtőre kerül és szétbontja fölötte hollószárnyát a betegség, akkor ne az én könyvemből tanulja ismerni azt.

A serdülőkor vége felé járó fiúk számára nehéz kísértő marad mindig a prostitúció. Utcasarkon les rájuk, szemük közé vigyorog akkor, amikor legkevésbé várják; pajtásnak, csábítónak mézes beszédén keresztül kiált értük. De én bízom a mai ifjúságban. Diákkoromban a délvidéki városban VI-os, VII-es diákok rendszeresen látogatták a bűn házát s volt, aki a nemibajával eldicsekedett. Az a háború előtti, liberálisan nevelt, ellenállás nélküli, elvtelen, gerinctelen, szomorú ifjúság volt. A mai fiúk történelmi időben születtek, őket nagy gondok és nagy események nevelik; dolgozik rajtuk cserkészzet, intenzív lelki vezetés, kongregáció. A szülők is mások. Az édesapák megjárta a Kárpátokat s a Doberdót: azoknak komoly a szemük és megbecsülik az életet. Az édesanyákból gond, bánat, küzdelem csinál magyar matronákat, nagyszonyokat. Ezek a szülők ezeket a fiúkat másképen fogják nevelni. Ezeknek a fiai nem bűnt keresni mennek nyilvános házakba, hanem imádkozva néznek a jövőbe a tiszta családi otthon képe felé.

*

A «kemény parancs» tévelygőinek még egy szomorú csoportját kell bemutatnunk; még sötétebb mélységben járókat, mint az eddig említettek. *Szexuális perverzítások rabjai*, akiknek nemi ösztöne természetellenes kielégítést keres.

A neuropathológiával és psychopathológiával foglalkozó orvostudomány hosszú sorban vezet fel a legkülönbözőbb fajtájú bűnözőket, akik a lelkükben sötétséget, idegeikben s életükben irtózatot szakadásokat cipelnek. «Olyan területen járunk, ahol a bűnt és betegséget talán legnehezebb egymástól elválasztani».¹ Napjainkban megvan az a hajlandóság, hogy az emberi lélek ellenálló erejét nagyon kevésre érté-

¹ v. Csia i. m. 42. ol.

kelik s a perverzításokban betegséget, kényszert, legyőzhetetlen örökletes adottságokat látnak. Vigyáznunk kell, hogy ez az álrészvét tévútra ne vezessen.¹ Vannak beteg idegzetű emberek, vannak, akiknél a beteges hajlam úr az akarat fölött; de a perverzítások művelőinek legnagyobb része erkölcsileg beszámítható s amit tesz, az nem beteges tett, hanem bűn, sötét, megrendítő, emberi bűn.

A nemi ösztön természetes iránya a serdülés kezdetétől fogva az évek során fejlődő érésen át egyre határozottabban a másik nem felé törekvés (hogy közülök választott egy élet-társsal emberteremtő munkára egyesüljön). Gyerekkorban és a serdülés elején önmaga köré vont kics. kör az erotikus érdeklődés határa; később esetleg a vele egyenmű pajtás felé hajlik át az ösztöne, inkább játékosan, mint komoly szexuális ingerrel s vággyal. A serdülés évei végén azonban határozott irányt vesz s a fiú a leányt, leány a fiút keresi.

Ha ettől az egyenes iránytól s természetes célratörésétől elfordul az ösztön bármely más irányba, akkor természetellenes vággyal van dolgunk s perverzióval állunk szemben.

Valóságos perverzióról természetesen csak akkor beszélhetünk, ha a nemi ösztön eltévelyedése annyira mélyen a személyiségben gyökerezik, hogy minden, a szexualitást érintő kérdésben domináns lélektani beállítottságot ad.²

A serdülő fiúkra gondolva s a pedagógus aggodalmával nézve az eléjük táruló újabb farkasvermeket, két vonalon kell a feladatunkkal tisztába jönnünk.

1. Krafft—Ebing nyomán mindig növekvő tábora van annak a felfogásnak, hogy a *nemi perverzítások részben intrauterin eredetűek*,³ vagyis a megtermékenyüléskor már a petesejt vagy az ondószál genjeiben pihennek s az emberrel

¹ Nemes Nagy Zoltán i. m. II. k. — Dr. Oswald Schwarz: Über Homosexualität. — L. Ruland i. m. II. 335. ol. — v. Csia i. m. 42—43. ol. —

A betegség=álláspontot először Krafft=Ebing képviselte komoly súllyal; követőinek száma tekintélyes. Utalok pl. Nemes Nagy Zoltánra, aki idézett könyve II. 137. ol. így ír: «... az orvosi tudomány megállapításai szerint a homoszexuális állapot embryonális eredetű fejlődési zavar, s akaratán kívül álló okokból veleszületik a dispositio». — Ha ez igaz, akkor sem menthető a beteg ember perverz nemi kielégülése, mert betegség benne csak a szexualitás torz iránya; azonban az ösztön fékezése, s ha az házasságra alkalmatlanná teszi, teljes megtartóztatásra szorítása éppúgy kötelessége, mint a normális nemiségű embernek.

² Ruland i. m. II. 335. ol.

³ Nemes Nagy Zoltán i. m. II. 39. kk. ol.

veleszületnek. (A homoszexualitás öröklhetőségével M. Hirschfeld, v. Römer, H. Hoffmann, H. Wolff foglalkoztak közelebbről,¹ de direkt öröklést nem tudtak bizonyítani s az öröklési törvényszerűségek sem megállapíthatók.) A teoriával mindenesetre komolyan számolnunk kell s jelentkezésüket figyelemmel várnunk. Nemes Nagy Zoltán állítja,² hogy az intrauterin homoszexualitás a pubertas koráig lappang és csak az ivarmirigyek kifejlődésével bontakozik ki; akkor aztán éppen úgy fejlődik ki az emberben, mint a normális egyén heteroszexuális ösztöne.

Szülők és nevelők nehéz feladata tehát, hogy a gyerek esetleges rendellenes hajlamát *idejekorán észrevegyék* és ugyanazzal a gonddal, amellyel a normális fiúkat kezelik, iparkodjanak fölényessé erősíteni, ösztöne urává tenni annyira, hogy testileg természetellenes, erkölcsileg súlyos bűnt jelentő és a büntetőtörvénykönyvbe is ütköző kielégítések sem a viharzóna idején, sem később a férfikor folyamán elő ne forduljanak.

*A pathologikus hajlamú fiú nevelésébe a szülők és a lelki-
anya mellett bele kell kapcsolódjék az orvos is,* hiszen a betegséget kezelni kell: komoly lelkiismeretű, hozzáértő katolikus orvos tartsa kezét a fiún és tegyen erőfeszítéseket a gyógyítása érdekében, amely azonban az eddigi tapasztalatok szerint nem nagy reménnyel kecsegtet. (Kísérleteznek azzal, hogy állati ivarszervekből készült, organotherápiás készítményekkel heteroszexuális hormonokat vigyenek be a szervezetbe s így a homoszexuális ösztönt heteroszexuális irányba fordítsák. Nemes Nagy Zoltán³ maga kijelenti, hogy „definitív eredmények ma még nem szűrhetők le.” Ugyanó próbálkozott ismételtén Voronoff-féle mirigyátültetési operációval is.)

Hormonális kezelésnél, orvosi beavatkozásnál azonban sokkal fontosabb marad itt is *a lélekre hatás*, a pap munkája: *a kegyelem s a bona voluntas erejével annyira maga-ura-emberré nevelni a fiút*, hogy hibás irányú ösztöne fölött uralkodni tudjon s élete végéig gondosan folytatott teljes meg-

¹ Oswald Schwarz i. m. 29. kk. ol. «Die klinisch interessanteren Ergebnisse waren, dass die grosse Mehrzahl homosexueller Nachkommen von gesunden Eltern stammen...» És: «Eine direkte Vererbung von Homosexualität konnte nur selten nachgewiesen werden».

² i. m. 39. ol.

³ l. m. II. 143. és 144. ol.

tartóztatással heteroszexuális ösztönét ártalmatlanná tenni.¹ S bármely természetellenes ösztönfejlődés esetén ennek a kettőnek: az orvosnak s a papnak mindig együtt kell dolgoznia a szerető erőfeszítések vonalán, hogy a torz hajtást lemessék s egészséges fejlődést hozzanak létre, vagy legalább is leköszék és aktív megnyilatkozásában megakadályozzák az ártó ösztönösséget. Orvos nem lesz egész élete folyamán mindig mellette, pap oldaláról talán szintén elsodródik, de, mint Bagira mondja Maoglinak a «Dsungel könyvében»: «A dsungelben, az éjben velem van az erőm!» — a kegyelem segítségével győzelmessé nevelt akaraterőt magával hordja s ha kitart és küzdeni tud, akkor magános élete végéig nem vallja kárát rendellenes ösztönének.

2. A fiú fejlődése során ismételten mutatkozhatnak természetellenes fejlődésű szexualitás bizonyos jelei: gyanút keltő játékok a gyermekkorban; narcistikusnak nevezett önmaga=testével kéjelgés is, szadisztikus kegyetlenkedés is, homoszexuális jelenségek is a praepubertas és a korai pubertás idején; határozottan homoszexuális irányítottságra valló érzékies barátságkötések és szinte fiúszerelmes viszonyok a serdülőkor éveiben.

Meg kell szokniok a szülőknek, hogy *rémület nélkül, nyugodt, tiszta szemmel nézzék* az esetleges perverz jelenségeket is. Jöjjön bizalmas tanácskozás édesapa és édesanya, háziorvos és lelkiatya között, hiszen ha nagyon kis százalék valószínűséggel, de mégis megvan az a lehetőség, hogy öröklött, lappangó perverz hajlamról van szó a gyereknél; azonban nem szabad nyugtalankodni, sem őt nyugtalanítani miatta. Minden valószínűség szerint csak arról van szó, hogy átmeneti rendellenességek léptek fel egy különben egyenes vonalú fejlődés során.

Korábban idéztem már W. Hoffmann ide vonatkozó szavait (i. m. 213. ol.), hogy a serdülők fejlődése során jelentkező «sexuelle Unarten» biológiai értelemben csak ártatlan játéknak számítanak s nem szabad őket ugyanazzal a komoly ítélettel sújtani, mintha felnőttek tették volna ugyanazt. (Erkölcslileg természetesen megmarad a teljes beszámításuk

¹ Figyelemreméltó Spranger szava: «Menschen von solcher seelischen Triebrichtung haben ihre besondere Tragik zu überwinden... Sie können sonst hochwertige Naturen sein, soweit es möglich ist, bei Gebrächen in dieser wesentlichen Sphäre zum Aufbau einer geschlossener Persönlichkeit zu gelangen». (I. m. 123.)

s minden perverz irányú ösztönös cselekedet súlyos bűn marad.)

*Spranger*¹ írja: «Unsere Gesamtschilderung der Pubertätspsyche muss jedoch . . . die Auffassung stützen, dass diese geschlechtliche Verirrung in den Jahren, in denen der neue Trieb mit seiner oft übermächtigen Gewalt in die Seele tritt, nicht ohne weiteres als eine Abnormität zu bezeichnen ist.»

Oswald Schwarz :² « . . . die gleichgeschlechtlichen Beziehungen unter Jugendlichen mit der echten Homosexualität nicht das geringste zu tun haben. Sie sind nämlich Vorstufen der normalen Sexualität und nicht Abortivformen der Homosexualität.»

Ruland :³ «Der natürliche Geschlechtstrieb richtet sich mit zunehmender Reifung mit der Kraft eines Naturinstinktes auf einen Gegenpartner verschiedenen Geschlechtes, während in der Kindheit und Frühreifung eine mehr spielerische erste Regung noch mehr oder weniger ungerichtet praktisch oft auch auf das gleiche Geschlecht oder sonst dem Naturzweck des Triebes nicht entsprechende Ziele sich hinwenden kann.»

Allers :⁴ «Zweitens gibt es homosexuelles Verhalten bei noch undifferenzierter Geschlechtlichkeit und infolge von Verführung, was sich oft verbindet; das ist die in Erziehungsanstalten u. dgl. häufigste Entstehungsweise. Auch diese Menschen wenden sich der Mehrzahl nach früher oder später zu normaler Geschlechtlichkeit.»

Hosszú sorát az idézeteknek azért fűztem egymáshoz, hogy megnyugtatóan szolgáljanak szülők és nevelők számára: adandó esetben ne ijessze meg őket kora=kamaszkori kilengések látása s ne higgyék, hogy végzetes perverzításokról van szó. Kiérezhető az idézetekből az a komoly tény is, amelyet a nemi felvilágosítás fejezetében és másutt is érintettem már, hogy a nevelés igenis számoljon a szexualitással, mint Isten belénk ojtotta teremtvő erővel és igenis neveljen tudatosan a normális szexuális élet : házasság, gyermekáldás felé, mint az élet szent és nagy hivatása felé. A nemi felvilágosítást is magában hordozó bölcs nevelés nem áll meg rettegve a nemiség «réme» előtt, hanem tudatosan számol vele és sok

¹ I. m. 121. ol.

² I. m. 83. ol.

³ I. m. II. 334. ol.

⁴ I. m. 159. ol.

más fontos között egy fontos tényezőjévé teszi a pedagógiai munkájának. Nem kiöltni és elfojtani kell minden nemiséget, hanem helyes mederben vezetni és idő előtti vezető szerepre jutáshoz nem engedni; kemény kézzel visszafogandók ellenben a perverzítások, akár átmenetiek s így «veszélytelenek», akár komoly belső hajlamnak kiütközései.

Természetesen ha orvosilag meg is nyugodtunk és ijedt túlzással nem festjük mindjárt nehéz perverzítások rémképeit a falra, az erkölcsi értékelésünket ez a megnyugtató nem teheti lazábbá. Függetlenül attól, hogy örökölt-e, szerzett-e, átmeneti-e vagy maradandó, a perverz irányú nemi aktus vagy szó vagy gondolat éppen úgy beleütközik a VI. parancsba, mint a normális irányban, de tilosan megnyilvánuló. Isten, aki mindeneket lát és ezért sokszor másképp ítélhet, mint a törvényt alkalmazó ember, elfogadhat enyhítő körülményeket egyéni adottságok és lelkiismereti felelősségek szerint; azonban aki az erkölcsi törvényt hirdeti, őrzi és kezeli, annak a bűnveszély lélekharangját egyformán kell huznia a VI. parancs mindennemű átlépői fölött és sem materialista támadás, sem orvosi fölényes leintés, sem szabad morál hirdetői részéről jövő megrovás nem akadályozhatja abban, hogy amit bűnnek tanít az Egyház morálisa, arról kimondja: ez bűn, ez is, ez is...

Bűn minden nemi élvezet a házasságon kívül.

Ezek leszögezése után néhány szót a perverz hajlamok különböző megnyilvánulásairól.

1. Homoszexualitás.

A szodomai bűn (Móz. I. 19). A moráltheológia is *sodomianak* nevezi.

Ugyanazon neműek iránt megnyilvánuló szexuális vágy. (A nőknek homoszexualitását Sapphoról, a Lesbos szigetén élő költőnőről lesbosi szerelemnek hívják).

Kétféle csoportja van a természetellenes nemi ki-elégülést ilyen úton keresőknek.¹ Az egyik, aki örökletes hajlammal érkezett a világra és Isten akarata előírta szabályos nemi érintkezésre, házasságban emberteremtésre szervezetileg nem alkalmas.² A másik csoport a raffinált

¹ L. v. Csia i. m. 43. ol.

² «Nach Kretschmer und andern zeigen die Homosexuellen vorwiegend den astenisch=dysglandulären Typ, also eine Konstitution von hochaufgeschossener Schwächlichkeit mit mangelhaften

bűnözőké, vagy a természetes és erkölcsös nemi élettől valamilyen okból elzárt alkalmi rendellenes kéjkeresőké. Ezeknek szabályosan fejlődött szexualitása és a házasságban emberteremtő nemi életre a képessége is, potenciája is megvan, de vagy túlzott nemi kicsapongások okozta csömör és fásult kiéltség viszi őket a perverz nemiség útjára, vagy a börtön, internálótábor, hajósélet kényszerű megtartóztatását hitvány, gyenge akarattal nem bírják s természetellenes kielégülést keresnek. Valamennyi mély fertőben jár s a kiemelkedés útja egy: kemény önfegyelmzés, teljes nemi megtartóztatás házasságig, vagy halálig.

A homoszexualitásnak több évezredes szomorú története van különböző népeknél. Birodalmakat döntött meg és népek bukásában Sodoma pusztulása óta a különféle szexuális bűnök között mindig ott szerepelt mint lezűlesztő ok. Érdekes tudnunk, hogy a háború utáni Németországban külön klubjaik, egyesületeik, sajtójuk, könyveik voltak a homoszexuálisoknak és mozgalmat indítottak, hogy mint a nemi élet egy «megnemesedett» formája, megengedett és elfogadott legyen a társadalom és a hivatalos hatalom előtt. A nemzeti szocialista uralom aztán vaskézrel fojtotta el és irtotta ki ezt a szomorú erkölcstelenséget.

Nálunk *törvénybe ütköző vétség*,¹ sőt, ha erőszak járul hozzá, akkor büntett s a Btk. 241—242. §-ai szerint öt évig terjedhető börtönnel, halálos esetben fegyházzal büntethető.

A homoszexuálisok fajtalankodása általában egymással kölcsönösen üzőtt onánia, a legkülönbözőbb, sokszor képtelenségig elfajult izgatási módszerek kíséretében. Megrázóan szomorú példái annak, hogy az Isten törvényét

Drüsenfunktionen, wobei sowohl fehlerhafte, meist unterwertige Schilddrüsenfunktion als auch mangelhafte Thymusrückbildung eine Rolle spielen. Dieser Befund weist also auf einen deutlich infantilen Charakter der Homosexuellen hin, bei denen auch die sekundären Geschlechtsmerkmale vielfach nur mangelhaft oder entgegengesetzt ausgebildet sind . . .» (Ruland i. m. II. 337. ol.) — «. . . a homoszexualitás egy szexuális perversio, veleszületett szerkezeti rendellenesség, és pedig elkorcsosult pubertásmirigyen alapuló anomália . . .» (Nemes Nagy Zoltán i. m. 40. ol.)

¹ Büntető szankciók állnak e perverzítás fölött több más kultúrnműznetnél is. Anglia, Franciaország, Németország, Dánia, Svédország, a régi Ausztria törvénykönyveiben ott szerepelnek a mienkhez általában hasonló paragrafusok. Nálunk a törvény csak férfiakat számol; az angol, svéd, dán törvényhozás viszont a nők perverzitását a férfiakéval egyenlő módon büntette.

lábbal taposó, életkincseit szerte pazarló ember micsoda undort keltő mélységbe sülyedhet.

Szülőknek és az ifjúság nevelőinek nem szükséges ezekbe a mélységekbe belenézniök; elég néhány adatot és útbaigazítást hallaniok, hogy aztán a lelkiismeretük és a szívük szerint vigyázni tudjanak az Úr rájuk-bízta életekre.

A homoszekszuális hajlammal világra jött fiú kis-
gyermek korától kezdve rendszerint feltűnően puha és
leányos hajlamú. Játékban is, egész viselkedésében is, egész
jellege bontakozásában is. (Ami persze nem jelenti azt,
hogy minden leányos vonású puha gyerek perverz örök-
séget hozott a földre.) Ezek a leányos vonások még jobban
előtérbe nyomulnak a serdülés korában. Az édesapa gya-
nuját rendesen az kelti fel, ha a fia leányok iránt egyáltalá-
ban nem érdeklődik, még a kamaszkáknál szokásos esetben,
hiúságvezette módon sem; ha viszont feltűnően szoros
baráti viszonyt köt egy másik fiúval, akivel sülve-főve
együtt van; társaságban állandóan ugratják, húzzák egy-
mást (csak hogy egymással foglalkozhassanak), de ha egyedül
maradnak, akkor érzélgős, simogató, csókolgató puhasággal
kényeztetik egymást. Az ilyen elkülönző barátság a többi
fiú előtt kiállhatatlan s ezért állandó megjegyzések, bossz-
szantások és hol gúnyos, hol kemény kritikák célpontja.

Nevelőintézetek, internátusok vezetőinek állandó fe-
lelőssége és gondja kell hogy legyen a közösséget veszé-
lyeztető szexuális aberratio. Ha nincs kellő ellenőrzés,
fegyelem, okos szexuális nevelés és főleg komoly lelkiélet,
akkor igen hamar elterjed az onánia, a nuditások keresése,
homoszexuális vágányon kölcsönös onanizálás, és ezt más-
kép, mint a gyóntatószékben, megfogni alig lehet. Ha
aztán a megengedett gyeplővel fajtalanzkodó társaságba bele-
csöppen (és milyen könnyen belecsöppen!) egy homo-
szexualitásra hajlamos fiú, abban az onánia a szunnyadó
perverz nemi ösztönt igen gyorsan életrekelte. A serdülő-
ben élő nagyfokú szexuális kíváncsiság hamarosan hozzá-
segíti bűntárshoz, akivel most már együtt űzik bűnös és
veszedelmes játékaikat. Országjáró útaimon láttam diák-
otthont, ahol szomorú arányokat öltött a rendellenes szexuá-
lis bűnözés. Viszont láttam lelkiismeretesen vezetett és a
lelki élet gyeplőivel fékentartott és irányított diákközös-
séget, ahová hasonlóknak még csak árnyéka sem jutott el.

Leányosarcú, puha, behízeltgő modorú, nagyon kedves
fiúk rendszerint a rendellenes szexualitásra hajlamosak.

Legtöbb esetben sejtelmük sincs róla, hogy perverz hajlamok járnak bennük s ha valaki megmondaná nekik, halálra döbbsennének és keserű haraggal tiltakoznának. Eleinte rendszeren a férfias, keményvágású nevelőhöz simulnak s körötte dorombolnak. Amikor nem kapják meg tőle azt a csak nekik szóló puha szeretetet, amelyre vágnak, akkor társaik közt keresnek jóbarátot. Vagy két igen puha gyerek, vagy egy leányos és egy keményebb, férfias fiú kerül bele a partikuláris barátság hálójába. Minél többet együtt lenni, lehetőleg érinteni egymást, közelállni egymáshoz; nagyon sokat gondolni egymásra; ha különböző osztályokba járnak, akkor minden tízpercet együtt tölteni; ha az internátusban más tanteremben van a helyük, akkor érzélgős leveleket küldözgetni naponta, gyerek=fantáziával kitalált postaszolgálat segítségével; naplót írni forró vallomásokkal és időnként egymásnak megmutatni; egymást kiszolgálni, segíteni; áldozatot hozni egymásért, büntetést a másikért elvállalni, vagy vele együtt elviselni: mind az érzékes barátság apró megnyilatkozásai. A vakációk alatt szenvednek a hosszú távolléttől és nemcsak hosszú leveleket írnak, hanem meghívják egymást s a szülők engedélyével hosszabb időt hol az egyik, hol a másik családnál töltenek. Nemrégén olvastam egy ilyen átmeneti perverz barátságban élő fiú egy iskolaévről szóló négykötetes naplóját: valami megható gyámoltalanság és gyerekes szertelenség áradt minden oldaláról.

Az ideális viszonyt persze hamarosan megzavarja a mindig tagadott és elméletben fölényesen elutasított szexualitás. Egymás dédelgetése, sajnálása után «barátok vagyunk, nincs titkunk egymás előtt!» jeligével nagy lelki és testi vetkőzések jönnek és kora gyermekkortól minden erotikus élmény és emlék kicserélése. Aztán onánia. Aztán bűnre éhes keresése egymásnak kert elhagyott utain, W. C.-n, üres szobában, sőt dacolva felfedeztetéssel s a vele járó következményekkel, éjszaka egymás ágyában. Ha az egyik beteg s otthon marad, a másik okvetlenül megrándítja a lábát a tornaórán s kénytelen hazamenni. «Véletlenül» mindig összetalálkoznak s igen látszanak csodálkozni rajta. Közben lelkiéleket is próbálnak élni és maga bűnét mindegyik töredelmesen vallja; de milyen nehéz megértetni velük, hogy maga a barátságuk bűnös és veszélyes!

Felsőbb osztályba járó fiúkat már megkörnyékezik az utcán társat kereső bűn kísértése is. Néhány évvel ezelőtt

egyik nagy vidéki városunk középiskoláját valóságos megszállás alá vették homoszexuális ostromlók, akik az iskolába vagy hazafelé siető nagyobb diákokat molesztálták, bűnre hívták. Budapesten az egyetemi hallgatóság, különösen az I. évesek minden tanév elején ostromnak vannak kitéve és bizony nem egyszer az idősebb fiúknak kell kemény ököllet segítségre menniök, hogy a bűnre éhezett perverz csábítót móresre tanítsák. A főváros több ezer rendetlen szexuális életet élő férfijával sokszor a legjobb hírű, előkelő társaság látogatta helyeken találkozik össze a mitsem sejtő ifjú, aki még megtisztelve érzi magát, amikor a jóállású nagycímű úr magához hívja, itatgatja, éreklődik sorsa iránt, pártfogást ígér, és bizony nem mindig van meg benne az egyiptomi József ereje, hogy a csábítónak ridegül ellenálljon.

Szülőknek, nevelőknek minderre gondja kell hogy legyen. Ezért fontos, hová adja fiát az édesapa, ha Pestre az egyetemre küldi; fontos, hogy a középiskolás fiú lelkiatyja a búcsúzáskor levelet adjon a diákjának valamely személyesen ismert papjához az egyetemi városnak s adja át neki a lelki fiát további vezetésre. Otthonból-otthonba (kollégium!), lelkiatyai kézből lelkiatyai kézbe vándoroljon az ifjú. És a látogató édesapa ne csak az indexet nézze: kollokvál-e a kölyök? — ne csak a ruhatárát vizsgálja: nem tette-e zálogházba a télikabátját? — hanem figyelme legyen arra is, hová jár társaságba, kik a barátai, hol és hogyan szórakozik, hová jár tánciskolába, milyen családok zsúrojaira néz fel, milyen bálókba megy el és kikkel találkozik ott... Egyetemista korban az átmeneti homoszexualitás idején túl vagyunk már; ilyenkor a fiú sorsát már egy-egy kisleány szemei előtt táncoltatja és a normális szerelem útját vágja minden természetellenes kilengésnek. Mégis a szülőknek gondja legyen erre, mert az ő felelősségükkel szemben a «hátha?» és a «talán?» is komoly tényező.

A történelem igazolja, hogy dekadens népek egyik sírásója a homoszexualitás volt. Olvassuk el Szent Pál apostol a rómaiakhoz írt levelének 1. 26—27. sorait és megértjük, hogy a perverzitás elleni küzdelem már az ifjúság nevelésénél: nemzetmentő szent feladat. E küzdelem harcosai: szülők és nevelők öntudatosan s az ifjúság öntudatlanul.

2. Pederasztia.

Kettős jelentésű szó. A cynaedismus, paedicatio jelentést¹ félretéve, minket most inkább a paedophilia² értelemben érdekel. *Férfi érzékies vonzalmát jelenti ifjúhoz, fiúhoz.* Mellékága a homoszexualitásnak. Az erőszakos pederasztia rendőri büntetőtörvény árnyékában áll.

Serdülőkorban (az átmeneti homoszexuális jelenségek³ nál említettük) előfordul gyerekek emberek rajongó ragaszkodása és hozzásimulása nevelőhöz, tanárhoz, intézeti prefektushoz. — Itt most nem a gyámoltalan kisfiúk kis-macskás, hízelkedő odasimulására gondolok, akik először kerültek el a szülői háztól és nagy elárvultságukban a velük foglalkozó felnőttben édesapa helyettesét látva, bizonyos támaszt kereső ragaszkodással fordulnak feléje. Nem is nevezném pederasztianak, hiszen minden rendellenes érzéstől teljesen mentes, a nevelőnek bizonyos gyengéd, édesapai törődését ezekkel a kisfiúkkal; hiszen édesapai készségek minden fiatalemberben természetsszerűleg ott szunnyadnak és a hozzájuk menekülő, rájuk bízott apróságokra védőszárnyat terítenek. Mégis nagyon vigyázzon a fiatal nevelő a gyengédség külső jeleivel (ölelés, csók, símogatás, ölebeültetés), mert ha szubjektíve minden érzékiségtől mentes is, könnyen kellemetlen vádak középpontjába kerülhet.

Serdülőkori fiúval szemben ez az édesapai gyengédség a nevelő részéről már pusztán lelki odahajlás legyen, hogy érzékies közeledésnek a gyerek részéről éppúgy, mint a maga részéről, útját vágja. Házasságra hosszan váró fiatalok, vagy coelibátusban élők komoly lelkiismeretvizsgálással ellenőrizték magukat naponta, nehogy a bennük felhalmozódó protektív készség és gyengédségerő gyanút keltethető módon keressen érvényesülést. Az internátusi előljáró még nem zárkozhatik el bizonyos gyengédségek elől a gyereknép kezelésében (betegek, szomorodottak), hiszen ő édesanyját is helyettesít, és bizonyos időre van szüksége, hogy a fiút önállóvá és keménnyé nevelje, gyengédségre rá nem szorulóvá; — azonban például a cserkészvezető vagy bármely ifjúsági egyesület vagy mozgalom nevelője semmi-

¹ Coitus in anum viri vel adolescentis.

² «In genere omnis concubitus masculorum hoc nomine designatur, sensu stricto tamen actus sexualis vi perfectus in pueris intelligitur. Dicitur etiam paedophilia.» (Török i. m. I. 201. ol.)

féle símogató gyengédséget nem adhat a fiúknak. Ő pán= célba öltözött kemény férfi legyen, keménységgel és kemény= ségre neveljen.

3. Szadizmus.

Régi neve algolagnia; Krafft=Ebing nevezte el de Sade marquis nevére szadizmusnak. Olyan kóros nemi ösztön, amikor a mások bántalmazása, kínzása okoz kék= érzést.

*Krafft=Ebing*¹ a következő lélek= és élettani magyará= zatát adja: «A kékérzés éppúgy, mint a harag, az exaltatio egy=egy állapota, az összes psychomotorikus sphaerák ha= talmas izgalma. Ez olyan ösztönt vált ki az illető felizgató objektummal szemben, hogy lehetőség szerint a legintenzívebb módon reagáljon... A szenvedély tetőfokán meg= nyilvánuló ez a fájdalomasságot okozó vágy bizonyos esetek= ben komoly bántalmazássá, az áldozat megsebesülésévé, sőt meggyilkolásává is fajulhat... A szadizmus tehát tulajdonképpen nem egyéb, mint a pszichikai vita sexualist kisére jelenségeknek kóros fokozódása...»

*Ruland*² írja a perverziókról tárgyaló fejezetében: «Nemi kékérzés és testi fájdalom között titokzatos, tudat= alatti összefüggések vannak... Az orgasmus nem tiszta kékérzés, hanem mámoros állapot, kéknek és kelletlenségnek keveréke. Az élet továbbadásának természetadta célja meg= követeli, hogy a detumescentiát lehető erős pszichikus feszültség előzze meg...» — Hivatkozik az állatvilágra, ahol lelki kapcsolódás nélküli tiszta testi ösztön keres érvényesülést, s ahol a megtermékenyítő aktus előjátéka hosszantartó játék, sőt erőszakossáig menő támadó= vé= dekező harc. Az embernél az ösztön fölött lélek az úr s az előkészítés gyengédség és szerelem, minden kegyetlenség= motívum nélkül.³ Ahol viszont az embernél lelki gátlás

¹ I. m. 74. ol.

² I. m. II. 341/42.

³ «... voltak idők, sőt vannak népek, melyeknél ma is brutális erőszak, elrablás, sőt botütések, melyek a nőt védekezésétől meg= fosztják, helyettesítették a nőhódítás mai formáit...» (*Krafft=Ebing* i. m. 75. ol. jegyzet 3.) Az elrablás a magyar népszokások között is szerepelt. A falu figyelője ismételtelen lát eseteket, ahol a nő sűrű megverése hozzátartozik a szerelem bizonyításához (és valószínűleg az inger emeléséhez).

nélkül érvényesül a test ösztöne (kényszerű megtartóztatás esetén, alkoholistáknál, psychopataknál), ott fokozott durvaságok fordulhatnak elő. Ez még nem sadizmus. «Der echte Sadismus hat auch eine psychologische Komponente, die sich dadurch kennzeichnet, dass an Stelle von Liebe und Zärtlichkeit die Lust an dem wehrlosen Leiden des Opfers als Hauptmotiv erscheint und den Trieb erst auslösen muss oder begleitet, ja sogar vollwertig erscheint, so, dass eine gegenseitige Betätigung gar nicht verlangt wird.» — És valamivel később: «Auch kann es symbolisch-sexuelle Handlungen sadistischer Art geben, deren geschlechtlicher Charakter, den Ausübenden gar nicht bewusst, im Unterbewusstsein der Seele verankert ist. Z. B. Kindermisshandlungen . . .»

Említettük a gyermekévekben fel-feltűnő szadisztikus vonásokat egészen normális lelkű és fejlődésű fiúknál, amelyek a nemi érés idején eltűnnek. Spranger¹ beszél egy gyermekkori élményéről, midőn az iskolatársak egymás verésében találták élvezetüket. Dickens «Nikleby Miklósnak» iskolamestere éppúgy, mint a «Copperfield Dávid» intézeti vezetője sadisták; az irodalomban elég gyakran bukkan fel ennek a perverzitásnak árnyéka. — Egy-egy forradalmi megmozdulás olyan, mint a forgószelel: felkap és magával sodor rengeteg port, levelet, szemetet. A mi történelmi évtizedeinkben forradalmi mozgalmak forgószelelben igen sok, különben ismeretlen élő szadisztikus hajlamú ember került felszínre; ezekből lesznek a vallatók, terroristák, törpe zsarnokok. (Gondoljunk Szamuellire és hőhéraira!). Normális időkben ezek elhúzódnak a törvények medrében hömpölygő élet felszíne alá és ha valami elő nem sodorja onnan, nagyrészt észrevétlenek is maradnak.

Szadisztikus hajlam komoly akaratneveléssel erősen befolyásolható; *intenzív lelki élet egészen elnyomhatja és veszélytelenné teheti*. Állandó küzdelem jár vele, de normális élet az emberi közösségben. Gyóntatószékemen átment néhány ilyen beteges hajlamú fiú és férfi; magam tapasztalásából mondom, hogy aki küzdeni tud és a kegyelemmel élni, az uralkodni tud az ilyen irányú perverzitáson.

¹ I. m. 122. ol. «Ich erinnere mich aus meiner Schulzeit einer höchst peinlicher Epoche, in der meine ganze Klasse mit einzelnen Mitgliedern Prügelexekution vornahm . . .» — L. Márai Sándor: «Egy polgár vallomásai» c. regényében a gyerekek «Király és rab-szolgá»-játékát.

Egyszer le kellene ülnie egymással szemben az orvosnak, kezét az emberi testen tartva, és a lelkeket vezető papnak: összevetni elárulható tudásukat ezekről a nehéz határkérdésekről és komoly felelősséggel megállapítani, hogy hogyan lehet és hogyan kell vezetni és gyógyítani a tévutak vándorait. A két tudomány és az általuk képviselt erők és lehetőségek harmonikus együttműködése óriási hasznára lenne az emberiség tévelygő, szerencsétlen embercsoportjainak. Ha a pap és az orvos a nagy kérdőjelek megoldására együtt indulhatna! . . .

4. Mazochizmus.

Olyan kóros nemi ösztön, amikor az elszenvedett fájdalom okoz kényszeret.

Ez a név is Krafft=Ebingtól származik, aki Sacher—Masoch, perverz regények írójának nevét adta a perverzitásnak.

A mazochista perverzitását rendszerint kora gyermekkorban (5—6—8 éves korban) elszenvedett vagy látott verési jelenet váltja ki; különösen a szenvedő félnek a tehetetlensége és megalázott helyzete izgatja, amidőn szenved, könyörög és kénytelen túrni az atrocitást. Nem a normális embert teszi mazochistává az ilyen élmény, hanem a neurotikusnál, pszichopatánál aktiválja a benne születése óta pihenő hajlamot. Megaláztatás, kiszolgáltatottság, önmaga teljes alávetése zsarnoki akaratnak: ilyenforma elképzelések jelentik a lelki motívumokat; a gyakorlatban verésjeleneteket igyekszik meglesni, magát vereti pajtással, vagy rabszolgát játszik és eltúr mindenféle gyermekkegyetlenkedést.

Miután a mazochizmus lényegéhez tartozik a perverzitásban szenvedőnek passzív szerepe, viszont aktív szereplőt: kínzót, zsarnokot nehezen találhat, azért a «kemény parancs» tévelygőinek ez a fajtája még az eddigieknél is sokkal jobban a fantáziájában éli ki a kényszerést kiváltó jeleneteket;¹ a fantázia képeitől felizgatva aztán onanizál. Szadistánál és mazochistánál rendes körülmények között nagyjából a gondolatviláguk a perverz cselekmények színtere. A két természetellenes jelenség sokszor egymással kapcsolatban fordul elő egy személyben.

Vigyázzon a nevelő arra, hogy neuropatikus hajlamúak=

¹ Ruland i. m. 342—44. ol. — Krafft=Ebing i. m. 110. kk. ol.

nál, ha a nemi érés normális fejlődését, akár félelem és aggodalom, akár külső kényszerítés mesterségesen elnyomta (pl. helytelen vallásosságban, helytelen aszkézissal, a félelem pedagógiájával nevelt fiúknál), maradandóan beidegződhetnek ilyen mazochisztikus képzelgések, sokszor teljesen tudat alatt, sokszor vallásos, aszketikus színezettel. Sem a gyóntatószék, sem a vezető és irányító nevelés meg ne engedjen önkínzó önmegtagadásokat, önmaga büntetését, a test mortificatioját, ostromozást, mert soha nem tudhatni, nincs-e mögötte tudatalatti perverz hajlam. A XIII—XV. század flagellánsait a Krisztusért való szenvedésvállalás és nyilvános vezeklés gondolata mozgatta; később erősen elfajzott a mozgalom; mazochisztikus hajlamú önkínzók csatlakozása is egyik oka volt annak, hogy a konstanzi zsinat elítélte. Ha egy serdülő gyerek önként vállal szenvedéseket bizonyos nemes célért, vagy testi büntetést a barátjáért, akkor a nevelő ne elégedjék meg azzal, hogy a lelki nagyságot csodálja benne, hanem csendes komolyan kísérje figyelemmel, nem tudatalatti perverz hajlam közrejátszása mozgatta-e a nagylelkű vállalkozásban. *Gyóntatók, nevelők, szülők soha nem adhatnak fel önmaga=kínzását elégtételként vagy önmegtagadási gyakorlatként.*

A mazochizmus sokféle mellékágával és kombinációival itt nem foglalkozunk. Itt is, mint minden szexuális aberrációnál szól a szülőknek, nevelőknek a figyelmeztetés: megbízható orvossal és lelkiatyával bizalmasan megbeszélni az esetleg észlelt gyanús jelenségeket és komoly akaratneveléssel, kegyelmi étellel edzeni a fiút. A perverz hajlam nem gyógyítható, de visszagombolyítható az akarat által elnyomva tartott készségek raktárába úgy, hogy sem idegileg, sem lelkiismeretileg bajt nem okoz. A küzdelem legfontosabb iránya: a képzelet megnevelése.

5. Exhibitionismus.

Szorosan véve nem az előbbiek folytatása, hiszen teljesen normális szexuális fejlődés mellett, kifogástalan életmód keretében is felléphet bizonyos időszakokban. Szó esett róla már a gyermekkori szexualitásról tárgyaló fejezetben.

Mutogató ösztön,¹ amely főleg férfiaknál és fiúknál

¹ Krafft=Ebing i. m. 390. kk. ol. — Ruland i. m. 345. kk. ol.

jelentkezik, nőknél a legnagyobb ritkaság. *Beteges hajlam a nemi szervek mutogatására és ezáltal másokban megbotránkozás keltésére.*

Psychopathikus jelenség, mert az emberben olyan ösztönnösen erős szégyenérzet és szemérem félretevésével viszi nyilvánosság elé azt, amit mindenki más, még a «kemény parancs» tévelygői is, rejtteni és titkolni igyekeznek. Idióták, skizofrének, gyengeelméjűek, epilepsziások perverzítése; paralitikusnál is, alkoholtól degenerált egyéneknél is előfordulhat.

A perverzítás rabját időnkint erős nyugtalanság fogja el, amely a nyilvánosság elé, emberek közé úzi. Fiatal lányok megpillantása ellenállhatatlan ösztönerővel kényszeríti, hogy genitáliáit feltakarja és mutogassa; az ideg orvos szerint attól a pillanattól kezdve, hogy ez az ösztönös inger elkapta, nem beszámítható többé, szabad akarata nem ura tetteinek s erkölcsi felelőssége is többé-kevésbbé kikapcsolódik.¹ A bűn magva azonban ott van, ahol-még teljes az erkölcsi beszámíthatósága: amikor a motorikus nyugtalanság első jelentkezésekor még ellenállhat és bezárkózhat, hogy az egyedül lét ártásmentesen futtassa le az ösztön támadását. — Az orvos szerint castratióval gyógyítható, viszont ez Isten V. parancsába ütközik.

A nevelőt érdekli a kis óvodások és kezdő elemistáknál az iskola W. C.-iben már tapasztalt jelensége a vetkőzésnek és nemi szervek mutogatásának. Érdekli az exhibitionizmus bizonyos szellemi ágának tekinthető (de nem perverz idegrendszerből származó) jelenség, hogy éretlen gyerekek, vagy primitív gondolkodású, durva férfiak a W. C.-k falait ocsmányságokkal írják és rajzolják tele. Ahol családban vagy intézetben lelkiéletet élnek a gyerekek, ott ez a durva szexualis jelenség nem fordul elő. Mert a lélek úr a szellemen s az egészséges lelkiismeret, jó ízléssel párosulva, megvédi az embert sok rút kilengéstől.

Fetisizmus, (tárgyakhoz kötött szexuális, rendellenes kéjérzet), *szatiriazis* (kielégíthetetlen éhségű nemi ösztön a férfiagnál), *nymphomania* (ugyanaz a női világban), *bestialitás*, (szadisztikus állatkínzás), és egész sora a nemi perverzításoknak nem találhat helyet ebben a könyvben, mert a gyerek fejlődésével és a kamaszkori problémákkal közvetlen kapcsolata nincsen. Egyik-másik előfordul a gyóntatószékben

¹ Ruland i. m. 346. ol.

(a sokat tapasztalt orvos maga is megdöbbenne, ha úgy tudná, hogy a gyóntatószékben életnek és emberi lelkeknek, de rettenetes tragikumoknak és szenvedéseknek is micsoda mélységei nyílnak), — de a szülő és a nevelő nem fog kapcsolatba jönni velük. Minden feltűnő és rendellenesnek látszó jelenségnél nem szabad sajnálni a fáradságot és nem szabad szégyenkezni: orvoshoz és lelkiatyához menjen a szülő, hogy bizalmas beszélgetésben választ kapjon a lelkét ijesztő, gyötrő kérdőjelre.

Befejezésül álljon itt a többször hangoztatott hatalmas tény: *hogy komoly akaratnevelés és kegyelemmel dolgozó lelkiélet ha gyógyítani nem is tudja, de ártalmatlanná tudja tenni a nemi preverzitásokat is.* Bizalom kell és Istenbe kapaszkodás.

Barátság

Vajaskenyérrel kezében udvarra megy játszani a kisfiú. Táskával a hátán, komoly arccal indul iskolába a másik. Kamaszka hóna alá csapja a könyveit és amint kilép a kapun, füttyrészve körülnéz, nem jön-e valamelyik osztálytárs vagy pajtás, akivel a gimnázium kapujáig jól el lehetne csevegni. Az egyetemista tegnap érkezett Pestre s ma már ismerkedik és egy hét múlva hozzátartozik valamelyik kompániához . . .

Jönnek otthonból, magánosságból s beleolvadnak hozzánk hasonlók közösségébe. A közösség felszívja őket, de nagyon hamar kialakul egy kisebb csoport, amely közelebb áll hozzájuk, mint a többi. S akik egyformán hangolt lelkűek, azok ösztönszerűen egymásra találhatnak.

Marczell egyetemi professzornak, aki tizenhét éven át volt igazgatója a legnagyobb egyetemista kollégiumnak, híres gondolata volt a *«hólyag=theoria»*. Év elején feljönnek a «golyák» az ország minden részéből. Soha nem látták egymást, nem tudtak egymásról. S három nap múlva már csoportok alakulnak s csodálatosan megtalálják egymást az egymásnak valók: lelkiember a lelkiéletet élővel barátkozik, komoly szellemi igényekkel jövő a szellemileg hasonlóképpen igényessel, könnyelmű pillangó a másik pillangóval, csibész a csibésszel . . . Mint amikor vizes edénybe dobok különböző fajsúlyú tárgyakat s azok a különböző rétegekben találkoznak össze: súlyosak a fenéken, mások a víz alatt lebegve, a hólyagok a felszínen. Csodálatos lelki vonzóerő válogat és húz egymáshoz együvé tartozókat . . .

Barátság. Nagy szó. És hatalmas ténye a fejlődő fiú életének.

Nem gondolok most a *pajtáságra*. Felületes, külsőségek fűzte viszony a kisebb fiúk között; lelki közösség nélkül fűződik és észrevétlenül, fájdalom nélkül szakad meg, ha a külső körülmények változnak.

Jó viszonyban élő családok kis gyermekei gyakran találkoznak s játszanak együtt. Pajtások. De ugyanakkor más játszótársak is vannak: közös bérház udvara; találkozások a parkban, ahová naponta sétálni járnak; megcsodált közös ismerős: egy repülő, egy futballista, akiről jólesik elbeszélgetni s eldicsekedni. Egy osztályba járnak, egy úton mennek iskolába, egy padban ülnek. Ugyanazokat a játékokat szeretik, ugyanazt a sportot üzik, ugyanabban a farkasfalkában vagy gárdában vagy cserkészcsapatban dolgoznak. Viszont milyen nyomtalanul tűnik el az életünkből egy pajtás, akinek szülei elköltöztek a bérházból más kerületbe, egy osztálytárs, egy gárda-tag!¹ Még ha valami szellemi érdeklődés terén is találkoztak: közösen gyűjtöttek bélyeget, könyveket cseréltek, együtt sakkoztak, akkor vannak összefűző személyi élményeik s akkor kissé mélyebb a kapcsolat és fáj a válás; vissza is emlékeznek egymásra és hiányoznak egymásnak.

A pajtások közötti laza kapcsolatot mutatja nemcsak az, hogy a közösségbe nem kettő, de 8—10 fiú is tartozhatik, hanem az is, hogy nincs és nem is igényük a teljes lelki harmónia. Versengés, irigység, egymás félretolása vagy terrorizálása, egymásra való árulkodás mindennapi jelenségek lehetnek s a kötelék mégis megmarad. Kifejlődik közöttük bizonyos összetartás, szolidaritás; titkaik vannak, amelyekért szenvedni is készek s az árulót irgalmatlanul kizárják maguk közül.² Sok gyerekromantika fűződik össze az ilyen pajtási csoportok élete köré. «A Pál=utcai fiúk» regényes meséje más alakban hányszor valósul! S ha akad közöttük, aki egységes célkitűzéssel irányítani tudja a csoportot, akkor a «banda» mint egységes szerv lép fel és komoly társadalmi tényező lesz belőle.³

¹ P. Olasz P. i. m. 86—87. ol. — Ohmacht i. m. 142. ol. — Bühler i. m. 40, 167. ol.

² P. Olasz i. m. 87. ol. És Olasz: Pajtáskodó fiúk a praepuebertas-korban.

³ A rendőrséget többször foglalkoztató kiskorú betörő=bandák ilyen pajtási csoportok, akiket egy közülük kiemelkedett vezető a bűn útjára visz romantikus vagy anyagi alapon.

Az ilyen kis fiúközösségek átépítődnek, vagy újjáépítődnek a serdülés korában is. Nem szabályok, paragrafusok tartják össze őket, hanem közös élmények. *Óriási az élmények összekötő ereje!*

A csoportoknak vezére nő: közülük magaslik ki valaki, bizonyos szempontból a többinél különb és választás nélkül, valami hallgatólagos megegyezéssel átveszi a vezérkedést. Érdekes megfigyelni, hogy *a fejlődés éveinek emelkedésével mennyivel más és más típusú fiúk lesznek a pajtáscsoportok vezetői*. Kisfiúknál a legvidorabb, legjátósabb, legügyesebb. Tízéveseknél és ezután, a praepubertas korában már a bátorság, önállóság, letorkolási készség és bizonyos csibész-elevenség is szerepet játszik. Aztán a sportbeli ügyesség, erőfölény imponál. A kamaszkor közepe hoz egy korszakot, amikor a legmocskosabb szájú, vagy a nemi kérdésekben legjobban «felvilágosított» fiú mindenkit félremar és sokszor rossz irányba löki az egész csoportot. Amikor a leányok iránti érdeklődés általánosan ébred, akkor a legjobban öltözködő és társadalmi érintkezésben legbiztosabb, esetleg a dandy lesz az irányító, aki nagyzó főlénnel imponálni tud a régi pajtásai előtt. De már a nyolcadikos korban a szellemi fölény tör előre s a legintelligensebb, vagy a legszellemesebb, esetleg a legcinikusabb emelkedik vezéri méltóságra. Változnak, jönnek és eltűnnek a vezető egyéniségek; nagyon ritkán sikerül egy fiúnak a kamaszkor viharán át megőrizni a régi vezérségét.

A nevelő számára fontos a pajtási csoportok szellemének és a rájuk hatással levő vezető fiúknak ismerete. *A vezetőn át ugyanis befolyásolni tudja az egész csoportot*. Csak el ne ügyetlenkedje a dolgot és ne tegye bizalmasává a vezérfiút, mert az rögtön megkapja a «nyaló», «spicli» nevet és oda a vezérsége.

Barátságáról beszélve, nem gondolok a *cimboraságra*. Ennek a szónak mellékíze van: benne van a rosszra csábítás és rosszban összetartás lappangó ténye. Ez már az idősebb fiúk világa. Kártya, bor, kávéház, kalandok, zálogház, bűntanya körvonalai állnak a háttérben. Nincs lelki közösség, sem lelki igény; együtt tervezett vagy együtt átélt «tilos» kapcsolata és a közös titok az, ami összeköt. Igaz, hogy nagy és tartós kapcsolat, mert még ha összevesznek és utaik szétválnak, akkor sem árulják el egymást, hanem őrzik hűen a közös titkot. Cimboraság fejlődik a kis kültelki elsodortjaiból a nagyvárosi társadalomnak. Javítóintézetek és átmeneti ott-

honok is nem egy esetben látták később kitudódó cimboraságok lassú kiépítődését.

Messze mindezek fölött áll azonban *a fiúk igazi barátsága*.

Kibontakozási ideje a serdülőkor kezdetén érkezik meg.

Amikor a fiú „fészekhagyóvá” lesz és beáll a nagy lelki elszakadás a családi otthontól, amelyről korábbi fejezetben részletesen tárgyaltunk. A szexuális érdeklődés még nem fordul a leányok felé, a szerelem ideje még messze van. A fiú ott áll elhagyatottan, lelki nagy egyedüllétben és keres valakit, akiben megértőjét, támaszát, kiegészítőjét álmodja meg. Mert *az ember soha nem élhet egészen magára hagyva*. Az elárvult emberek a legszerencsétlenebbek. A pubertás koráig kielégíti tudatalatti nagy szociális vágyát a család: szülők, testvérek; a serdülőkor állítja oldala mellé a jóbarátot; aztán jön a szerelem, azután a teljes kiegészülést meg-hozó házasság.

Belső lelki igény hajtja a fiút jóbarát keresésére, aki köré romantikus kiegészülés-vágyai fűződjenek. Lehetőleg vele egykorú és hasonló gondolkodású fiút keres.¹ (Érdekes: szívesen pajtáskodik kisebbekkel is, akik között vezető szerepet játszhat; szívesen símul az idősebbhez, akinek vele való kapcsolata rendkívül imponál neki és — úgy hiszi — imponál mindenki másnak; de lelkéhez közel álló, megértő jóbarátot a vele egyvívásúak között keres.)

«... Viel eher schliesst er sich dagegen Alters- und Standesgenossen auf, ja es entsteht in dieser Zeit ein heisses Freundschaftsbedürfnis, das durchaus nicht sexuell einzuschätzen ist, wenn es auch solche Gefahren in sich bergen kann.»²

Bühler³ S. egészen téves úton jár, amikor a fiúbarátságokban homoszexuális hajlamok érvényrejutását keresi. Normális fiúknál — (és a fiúk legnagyobb százaléka mégis csak normális!) — az esetleges átmeneti homoszexuális színezetű jelenségeken ebben a korban már túl vagyunk; a barátsághoz pedig sem szerelemnek, sem perverzitásnak semmi köze sincsen. — Sprangert⁴ csak az «erotikus» szónak sajátos

¹ Hoffmann i. m. 174. ol.

² Ruland i. m. II. 55. ol.

³ I. m. 40. ol.

⁴ «Die Freundschaften von Jünglingen unter sich ... tragen in der Regel und gerade bei den Naturen von reichem Leben einen erotischen Grundzug.» (I. m. 93. ol.)

használata menti meg attól, hogy ő is tévedésbe essék, amikor a serdülőkori fiúbarátságokat általánosan erotikusnak mondja. — E téren *Hoffmannak*¹ van igaza: «Für den gesunden Jugendlichen ist es ein unerträglicher Gedanke, seine Freundschaftsliebe irgendwie in Beziehung mit geschlechtlichen Regungen zu bringen.» — Az igazi nemes fiúbarátságokra mindig feltűzhető a Walter Flex-féle jelszó: «Rein bleiben und reif werden.»²

«Voltaképen a serdülés korában nyeri a barátság igazi értelmét és méltóságát. A befelé fordulás, az öntudat és személyiségtudat kifejlődése s a magánosság érzése teremti meg a személyes barátság feltételeit. A közlődés igényének erős érzése sokszor tudatosan sarkalja a serdültöt a barátság keresésére.»³

A serdülés korának elején a barátság a fiú előtt a legnagyobb ideál. A kamaszbarátságnál «az ember egyáltalában nem úgy veszi a másikat, amilyen valóságban, hanem magasan önmaga fölé emeli.» — Valami nagyon nagyot vár a barátjától (Spranger⁴ szerint: «Man fordert von ihm das Absolute.»); idealizálja alakját, beleálmodja saját maga felsőbbrendű vágyát önmagáról; második, igazibb énjét keresi benne és teljes lelki harmóniát és megértést vár. «Két test, egy lélek», az ideális barátság meghatározása a maga igazában nem valósulhat a serdülőkorban, de a fiú hisz benne, és barátsága addig tart, míg ez a hite áll.

Persze, hogy megvan a veszélye annak, hogy érzéki vagy érzélgős kapcsolat holtvágányára tolódik át a fiúbarátság. Persze, hogy megjelenhetnek a puha gyengédségek, epekedő hosszú levelek, féltékenység mindenki mással szemben, aki a jóbaráthoz közelállónak látszik, és vigasztalhatatlan fájdalom, ha el kell válniok egymástól. De ezek nem az igazi értelemben vett fiús barátságok. Ott nemes és ko-

¹ I. m. 177. ol.

² «Freundschaft soll weder Bindung, noch Liebe sein. Wo Freundschaft unter der Abwesenheit des Freundes leidet, ist sie Liebe, wo sie den Freund kritiklos nachahmt, ist sie Bindung. Freundschaft soll sich mit der Gemeinsamkeit der Interessen und der Lebensgewohnheiten begrenzen. Freunde können gemeinsam lernen und reifen. Sie können auch gemeinsam gebunden sein, vielleicht sogar gemeinsam lieben, aber nicht einander, sondern miteinander.» (Cimbal. i. m. 207. ol.)

³ Henn. Pädag. Lexikon der Gegenwart. I. 1930. (Ohmacht idézett cikkében.)

⁴ Spranger i. m. 93—94. ol.

MARTON-2:
1939.

moly megbecsülése a másik jó tulajdonságainak, egymás hibáinak komoly szemmel látása és rájuk való figyelmeztetés által egymás nevelése, áldozatos törődés egymással, a jó barátoknak komoly emelése biztosítja a kölcsönös jó hatást. A tekintély krízisének ebben az idejében a jóbarátja sokkal többet elérhet a fiúval, mint akár a szülők, akár a nevelők. Nem egy fiú esett volna ki a kezemből, ha a jóbarátját fogantyúnak nem tudtam volna felhasználni.

Az ilyen kamaszkori barátságok értékesebb része nem enyészik el a kamaszkor elmúltával, hogy átadja helyét a fiú lelkét sodró erővel megragadó szerelemnek, hanem megizmosodva fejlődik tovább és lesz belőle *egész életen át kitartó férfibarátság*. Nem is csoda: életük legerősebb iramú szakaszán egymás számára majdnem mindent jelentettek; élmények, gyötrődések, ambíciók, lélekbe mélyedések és kristálytisztá őszinteség kötötte őket össze; részei lettek a másik életének s abból ki nem szakíthatók.¹

A fiúk hivatásos nevelői számára nem közömbös az, hogy kivel barátkozik a gyerek és hogyan bonyolódik a barátság. Itt a lelki felelősséget érző pedagógia magasan felette áll a freudisták tisztán anyagelvű felfogásának. Borzalmas a Stekel-féle mondat:² «Helytelen, ha a szülők kifogásolják a barát megválasztását és féltik a fiúkat attól, hogy a «meg nem felelő barát» elronthatja a gyerek karakterét . . .» Bizony elronthatja, egész életére tönkretelheti!

Helyes és igaz az, hogy a szülők pozitíve ne nyuljanak bele a fiúk barátkozásának kérdésébe, vagyis: ne ők mondják meg, kivel barátkozzék. A barátság alapja a lélek rokonszenve; ezt szülői paranccsal megteremteni nem lehet. Ámde igenis felelősek a szülők és a nevelők azért, hogy negatíve, ellenőrző, válogató és tiltó módon beleszóltak-e a serdülő fiúk barátkozásába? A gyereket rokonszenven vezető, barátja alakját idealizálja; nincs helyes szemmértéke és emberértékelése, könnyen kerülhet szorosabb érintkezésbe olyan fiúval, akinek egyénisége vagy helytelen felvilágosított volta nem lenne szerencsés hatással rá. Ilyenkor az édesapa nem szigorú tilalommal (a megnemértés korszakában ezt ellenséges aktusnak érezné a fiú és még jobban odaszorulna a

¹ «... innerlich kommt man nie ganz voneinander los. Es hängt zu viel vom Besten der eigenen Seele daran.» (Spranger i. m. 95. ol.)

² Üzenet az anyáknak. III. 13. ol.

barátjához), hanem okos, komoly beszélgetés keretében megértetéssel és rábeszéléssel igyekszik őket verni a fia és annak rontója közé. Az internátus pedagógusa pedig hol «leéget» egy-egy vezérkedő fiút, hol csendes beszélgetéssel húz ki valakit a másiknak karmaiból.

Fiúk és leányok barátságában én nem hiszek. Kisgyerekkorban a fiúban sokkal nagyobb a nyers erőfölény és kevesebb a lovagiasság, hogysem kislányt komolyan a barátságába zárhatna; itt legfeljebb pajtásságról lehet szó. Ugyan csak pajtáság mehet tovább a serdülés évein át, bár esetlenség, belső küzdelmek, az Én-találás szubjektív élményei még ennek is legtöbbször útjában állnak. Stadler Frida, a leánylelkek nagy ismerője egyszerűen elintézi a kérdést:¹ «... hogy serdülőleányka hogyan viselkedjék kamaszfiúkkal szemben, az igazán nem probléma: sehogy se viselkedjék, nyughasson. Tanulják meg leckéiket és szórakozzanak osztálytársaikkal: fiúk a fiúkkal, leányok a leányokkal.» Pajtáságot serdülő fiúk és leányok között Stadler is el tud képzelni, de csak úgy, ha egykorúak, ha kisgyerekek koruk óta együtt nőttek fel, ha a családok szorosabb jó viszonyban vannak. Ez előfeltételek mellett is csak akkor azonban, ha «... nem játszottak el diákromantikát és most sem jelennek egymás számára flörtöt, vagyis nem viselkednek egymással szemben szentimentálisan, érzelmesen, pusztán azért, mert nincsen kéznél másvalaki.» Végül fontos ismertetődjel, hogy többen vannak így pajtások és nem történik meg köztük elkülönülés.

Férfiak és nők közötti barátság elvileg nem lehetetlen dolog; a Philothea sorol fel a szentek életéből ilyen mély, szent barátságokat, azonban ezek nem az ifjúkorban kötődnek, hanem egészen érett korban és csak kivételes emberek között lehetségesek úgy, hogy ment maradjon a viszonyuk érzelmes motívumoktól s át ne hajoljon szerelembe. A fiatal-ság ilyen barátkozására vonatkozólag megint Stadler² írja helyesen: «... nem az ifjúság részére találták ki az ilyen barátságokat. Minden kornak megvannak a maga életformái és a dolgok rendje szerint a másnemű ifjúság egymáshoz való mélységes érzelmei a szerelem természetes formájában jelentkeznek az ifjúkorban. Amilyen nevetségesek mindkét nembeli öregek, ha bizonyos koron felül szívügyeik vannak

¹ Valaki vár engem. 45. ol.

² U. o. 48. ol.

és másodvirágzanak, éppoly természetellenes, beteg dolog, ha fiatalok barátságról mesélgetnek . . .”

Befejezésül az Őszövetség bölcse mondja meg, milyen magasan áll és milyen nagy érték az igazi barátság az ember életében:

„A hűséges barát erős menedék,
Ki ilyenre akad, kincset talál!
Az igazi barátnak nincsen mása,
Hűsége értékét nem lehet mérni arannyal, ezüsttel!
A hűséges barát élet és halhatatlanság írja;
Azok találják meg, kik féltik az Urat.
Ki fél Istentől, jól barátkozik is,
Mert amilyen ő maga, olyan a barátja is”.

(Jézus, Sirák fiának könyve 6, 14—17.)

Szerelem.

Épülő ház mellett gyerekek játszanak.

Komorképű munkások követ köre tesznek, jól összeragasztják, mert száz évig kell tartania a háznak; több százan fognak lakni benne. A homokdombon gyerekek alagutat fúrnak, várat építenek, egy fiú a téglából vonatot csinált, egy kisleány kuglófot süt a masinista számára . . .

Az élet komoly, nagy valóságaival naív játékot játszik a gyerek.

Igy a szerelemmel is, amely az életnek alapvető nagy érzése, emberteremtésre szövetkező férfit és nőt összekapcsoló szent bilincse a teremtő Istennek. A gyerek mesét hallgat és eljátssza a mesét; verset olvas és regényt és tovább játszik; — és csak évek múlva sejti meg talán, hogy milyen nagy dolgokkal játszott öntudatlan.

A szerelem nem emberi érzelem, nem szenvedély és nem testi vágy. Nem emberek találták ki, hanem öröktől benne áll a teremtő Isten világtervében. Nem romboló erő, hanem konstruktív tényezője életnek és életteremtésnek.

Ember teremtsen embert . . . Kettéosztott életmagok. Petesejt a nőben, ondószál a férfiban. A kettőnek találkoznia kell, hogy az ondószál termékenyítette petesejtben meginduljon az új élet fejlődése, amely Isten kezéből közvetlen kapja a halhatatlan lelket. Az ember felelősséggel születik. Egy édesanya, egy édesapa, egy családi otthon az élet forrása és kerete. Hogy ide jussunk, két, egymásnak teremtett ember egymásra kell ismerjen; valami kell, hogy összehúzza őket, hogy érdekelje mindkettőt a másik, kutassa őt és alap-

jában megismerje, vágy támadjon benne a másikkal való kiegészítésre, egyesülésre; aztán kell, hogy valami össze=tartsa őket tovább is, testileg is, lelkileg is, mert a hitvesi hűség nem behúnytszemű elszánás és önfeláldozás, hanem szerelmes élet, sok örömmel, amelyek mind Isten kezéből jönnek. Mindezt a feladatot a Szerelem teljesíti.

A szerelem nem romantika. A lírai költő verset ír — és a vers egy pillanat hangulatát próbálja megfogni és köztünk tartani. Novellát, tárcát ír az író — és a novella egyetlen mozzanata két életnek; előzményét nem kutatjuk, folytatásával nem törődünk; akkor tesz pontot az író, amikor kedve tartja. A regényíró sok fiatal szívben melegséget támaszt, amikor leírja két szív vergődését, küzdelmét egymásért; de aztán amikor egymásra találtak, ott hamar odaírja, hogy «Vége.», mert ezután már a felelősséggel teljes élet jön és az élet nem regény és nem romantika. Az élet a történelem egy darabkája; ott mindennek van előzménye és következménye és messzenéző felelőssége.

A gyerek olvassa a regényt meg a novellát meg a verset és tudatosan, vagy (többnyire) öntudatlanul azt játssza meg kis szerelmi bohózatokban vagy tragédiákban. A gyerek regényt játszik, az élet valóságokat görget. Ezért nem sike=rülnek a gyerek játéka.

Az ifjúkori szerelem lélektanáról, felelősségéről, táv=latairól külön könyvet készülőök írni hamarosan; így itt csak néhány alapvető tényt kívánok leszögezni.

A szerelem nem testi vágy nemi kielégülésre; nem is magasztos szférákban járó testetlen, átszellemült kapcsolat. Két egész embernek: testnek és léleknek legszorosabb egybe=kapcsolódása; s míg test vonzódik testhez a nemi ösztön vonalán, lélek vonz lelket a társkeresés, kiegészülés vágyá=ban, a magasabbrendű szerepet mindig a lélek kell, hogy játssza. Meggyalázása a szerelemnek Weininger nyers materializmusa éppúgy, mint a pszichoanalitikusok beállítása, akik a felszabadított ösztön harcosai és igazságtalan meg=kötésnek tartják a morális építette korlátokat. De helytelen irányba vezetné a tapasztalatlan ifjúságot az is, aki érzelmős álmodozásban, rajongásban és rossz trubadur=dalok írásában mutatná nekik a szerelem útját. Az emberek nem testetlen angyalok, akik az ideálokat száz százalékban valósítva lebe=gnek végig az életen; de nem is ördögi kéjencek, mindenben csak bűnös élvezetet keresők.

«Valójában a szerelemnek két lényeges alkotóeleme van:

léleknek és testnek vonzódása egymáshoz. Ez is egyike azon csodálatos ellentétek egyesítésének, amelyeket Isten az emberbe helyezett, amelyek fenségesek és amelyek a tragikumnak a magvát hordják magukban az eredeti bűn óta. Test és lélek . . . sokszor ellentétes igényűek itt is, a valódi, a teljes boldogsághoz pedig ez esetben is a kettőnek nemes harmóniája, teljes kiegyensúlyozottsága szükséges.»¹

Isten világtervében áll, tehát nem lehet rossz. Ha az, akkor az ember rontotta el.

Elrontása, ha tisztán szellemi magaslatra emelve akarjuk elképzelni és megszakítjuk közösségét a hús=vér=élettel. Emberteremtésre hivatott, testi vágyakkal is dolgozik, testi kapcsolatot is kell létrehoznon. A test törvénye az emberteremtést, nevelést, felelősség vállalását akarja szubjektíve könnyebbé tenni; amint ezt kikapcsolnók, valami vértelen, irreális, földtől eltépett, hamis torza jönne ki az Isten szerette szerelemnek.

De elrontása az is, ha a lelket kikapcsolva, a testi vágyat hívom csak szerelemnek. Egy lépés csak, és ott vagyunk a leg súlyosabb szexuális bűnöknél, házasságtörésnél, prostitúciónál. A lelket kikapcsoló szexuális vágykielégítés csak szeretkezés, de nem szerelem. Az irodalom fogalmakat hamisít és valamit, ami szent, sárba ránt, amikor ezt a két fogalmat nem különbözteti meg egymástól. Még a materialista orvos is mellettünk áll addig, amíg ezt a pontot tárgyaljuk s komoly hangon emel szót a léleknek a szerelemben való konstruktív szerepe elismerése mellett.

«A lélek veszélyeiről csak akkor beszélhetünk, ha sikerült megállapodnunk abban, hogy a nemi vágyban a lélek is résztvesz és a nemi vágy a lélek kialakulása nélkül egészséges és becsületes módon nem is képzelhető el. Mert hallattál már a nemi ösztönnek olyan meghatározásáról is, mely szerint ennek tisztára testi jelentősége van és így az ember nem parancsolhat neki, mert ez az ösztön legbelsőnk meghallgatása és jellemünk társasága nélkül úgy éli világát, ahogy akarja, mint az emberiségnek valami ősi szabályozatlan vadvice. Az ember tehát — legalább is ez a fölfogás így hirdeti — nemi életét nyugodtan kikapcsolhatja szellemi és erkölcsi világából, mert nemi vágyaiért még önmagának sem tartozik felelősséggel. Így alakult ki lassan az a fölfogás, amely nemcsak hogy megengedi, de természetesnek is találja

¹ Stadler i. m. 52. ol.

zt, hogy az ember, de különösen a férfi, kettős nemi életet éljen. Külön szerelmi életet él a férfi teste és lelke. A nemi vágynak erre a kettéhasadására a férfit a prostitúció tanítja meg¹ . . .»

A szerelemnek távlatai vannak. Nem két test köré vont szűk kör a távlat: csók, ölelés, nemi érintkezés gyönyöre; hanem messzenéző, olyan messze, amennyire az Isten nagy gondolatai mutatnak.

A szerelmes fiú távlatai: oklevél, eljegyzés, állás, esküvő, oltár, családi otthon, gyermeknevelés, örök élet. A szerelmes leány távlat: hosszú várás, eljegyzés, esküvő oltár, családi otthon, hűséges feleség, édesanyaság, nevelés, örök élet. Az igazi szerelem emelt fejűvé tesz.

A távlat mutatja *a szerelem felelősségét* is: felelősség önmagáért (bűn és erény vonalán felelős az örök élet előtt!); felelősség a társért, akit szerelme körülfog; felelősség a gyermekért; és mindezekben át felelősség valamennyiük lelki életéért és örök üdvösségéért. A felnőtt felelőtlen szerelme súlyos bűnök sorozata. A gyerek felelőtlen szerelme: játék, vagy bűn.

Mindezekből látszik, hogy *a szerelem nem gyerekek dolga.* Alapja a kifejlődött, világos én=öntudat, hiszen az Én követeli kiegészítését és ez fordítja őt a Másik felé. Kell hozzá teljes nemi érettség, hiszen emberteremtést mint célt az ösztönnel félvakon küzködő kamaszgyerek nem lát; az iránytalan és tárgyitalan szexualitás korában fellépő szerelem képletéből hiányoznék még az igazi, a másik nem felé irányított szexualitás. De kell hozzá szellemi és lelki érettség is, mert távlatot látni, felelősséget vállalni, Isten nyomait sokszorosan meghamisított, nehéz emberi ösvényen megtalálni csak érett ész és lélek képes. A gyerek játszik, a felnőtt épít.

Lehajlok a gyerek élete fölé és keresem a szerelem szálát. S ha közben beszélek a felnőttek igazi szerelme mellett gyerekszerelmről is, kamaszszerelmről is, nem azért teszem, mintha hinnék bennük és igazinak becsülném, hanem hogy probléma fogantyúját adjam s hogy az általánosan sokat hangoztatott elnevezésekhez hű maradjak.

Gyermekszerelmem . . . Kicsi emberek öntudatlan játéka azzal, amiről sejtelmük sincsen. A gyerek mindent eljátszik a maga kis zúgában, amit az étlettől, nagyoktól ellesett. A húgom kicsi leányai látták a moziban a Disney-féle

¹ Totis Béla i. m. 36.

Hófehérekét s utána hónapokig azt játszották a gyerekszobában. Ott is epedett a Hófehére a királyfi után; ott is eljött a királyfi, csókkal ébresztette, lován hazavitte; — de a mese mögött Marika, Irénke világában semmi több nem állott. Éppen így játszik vőlegényt és menyasszonyt is a kis nép; sőt ha a nagyoknak tetszik, nevetnek rajtuk s dicsérik, akkor az unalomig sokszor eljátsszák újra; — de a mese mögött lég=üres tér van.

Vannak erotikus játékok a kicsikék világában; de ezek felnöttek utánzásai légüres térben, mechanikus külsőségek, belső tartalom nélkül.

Serdülőkor nyílik. Lehet, hogy tovább huzódik a gyerekszobában fűzött pajtási viszony. Nincs benne szerelem, nincs benne valóság. A Szerelem a gyerekre rámosolyog, de még játszani sem ül le vele. Nincsen gyerekszerelem.

Kamaszszerelem . . . Fejlődő kis emberek játéka olyannal, amit nem értenek, csak lassan derengő sejtelem nyílik a lel=kükbén.

«A szerelem társas élmény, amelyet az adolescentia parancsolóan követel. . . . Az igazi szerelem még nem a pubescenskor élménye, hanem az adolescentiáé . . . A szerelem, mint valóságos élmény a fiúknál hamarabb jelentkezik, mint a leányoknál, még pedig mindkettőjüknél rendszeren a 16—17=ik évtől kezdve¹ . . .»

«A fiúk semmibe sem veszik a leányokat;² a leányok viszont esetlennek és ostobának tartják őket. Kitérnek egymás útjából. Ezt a jelenséget azonban lélektanilag egészen hamisan látnók, ha az elutasító viselkedés mögött meg nem látnók azt a tudattalan érdeklődést, amelyet mind a két oldalról egymás iránt táplálnak s amelyet még szűkebb=egymás=között sem vallanak be. De, aki látni akarja, láthatja abból, hogy a fiúk magatartása rögtön megváltozik, ha leányok figyelik őket s hogy a leányok a valóságban cseppet sem ignorálják a fiúkat. Ezek imponáló fellépéssel igyekeznek hatást elérni; a leányok elcsendesednek, pipiskednek, s ha sokan vannak, szócsatába is elegyednek . . . Ez az állapot folytatódik a serdülés éveiben is, sokaknál hosszabb időn át is . . .»

¹ Bühler S. i. m. 183—4. ol.

² Ez a Spranger=idézet (i. m. 97. ol.) a gyerekkori fiú=leány viszonyra vonatkozik; az utolsó mondata miatt hozom ezen a helyen, mert mégis ide tartozik.

Az a fiú, akinek leánytestvére van, a testvérkével és annak barátnőivel éveken át folytatott csatározások alkalmával elegendő antitoxint szívott magába: nála nem ébred romantikus kölyökszerelem. Számára nem légies, tündéri lények a kisleányok; nem ábrándozik róluk és nem tiszteli őket túl magas piedesztálon, hanem meglehetősen nyers és goromba modorban bánik velük. Az egyetlen gyerek, akit vattába csomagolva neveltek otthon, már 13 éves korában álmodozóan és ügyetlenül szerelembe eshetik; elpirulásaival, dadogásával, kétbalkézes viselkedésével sok kárörvendő derűt szerez társainak s a figyelő felnőtteknek. Hasonlóan korábban lesz szerelmessé és mintaszerűen esetlennek bizonyul az a fiú, akinek leánytestvére nincsen és nem voltak kisleány jótszópaijtásai.

Az alsóbbosztályú diákgyerek is sokat beszél és szaval már szerelemről, anélkül, hogy értene hozzá s hogy köze lenne hozzá. P. Olasz¹ ezeket az eseteket valódi kamaszszerelemként kezeli; az én meggyőződésem szerint 13—15 éves korban még a gyerekszerelmek nivóján állunk.² Ennek a «szerelemnek» *legfőbb mozgatója a hiúság*: nagy fiúnak tartásák a többiek. Láttam középiskola IV. osztályát, ahol minden fiúnak meg kellett legyen a maga ideálja; akárhány kisleány nem is tudott róla, hogy őt kiosztották egy kamaszának s hogy ez rágondol, amikor borzalmas verseit írja. *Hiúság játéka és fantázia játéka a szerelmesnek mondott kis kamaszkák ábrándos sóvárgása*. Nem érzik és nem élik, hanem megjátszák a szerelmet, úgy, ahogyan Speyer regényben, meg más szerelmi regényekben olvasták. Pedagógusnak észre kell vennie, ha szülő nem is venné észre, hogy ez a gyereknép megjátsza egy-egy olvasott szerelmes regényt; megteszi magát főhősnek, a kisleányt hősnőnek és fantáziájában csodálatos történeteket él végig. De ezekben a történetekben nincsen semmi szexualitás (hacsak nem romlott gyerekről van szó); nincs benne csóknak, ölelésnek erotikája sem, hanem hőstettek, amelyeket ő vitt véghez a kisleány érdekében.

A kis kamaszok szerelme nem ismer diszkréciót és lovagias hölgytiszteletet. Nagyszájú, dicsekvő hódolat ez;

¹ I. m. 90. kk. ol.

² Ugyanazt vallja Spranger (i. m. 98. ol.) «Ich glaube nicht, dass in den ersten Entwicklungsjahren eine eigentliche grosse und echte Liebe aufzeten kann.»

nem törődik vele, hogy árt a kisleány hírnevének, ha kamaszbarátai száján forog a neve, vicceket faragnak róla is, mint a többiről mind és úgy megforgatják a kamaszfantázia porában, sarában, hogy az már valósággal becsületvesztés. Verseny folyik a «nőhódításban» és a «szerelemben». Elképzelt élmények mesélődnek el, amelyeknek gyökere valamelyik elolvasott regényben nőtt. Itt viszont megint nagy veszélye a nyilvános, teleszájú nőtiszteletnek: ha valamelyik kamasz pornográf regényt olvasott és onnan fűzi a maga történeteit, egy osztály fantáziáját és «szerelmét» elronthatja vele.

Persze azért ne gondoljuk, hogy a kisleányok jobbak. Ők a fiúk köszöntgetését, kísérését, rájuknevetését, összegúgását szépségük elérte hódolatnak könyvelik el, büszkék is rájuk és tízpercekben éppenúgy, csak talán valamivel nagyobb diszkrécióval tárgyalják a lovagjaikat, mint a fiúköket.

Hogy mennyire felületes, fantázia=szülte hamis szerelem ez, mutatja az a körülmény, hogy egyetlen odavetett megjegyzéssel agyonvágható az egész érzelem. Ha édesapa vagy a nevelő prédikációt tartana a fiúnak a szerelem ellen, ha a tisztaságról beszélne, ha tanácsolna vagy tiltana s különösen ha intézkedéseket tenne a megszüntetésére, akkor a fiúban felébredne a regényhős, eszébe jutna valamelyik könyvből a zordon apa képe, aki halálba üldözte a szerelmeseket és a hősiességtől a mártíromságig végigküzdené a maga harcát szerelméért. Csak azért is. És a *felnőtt elleneséges fellépése élménnyé avatná a kölyökszerelmet* s mélyen leverné a fiú lelkében a gyökereit. Viszont, ha csak úgy odavetve egy bíráló megjegyzéssel leszólja a kisleányt s aztán nem törődik többé vele, a szerelemnek percek alatt vége lehet.

Visszaemlékezem egy esetre. Egy elsőrendű katolikus pedagógusunk beszélgetett fiúcsoporttal a Regnum udvarán. Mosolygós csevegés közben szóba került az egyik fiú «legújabb szerelme». Tetszik tudni, hogy a Lackó kibe szerelmes? X. Y.=ba. Majd meghal érte! — A pedagógus kissé elgondolkodott, aztán komoly arccal annyit mondott: Ó, tudom. Ismerem. Helyes kisleány és nagyon jó kisleány, sokat segít az édesanyjának. Kár, hogy kissé tömpe az orra... Lackó le volt forrázva. Hamarosan elsompolygott. Maga mesélte nekem, hogy abban a pillanatban valahogyan nagyon messze érezte magától a leányt és a szerelme elfoszlott, mint a kora őszi köd. Mert atya kérem, csak nem lehet az ember

szerelmes egy kisleányba, akiről mindenki tudja, hogy tömpe az orra!

Ez a nagy nyilvánosság előtt elkiáltott és megtárgyalt szerelem önmagáról bizonyítja, hogy nem szexuális; ha az lenne, csendbe és ismeretlenségbe rejtőzködnék. Viszont nagyhangú beszélgetésével a fiú is bizonyítja önmagáról, hogy nem érett még meg a szerelemre. Mert az igazi érzelem diszkrét, elrejtőző, a kisleányt védi és nem dobja nyelvére mindenkinek.

Nincs alaptalanabb és naivabb illúzió, mint a serdülő fiú szerelme.

Sorsa is az, mint az illúzióké általában: hamar szerte= foszlik és nem marad utána semmi. A végletekig idealizált kisleányalak öntudatlanul is hamarosan csalódást okoz a lovagjának, mert nem tud annyira regényszerű lenni, mint ő kívánná. S az elszenvedett csalódás nyomán elszáll a szerelem. Akárhányszor egészen rövid ideig tart: hetekig, sőt napokig csak. Nincs, ami táplálja, hiszen nincsenek személyes érint= kezés élményei; ha vannak, akkor elszűrkitik az illúziót és maguk siettetik a véget. Hogy aztán jön=e újabb szerelem utána, az függ a fiú hiúságától, de a fantáziájától még inkább.

Miután az illúziót a kamaszkák valószerűen élik végig, igen erős lehet köztük a *versengés*; erős lehet a *féltékenység* a szívekben. Nem egy bizonyítvány bánta meg a kisleány «csapodárságát»: hogy más fiúval is szóbaállt, korcsolyázott vele, vagy engedte, hogy a táskáját vigye; ilyenkor a lovag bánatában nem tud tanulni, az természetes. Szerencse, hogy a bánat nem hosszú életű.

Ezek a kölyökszerelmek tanítják meg a fiúkat verseket írni. Míg a Magyar Cserkész szerkesztője voltam, nagyon sok szerelmes tárgyú verset küldtek be a fiúk s nagyon hara= gudtak, ha nem közöltem őket. Érdekes, hogy mennyire sze= mélytelen, felszínes versek voltak s mennyire hamis érzelme= ket tolmácsoltak rajongó stílusban, csupa felsőfokkal. Nem volt rajtuk az átérzés életszerűsége, sem a fiú őszinte lelke nem érzett át rajtuk. Nem volt az költészet, csak hamis hűro= kon rosszul elpengetése olyan dálnak, amelyet sokkal szeb= ben és sokkal őszintébben énekeltek előtte milliók. Majd ha az igazi szerelem eljön, akkor ő is jobban fogja énekelni.

Mert *a z i g a z i s z e r e l e m* ideje a serdülőkor végén *érkezik el*. Amikor az Én=öntudat kifejlődött, a szexualitás határozott irányt vett a másik nem felé, a lélekben felelősség= érzet és realitás=érzék váltották fel a felelőtlen romanticiz=

must, amikor az ifjúban egyre kevesebb lesz a «kamasz» és egyre több a «férfi».

Amikor már nem játék a szerelem, hanem élmény s belenő az életbe.

A hetedik=nyolcadik gimnázisták kora az, ahol már a komoly szerelem is megérkezhetik. Nem mondom, hogy meg is érkezik. Hiszen sok fiú még erősen a kamaszkort tapossa ebben az időben; mások férfiasodnak s kemény léptekkel mennek előre a férfikor előszobájában anélkül, hogy a szerelem meglátogatná őket. De érdeklődésük már nyílik a leányvilág felé, nyitott szemmel járnak, arcokat és mögöttük a lelkeket kutatva. Mint a férfi, aki a párját keresi.

Ha a kamaszkorból kifelé haladó ifjú arról beszél, hogy szerelmes és tanácsot kér tőlem, nagyon egyszerű dolgokat szoktam neki mondani: «*Mi a szerelmed távlat?* Messze nézel-e? Házasság, család gondolata villan-e előtted, ha a kisleányra gondolsz? Ha nem él benned a szándék, hogy dolgozol érte s amint lehet feleségül veszed, akkor fojtsd el a vonzalmat szívedben, mert akkor ez nem az igazi. És te már nem játszatsz, nem vagy gyerek». — Ha házasság felé hívja a szerelem, akkor komoly megbeszélés következik: «Ma még senki vagy; élet kapuja előtt állsz, még azt meg kell ostromolnod. Őrizd a szerelmedet bent a szíved mélyén, de ne végy ígéretet a kisleánytól, hogy megvárjon, hiszen évekig, sokáig kellene várnia; *ne kösd őt magadhoz* sem titkos eljegyzéssel, sem fogadkozással. Nagyon vigyázz, hogy ne kompromittáld őt: ne hozzák hírbe veled a hírvívők, hiszen még nem menyasszonyod; és ki tudja, kiállja-e az ő szerelme és a tied az idő és távolság nagy próbáját, amíg te az egyetemen tanulsz és sokáig nem látjátok egymást? Kell az idő és a távolság próbája; hátha csak kamasz=szerelmről van szó, amelyet nem igazol az élet? Akkor a távolléted alatt észrevétlen kihűl a szíved és az övé; szétfoszlik benned az ő képe és az ő szívéből eltűnik a tied. Ő megtalálja az igazi férfit, akit számára küldött az Úr és te elindulsz megkeresni az igazit, aki téged vár. A régi szerelmedre pedig bizonyos *kegyeletes megbecsüléssel* gondolsz vissza,¹ hiszen egy darabkája volt az életednek s a multadba beleépítődik.

¹ Általában neveljük rá az ifjúságot multjának és mult=önmagának tiszteltetésére és megbecsülésére. Hiszen önmagának egy darabja az is! Szerelmi regényekből veszik a fiúk azt a butaságot, hogy csalódás után nőgyűlölet és világgyűlölet jöjjön; ép lelkű és idegzetű fiúnál ez magától nem jelentkezik.

De éppen mivel könnyen lehet, hogy nem ez a szerelem az igazi, életre szóló, nagyon vigyázz, hogy *ne történjék semmi, amit nem lehet többé jóvátenni, vagy amit nagyon szégyelnél később*, évek múlva. Ne kelljen esetleg leveleket visszakérned; ne írj olyat, amit megbánhatnál valamikor. Ne legyenek olyan bizalmaskodások közöttetek, amelyeket az Egyház erkölcstörvénye csak menyasszony és vőlegény között enged meg. *Nincsenek felelőtlen csókok, ölelések, bizalmas közelségek*.¹ minden, ami benned a férfi gyengédsége a nő iránt, egyetlen egy Valakit vár: akit majd Isten oltára előtt fogadsz házastársadnak, élettársadnak. Ne pazarold ennek az eljövendő Egynek a kincseit. Hiszen az érzékek követelését keményen fegyelmezi az ember, tisztán élve a házasságig.»

A férfivá serdülő fiú nagyon komolyan fogadja ezeket a gondolatokat, amelyek többszöri beszélgetésekben oldódnak fel így. Mert az igazi szerelem megkomolyítja a könnyelműt is, férfivá teszi a kölyköt is, kivásalja a gyűröttet és újjáönti a gyengét. *Óriási üteme és konstruktív ereje van a szerelemnek!* Évek óta onanizáló megáll és tisztán él tovább attól a naptól kezdve, hogy szívében kinyílt az igazi szerelem. A tanulás erősebb ütemet kap: most már van kiért. És érzi a Mécs=vers életütemmé megnőtt ritmusát: Sietni, sietni, sietni muszáj! Feltámad lelkében az étellel szemben való nagy felelősség: egyszerre megtanulja Istent süvegelni, vallása törvényeit komolyan venni, világnézetet, lelkiéletet alapjában újjagyúrni. Minden tekintetben meglódul és elmélyül az élete. Mintha új mótort hajtáná . . .

*Az élet felelősségét végtől végig érzi az ember az igazi szerelmesek fölött. Milyen gonddal törődnek egymás jellemével, hibáival; milyen szeretettel, szépen nevelgetik egymást — maguknak! Maga jóságát mindegyik igyekszik a másikba beleoltani. Mennyire igaza van Cimbálnak:*² *«Wirkliche und echte Liebe braucht keineswegs zur Nachahmung der geliebten Person zu führen. Der Liebende kann dem Geliebten durchaus kritisch gegenüberstehen . . .»* — Hány beporosodott lelkű, kócosan a kamaszkorból kikerült ifjút vezett Istenhez és szedett rendbe a szeretett kisleány szelíd szava!

¹ A szerelem ideális felfogását illetőleg Marczell—Koszterschitz: A kemény parancs c. könyve elsőrendű irányítást és gondolatokat ad.

² i. m. 206. ol.

Szépen írja Stadler Frida az igazi szerelem jellemzését:¹

«Az igazi szerelemben nincsen hódítás, nincsen féltékenység, nincsen esküdözés, nincsen bizonytalanság. Az egymáshoz tartozandóság magátólértetődése, az egymást teljesen betöltés bizonyossága valami nyugodt és mégis bámulattal eltöltő, hálás és mégis a saját fontosságát is boldogan átélő benső melegséggel tölti el a lelket. Jobb, szebb, tökéletesebb igyekszik lenni mindegyik, mert érzi, hogy a másik annak akarja. Egyik a másikat igyekszik kiszolgálni, mert mindegyik akkor boldog, ha tehet valamit, hogy a másinak még jobb legyen. Egyik átéli a másinak munkáját, problémáit, nehézségeit, sikereit, mindennemű ügyeit. A világon legjobban az érdekli az egyiket, amit a másik beszél és a másinak minden gondolata akörül forog, hogy mi érdekli az egyiket. Minden attól lesz igazán széppé, ha együtt nézik és minden azáltal értékké, ha egymásnak adhatják. Együtt örülni és együtt viselni a fájdalmakat, együtt megbeszélni és együtt áthallgatni a dolgokat . . .»

A szerelmet szülőknek és nevelőknek nagyon komoly szemmel kell nézniök, hiszen eldönti a fiúk egész jövő életét. A gyerekszerellemmel nem szabad játszani soha és szeretettel kell elvonni a kicsikék figyelmét az ilyen irányú játékoktól. A kamasz szerelmét szent gonddal kezelni, olyan félve és vigyázva, mintha minden érintésnél elronthatnánk valamit. Itt megint komoly megbeszélések kellenek a lelkiatyával. Lelkiéletet élő fiú úgyis a lelkiatyjának súgja meg először a benne ébredező szerelmet és a papnak alkalma van rá, hogy a nagy Isten gondolatait hozzáadagolja s az Egyház erkölcs-törvényének medrében vezesse; vagy, ha hamis a szerelem, akkor gondos kezeléssel fájdalom nélkül kigyógyíttassa belőle. Elnézem a pedagógiai irodalom remekeit . . . Milyen keveset tud az orvos is, a lélekbúvár is azokról a nagy megrendülésekről, krízisekről, amelyek egy lélek mélyén lejátszódnak! *A pap a gyóntatószékben százszor mélyebben dolgozik a lelkekben, mint a pszichoanalitikus.* A sigillum köti, nem mondhat semmit arról, ami a kezén fut; de vezethet, nevelhet, lelket foghat mindenki másnál jobban! Olyan szakasza ez az életnek, amelyben a legegyszerűbb pap hatalmasabb és hozzáértőbb országos hírű elméleti tudósoknál!

A szülők a maguk tiszta nézésű, messze látó szemével nézik a felserdült ifjú szerelmét és *mindent az élet szempontjá-*

¹ Valaki vár engem. 55. ol.

ból bírálják meg. Ne hiúság vezesse őket, ne is elsősorban a kenyér, vagyon, állás kérdése. Ha hűséges, jó kis feleségnek ígérkezik a kisleány, akit a fiuk választott, ha jelleme, életmódja, tisztessége ellen kifogást nem lehet felhozni, akkor ne legyen akadály szegénység, vagy egyszerű családból származás. Még a szülők egyéni ellenszenvre se döntsön elutasítás mellett, hiszen nem ők veszik feleségül, hanem a fiuk; önzetlenül a fiuk jó sorsát nézzék.

Viszont a szülőknek kötelessége, hogy a szerelem távollatait erős fénybe állítsák; az ő felelősségük, hogy ne vezethessen házasságra olyan szerelem, amelyről tudják, hogy világnézeti ütközés vagy más komoly akadály miatt életet rontó és nem boldogító lesz. Ha igen nagy a fiú és a leány között a szellemi színvonal különbsége, akkor szellemileg nem kapja meg a vágyva várt kiegészítést és a lelke hiányérzete évek során végzetes elidegenedést hozhat; pláne, ha a maga társaságába nem vezetheti be a feleségét, vagy ha bevezeti, szégyenkeznie kell a műveletlensége miatt. — Világnézeti és vallási különbség éppen ilyen fontos akadály a teljes harmóniának. Akárhogyan szereti a katolikus fiú a protestáns kisleányt, a szülők kell, hogy közéjük álljanak, mert a lelkek között szakadék tátong, amelyet ma áthidal a mindent feledtető szerelem, de tíz év múlva ki tudja, át tudja-e hidalni s nem lesz-e a katolikus fél lelke zilálására a házastársa más confessiója és a gyerekek vallásos nevelése nem fog-e súlyosan szenvedni a szülők lelki hasadása miatt... Általában az Egynáz felállította házassági akadályokat érdemes a szülőknek is, a szerelmes fiúnak is áttanulmányoznia; több mély pszichológia van azokban, mint egy modern pedagógiai könyvtárban.

Ha komoly akadályát látják a házasságnak, akkor ne az utolsó percben, hanem minél előbb felelősséggel lépjenek fel a szülők és álljanak a fiú és a szeretett leány közé, hogy elárnyékolják és ha lehet, gyengéden, ha kell kemény kézzel kioperálják a rosszat ígérő szerelmet a fiú lelkéből.

Ha aztán kamaszkoron, ifjúkoron, szerelmen átvezették, Isten oltára elé elkísérték esküvőre a fiukat és a családi otthona küszöbén elbúcsúztak tőle, akkor hazatérve nem a Tschöll-papa szomorú énekét mondják el könnyes szemmel a szülők, hanem öreg Simeon örökké élő dalát: «Most elbocsáthatod Uram, szolgálodat békességben...»

11. Lélekirányítás.

XI. Pius pápa apostoli körlevelében olvasom:

«A keresztény nevelésnek fő és közvetlen célja együttműködni az isteni kegyelemmel az igazi és tökéletes keresztény kialakításában . . . Mert az igazi kereszténynek természetfölötti életet kell élnie Krisztusban . . .»

«Ezért az igazi keresztény a keresztény nevelés következtében természetfölötti ember, aki állandóan és következetesen a Krisztus példájának és tanításának természetfölötti fényétől megvilágított józan ész szerint gondolkodik, ítél és cselekszik: vagyis, hogy a most használatos nyelven mondjuk, igazán és tökéletesen jellemes ember.»

Minden szülőnek igazi vágya: ilyen embert nevelni fiából.

E nagy feladatnak csak úgy felelhet meg, ha maga is vallásos, Istent egész élete felett úrnak ismerő, és a keresztény erkölcstörvény alapján igazán jellemes ember. Akinek lelkében nem él az Isten, hogy adhatja Őt a fiának?

Földön járva égbe törni. Ez a vallásos ember törekvése. Átértékelődik számára a földi élet, mert távlata túl halálon, temetőn, síron az örök boldogság. Minden tettének végtelen távlata van; minden tétlen az örökkévalóság felelőssége; egész élete belenő a végtelenbe. Tudatosan törekszik az örök boldogságra.

Öntudatosan, intelligensen és mélyen katolikus. Ismeri a vallását: annak dogmatikáját, morálisát, liturgiáját; középiskolás tanulmányokon messze túlmenőleg tanul, olvas, előadásokat hallgat, hogy teljesebbé, mélyebbé tegye önmagában a katolicizmust. A hitét emelt fővel vallja, beleviszi élete apróságaiába és szerinte rendezi be életét.

A katolikus vallás istenes vallás: a személyes Istennel szoros baráti viszonyban éli a hívő s neki ajánlja, feléje irányítja tetteit. A katolikus vallás irányított vallás: törvények, parancsok jelzik a «szabad»-ok és «tilos»-ok tömkelegét. És itt

¹ XI. Pius pápa apostoli körlevele az ifjúság keresztény neveléséről. 50. ol.

nincs alkú, válogatás, töprengés, nincs «hátha» és «talán» és «majd később»; a fegyelmezett lélek kemény engedelmeskedni-tudásával veti magát alá Krisztus Egyháza irányításának. — A katolikus vallás szentséges vallás: keresztség szentségében istenfiúságot nyerve, nemcsak parancsra, hanem maga lelke igényéből él a szentségekkel, hogy megszentelő kegyelemben gyarapodjék. Bűnbánat szentségében halálos bűntől szabadul s az elveszített kegyelmet visszaszerzi; Oltárszentségben minél sűrűbben egyesül az élő Krisztussal, élet Mesterével. Szentség a házasság, szent az élet, szent a teremtő Istennek működése emberben.

Katolikus módon gondolkodik, beszél, él és tanít élni.

Katolikus világnézetének megfelelően *átértékelődnek a fogalmi* és a hétköznapi használatban megszokott terminológiája új színt és tartalmat nyer:

Jótett: erény; természetfeletti érdem kíséri, örök boldogságot vásárol vele az ember.

Minden rossz: bűn. Halálos és bocsánatos bűnök. Küzd ellenük jó akarattal, tökéletes bánattal, szentgyónással.

Test: Szentlélek temploma.

Szerelem: Isten mágnese; távlata: kenyér=oltár=otthon=gyermek=örök boldogság.

Család: Istennek emberteremtő műhelye.

Szülők: Isten eszköze emberteremtésben.

Nemi szervek: teremtő szervek; szent és nagy dolgokra hivatottak.

Nemi élet: gyönyörrel jutalmazott Isten=szolgálat új emberek teremtésében.

Édesanya méhe: Isten termőföldje; embermagot vet bele s kétszer arat: új embert a földön, s a mennyben üdvözülő lelket.

Gyermekek: Istenáldás; imával kérik, várják, köszönik.

Házasság: szentség; védelme alatt szent a házasaélet.

Nevelés: embert kibontó Isten helyettesítése; az Isten képének és hasonlatosságának tudatos kiformálása a gyermekben.

Földi hivatás: önmaga megsokszorozása, minden értékének továbbadása.

Életcél: örök üdvösség elnyerése.

Ember: Krisztusban testvérei.

Pap: Isten embere, közvetítő ég és föld között; személytelen osztogatója természetfölötti kegyelmeknek; lelki-élet vezére: lelkiatya.

Átértékelődnek előtte a kinyilatkoztatott természettörvénynek: Isten tízparancsolatának pontjai. Nem tilalomfa-erdő, hanem Istennek az eredeti bűnben letört emberhez odahajlása, hogy az első ember bűnbeesés előtti tisztánlátása helyett legalább nagy konturokban lássa és tudja, mi az Isten gondolata emberről s e gondolatokat valósítani tudja. Mint életelvek, pozitív fogalmazásúak; mindegyik mögött egy-egy csodálatosan nagy isteni gondolat áll, amelyet meg kell találnia s életébe dolgoznia az embernek.

Az *átértékelt tízparancs* pozitív fogalmazása így hangzik:

- I. Természettőlotti világnézet. Az egész élet Isten-szolgálat. Személyes kapcsolat az Úrral.
- II. A fegyelmezett lelkű ember. (A szája a szív bőségéből szól.)
- III. Minden nap az Úr napja. Tudatosan szolgálni Őt: vasárnap imával, szentmise hallgatással, pihenéssel; hétköznapi imával, munkával.
- IV. Hála a szülők: élet forrása iránt. Hála a mult iránt; belegyökerezés, folytatás. Családi, nemzeti, egyházi tradíciók tisztelete.
- V. Szent az élet. Szentek a csirázó, kicsi életek is, amelyeknek édesanyjuk akaratából nem volt szabad megszületniök. Ha a teremő Isten nyolcat mond, ember ne mondjon kettőt. Az is gyilkosság.
- VI. Szent az ember születése, az emberteremő apparátus és szent a teremő aktus házasság szentségében. Nincs nemi élet házasságon kívül.
- VII. Földbe gyökerezett emberélet Isten műhelyévé változtatja a földet. Szociális igazság. Szeretet törvénye. Embertestvérek.
- VIII. Emeltfejű emberek becsülettörvénye.
- IX—X. Nemesveretű ember nemes marad a gondolataiban és vágyaiban is.

Igy kapcsolódnak emberi életelvek az örök törvényhez. Ezt bele kell idegeznie önmagába édesapának, édesanyjának, gondolataiba gyúrni, hogy ne tudjon másképen nevelni, mintahogyan ő maga gondolkodik; Isten akaratainak vágányán.

Mert *a szülők nem maguk kénye=kedve szerint nevelnek*, hanem a nagy Isten helyett, az Ő megbízásából s akarata szerint bontják ki a kicsi emberből a nagyot és közben Isten szolgálatára törik. Minden gyermekükért számot adnak majd a szülők: nem arról csak, hogyan ruházták, gondozták, táplál-

ták, iskolázták, hanem főképpen arról, hogyan nevelték ki belőle a «servus Domini»-t és az «ancilla Domini»-t.

És a szülőknek meg kell tanulniok valamit.

A katolicizmus úgy hömpölyög át a történelmi századokon, mint a nagy Duna országokon és vidékeken. A Duna Csallóközben játszik, kavarog; a visegrádi szorosban nyargal, mint az úzott paripa és mélyen vájja a medrét; Dunabogdánynál mély örvényt kavar; lent az Alföldön azonban fel-töltött, iszapos mederben lassan ballag s oly sekély, hogy nyári időszakban a hajó alig találja benne útját. De ha mér-nők jön és egyenes csatornával átvágva a Fadd-tolnai szala-got, szabályozza a folyam medrét, akkor ott meggyorsul a futása és nagyobb a mélysége. Ugyanaz a Duna végtől végig, de mennyire más tempó és mélység helyenként! — Mennyire mást jelentett az a szó: katolicizmus, a múlt századvégi liberális évtizedekben, mást a háború viharában, mást jelent manapság! A liberális időkben éppen hogy csak ballagott, sekélyesen és vérszegényen a katolicizmus folyama; aztán nagy mérnökök jöttek: X. Pius, Prohászka, Majláth, P. Bangha és új medret vájtak, új ütemet adtak s meggyorsult a folyam és mélységeket kavart. *A mai gyerek számára egészen más mélységet jelent az ő katolikus volta, mint jelentett az édes-apjának*, akinek gyerekora még a háború előtti liberális világban gyökerezik, vagy a háború mindent romboló éveibe nyúlik. Akkor még gúnyos lenézéssel mondták bigottnak és ultramontánnak azt, aki vasárnaponként misére járt és el-vegezte a húsvéti gyónását; — ma olyan természetes a fiatal-ság előtt, hogy a katolikus élet kegyelmi élet, hogy állandó lelkiatyja van az embernek, aki irányítja és vezeti, hogy az eucharisztikus Krisztussal szoros személyes kapcsolatban áll és gyakori szentáldozással mélyíti ezt a kapcsolatot!... Katolikusnak lenni a gyakorlatban ma mélyebbet és szenteb-bet jelent, mint jelentett harminc évvel ezelőtt.

Ha a szülők átértékelik fogalmaikat, két új, nagyon fon-tos fogalmat kell bevezetniök életükbe: a *megszentelő kegye-lemben élés* fogalmát és az *állandó lelkiatya* fogalmát. Mert a gyerek már ebben nevelődik.

Állandó lelkiatya. Azt jelenti, hogy kiválasztok egy papot és megkérem, legyen lelkivezetőm. És ettől kezdve gyónásai-mat mindig nála végzem. Ha aztán vitás kérdésem van, tőle kérek döntést; nehéz problémánál tanácsát kérem; lelkem gondjait vele beszélem meg; lelki irányítását kérem és foga-dom. Olyan lelki barátot nyerek benne, aki ismer, törődik is

velem, mindig van ideje számomra és Isten előtti felelősséggel ad irányítást minden eléje terjesztett ügyemben. A szülők maguk lelki problémáit éppúgy, mint a család nagy kérdéseit, vagy a gyereknevelés nehézségeit hozzá viszik és vele tanácskoznak, megoldást keresve. Nagy könnyebbséget is jelent, megosztott felelősséget, támaszt és erőt. És emellett a komoly katolikus életnek elengedhetetlen követelménye az állandó lelkiatya, hiszen ha mindig máshoz jár gyónni az ember, akkor egy=egy gyóntató csak az életnek kicsi szakaszát látja és csak annyit belőle, amennyit a bűnvallomásban eléje terjesztett; feloldozza, ad bizonyos általános tanácsokat, de átfogó irányítást és a lelkiéletben egységes vonalvezetést nem adhat. Az állandó lelkiatya mélyebben, nagyobb távlatokkal, messzenézve irányíthat; bizalommal lehet hozzá vinni minden kérdést; családi dolgokról, gyerekekről úgy tárgyal, mintha ő is a családhoz tartozó lenne; — és emellett mindig van benne valami személytelen, fölényes és mindenen=kívül=álló: az, hogy Isten embere, aki Annak a nevében dolgozik, Aki őt munkára küldte.

Lelkiatya irányítása mellett komoly lelkiéletet élő szülők nyugodt lélekkel vállalhatják a feladatot, hogy Istent helyettesítve, az Ő akarata szerint nevelnek gyermekeikből igazi emberebb=embereket.

*

A szülők Istennek helyettesei és eszközei a gyermek nevelésében. Isten ki akarja bontani a világra jött parányi emberből a nagyot, az igazit; ebben dolgozik érte édesanya, édesapa.

Isten nevét anyjától tanulja a gyermek. Tőle tanulja az első kis *imádságot* is.

Ne úgy, hogy «kis kacsódat összetéve szépen, imádkozzál édes gyermekem», hanem mint a pap mondja a szentmisében: Oremus! Imádkozzunk!

Reggel és este, étkezés előtt és után állva imát mond a család; édesapa vet áldást az ételekre. A kicsi gyermekben ott bujkál a természet beleoltotta: «Én is!» Ez legyen az ő imádságra buzdítója. Ha őt imádkoztatják, de a többi csak figyel, mosolyogja és nem imádkozik együtt, akkor az egésznek produkálás jellege van; egy ideig csinálja, aztán egyszerre makacsul megszegi kis nyakát és attól kezdve nem imádkozik. Még mielőtt értené, tudná, sőt csak sejtené is, hogy mi az, a családot naponta többször imádkozni lássa; úgy éljen benne

az összetett kezű, lehajtott fejű beszélgetés Valakivel, mint az emberek életének valami természetes velejárója.

Nem a szó nevel, hanem a példa, a tett. Szülők számára nagy tanulság! Hiába prédikálnak, hiába követelnek valamit a gyermektől, amit ők maguk nem tesznek. A prédikált erkölcstörvény gyenge árnyéka csak a húsba, vérbe, életbe öltözött, szeme előtt megélt erkölcstörvénynek. Könnyebb valamit utánozni és velecsinálni, mint megtanulni és egyedül próbálgatni. «Ha ők nem, akkor nekem miért kell?»

És soha *ne produkáltassák vele az imát* rokonok vagy idegenek előtt. Legyen az az öntudat első perceitől valami nagyon intím kapcsolat kettőjük közt: Isten és öközötte.

Reggeli és esti ima a napnak keretei. De ha korábban felébred és félig lehúnyt pillái alól a szüleit figyeli, ott is azt lássa, hogy amint kinyitják a szemüket, kereszttetés jön és összetett kézzel Istennel=beszélés.

Isten házába látogatás külön nagy esemény a kicsi számára. Az első *templom=élmény* feledhetetlen. A nagytoronyú ház égbe mutat; harangok szólnak, Jézuska lámpája ég, Isten lakik itt. Csendben kell lenni (de a felnőttek is csendben maradjanak!), imádkozni kell (a felnőttek is térden állva imádkozzanak!). Rövid legyen a látogatás, az ő kitartásához méretezett.

Nagy hibának tartom, ha a páresztendő kicsi embert *szentmisére* magával cipeli az édesanyja. Félóra egyfolytában idegen környezetben, feszes csendben, míg körötte érthetetlen dolgokat tesznek: felállnak, letérdelnek, valaki csenget, aztán csend van, máskor énekelnek meg imákat mormolnak. És nem szabad beszélni, mert leintik rögtön . . . Nem való ez a gyermeknek. Míg nem érti a misét és nem tud vele mit kezdeni, addig nem való oda. Megúnja a templomot mielőtt sejtene az értelmét.

Katolikus családok igen szép szokása, hogy hetenként egyszer — rendszerint szombat este — *félórát közösen adnak a lelki önnevelés céljára*. Ilyenkor édesapa mond pár komoly szót (ha a gyerekek nagyok már, akkor olvas egy-egy szakaszt Prohászkból vagy az újszövetségi Szentírásból), és utána az egész hétről lelkiismeretvizsgálást tartanak. Gondolatban végigmennek a hét eseményein és a katolikus erkölcstörvény alapján bírálatot adnak jóról, rosszról. Ha a családban megvan a lelki intimitás, akkor a gyerekek valóban lelkiismeretvizsgálatot tartanak, elmondva clyan eseményeket és élményeket is, amelyeket a szülők egyébként nem is tudnának. Nagyszerű

alkalom arra, hogy könyv, pajtás, utcai benyomás, kamasz= beszélgetés stb. hatását a gyereklélekben gondos szülői kezek eltörölgessek és megbeszéléssel, felvilágosítással, tanácsadással a fiúnak segítségére siessenek. Ha a család nagy fia olyant mondana, vagy kérdezne, pl. a VI. parancs területéről, amiről a kisebbeknek korai volna még hallaniok, akkor ezt a kérdést bizalmas beszélgetés keretébe utalja át az édesapa. — Ismerek derék, komoly intelligens katolikus családot, ahol óvodás és egy elemista kisfiúval naponta tart az édesapa és édesanya ilyen kis intím lelkiismeretvizsgálatot az esti imával kapcsolatban, megbeszélvén és fémjelezvén a napközben előfordult apró eseteket.

Természetesen ezeknek a lelki beszélgetéseknek nagyon bensőségeseknek kell lenniök és semmi erőltettség ne legyen érezhető rajtuk. Ne legyenek gyónási előkészülethez hasonlóak, tehát ne a lelki tükör alapján történjenek, hanem a nap vagy hét történelmi bonyolítása legyen a fonál. Ne legyen szidás, megróvás, büntetés; ne maradjon árnyék mögötte. Amint befejezték, elfelejtődik minden vallomás; nem is térnek vissza rá többé, hacsak a gyerek maga nem utal rá később alkalmilag. S ha még oda fejlődnek is a dolog, hogy a gyerekek minden csirkefogóságukat ezekre a szombat esti lelki beszélgetésekre utalják át s itt tesznek vallomást a biztos büntetlenség tudatában, akkor is megmaradjon ez a *treuga Dei*; hiszen a szülőknek nagyobb érték a gyerek büntetlen őszintesége, mintha sok hazudozás és nyomozás után rájönnének valamire s keményen büntetést osztának érte.

Ezt a szombat esti nyilvános értékelő=megbeszélést évekig csináltam fiú=internátusban is és elsőrendűen bevált.

Tóth Tihamér az ifjúság lelki gondozásáról szóló könyvében¹ *négy olyan erényt* jelöl meg, amelyekre iskolás kor előtt már *az otthonnak kell nevelgetnie a gyermeket*:

Istenfélelemre (ami egyet jelent Istenszeretettel és Isten=barátsággal; ne félni tanuljon a gyerek, ijesztgetés, borzongatás következtében ördögtől, krampusztól, pokoltól, hanem kis szívével nagyon szeretni azt a jóságos Istent, aki őt úgy szereti);

igazmondásra (bizalmas őszinteségre a szülőkkel szemben; hibái bátor vállalására, felelősség vállalására; ezt úgy érjük el, ha a magától bevallott hibát soha nem büntetjük,

¹ I. 80—89. ol.

viszont az esetleg előforduló hazugságtól mélyen elszomrodunk);

engedelmességre (nem lélektelen gép=engedelmesség ez, nem is rettegetve=félve parancsteljesítés, hanem derűs, bizalommal teljes szófogadás; viszont ha szükséges, akkor kemény kéz is fegyelmezzzen, mert ha kicsi korában zablást nem tűr a gyerek, soha nem fog maga fölött urat ismerni. Álljon a szülők előtt a Szentírás szava: Példabeszédek könyve 23. 13—4. «Ne sajnáld a fiútól a fenyítést! Nem hal az meg, ha vesszővel sujtod; te pálcával vered őt, és megmented a lelkét az alvilágtól!»);

szemérmertességre (a tisztaság nagy harcában legfőbb védő pajzsa, az isteni gondolatok megbecsülésének elsőrendű alapja lesz).

Mind a négy az emberi természetben ágyazott készség, amelyeket a helyes nevelés nem külső eszközökkel, mint újat szór bele a lélekbe, hanem belülről, a gyerek szíves segítségével bontogatja ki.

Az iskolába kerülő gyerek már jót=rosszat tudó; világ=hódító ismeretgyűjtésében mennyi bűn, rúttság érintheti lelkét! Sürögősen jöjjön a szentségi mély Isten=élmény: *első szentgyónás és szentáldozás*, hogy az élő Krisztus segítse tovább életet bontani.

Az első szentgyónásától kezdve, bár ő maga még nem tud öntudatos lelkiéletet élni, de édesanyja, édesapja irányítsa már most helyes vágányra. Melegszívű kéréssel *lelkiatyát állítsanak melléje*, akit ő is szeret és szívesen felkeres; gyónásra mindig ahhoz küldjék, maguk is kapcsolatban maradjanak vele. — Úr asztalához, gyakori szentáldozásra ne küldjék, de *vezessék*: ők is vele menjenek s példát mutassanak.

Szentgyónása óta az *esti imája elkomolyul s kibővül lelkiismeretvizsgálattal, bánat felkeltésével*. És ettől kezdve késő öregségig, örökkévalóságig ez maradjon az esti imája. Kritikáját állni a napnak, lélekben megalázkodni elkövetett bűnök fölött, bánattal tisztulni, hogy holnap teher nélkül, üres tarisznyával, de jobbat akaró szívvel kezdhesse újból. El nem sodródik a legnagyobb viharok között sem a fiú vagy a férfi, aki minden este Isten színe előtt lelkiismeretet vizsgál és bánatot indít.

Innen kezdve *mindig jobban a lelkiatya lesz aktív szereplővé* a fiú lelki irányításában. Bizalom, barátság fejlődik közöttük; igényeket vesz észre vagy kelt maga a gyerek

lelkében és aztán anyagot ad a kielégítésre; irányítja olvasmányait, barátkozását, érdeklődéseit, társadalmi és sportéletét; megadja a szükséges nemi felvilágosításokat, kormányozza hajlamait, kezét rajta tartja a diákszerelmen és nagy távlatlalt, egyenes vonalban igyekszik őt célra irányítani. Ő tudja, hogyan kell a fiú vallásosságát ébren tartani s újabb táplálékkal gazdagítani; ő tudja, mikor kell bevezetni lelkiéletébe a *szentséglátogatásokat, lelkiolvasmányt, napi elmélkedést*; ő tudja úgy vezetni a szexuális bontakozását, hogy a nemi kérdés soha központi kérdéssé ne váljék s átfutó hibák ne lehessenek élményszerűvé. Vagyis a lelki nevelés gondjának legnagyobb része levéve a szülők vállairól, ha komoly lelkiatya kezében tudják a fiút.

Természetesen ez a szerencsés körülmény azért nem mentesíti az otthont a nevelés kötelességei alól. *Szent és nagy feladatok ról rájuk a gyermek fejlődése.*

1. *Ne álljanak soha Krisztus és a fiú közé.* Ha a fiú iskolai, vagy lelkiatyai hatás alatt sűrűn jár győnni, áldozni, az édesapa ne morogjon otthon: «Minek ez? Én sem tettem, mégis ember lett belőlem! Mit lógsz mindig annál a papnál! Nem reggelizel rendesen, beteg leszel...» Az édesanya ne legyen féltékeny a lelkiatyára. Nem rabolja el tőlük a gyerek szeretetét; nem igyekszik a lelkekre való hatáson át «papi uralmat» teremteni; nem teszi bigottá és fölöslegesen jámborrá a fiukat. S ha a gyerek sokkal vallásosabb, ha öntudatosabb és mélyebben katolikus, mint a szülei voltak gyermekkorukban, annak örüljenek és Istennek köszönjék.

2. *Adják harmonikus hátterét a lelkiatya munkájának.* Igyekezzenek hűségesen élni a Törvényt; maguk is keressék a komoly lelkiéletet; egymáshoz való viszonyuk, családi életük tisztasága,¹ emberekkel, cseléddel való bánásmódjuk, becsületről vallott és élt felfogásuk, szórakozásaik nemesége stb., stb. életszínűen aláfesse mindazt, ami a gyerek lelkében úgy él, mint a helyes katolikus életstílus. Fáradtan is fegyelmezzék magukat; soha magáról meg ne feledkezzék sem egyik, sem másik; soha káromló, durva szó, családi perpatvar, rokonokkal szemben kétszínűség ne tegye zava-

¹ Az internátusok tele vannak elváltan élő szülők gyermekeivel. Sok szomorút tudnék mesélni arról, mit szenved lélekben a felbomlott család fia és micsoda rettenetes akadály a harmonikus léleknevelésnek a VI. parancs terén az, hogy édesapa, édesanya megtörték a házasságot!

rossá a gyerek tiszta stílus=fogalmait. Húsba, vérbe, életbe öltözött erkölcstörvény!

3. *Állandó kapcsolatot tartsanak maguk is a lelkiatyával.* Ne csak társadalmi kapcsolat legyen az: ebédre, vacsorára hívás; sőt az ilyen sokkal jobb, ha teljesen elmarad s a fiú számára a lelkiatya mindig megmarad az életén kívül és ül álló, személytelen Isten=emberének. Ne lássa inni, szivarozni, kártyázni, bókolni. Lelki kapcsolat legyen szülők és a pap között. Keressék fel időnként és beszélgessenek a fiúról. Nagyon sok kérdés lesz, amit ő szentgyónásból, vagy bizalmas közlésből tud s így nem beszélhet róluk; más kérdésekben viszont jó tanácsot adhat. Hogy a gyerek cser=kész legyen=e, hogy engedjék=e tánciskolába, hogy ezt a filmet vagy darabot megnézheti=e,¹ hogy milyen könyveket vegyenek számára karácsonyra ajándécul stb., stb. ilyenek=ben elsőrendű útbaigazítást adhat a lelkiatya. Esetleg a jellem=nevelést illetően is mondhat fontos dolgokat; megemlít=heti, hogy most miket dolgoztat a fiúval, mennyire van annak serdülőkori fejlődése, mikre lehetnek elkészülve a szülők a közeljövőben stb. (Én középiskolás internátusi igazgató koromban a karácsonyi, húsvéti vagy nyári vakáció idején mindig a gyerekek érkezését megelőzőleg levelet küldtem a kamaszfiúk szüleinek; megírtam, milyen fókán áll a fiú a fejlődésnek, milyen változásokat fognak rajta látni, milyen esetlenségekre vagy hibákra lehetnek elkészülve, mi okozza ezeknek a felléptét, és hogyan kell kezelniök otthon a fiút. A szülők igen hálásak voltak ezekért az irányításokért.) — Felhívhatja a figyelmet az otthonban meglevő hibákra, amelyek a fiún keresztül észlel. — És mindezek mellett nyers=anyagot adjon az édesanya vagy édesapa a lelkiatya számára: meséljen a fiúról, otthoni problémáiról, bajokról, kérdő=jelekről. Lehet, hogy a lelkiatya csak bólogatni fog és nem

¹ Miután általában a katolikus pap nem színházat látogató vagy moziba járó ember, s még a lelki gyermekei kedvéért sem tehetné meg, hogy minden darabot megnézzon, rendkívül fontos volna a fővárost kézben tartó esztergomi főegyházmegye részéről egy ellenőrző szerv felállítása, amely színdarabokról, mozifilmekről (de esetleg könyvekről is) hetenként megbízható kritikát adna, esetleg bizalmasan, amely körlevélszerűen jutna el a papsághoz. Feltétlenül megbízható, korrekt kritikára gondolok, amely megjegyzné azt is, miért nem ajánlja ezt pl. kis gyerekeknek, amazz kamasz korban levőknek, mi benne hitet döngető, mi benne erkölcsöt bántó. Mennyivel biztosabb talajon állna ezekben a kérdésekben az ifjúságot vezető papság!

mond rájuk semmit; de lelkébe zárja és legközelebb, ha szükséges, a fiú nevelésénél ezeket az ismereteket egyszerűen felhasználhatja.

4. *Az otthon maga is megkapja utasításait a lelkiatyától.* Ha nem, akkor éles szemmel figyelve a fiút, a szülőknek maguknak kell rájönniök arra, hogy mit kíván tőlük időnként ez a párhuzamos dolgozás. Ők maguk is kapcsolódjanak a nemi felvilágosítás feladatához, amennyiben szükségét látják, vagy felmerült kérdéssel kapcsolatban jónak érzik. Bizonyos önállósággal nevelgessék maguk is a fiút, hozzá formálva az otthon, amennyire nehézség nélkül lehet (pl. a láthatatlan látogatók: ujságok, folyóiratok, könyvek útján a családba lépő ismeretlen írók megválogatásával).

Az otthonnak önálló nevelő munkája azért is nagyon fontos, mert hátha nem találnak a kisvárosban alkalmas állandó lelkiatyát? — hátha elhelyezik a fiú régi lelkiatyját és nem tud az újjal szemben felmelegedni? — hátha a fiú lelkülete nem olyan, hogy szívesen hajolna a vallásos életre és szívesen adná lelkét bizalmas nyitással pap kezére? — vagy ha olyan időszakot él át a fiú, amikor minden vezetés dacára megkeveredik a lelke és egy időre elverődik Krisztustól, lelkiélettől, paptól? — Ilyenkor a családnak magának kell folytatnia a nevelést; folytatnia kell és nem ügyetlen kézzel előlről kezdenie.

Édesanyáknak szóljon még a figyelmeztetés, hogy *ne jámborrá, hanem öntudatosan katolikussá akarják nevelni a gyermekeiket.* A jámborság a lélek belső odahajlása Istenhez; ez fokozódik a kegyelmi élet és a nagy lelki élmények által éppen úgy, mint a mindennapi, komoly vallásos élet szürke élményei által. A lelkiélet kemény eszközeivel önmagát igazabb katolikussá, lelki emberré nevelgető ifjú jámbor lesz anélkül, hogy ezt külön céljává tűzné ki. Viszont a «jámborság» fogalma a köztudatban eléggé elrontottan él: van valami puha, fejet hajtó, sőt fejlógató mellékíze s ez az erő fanatikusának, a fiúnak nem tud imponálni. Öntudatosan, mélyen, intelligensen vallásos akar lenni, mert abban sodrást érez és stabil erőt; de szégyelné magát, ha azt mondanák rá, hogy ő jámbor. Ha ugyanarra van tetszősebb szavunk, miért ne használjuk azt?

És szóljon *édesapáknak* férfiszó: ne puhán, hanem *kemény aszkézisben neveljék a fiaikat* még akkor is, ha a mamuska borzad és aggódik. A mai ifjúságnak iskola, egyetem, cserkészet, család, társadalom tálcán visz minden

jót; kényeztetik, elhalmozzák támogatással. Kölcsönsátrakban, kölcsönfelszereléssel, majdnem ingyen táboroznak; minden felszerelést otthon elkészítve visznek magukkal. Az egyetemen menzák, majdnem ingyenes internátusok, nagy segélyek olyan mértékben állnak rendelkezésükre, hogy ma diáknak lenni szinte megélhetést jelent; nem egyet ismerek, aki elvégezve tanulmányait és megszerezve az oklevelét, más fakultásra tovább iratkozott és kezdte előlről. «Az oklevelemmel nem tudok mit kezdeni, mert állást nem kapok; mint diák, megélek a segélyekből!»

Ezt az agyontámogatott ifjúságot az otthonnak is, de a többi felelős nevelő tényezőknek is sokkal keményebb aszkézisre kell fognick, hiszen *életbátorságot, teherbírást, élni-akarást és mindent=elviselést* másképp nem tudunk beléjük nevelni.

Aszkézis alatt azonban ne kövön alvást, korbácsolást, szöges övet és a test zabolázásának a szentek életéből ismert kemény eszközeit gondoljuk. Olyan egyszerű és mégis pompás eszközök állanak az aszketikus nevelő rendelkezésére:

1. testi keményítés, sport, higiénia, egészség eszközei;
2. önmegtartás, lemondások, áldozatot=hozás akarat=nevelő sok apróbb=nagyobb alkalma;

3. a mindennapi élet nagystílú elviselése; úgy is mondhatom: a mindennapi élet aszkézise. *Munka* aszkézise (mindent beleadni és a lehető legjobb eredményt kihozni; abba nem hagyni befejezetlen; munka felelősségét érezni, vállalni stb.). — *Kötelességteljesítés* aszkézise (becsülettel elvégzett iskolai, kongregációi, cserkész, vagy otthoni, vagy önként vállalt kötelesség; becsületed rajta!). — *Szenvedés* aszkézise (nyűgösség nélkül elviselni fájdalmat, betegséget, nem nyafogni, nem türelmetlenkedni; önfegyelmezés, türelem a szenvedésben). — *Sikertelenség* vagy *csalódás* aszkézise (le nem törni; belerendül, megáll, leküzdi, aztán tovább!) — *Egyedüllét, elhagyatottság* aszkézise. — *Meg nem értés* aszkézise. — *Igazságtalanságok* elviselésének aszkézise. — *Eseménytelen, szürke hétköznapiak* aszkézise. — *Többi emberek*: iskolatársak, testvérek és családtagok, ismerősök, rokonok vagy idegenek mosolygós elviselésének aszkézise. — *Önmagunk elviselésének* aszkézise. — Hőssé avathatja a legszürkébb kis embert is, ha mindezt komolyan veszi és végigcsinálja. S ha beállítom a természetfölötti érdemszerzés *csinolatát* s hogy az Úrnak ajánlja fel azt, ami nehéz: «Jézusom, érted!» és beállítom bizonyos magasabbrendű

lépcsőfoknak azt a lelki fölényt, amikor az ember mindenre, ami éri, szívből tudja mondani a Miatyánk szavaival: «legyen meg a Te akaratod!» — és még ennél is felsőbbrendű, hősiességnek, ha érdemet szerző vágyakozásában s felfokozott Isten=szeretetben örülni tud bajnak, szenvedésnek és azt tudja mondani: Deo Gratias! — akkor ezt a keménységre nevelő aszkézist egészen át lehet szellemesíteni és nagy lelki élményekkel gazdagítani a gyereket.

Mindez gyönyörűen megy, ha a szülők lelkiéletet élő emberek, akik maguk is lelki irányítás alatt állnak és mindig felfelé, többre törekednek. Mert ne felejtsük: a főnevelő az Isten: ő akar valami nagyot kibontani a mi kis fiúnkból; *mi egyszerűen aláztos eszközei vagyunk* ennek a munkának. Minden törekvésünk: Istennek a nevelésben jó eszköze lehessék! S ez a tudat óriási könnyebbséget jelent: megosztott felelősséget, velünk dolgozó Isten végtelen erejét dolgozunk minden erőfeszítésében s gyönyörű, végtelenbe néző célkitűzést.

És nem kell hozzá más, mint lelki embernek lenni, hinni a természetfeletti és mindig Istent keresve, valóban a végtelenbe nézni.

Nem kell hozzá más, mint jó katolikusnak lenni.

12. Kibontakozás.

«S egy észrevétlen hajnalon a vér partos mederbe tér,
lelkük fattyuhajtásait cirokseprőnek lenyesik
és leseprik az utakról a buja szirom=havazást.
Az erdőirtást átveszik, a hídépítést átveszik,
a régi fáklát átveszik, az Istent megsüvegelik,
mert ők lettek a Rend, Család, a Miatyánk, a Hiszekegy . . .»
(Mész: Kafkaszok.)

«Egy észrevétlen hajnalon» végetért a kamaszkor.

Elvonult fölötte a viharzóna, egyszerre kibukkan újra a szép fényes napsütésre. Nagyot lélekzik és . . . Azaz hogy mit is beszélnek. Amint jött, olyan észrevétlenül fut tova a serdülés kora; nem is fut el, hanem *beleolvad az ifjúkorba és ott találja meg folytatását.*

Az édesanya szeme veszi észre legelőször a változást. Csendes beszélgetések óráiban ő mondja az édesapának: Nézd, öregem, ez a mi fiúnk most valahogy sokkal nyugodtabb és egyre jobban hasonlít tehozád. Egy idő óta nem jár el annyit; megül itthon, mint kisfiú korában. Mellém ül és beszélget, aztán játszik az öcsikével, megjavítja a kislányok babáját . . . És olyan rendezettebb és sokkal, sokkal erősebb.

Bizony, nem régen még vad ütemben dobálta le magáról a kisfiú szépségeit, kedvességét, harmóniáját, naivságát, csengő hangját, tiszta szemét; — mikor is volt? három éve? vagy négy, vagy talán öt is? — Mindegy. Az a fő, hogy most valami *nagy, biztos nyugalommal öltözködik fel férfi=ön=magába*: erő=öntudat, munkakedv, emeltfejű becsület, felelősség=vállalás, komolyra forduló, lélek mélyét mozgató vallásosság . . . Az arca is szabályossá lesz újra, a hangja is tisztán és olyan nyugodtan csendül! Megint érdekli minden, odahajlik a családhoz és mintha régen járt volna igazán itt-hon, nagyokat lélekzik a család levegőjéből.

Megtalálta önmagát, megtalálta otthonát, megtalálta Istent.

Nem kamasz többé. Ifjú lett.

És szeptemberben beállít hozzám ragyogó szemekkel, arcán, ruháján még az édesanyja simogató kezével — most

már nem szégyenli, mint valamikor régen! — és szinte kitarja karjait a lelkes, világot hódító lendületében, amint jelenti: Atya kérem, leérettségiztem, jöttem az egyetemre!

*Lelkében most három nagy aktivitás dolgozik:*¹

tudatos válogatás,

szabadságvágy, nem=irányítottan nagy=dolgokat=akarási, és a teljes kibontakozás vágya.

Lelkében újra tisztán élnek azok a nagy ideálok, amelyek el nem múlóan kísérik az embert egész életén át: Isten, édesanya, családi otthon, magyar haza, eljövendő élettárs, önmaga nyagrahivatottsága.

Most már nem szégyel kápolnában letérdelni, szentmisén áldozni, imakönyvből imádkozni, szokatlan időben gyónásra jelentkezni. A katolicizmus nagy eszméi és tényei megfogják a lelkét; öntudatos, harcos, fanatikus katolikussá dolgozható.

Édesanyja képét asztalára rakja. Ritkán ugyan, de meleg hangú, kedves leveleket írogat haza. Ha anyja meglátogatja, örömmünnepe van (az, hogy év elején még röstelte, ha édesanya vele akart menni egyetemre és segíteni az iratkozásnál, egy kicsit még kamaszkori maradvány volt, egy kicsit azonban ennek a legújabbban megtalált férfinak önállóság= és függetlenség=vágya). Otthon lovagi módon szolgálja, kényezteteti az édesanyját. Valahogyan pótolni akar sokat, sokat, amit éveken át elmulasztott. Most már megvillan eszébe a Mécs László-féle gondolat: ha minden kincsét a világnak lábához raknám is, az ő szeretetét meg nem hálálhatom! Ki tudja, meddig él az édesanyja; siet meghálálni, törleszteni, amíg lehet.

Az otthonát most már lelkében magával viszi. A kollégiumi uniformizált kis diákszobából pár képpel, terítővel, szőnyeggel otthont csinált magának. My house my castle. Az otthoni háznak minden kis része a lelkében él. Ha majd évek múlva az új otthonát berendezi, sok tekintetben azt a régit fogja másolni benne. S az otthon után való vágy egyre erősebb a lelkében; összekeveredik a ház asszonya eszméjével és ez küldi kereső útra: keresni az eljövendőt, aki élete legnagyobb vágyainak kielégítését hozza majd.

Lelkesen, fanatikusan, türelmetlenül patrióta. Hazája, nemzete benne él; ellenségeit személyes ellenségeinek érzi; érte minden áldozatra kész. A magyar nemzet izzó hazaszeretete ezekben az ifjakban lángol leghatalmasabban.

¹ Marczell: A bontakozó élet. IV. 25. ol.

Sokszor megálmodott leányideál most egyre tisztábban áll a szeme előtt. Már nem fellegekben jár; az álmok lassan leszállnak a földre és tervek lesznek belőlük s óriási hajtóerő számára a vágy, hogy a tervekből valóság legyen. Ha áthozott magával a kamaszéletről egy leányképet a szívében, az itt nemesedik, tisztul, vagy pedig elhalványul benne; ha üres szívvel jött, akkor már a férfi párját=keresése hajtja, amikor kutató szemmel jár a lányok között. Ez a várás és keresés csupa poézis és csupa tiszta, nemes jövőt=építgetés.

Az «ad maiora natus sum!» ott él a lelkében mind=egyiknek. Akit el nem kap a nagyváros bűnös tánca és könnyelmű játékokra nem sodor, az óriási ütemmel munkába kezd. Az ifjú akar valami lenni és érzi, hogy mindent elérhet. Ez az a szilajon megállás az élet kapujában és ököllel verése a nagy vaskapunak: Itt vagyok, élet! Megvívok veled!

*

Elmerült a multban a küzdelmes kamaszkor képe.

A viharzóna végetért.

És ott jár közöttünk nagy rokonszenvessen, erőt és fiatalságot sugározva, életet vállalni s minden akadályon keresztül nagy célokat valósítani készen az újabb, harmonikusabb, tökéletesebb emberpéldány: az ifjú.

Róla azonban, ha az élet Ura megengedi, majd egy későbbi, újabb könyv szóljon.

Most csukjuk be a könyvet és adjunk hálát a gond=viselő Istennek a kamaszért, aki elment és az ifjúért, aki belőle kibontakozott.

Mert az élet minden ritmus=lökése, a fejlődő ember minden újabb és igazibb alakja az Alkotót dicséri.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto! . . .

Felhasznált irodalom.

- Az új magyar generáció problémái. (Orsz. Széchenyi=Szöv.) 1930.
Rudolf Allers: Das Werden der sittlichen Person. (Friburg. 1938.)
Dr. Rudolf Allers: Sexualpädagogik. (Salzburg. 1934.)
Bálint Alice: A gyermekszoba pszichológiája.
Bauer—Fischer—Lenz: Menschliche Erblchkeitslehre. (II. Aufl. J. F. Lehmanns Verlag. München. 1923.)
Dr. Bátori József: Diákélet és olvasmányok. (Kispart: A családi nevelés útjain. 161. ol.)
Dr. Batiz Dénes: Egészséges élet. (Bp. 1929.)
Kard. Bertram: Reverentia puero! (Freiburg i. B. 1929.)
Bodnár László: Az önmegtartóztató életre való nevelés. (Szülők és népnevelők könyvt. Bp. 1938.)
Dr. Bogdán Ernő: A nemi bajok szerepe a gyermekvédelemben. (Teleia=kiadv. 12. füzet. Bp. 1928.)
Dr. Bognár Cecil: Gyermekpszichológia és pedagógia. (Bp. 1930.)
Dr. Bognár Cecil: Pszichológia. (Bp. 1935.)
Dr. Linus Bopp: Allgemeine Heilpädagogik. (Freiburg i. B. 1930.)
Dalbier Roland: La méthode psychoanalytique et la doctrine Freudienne. (Descleé de Brouwer et Cie. Paris. I.—II)
Charlotte Bühler: Kindheit und Jugend. (Leipzig. 1928.)
Charlotte Bühler: Az ifjúkor lelki élete. (Ember és Természet. 9. sz. Bp. 1925.)
Alexis Carrel: Az ismeretlen ember. (Ford. Fülöp Zsigmond. Bp.)
Dr. Walter Cimal: Charakterentwicklung des gesunden und nervösen Kindes. (Berlin. 1934.)
Czakó Elemér: Az osztrák és az angol iskolázás. (Bp.)
Dr. Csaba Margit: Amit a serdülő lánynak tudnia kell. (Bp. 1937.)
Dr. Csaba Margit: Amit egy nagylánynak tudnia kell. (Bp. 1932.)
Dr. Cser János: Korszerű magyar lélektani és serdülésügyi tanulmányok. (Bp. 1936.)
Dr. vitéz Csia Sándor: A nemi kérdés orvosi és bibliai szempontból. (Bp. 1935.)
P. Anton David S. J.: Präfektenbuch. (Regensburg. 1918.)
Dr. Éder-Szászy László: A serdülő gyermek. (Kispart: A családi nevelés útjain. 101. ol.)
Helmut Fahsel: Ehe, Liebe und Sexualproblem. (Herder. Freiburg i. B. 1930.)
Henrik Egyedi: Die Irrtümer der Psychoanalyse. (Wien. 1933.)
Dr. Fekete Sándor: Anyák iskolája. (Orsz. Stefánia Szöv. kiadv. 71. sz. Bp. 1932.)
Dr. Feldmann Sándor: Idegesség és ösztönélet. (Bp.)
Fodor Endre: Mik indokolják a gyermek kegyetlenségérzetét? (Pedag. Szemin. III. 2. Bp. 1933.)
Foerster F. W.: Az élet művészete. (Bp. 1934.)

- Foerster F. W.: Élet és jellem. (Bp. 1934.)
- Foerster F. W.: Jugendlehre.
- Foerster F. W.: Lebensführung. (Zürich. 1911.)
- Foerster F. W.: A nemi élet etikája és pedagógiája. (Bp. 1909.)
- Freud Zsigmond: (ford. Hermann Imre): Bevezetés a pszichoanalízisbe. (Bp.)
- Freud Zsigmond: A mindennapi élet pszichopathológiája. (Bp.)
- Fülöp Béla: Gyermekünk. (Makó. 1929.)
- Dr. Gartner Pál: Ösztön, kultúra, illúziók. (Bp. 1934.)
- Gáspár Pál: Éljen a vakáció! (Bp. 1936.)
- Goddard H.: Die Familie Kallikak. (Päd. Mag. Langensalza. 1934.)
- Dr. Conrad Gröber: Handbuch der religiösen Gegenwartsfragen. (Freiburg i. B. 1937.)
- W. Hansen: Die Gefahren sexueller Verirrungen in der Pubertätszeit. (Vierteljahrsschrift für wissenschaftl. Pädagogik. 1930.)
- Dr. Hermann Imre: A pszichoanalízis mint módszer. (Bp.)
- Dr. Hermann János: Statisztikai adatok a férfiak házasságán kívüli nemi életéhez. (Bp. 1930.)
- Walter Hoffmann: Die Reifezeit. 3. Aufl. (Leipzig. 1930.)
- C. Hoffmann: Die Onanie unter Jugendlichen. (Vierteljahrsschrift für wissenschaftl. Pädagogik. 1930.)
- Dr. Közi-Horváth József: Nézzetek bele az ifjúság szívébe! (Győr. 1932.)
- Huszár Győző: Neveléstan a philosophia perennis alapján. (Bp. 1934.)
- Imre Sándor: A családi nevelés főkérdései. (Bp. 1931.)
- Dr. Juba Adolf: Érettségiző fiainak a nemi életéről és életfeladatáról. (Bp. 1924.)
- Dr. Juba Adolf: A nemi felvilágosítás és a nemi bajok elleni küzdelem az iskolában. (Klinikai füzetek 1914. különlenyomat.)
- Károly Ignác: Szülők könyve. (Székesfehérvár. 1900.)
- Dr. Kármán Elemér: A gyermek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei. (Bp. 1922.)
- Kecskés Pál: A házasság etikája. (Szent István Könyvek. 61. sz. Budapest. 1928.)
- Kempelen Attila: Adatok a serdülés küszöbén álló fiúk lelki alkairól. (A gyermek és az ifjúság. 1924.)
- Lantoss-Kiss Antal: Gyakorlati tiszta élet. (Rákospalota. 1937.)
- Dr. Kispárti János: A családi nevelés útjain. (Bp. 1935.)
- Klamroth E.: Mutter und Tochter. (Päd. Mag. Langensalza. 1934.)
- Dr. Kornis Gyula: A lelki élet. I—III. (Bp. 1919.)
- Dr. Kosztersztiz József: Útmutatás a katolikus szülői értekezletek rendezésére. (Bp. 1935.)
- Br. dr. Krafft-Ebing: Psychopathia sexualis. (Bp. 1926.)
- Kretschmer E.: Körperbau und Charakter. (Berlin. 1936.)
- Kroh O.: Psychologie der Oberstufe. (Päd. Mag. Langensalza. 1933.)
- Sir John Lubbock: Az élet örömei.
- Rolf Lagerborg: Die platonische Liebe. (Leipzig. 1926.)
- Dr. Lessko Jenő: Házasság előtti kötelező orvosi vizsgálat, vagy házassági tanácsadó? (Előadás a Szentimrész Szenátusban 1939.)
- Lexikon für Theologie und Kirche. (1930—38.)
- Robert Linhardt: Unsere Ideale. (Freiburg i. B. 1930.)
- Lombroso Cézár: Lángész és örület. (Bp. 1906.)

- Magyar Pedagógiai Lexikon. (Bp. 1933.)
- Dr. Málnási Ödön: A pszichológia és pedagógia útjai. (Kassa. 1934.)
- Dr. Marczell Mihály: A bontakozó élet. I—VIII. (Bp. 1932.)
- Marczell Mihály: Eros és ethos. (Budapest. 1939.)
- Marczell Mihály dr: A katolikus nevelés szelleme. (Szent István= könyvek. 23. Bp. 1925.)
- Marcell—Koszterszitz: A kemény parancs. (Bp. 1928.)
- Marosi Arnold: Átöröklés és nemzetvédelem. (Szent István= könyvek. 19. sz.)
- Pierre Mendousse: L'âme de l'adolescente. (Paris. 1928.)
- Merkelbach: Summa Theologiae Moralis. I—II. (Paris.)
- Moritz Meschler S. J.: Leitgedanken katholischer Erziehung. (Freiburg i. B. 1919.)
- Mécs László: Az ember és az árnyéka. (Kassa. 1930.)
- Richard Müllers=Freienfels: Geheimnisse der Seele. (München. 1927.)
- Richard Müller=Freienfels: Das Denken und die Fantasie. (Leipzig. 1916.)
- Richard Müller=Freienfels: Tagebuch eines Psychologen. (Leipzig. 1931.)
- Hermann Muckermann: Eugenik und Katholizismus. II. Aufl. (F. Dümmers Verlag. Berlin u. Bonn.)
- Nagy László: A szexualitás hatása az ifjak társas életének kialakítására. (A gyermek és az ifjúság. XIX. évf. 1926.)
- Nagy Lajos: Az élő gondolat. (Bp. 1930.)
- Dr. Nemes Nagy Zoltán: Katasztrófák a szerelmi életben. (Bp. 1934.)
- Dr. Rudolf Neurath: Die Pubertät. (Wien. 1932.)
- Fernand Nicolay: Les enfants mal élevés. (Paris. 1923.)
- Nohl A.: Charakter und Schicksal. (Frankfurt a M. 1938.)
- Dr. Noszlopy László: Jellemlátás és jellemigézés. (Bp. 1935.)
- Dr. Nyíró Gyula: A psychoanalízis. (Magyar Szemle kincstára. Bp. 1931.)
- Ohmacht Sándor: A barátság a tanuló életében. (Kisparti: A családi nevelés útjain. 142. ol.)
- Dr. Olasz Péter S. J.: Gyermekkor, serdülőkor, nevelés. (Bp. 1938.)
- Dr. Olasz Péter S. J.: Fiú, légy férfi! (Bp. 1928.)
- Dr. Olasz Péter S. J.: A szexuális nevelés. (Magyar Kultúra. 1938.)
- Dr. Perényi Gábor: A középiskolás fiú testi fejlődéséről. (Kisparti: A családi nevelés útjain. 188. ol.)
- Pesti Főisk. Szent Imre Kollégium előljárósa: Esto vir! (Bp. 1927.)
- XI. Pius pápa apostoli körlevele a keresztény házasságról. (1931.)
- XI. Pius pápa apostoli körlevele az ifjúság keresztény neveléséről. (1934.)
- Pfahler G.: Eros und Sexus. (Päd. Mag. Langensalza. 1930.)
- Dr. Pongrácz Kálmán: A fiatal Magyarország. (Debrecen. 1930.)
- Dr. Radványi Kálmán: Család és élet. (Bp. 1937.)
- Dr. Ranschburg Pál: A nemi ösztön pedagógiája. (Bp. 1932.)
- Reiner Ferenc: Gondolatok a nevelésről és a gyermekről. (Bp. 1936.)
- Dr. Révai József: A nagydiák szabadságharca. (Szeged. 1936.)
- Dr. Révai József: Útravaló a vakációra. (Levelek az önnevelésről.) — (Szeged az 1933/34. évi iskolai értesítőből.)
- Ribot: L'héredité. (F. Alcan. Paris. 1894.)

- Dr. Joseph Ries*: Kirche und Keuschheit. (Paderborn. 1931.)
Ludwig Ruland: Handbuch der praktischen Seelsorge. I—IV. (München. 1931.)
Ludwig Ruland: Grundfragen der Naturwissenschaften und Theologie. (München. 1931.)
Ruttman W. J.: Die Beurteilung des Charakters in der Schule im Spiegel der Charakterstunde. (Päd. Mag. Langensalza. 1927.)
Hardy Schilgen S. J.: Um die Reinheit der Jugend. (Düsseldorf. 1932.)
Hardy Schilgen S. J.: Du und sie. (Düsseldorf.)
Hardy Schilgen S. J.: Du und er. (Düsseldorf.)
Friedrich Schneider: Katholische Familienerziehung. (Freiburg i. B. 1936.)
Dr. Schnell János: Orvosi pszichológia az iskolaorvos gyakorlatában. (Bp. 1933.)
Dr. Schnell János: A gyermekorsók lélektanából. (Bp. 1938.)
P. Joh. Chrys. Schulte O. M. Cap.: Priesterleben und Priesterwirken. (Stuttgart. 1929.)
Dr. Schuschny Henrik: Az ifjúságnak a nemi betegségekről. (Teleia 1. sz. Bp. 1920.)
Dr. Schütz Antal: Dogmatika. I—II. (Bp. 1923.)
Schütz Antal: A házasság. (Szent István Könyvek. 109. sz.)
Schweitzer E.: Die Ursachen der Kriminalität und der Verwahrlosung bei Kindern und Jugendlichen. (Päd. Mag. Langensalza. 1933.)
 Sexualpedagógiai előadások. (Teleia. 1932.)
Dr. Oswald Schwarz: Über Homosexualität. (Leipzig. 1931.)
Dr. Sík Sándor: A magyar cserkészvezetők könyve. I—III. (Bp. 1936.)
Dr. Sík Sándor: Fiatal Magyarország. (Bp. 1931.)
Dr. Sipos István: A katolikus házasságjog rendszere. (Pécs. 1923.)
Dr. Somogyi József: Eugenika és etika. (Bp. 1934.)
Somogyi József: Tehetség és eugenika. (Budapest. 1934.)
Eduard Spranger: Psychologie des Jugendalters. XVI. Aufl. (Leipzig. 1932.)
Stadler Frida: Valaki vár engem. (Bp. 1934.)
Dr. Wilhelm Stekel: Üzenet az anyáknak. I—III. (Bp.)
Stern: Jugendpsychologie. (Breslau. 1923.)
Stuhlmann Patrik: Az ifjúkor lélektana. (Szent István-könyvek 106. sz.)
Dr. Szabó Zoltán: Az átöröklés. (Bp. 1938.)
Dr. Szabó Zoltán: Az átöröklés és nevelés kapcsolata. (Anyas és csecsemővédelem. X. 1937.)
Dr. Szandtner Pál: Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúra és szociálpolitikai tanulságai. (Bp. 1933.)
Dr. Szántó Antal: Az erkölcsi nevelés lélektana. (Sopron. 1930.)
 A Pannonthalmi Szent Benedekrend bpesti reálgimnáziumának 1931/32. évi és 1932/33. évi értesítője: dr. Koszterszitz József két előadása.
Dr. Székér Jenő: Küzdelem a fiúlelkekért. (Kunszentmárton. 1937)
Dr. Szívós Donát: A ma diákja.
Dr. Szívós Donát: Diáklelkigyakorlatok. (Bp. 1938.)
Szuszai Antal: A nagy mesterség. (Bp. 1905.)
Szuszai Antal: A jellem útja. (Bp. 1908.)

- Sylvanus Stall*: Sexe=Series. Ce que tout jeune garçon devrait savoir. (3. é.)
- Sylvanus Stall*: Sexe=Series. Ce que tout jeune homme devrait savoir. (8. é.)
- Sylvanus Stall*: Sexe=Series. Ce que toute femme mariée devrait savoir. (6. é.)
- Tangl Harald*: A hormon és az ember. (Bp. 1937.)
- Tilling M.*: Psyche und Erziehung der weiblichen Jugend. (Päd. Mag. Langensalza. 1933.)
- Temming Tivadar S. J.*: Szexuális élet és a férfivilág. (Bp.)
- Dr. Tóth Béla*: Az ifjúság nemi problémái. (Bp.)
- Dr. Tóth Tihamér*: Az ifjúság lelki gondozása. (Gyűjteményes kiadás 6—7. k.)
- Dr. Tóth Tihamér*: A tiszta férfiúság. (Gyűjt. kiad. 1. sz.)
- Dr. Totis Béla*: Szerelem és szaporodás. (Bp. 1932.)
- Dr. Totis Béla*: Törvény, erkölcs, anyaság. (Bp.)
- Dr. Totis Béla*: Az ifjúság nemi problémái. (Bp.)
- Dr. Török Mihály*: Medicina et psychiatria pastoralis. (Esztergom. 1928.)
- Tumlriz O.*: Die seelischen Unterschiede zwischen den Geschlechtern in der Reifezeit. (Päd. Mag. Langensalza. 1937.)
- Dr. Tuszkai Ödön*: A serdülő fiú. (Bp. 1932.)
- J. de la Vaissière S. J.*: Psychologie pédagogique. (Paris. 1921.)
- J. de la Vaissière S. J.*: Éléments de Psychologie expérimentale. (Paris. 1921.)
- Dr. Várkonyi Hildebrand*: Bevezetés a neveléslélektanba. (Bp. 1937.)
- Dr. Vita*: Végrendelet. (Jászapáti. 1927.)
- Vucskits Jenő*: Az iskolai és családi nevelés főkérdései. (Miskolc. 1937.)
- Dr. Friedrich Wagner*: Der Sittlichkeitsbegriff in der hl. Schrift und in der altchristlichen Ethik. (Münster. 1931.)
- Dr. Friedrich Wagner*: Der Sittlichkeitsbegriff in der antiken Ethik. (Münster. 1928.)
- Arthur Weil*: Innere Sekretion. (Berlin. 1922. II. Aufl.)
- Dr. Weszely Ödön*: Bevezetés a neveléstudományba. (Bp. 1932.)
- Dr. Weszely Ödön*: A korszerű nevelés alapelvei. (Bp. 1935.)
- Wick Béla*: Gondolatok a nevelés köréből. (Bp. 1914.)
- Otto Weninger*: Nem és jellem. (Ford.: Gábor Andor.) (Bp. 1913.)
- Ziehen*: Das Seelenleben der Jugendlichen. (1931.)
- Zborovszky Ferenc S. J.*: A keresztény család biológiai és etikai megvilágításban. (Pécs. 1928.)

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Előszó.....	3
1. Viharzóna.....	5
2. A kamaszkor távlati képe.....	9
3. Öröklés törvénye alatt.....	25
4. Gyermekévek.....	42
A csecsemő.....	46
A kisdéd.....	49
A gyermek.....	58
5. A praepubertas kora.....	78
6. Pubertas=kor ajtaja nyílik.....	93
7. Testi átalakulás.....	98
Ivarmirigyek.....	100
A test kiépítése.....	104
Egészség, betegség.....	110
A nemi érés időrendi eltolódásai.....	112
A fejlődés zavarai.....	119
Egyes betegségek fellépése és lefolyása a kamasz=	
korban.....	121
A serdülőkor higiéniája.....	131
8. Lélektani mozzanatok a serdülő fiú fejlődése folyamán.....	135
9. Válságok.....	159
Tekintély válsága.....	164
Becsület válsága.....	169
Felelősség válsága.....	171
Fegyelem válsága.....	174
10. A «kemény parancs» vonalán. (A tisztaság válsága.) ...	180
Isten gondolata.....	181
Hogyan teremődik az ember?.....	186
Gyermekekori szexualitás.....	195
A serdülőkor szexualitása.....	202
Nemi felvilágosítás.....	219
A magános ember bűne.....	231
A «kemény parancs» tévelygői.....	250
Barátság.....	272
Szerelem.....	280
11. Lélekirányítás.....	292
12. Kibontakozás.....	305
Felhasznált irodalom.....	308
Tartalomjegyzék.....	313

